

Philos. o.

3223.

1.

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE

UNGARISCHE ZEITSCHRIFT
FÜR PSYCHOLOGIE

REVUE PSYCHOLOGIQUE
HONGROISE

HUNGARIAN PSYCHOLOG-
ICAL REVIEW

RIVISTA UNGHERESE DI
PSICOLOGIA

I - III

1928 - 30

A

MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG
MEGBÍZÁSÁBÓL

KORNIS GYULA és RANSCHBURG PÁL
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI:

BODA ISTVÁN

MÁSODSZERKESZTŐ:
JUHÁSZ ANDOR

FŐBIZOMÁNYOS:

NOVÁK RUDOLF ÉS TÁRSA

TUDOMÁNYOS KÖNYVKIADÓVÁLLALAT ÉS KÖNYVKERESKEDÉS
VIII., BAROSS UCCA 21 · BUDAPEST · IV., EGYETEM TÉR 5.

BUDAPEST,

KIADJA A MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG

TARTALOM:

<i>Bevezető</i>	3
<i>Ranschburg Pál: Psychologia és természettudomány</i>	9
<i>Pauler Akos: Psychologia és philosophia</i>	42
<i>Várkonyi Hildebrand: Az alkatlélektan kifejlődése és jelentősége</i>	52
<i>Nyirő Gyula: Némely hasadásos jelenség differenciális lélektani és psychopathologiai értékeléséhez</i>	89
<i>Oláh Gusztáv, Boda István, Ranschburg Pál beszédei a Magyar Psychologiai Társaság alakuló közgyűlésén</i> ..	96
<i>Ismertetések, bírálatok, vitakérdések:</i>	
Paul Ranschburg: Die Lese- und Schreibstörungen des Kindesalters (Boda István)	105
Reflexológia. Pavlov: Les réflexes conditionnels (Várkonyi Hildebrand)	118
K. Bühler: A fejlődés általános törvényei a gyermek beszédében (Kenyeres Elemér)	124
A. Argelander: Das Farbenhören und der synaethesische Faktor der Wahrnehmung (H. Schiller Pál)	129
W. Peters: Vererbung geistiger Eigenschaften und die psychische Konstitution (Harkai S. Pál)	131
Dr. Kenyeres E.: A gyermek beszédének fejlődése (bi)	132
W. Fronemann: Das Erbe Wolgasts (Bittenbinder M.)	133
Magyar Gyógypedagógia. (Éltes Mátyás)	134
<i>A Magyar Psychologiai Társaság alapszabályai</i>	136
Egyesületi hírek	145
Beérkezett munkák	148
<i>Kurze Inhaltsübersicht — Résumé — Riassunto — Extract:</i>	
Paul Ranschburg: Psychologie und Naturwissenschaft	152
Akos v. Pauler: Psychologie und Philosophie	153
H. Várkonyi: L'évolution de la théorie de la Forme (Gestaltpsychologie) et sa signification dans la psychologie contemporaine	156
Giulio Nyirő: Alcuni fenomeni di dissociazione della personalità e la loro importanza per la psicologia differenziale e per la patologia	156

Olvasóinknak figyelmébe ajánljuk

Novák Rudolf és Társa

Tudományos könyvkiadóvállalat könyvkereskedéseit

VIII., Baross-utca 21. BUDAPEST IV., Egyetem-tér 5

hol bármilyen könyvek és bárhol megjelenő folyóiratok a legelőnyösebben beszerezhetőek.

MAGYAR PSYCHOLOGIAI SZEMLE

*UNGARISCHE ZEITSCHRIFT
FÜR PSYCHOLOGIE*

*REVUE PSYCHOLOGIQUE
HONGROISE*

*HUNGARIAN PSYCHOLO-
GICAL REVIEW*

*RIVISTA UNGHERESE DI
PSICOLOGIA*

A

MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL

KORNIS GYULA és RANSCHBURG PÁL
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI:

BODA ISTVÁN

MÁSODSZERKESZTŐ:
JUHÁSZ ANDOR

BUDAPEST, 1928.

KIADJA A MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG

M 1731

BEVEZETŐ.

A *Magyar Psychologiai Szemle*, mint a *Magyar Psychologiai Társaság* hivatalos közlönye, ugyanazokat a célokat kívánja szolgálni, mint maga a Társaság. Ezeket a célokat egyfelől a Társaság alapszabályai, másfelől az alakuló közgyűlésen elhangzott beszédek megvilágítják olvasóink előtt: mind az alapszabályokat, mind pedig a mondott beszédeket Szemlénk ez első számában közöljük. Mégis, ezenfelül is célszerűnek látjuk, hogy már közlönyünk *legelső* oldalán olvasóinknak, munkatársainknak és önmagunknak is szeme elé állítsuk — és pedig az alapszabályokban megállapított hivatalos formában — azokat a célokat, amelyek szolgálatára a Magyar Psychologiai Társaság magát elkötelezte.

A Magyar Psychologiai Társaság alapszabályainak 2. §-a így szól:

„A Társaság célja: 1. (A *tudomány* szempontjából:) A tiszta és alkalmazott lélektani kutatás összes irányainak és ágazatainak, valamint egyéb tudományokkal érintkező határterületeinek művelése. 2. (A *magyar tudomány* szempontjából:) a) A lélektan magyar művelőinek tudományos munkájukban minden rendelkezésére álló eszközzel való támogatása; b) a lélektani kutatások sokoldalúságának és egyben tervszerűségének biztosítása; c) az egységes magyar lélektani terminológia kialakításának előmozdítása. 3. (A *gyakorlati élet* és az *általános kultúra* szempontjából:) a) A lélektan tudományosan igazolt gyakorlati jelentőségű tételeinek a nemzeti kulturális élet minden körében való minél teljesebb érvényesítése; b) a magyar és a külföldi tudományos élet kapcsolatainak mélyítése és szélesítése.“

2. Szemlénk jelen száma nem szolgálja még azt az *egész* célrendszert, amelyet a fenti célkitűzés megjelöl és amelyet a Szemle következő számaiban lehetően minden részében szolgálni kívánunk. Olvasóink előtt bizonyára fel fog tűnni, hogy a hiányok pontosabban főként a Társaság célkitűzésének *harmadik* pontja tekintetében állanak fenn. E ponton, úgy véljük, a szerkesztőség eljárása magyarázatot kíván. Szolgáljanak magyarázatul, röviden, az alábbiak: Tudományos folyóirataink-

ban — általánosságban — szokatlan dolog a tisztán tudományos-teoretikus problémák mellett széles teret juttatni *gyakorlati* problémák tárgyalása számára — még tán akkor is, ha e problémák a tudományos életnek nemcsak hozzáférhetőek, de (pl. nagy nemzeti kulturális jelentőségük miatt) a tudomány hozzájuk férését és irányító probléma-tisztázásait egyenesen megkívánják, megkövetelik. Különös gyakorisággal merülnek fel gyakorlati jelentőségű problémák éppen a *lélektani* kutatásokkal kapcsolatban. E jelenségnek legfőképen két oka van: Egyfelől az, hogy a lélektan sok tudománnyal szemben mintegy *középponti* tudomány, sok más tudománynak egyik legjelentősebb *segédtudománya*, ismét más tudományoknak legigazibb *alaptudománya* lévén — a *legkülönbözőbb* tudományoknak hozzáférhető gyakorlati jelentőségű problémákat mind-mind megkísérelheti és megkísérelni tartozik a maga tisztán lélektani szempontjaiból is megvilágítani, másfelől — és legelsősorban — az, hogy — *minden* kulturális és általában emberi cselekvés és alkotás lelki rúgókból fejlődve ki — a lélektan *tárgyköre* voltaképpen *minden* emberi alakulásnak, cselekvésnek és alkotásnak mintegy kicsíráztató talaját jelenti.

Ezek az okok kellőképp indokolhatják azt a felfogásunkat, hogy lélektani folyóiratunk foglalkozni tartozik gyakorlati jelentőségű és általánosan — tehát nemcsak szigorúan tudományosar — kulturális jelentőségű kérdésekkel is. Ám: a gyakorlati élet problémái éppen a *gyakorlati* és nem a tudományos-teoretikus élet problémái — ezért bennünket az a kívánság vezet, hogy ezeket a problémákat elsősorban *maga a gyakorlati* (nemzeti kulturális) *élet vesse fel* és terjessze mintegy véleményadásra, elvi megvitatásra és elmélyítésre a tudomány színe elé. Szemlénk mint a *tudomány* fóruma, bár egyfelől önként is törekedni fog a tudományos eredmények gyakorlati jelentőségére utalni, másfelől nem vállalhatja céljául, hogy a gyakorlati élet problémáit mintegy a *tudomány* kebeléből fejlessze ki: vesse föl a problémákat maga a gyakorlati élet, az *általa* megkívánt szükségyszerűséggel és az általa determinált aktualitással. Ezért kérjük a nemzeti kulturális élet minden jószándékú, jószemű, kritikai elméjű és gondolkodó elfogulatlan munkását és szemlélőjét: terjessze a Szemle szerkesztősege elé mindazokat a megfigyeléseit, probléma-meglátásait, kérdéseit, javaslatait — esetleg panaszait és kritikai megjegyzéseit — amelyek oly gyakorlati jelentőségű problémákkal vannak szoros vonatkozásban, melyekhez, véleménye szerint, a tudományos lélektan hozzáférhet és amelyek helyes megoldása érdekében ítéletet mondhat. Az ekként olvasóink részéről is fölvetett problémákkal a Szemle — jelentőségükhöz és természetükhöz mért formában és terjedelemben — foglalkozni fog, a jelentősebb problémáknak — bizonyos keretek között — szabad megvitatásától nem fog elzárkózni, egy-egy általános érde-

kességűnek vagy elsőrendű kulturális jelentőségűnek ítélendő kérdéssel önálló cikkben is fog foglalkozni. Ha olvasóink érdeklődéssel fogadják e tervünket és bizalmukkal megajándékoznak, őszinte megnyilatkozásaik nem csekély tudományos érdekekkel is fognak bírni: mint közvetlen forrásból eredő hiteles adatok hozzájárulhatnak a mai magyar életünkben, kultúránkban és fajiságunkban aktuálisan munkás alakító és termelő lelki tényezőknek, a jelenünket és jövőnket formáló lelki mozgalmaknak hívebb és teljesebb megértéséhez.

3. Hogy mind Társaságunk alapszabályai, mind pedig Szemlének szerkesztősége, a fentiekből is kitétszően, ily határozottsággal foglalnak állást a tudomány és a gyakorlati élet szoros egymásra utaltságának kérdésében, e jelenség magyarázatára szabad legyen — a lélektan tárgykörének sajátos jellegén túlmenően — a tudományos munka *általános* természetére vonatkozó következő teoretikus megfontolásra is hivatkoznunk:

Minden emberi tevékenységünkben az az emberi természetünk tükröződik, amelyet célszerűnek látszhatik röviden ebben a tételben fejeznünk ki: „*eszmélő* élők vagyunk, akiket *belső kényszer* hajt és *cél* vezet“. Eszmélő — egyfelől *belső*, pszichikus *önmagunkra*, másfelől *életes*, ösztönös törekvéseink számtalan *külső* korlátaira eszmélő — oly élők vagyunk, akik *életes* *belső* kényszer determináló erejétől hajtattunk, hogy eszmélésünk alapján értelmesen számolva az ösztönös törekvéseink szabad érvényesülése elé meredő *külső* akadályokkal, a legmegfelelőbb módon küzdhessünk (ösztönös törekvéseink és értelemmel feldolgozott eszméléseink alapján) kitűzött céljainkért. Ez az eszmélő, *belső* szükségyszerűségekől determinált, célokra törekvő emberi természetünk tükröződik *általában* *tudományos* tevékenységeinkben is, és — másfelől — az *egyes* emberi tudományok munkájában, feladatkörük kialakulásában is. Mind *a* tudomány, mind az *egyes* tudományok feladatainak teljessége voltaképpen *hármás* feladatot jelent. 1. Amint az *eszmélés* (érzet vagy érzés formájában) alapja minden bonyolultabb, teljesebb értékű „*lelki*“ folyamatnak, természetes, hogy végső fokon csak az eszmélésre építhet minden megismerő (tudományos) *értelmi* munkánk is. De az *egyes* tudományok legelső feladata is csak az eszmélés lehet: legelső feladataként minden tudománynak világosan kell eszmélnie a körébe tartozó jelenségekre, más szavakkal: a körébe tartozó *tények* szabatos felismerésére és elkülönítésére kell törekednie. Minthogy bármely tudomány épülete csak a biztos tényismeretek alapján épülhet fel, a tudomány leíró, tényismertető feladata valóban minden tudománynak — amint közönségesen ismeretes — *legelső* feladata. —2. A tudomány második feladata a *törvénykutató*, *pragmatikus*, viszonyokat, determinációkat kereső feladat. Amint magunkra irányuló, reflektált

eszmélésünk minden törekvésünk és cselekvésünk alapján végső életés (ösztönös és psychikus) determinációkat fed fel, végső, kényszerű, emberi képességeinkkel áthághatatlan kvalitatív, kvantitatív és struktúrális determináció lepleződik le épen ilyen (emberi) *tudományos-értemi tevékenységeink* mélyén is azokban a kategóriákban, szemléletformákban, összefüggés- és viszonyításfajtákban, amelyekben a valóság tényei (tárgyai, jelenségei, folyamatai, történései) — psychikus minemiségünkől és (feltehetően:) egymástól való függőségükben — tudatunk előtt megjelennek. De nemcsak az értelmi munkának általában, hanem a valóság-ismereteink egy-egy körére vonatkozó *egyes* tudományoknak is második feladata *szükségszerű* vagy legalább *törvényszerű* determinációk kutatása, más szóval: feladata a tudományosan eszmélt, megismert és leírt tényadottságoknak egymás között sokféle viszonylatban — és legelsősorban a logikai *alap* és *következmény*, meg az *ok* és *okozat* viszonyában — való értelmezése, lehetőleg törekedve e törvényszerű viszonylat-láncolatok *végső* alapjainak vagy okainak, mintegy az egy-egy tudomány körébe tartozó törvényszerűségek *végső* kútfoínak kinyomozására is. — 3. *Célra* törekvő lelkiségünk végül tudományteremtő értelmi munkánknak és egyben az egyes tudományoknak *praktikus* feladatát határozza meg. Minden eszmélésünk, minden *tudományos* értelmi eszmélésünk is, *praktikus* életcél szolgál: vagy azt a célt, hogy jól megismerve a külső-belső „valóságot“, vágyaink minél teljesebb érvényesíthetése a legmegfelelőbbben vethessünk számot minden elősegítő és akadályozó valóságtényezővel, vagy legalább az értelmi-teoretikus kielégítés által *közvetlenül* jelentett azt a *praktikus* érdek-célt, hogy az értelmi kielégülésből valamelyes *megnyugvás* fakadjon, *életkedv*-növekvés állhasson elő.¹ De ép így igyekeznek az *egyes* tudományok is — amelyek magok is vagy egyenesen valamely *praktikus* cél szolgálatában fejlődtek ki vagy legalább mint értelmi kielégüléshez vezető tényezők szolgálják életérdekeinket — tény- és törvényszerűség-felismeréseiket az emberi élet, a szellemi és anyagi kultúra szolgálatába állítani, gyakorlatilag hasznosítani. Ebben áll a tudományok *norma-*

¹ Kérdezhető: a fentiekben tükröződő finális (cél-os) értelmezés nem ellenkezik-e a „természettudományos“ kauzális-determinista értelmezés-követelménnyel? A finális és kauzális értelmezés jogosultságának, illetőségi köreik egymással való esetleges megegyeztetetőségének problémája nem lehet tárgya e bevezető soroknak. Elég, ha arra utalunk, hogy egyfelől a céliság lelki életünkre irányuló öneszmélésünk előtt közvetlen evidenciával lelepleződik és hogy másfelől nem látszik visszautasíthatónak az a felfogás, amely magát az életjelenségek céliságát is végső életés kényszerekből kauzálisan determinálnak itéli és ekként az életjelenségek értelmezésében mind a finális, mind a kauzális értelmezéseket jogosultnak, sőt szükségesnek véli.

tív, szabályozó, irányító feladata. Hitünk szerint csak az a tudomány helyes, amely — nem ugyan előre elfogadott (erkölcsei vagy szociális vagy esztétikai stb.) értékelésektől befolyásoltan, de épen a lehető *tudományosan objektív*¹ problémamegvilágítások útján — szolgálni tudja materiális és elsősorban „morális“ emelkedésünket, emberi fejlődésünket, csak az, amelyik életünket tovább, teljesebbé, értékesebbé fejleszti. Minden tudomány a maga természetéből folyó sajátos értékelésre és ettől meghatározott normatív szempontokra, a tudomány maga pedig a tudomány általános természetéből folyó értékelésekre és ezekből meghatározott normatív szempontokra vezet el. Sokféle fajú és természetű értékelések alapoztatnak meg — még magát a tudományos tapasztalás lehetőségét megelőző logikai szükségszerűséggel — tudományos tevékenységeinkben; az objektív tudományos-teoretikus belátások változása pedig *értékelési* alapjaink változását eredményezi. Nemcsak a „szellemtudományok“, de *általában a tudomány* és minden *egy* tudomány terén logikusan igazoltnak látszik már a fenti utalásokból E. Spranger ez ítélete: „Veränderung der theoretischen Fundamente bedingt eine Veränderung der fundierten Werturteile“ (Der gegenwärtige Stand der Geisteswissenschaften und die Schule, II. kiad., 56. l.) Az elméleti megfontolások helyett forduljunk azonban a szemünk elé táruló valósághoz: az *igazolt* teóriát, miként *semmi* téren, itt se cáfolja meg, de a gyakorlatban, a „valóságban“ is érvényesülőnek bizonyítja a *tapasztalás*. Még az elsősorban leíró tudományok maguk is nem vezetnek-e el, mintegy feladataik betetőzéseként, a gyakorlati hasznosíthatás problémáihoz, mint pl. a növénytan a növénynevelés problémáihoz? Vagy — más szempontból keresve elvi felfogásunk tapasztalati „igazolását“ — kérjük: talán meg fogja-e vonni valaki a „tudományos“ jelzöt a rádió-fejlesztés problémáit kutató fizikustól csak azért, mert gyakorlati célok szolgálatába állítja a tudományt? Ki fogja mondani, hogy a rakéta-autó problémájának megoldása nem tudományos probléma és hogy a kutató, aki előre áttekinthetetlen körű új lehetőségekre tárna kaput pl. az ipari kémia területén: nem tudós? És a „szellemtudományok“ nem ép így szolgálják-e az emberiséget, annak elsősorban épen „morális“ emelkedését? Tanulságokat kell hogy adjanak és szabályozó normákat kell hogy élénk tárjanak. Feleslegesnek is látszhatik a történelem- vagy a társadalomtudományok példájára utalni. De hangsúlyozni kívánjuk, hogy még a legelvontabb filozófiai — pl. metafizikai vagy logikai vagy ismeretelméleti — vizsgá-

¹ E tétel nem érinti azt az értelmi determinációt, amely szerint minden tapasztalás, tehát a tudományos tapasztalás is már épít bizonyos filozófiai (így elsősorban logikai és metafizikai) előfeltevésekre: pl. — a logikai alapelveken és evidenciákon kívül — már a tén y fogalmára vagy arra az előfeltevésre, hogy a tények egymásnak nem mondhatnak ellent stb.

lódás is igazában a „valóságra“ (vagy a külső-belső valóság *létezés*-problémáira, vagy minden lehető emberi helyes ismeretünk normáira, vagy egy-egy tudomány módszerére, a tudományok sorában megillető helyére, tárgykörére, igazi alapproblémáira, szempontjaira stb.) vonatkozó és lépten-nyomon gyakorlatilag hasznosítható belátásaink fejlődésének, önértékelésünk mélyülésének szolgálatában áll, míg más részről — kellőképpen nem méltatott nagy gyakorlati fontosságú feladataként — *kedélyi* kielégülésünket, életkedvre, megnyugvásra, lelki harmóniára jutásunkat szolgálja.

Rövid összegezésül a fentieknek: bármely tudomány az eléje — a tudomány természetéből folyóan — feltáruló feladatok teljességét, mintegy a maga *teljes* feladatrendszerét csak akkor műveli, ha *mindhárom* feladatkör problémáit át-búvárolni és mélyíteni törekszik: ha egyfelől a körébe tartozó *tény-adottságok* világos felismerésén és szabatos elhatárolásán munkál, másfelől a körébe tartozó adottságok egymásközött való sokféle *viszonylatainak* minél teljesebb felismerésére és aktuálisan legkielégítőbb *értelmezésére* törekszik, végül megismerő és értelmező munkája eredményeit az *egyetemes emberi fejlődés* legnagyobb gyakorlati céljának szolgálatában hasznosítja.

A *Magyar Pszichológiai Szemle* törekedni fog arra, hogy közleményei a tudomány mindhárom feladatát szolgálják, hogy munkája ne csak a teoretikus lélektan fejlesztésének szolgálatában, de az *egyetemes* emberi és *nemzeti* materiális és — elsősorban — morális emelkedés céljának szolgálatában is eredményes legyen.

A szerkesztő.

Psychologia és természettudomány.

A Magyar Psychologiai Társaság ülésén 1928. április 26-án tartott megnyitó és székfoglaló előadás. Irta: RANSCHBURG PÁL.

1. A lélektan jelentősége.

Ha a tudás a szépnak és tiszteletreméltónak sorába tartozik, s ha a tudásnak egynémely fajtája e sorban előbbre való mint a többiek, akár mert szabatosabb mint amazok, akár mert tárgya értékesebb és tiszteletreméltóbb mint a többié, — akkor mindezen két oknál fogva egyaránt a lélektant helyezném a sor élére. Mert a lélek ismerete minden fajtájú igazság számára egyaránt hasznos nyújtó. Legfőképen a természetre vonatkozólag áll ez, lévén a lélek mintegy az élő lényeknek indító kezdete.

Jobb bevezetést mai előadásomhoz, mint e sorokat, amelyekkel közel kétezer és háromszáz évvel ezelőtt Aristoteles nyitotta meg a lélekről szóló könyvei elsejét, hosszas kereséssel sem tudtam találni.

Valóban, mennél több oldalról sikerült életem folyamán akár önmagamon, mint lelki életet élő magánembernek, akár másokon, mint az ideg- és elme-élettan terén kutató és az ideg- és elneélet zavaraiiba gyógyítólag beavatkozó buvárnak közelebb jutnom a *lelki-testi természet* vonatkozásaiba való tekintéshez, — mind mai napig egyre fokozódó mértékben minden elmélet és minden gyakorlat számára még döntőbb fontosságúnak bontakozott ki előttem a léleknek és vele való kapcsolataiban a természetnek ismeretével foglalkozó tudomány.

Egy emberi élet rövid, s ha életemnek, mióta gondolkodni tudok, alig volt éber pillanata, melynek tartalmát, akarva-nemakarva, ne kapcsoltam volna a lélekről gyűjtött, s feldolgozott tapasztalataimhoz, egyre világosabban látom, hogy nem egy, de száz élet sem volna elégséges ahhoz, hogy a lélek *tudományából* a lélek minden irányu végleges és teljes *tudása* váljék.

De azért ha újra kezdhetném, ugyanott kezdeném, s

megint a lélek problémája felé fordulnék kutató szemmel, hogy energiámat e nekem legszebbnek, embertársaimra leglényegesebbnek tartott tudomány művelésére fordítsam. Mert mind-mai napig minden új tapasztalással egyre csak nőtt abbéli meggyőződése, hogy nemcsak mens sana in corpore sano, hanem mint első: *corpus sanum e mente sana*.

2. Fizikai és lelki természet. Monizmus és dualizmus váltakozó uralma. Az ókori s az újkori monizmus.

„Fizikai és lelki természet“-ről beszéltem. Lehetséges-e a tudomány mai állásán ez a kettéválasztás? A természettudományos gondolkodás terjedésével mindenfelé szinte kötelezővé vált az a felfogás, hogy természet csak egyféle van, s ha lelki természetről, lelki jelenségekről beszélünk, ez inkább csak olyan metafora. Valóban, korunk intelligens elméinek legszelesebb rétegeiben a természettudományok terén ma a monista felfogás az uralkodó; az orvostudományban, a pszichiátriájában is, a *lelki jelenségek azonosítása az idegrendszer működésével magától értetődő, szinte kötelező valami*.

Valósággal azonban a szellemi és testi világot egyazon jelenségsorozatra foglaló *monizmus*, nemkülönben a szellemi jelenségeket az anyag tartozékainak tekintő *materializmus*, s a mind a fizikai mind a pszichés változásokat, gépies és megszabott történéseként értelmező *mechanista világfelfogás* már az ókor görög filozofusainak tanaiban benne foglaltatott. Az ioni filozofus-iskola, az u. n. fizikusok vagy fiziologusok, a stoikusok valamint az epikureusok túlnyomólag *monisták*, az élő és élettelen világot lelkiséggel ellátottnak képzelő *panpsychisták* ill. *hylozoisták* voltak s a *materialista világnézetet* vallották.

Aristoteles volt az első, ki a psychét kizárólag az élő anyag sajátosságának hirdette, de egyuttal az élet mozgató erejének, „indító kezdetének“, ami tehát a szellem elsőbbségét jelenti az anyaggal szemben. *Aristoteles* után s az ő nyomán az új-platonikusok, főleg *Plotinus*, majd *Szt. Agoston* fellépésével az addighoz képest teljesen ellentétes irányba fordult az emberi gondolkodás, hogy ezután közel másfélszer évig a *dualizmust*, a *testi- és szellemi élet kettősségét*, tartsa az egyedül helyes tudományos gondolkodásnak. *Plotinus* már különválasztotta a *szerves élő* fogalmát a *lelkiség* fogalmától, viszont *Descartes* az élőn belül is a tudat hijján lévő *tárgyi világgal* szembe állította a *tudatos, subjectiv én* fogalmát.

Új uralomra a monista, materialista és a mechanista világfelfogás csak a természettudományok sajátképeni felvirágzásával és szélesebb elterjedésével, az u. n. „felvilágosodás“ szellemével, a 18-ik s még inkább a 19-ik században jutott. Ekkor már a *psychologia szinte teljesen különvált a*

filozófiától, melytől a fizikai természettudományok már jóval korábban emancipálták magukat. Fokozatosan át meg át itatódván fizikai, vegyi, élettani, életismeii, kórtani, örökléstani, összehasonlító állatlélektani stb. ismeretekkel, a *lélektan a 19. század végével erősen természettudományos színezetű disciplinává lett*, — szinte kizárólagosan monista, mechanista, hanem is mindig materialista, jelleggel. Legerősebben befolyásolta tán e változást az *orvostani ismeretek fejlődése* s ezzel párhuzamosan azon megismerés, hogy a *lelki folyamatok legszorosabban testi folyamatokhoz kötöttek*, hogy megnyilvánulásuk minőségileg és mennyiségileg függ a központi idegrendszer s az ezzel kapcsolatos szabályozó berendezések (vegetatív ideg- és a vérmirigyrendszer) sőt, bár nem ennyire bensőségesen, az egész testi alkat ép és fejlett voltától. Egyre kétségtelenebb lett, hogy valóban az idegrendszer, tehát az anyag megbetegedései, sérülései és öröklött fogyatékoságai felismerhető, szoros összefüggésben állanak a szellemiek értékesökkenésével, s hogy a test, az érzékek s nevezetesen az idegrendszer tökéletesebb fejlettségével ugyancsak szorosán kapcsolatos a lelki teljesítményeknek fokozottabb mértéke. Ebből hallgatagon alakult ki azon magától értetendőnek vett következtetés: *a lélek a test funkciója*.

Igazi, nagyobb, eredményes ellenhatás ezen felfogással szemben inkább csak a materialismus kérdésében támadt. Már a múlt század vége felé a spiritualismus ismét erőteljesebben kezdett szárnyalni, de bizonyos, hogy *ez a spiritualismus is tulnyomólag monismusos jellegű volt*, s hogy csakis a szellemi tudományok területén érvényesült. *Maga a természettudomány* — mint olyan — lehetőleg távortartotta magát az idevágó kérdések vitatásától. Ahol pedig, mint pl. az orvosi tudományoknak a lelki betegségekkel foglalkozó részében, a kérdést teljesen el nem kerülhette, ott kimondottan vagy lappangva csaknem kivétel nélkül *monista maradt*.

Ezen egyessulyi helyzetben a psychologia, mely Wundt fellépte óta átvette a természettudományos kutatás módszereit is, főképen *fiziológiás és kísérleti psychológiává* lett.

E minőségében azonban e fiatal tudomány csakhamar *két tűz közé került*.

A *filozofia* megtagadta a maga, szerinte hűtelen leányát, a „*lélek nélküli lélektan*“-ná vált psychológiát. A szellemtudományok általában tagadták s jórészt ma is tagadják, hogy a modern psychologia valóban psychologia volna.¹ Természet-

¹ 1913-ban pl. Eucken, Husserl, Natorp, Riehl és Windelband filozofus professzorok indítására 106 aláírású promemoria ment a német tanügyi hatóságokhoz és a főiskolák filozófiai fakultásaihoz, proponálván, hogy a kísérleti psychologia részére tanszékek állíttassanak, de e tudomány képviselői a filozofia tanszékeitől távortartassanak. (L. Hillebrand, Die Aussperrung der Psychologen, Leipzig, 1913.)

tudományak, fiziológiának, biológiának mondották és kifogásolták, hogy legföljebb összefüggéstelen mozaikot ad, téglákat, nem házat s mi sem található benne a lélekről, ahogy az az egyéneken mint *egész*, nem pedig mint izolált lelki elemek nyalábja megnyilatkozik. Az egyén, a személyiség, a jellem, a típus, a véralkat s általában mindaz, ami nem rész, hanem *egész*, az hiányzik belőle.

Viszont a *természettudomány* olyasmit látott a modern pszichológiában is, ami a *természetfelettit akarja a természettudományokba becsempészni*, hogy azokban a nehezen ki-küszöbölt *metafizikai elemet* megint felújítsa. Ami benned jó, ez volt a természettudományok s közöttük az orvostudomány álláspontja, az ugyis megvan már körülünkben, mert hiszen az nem egyéb, mint fiziológia,¹ meg fizika. Ami pedig ezen túl van, mint pszichológia, az már filozófia, metafizika s egyéb ilyen, a természettudományok szempontjából többé-kevésbé gyanús anyag, melyért a felelősséget nem vállaljuk. Főleg pedig kifogásolták a pozitív tudományok, hogy a lélektan, túltévén magát az energiák megmaradásának elvén, az akarat tanával a kauzalitás elvét megszakító hypothetikus, mystikus eredetű energiákat csempész bele a fizikai energiák változhatatlan mennyiségének körforgásába.

3. A legújabb kor pszichológiája a kísérleti és élettani pszichologia ellen.

Ami elsőbbsen is a *szellemtudományos kritika jogosultságát* illeti, arra azt kell felelnünk, hogy a kísérleti és fiziológiai pszichologia szemben a régi állapottal rendkívül sok fontos, értékes és új, jórészt igen szabatos megismerésre vezetett az érzetek, nemkevésbé azonban a képzetek, a gondolkodás, az emlékezés, az ítézés, a következtetés valamint az akarat, s újabb időkben az érzelmi jelenségek területén is. Ezeknek a megállapításoknak hasznát vette és veszi a mivelt emberek köztudata, melybe azok fokozatosan mint magától értetődőségek beszivárogtak, hasznát vette az idegétlan, az ideg- és elmekórta, az elmehygiéné, nemkülönben a pedagógia, a bűnügyi lélektan, az anthropologia, a közgazdaságtan, de első sorban a sajátképeni szellemtudományok, melyek ma mégis egészen másfajta pszichológiára támaszkodhatnak, mint a régi tisztára spekulatív vagy tisztára introspektív lélektan idején.

Tulságosan általánosító, s mint ilyen nem helytálló, az a

¹ „Összehasonlító érzékfiziologia és állatpszichologia, valamint az emberi pszichológiából a kísérleti psychofizika, valamennyi nem valódi pszichológiát űz, hanem pusztá fiziológiát . . .” mondja 1925-ben a természettudós Max Hartmann is, a berlini Kaiser Wilhelm-Gesellschaft-ban „Biologie u. Philosophie” címmel tartott nyilvános előadásában.

vád sem, hogy *kizárólag mozaikot adott* volna az egységesség, a lelki egész megértésére való törekvés helyett. G. E. Müller *komplex-psychológiája* s a magam, 1901 óta folyó, s egyre újra vitát indító közlései az egyidejű és egymást időben érintő ingerhatásoknak minőségüktől függő kölcsönhatásairól az idegrendszerben valamint a lélekben, de már jóval előbb Wundt apperceptio-fogalma, ugyszintén elve a psychés resultánsokról, a psychés relatiókról, a *relatiók teremő* synthesiséről, mindezek s egyéb tételek legnagyobb mértékben cáfolatát adják e vádnak. Viszont nem tagadható, hogy éppen mintegy Wundttól eltérően a kísérleti psychologusok jelentékeny része nem ismerte, de nem is kereste, tán éppen monista-mechanista felfogásának megfelelően nem is akarta s nem is akarja a psycho-physikai szervezet psychológiás elemzésénél meglátni mint „egészet“, a fiziológiásan nehezen vagy nem magyarázható egyéniséget, a személyiséget, az oszthatatlan lelki egységet, még kevésbé a metafizikai értelemben veendő „lelket“, de sőt még a részeknek elkülönülési törekvésük mellett megnyilvánuló egyesülési kölcsönhatásait sem.

Inkább a szellemtudományok részéről inspirálva, főleg Dilthey munkássága révén, indult meg mégis a mult század vége felé a kísérleti psychológia keretein belül is, az Ehrenfels (1890) által Mach eszméi nyomán életre keltett u. n. *alaklélektan* (Gestaltpsychologie). Ez az irány az „egész“-nek összefoglaló képviselőjeként az „alak“-ot igyekezett a kutatás középpontjába helyezni.¹ Ugyszintén innét induló volt az a ma egyre elterjedtebbé váló álláspont, mely mind a normális mind a kóros psychés jelenségek területén minden metafizikai és ismeretelméleti vitázás mellőzésével a tapasztalatszerű hü észlelést, a *fenomonológiás, jelenségszerű leírást* jelölte ki elsőrendű követelménynek. Ezen az alapon fejlődött azután tovább a XX. század első évtizedeiben egyre erőteljesebben, a *legújabb psychológiai iskola*, tulnyomólag *mechanista-ellenes irányzattal*. Ezen *totalitas-psychológia* szerint az *eddig* modern természettudományos psychológia a lelki összefüggéseket, a fonadékszerű *lelki struktúrát*, s így magát a *lelket*, az *egyént*, *mint egészet*, de egyáltalán már magát az *alak-élményt* meg sem értheti. Az új iskola szerint az „egész“ *előbb van, mint a részek s az egész több, mint a részek összege*.

A lelki világ tehát nem pusztá összegeződése elszigetelt elemeknek, nem és-szerű összeadódás részekből, hanem való-

¹ Ehrenfels az *alakminőségeket* még egymástól szétválasztható *képzeti-komplexusok* tudatbeli jelenlétéhez fűződő pozitív képzettartalmaknak tartotta. Ellenben már Cornelius szerint az *alakminőségek* komplexusoknak ismertetői, melyek révén a *komplexusok alkotó elemeik összegétől* különböznek. (L. Eisler, Wörterb. d. philos. Begriffe: Gestaltqualitäten. Bd. I. 1904.)

sággal az egész az, a mi elsődleges és csak azon túl, illetőleg ezen egészen belül észlelhető jelenségileg az egésznek tagozódása és izesülése. Érzetektől, képzetektől tehát — melyek tanulmányozására a modern pszichológia a maga feladatkörét állítólag redukálta — soha nem adható, sem nem rakható össze a lélek, a szellem, az egyéniség. Az emberi lélek, egyéniség, személyiség e tan értelmében tehát elsősorban egy egész, melyből a részek, az érzetek, a képzetek csak elvonás útján, csak mint mesterséges képletek, különíthetők el.

Az új pszichológia szerint továbbá a kísérleti pszichológia azért sem pszichológia, mert az egésznek átéléses megértése helyett természettudomány módjára okokat s okozatokat, vagyis kauzális összefüggéseket kutat, s ezzel állítólag a részekről nem látja az egészet, a fáktól az erdőt. Ha ez igaz volna, akkor viszont a *totalitás-pszichológia csak azért, mert az erdőt s nem a fákon kezdi*, még nem vált szellemi tudománnyá és nemkevésbé *természettudományos módszerrel dolgozik*. Ugyanezt a szemrehányást mint a melyet a totalitás-pszichológia tesz az u. n. természettudományos pszichológiának, teszi legujabban az új erőkre kapott introspektív-pszichológia is a totalitás-pszichológiának.¹ De még tovább is mehetünk. Ugyanezt teszi a biológia terén a vitalismusos felfogás is a mechanista felfogásnak. A fizikai természet *vitalizmusos értelmezése szerint* (Oswald Schwartz, Klin. Wochenschr. 1923.) „... a formálnak, az alaknak, a szervezetnek lényege részeinek olyképen való egybekapcsolódása, melynél fogva a produktum, az egész, oly tulajdonságokat mutat, melyek sem az egyes részekben, sem azok pusztá összegében nem található; a rendeződés által egy új, immaterialis tényező támadt“. De a *nem-vitalista*, hanem *mechanista természet-felfogás* képviselőjében Bernh. Fischer szerint *ugyanezen tétel nemcsak a szervezetekre, de minden szervetlen formaképződésre is érvényes*, aminthogy Köhler ugyanezt az u. n. *fizikai alakokra* is bizonyítja. Hiszen már az O és H-tömecek egyesülésekor keletkező víz tulajdonságai is teljesen mások és semmiképen sem vezethetők le e két elem ismert tulajdonságainak pusztá összegéből.²

¹ Rignano (Milano) pl., ki maga is modern, de a modern introspektív pszichológusok egyik vezére, teljesen elveti a Köhler-féle Gestaltpszichológiát, valamint a Wertheimer-féle totalitáspszichológiát is. Szemükre veti ugyanezt, amit a filozófusok az u. n. elemi v. mozaikpszichológiának, hogy t. i. objektív, kísérletes módszerekkel dolgoznak. Minden nem-tisztán introspektív irány Rignano szerint természettudomány, mert az introspektíot nem elsőrendű módszerként használja, minek folytán „psychológiát“ üz, „psyche nélkül“, „szellemtudományt szellem nélkül“. (Scientia, 1928.)

² Ugyanezt vallja még, határozottabb formában, a biológus Max Hartmann. Szerinte az O és H egyesüléséből támadt magasabb rendszer „teljesen új tulajdonságokat mutat, melyek számunkra ugyancsak titokzatosak, irracionálisak maradnak, mint összetevőinek tulajdonságai már ön-

Ezek szerint azonban nem lehet szó arról, hogy a forma, az aristotelesi eidos és morphé jelentőségének felelevenítésével, az alak- vagy akár a totalitás-lélektannal, oly új tulajdonságokat hoztak volna be a pszichológiába,¹ melyek révén az megfosztható lesz *együttal* természettudományszerű jellegetől. A *totalitás-pszichológia* semmivel sem kevésbé *együttal természettudományos jellegű pszichologia* mint a részekből kiindulva lépésekként az egész *synthesise* felé haladó u. n. analitikus vagy egyéb kísérleti lélektan. Hogy az egész más, mint a részek pusztja összege, az a fizikai szerves, sőt — úgy látszik — szervesetlen természetnek is velejáró tartozéka.

4. A természettudományok és a pszichologia reáutaltsága a metafizikára. A psychés természet realitása.

A *természettudomány részéről a pszichológiával szemben emelt vádakra*, melyek szerint 1) a psyché metafizikai valami, 2) a psyché a természet örök forgásába, a *kausalitás megsértése* nélkül be nem csempészhető fogalom, nem nehéz válaszolnunk. Épen a *természettudományok* legmodernebb uttörői szerint e tudományoknak *alapfogalmai is metafizikaiak*, emellett kiforratlanok, s sűrűn váltakozók (anyag, atom, molekula, éther stb.). A szervesetlen természetben sem képes a mechanista felfogás, mondja a mechanista álláspontu B. Fischer, sem az őanyag valamennyi alaptulajdonságát, sem az anyagi kombinációk kvalitásait, vagyis a tulajdonságokat megmagyarázni. „Vannak a létnek és az életnek őjelenségei, melyek mögé visszanyulni teljességgel nem adott meg a természettudománynak. *Ezen határon kezdődik*

magukban. Itt is elképzelhető volna ugyan, hogy a jövő chemiájának sikerülhetne a vegyületek „tulajdonságait“, összetevőik ismeretéből meghatározni és előre bmondani. Az ilyes, kauzalis elemzésnek hozzáférhető „tulajdonságok“ azonban nem tévesztendőek össze a tárgy irracionális, a megismerésnek hozzáférhetetlen, kvalitatív jellemvonásaival s metafizikai irracionalitásával. (Id. m. 16. l.)

¹ Már *Aristoteles* az „alak“ról a következőket mondja: „ . . . ellenben a lélek az, ami által első sorban élünk és érzékelünk és gondolkodunk; a lélek tehát bizonyos fajtájú fogalom és forma is, nem pedig anyag vagy alsóbbrendű valami . . . “ az önállóan való (magábanvaló) vagy a formát, vagy az anyagot vagy pedig a mindezen kettőből állót jelenti, s ezek közül az anyag csak a *képesség (lehetőség)*, a forma a *valóság*. . . (Kirchmann 67. l.)

Továbbá: „ . . . Ez mutatja, hogy a lélek fogalmával úgy áll a dolog, mint az alakéval . . . Lehetne ugyan ezen alakokról közös fogalmat alkotni, mely mindegyikükre illenék, de egyetlen alakra sem volna fajlagosan jellemzetes . . . ; De nevétséges volna, ez és egyéb számára közös fogalmat keresni, mely egyetlen létező dolognak nem volna a sajátképeni fogalma s nem érintené a *jellemző és oszthatatlan formát*, hanem azt oldalt hagyná. Egyébként is a *lélekkel úgy áll a dolog, mint az alakokékal*. (De Anima Kirchmann ford. 69—70. l.) — Ugyancsak „a forma részekre nem bontható.“ (atomon gar to eidos) (Met. Z. v. ö. Pauler, Bevezetés a filozófiába, 211. l.)

a metafizika területe, sőt tán az exakt tt.-ok végső fogalmai már metafizikai természetűek“. De ennél még tovább is mehetünk. Maga a kauzalitás elve, amelybe vetett hit vezet minden gyakorlati ténykedésünket, s amelyen minden természettudományos gondolkodás alapul, *puszta hypothesis*, mely téves is lehetne, s mely semmiképen sem logikai szükségszerűség; sőt melynek az ellentéte is a logika megsértése nélkül elképzelhető. Ezt nem én találtam ki, hanem a legmodernebb, s legnagyobb élő fizikusok egyike, a nobeldíjas *Max v. Planck mondja ezt 1925-ben*. S mégis a természettudományok ezen hypothesisre támaszkodva, a legnagyobbszerű alkotásokkal ajándékozták meg a világot. Hidak, alagutak, épületek, motorok, turbinák, táviró, telefon, fonográf, rádió, repülőgép, röntgen, s egyéb fölfedezések az orvostudomány, mezőgazdaság, a vegyi ipar terén, a naptár, a csillagászati események bekövetkeztének csaknem hajszálnyi pontos előre megszabása, stb. stb. mind az ok-okozatiság elvére mint magától értetődő adottságra alapítva mindenütt és mindig megfelelnek az ezen elvbe vetett bizalomnak. Azonos okok, illetve feltételek fenforgásával mindig és mindenütt az ember alkotta szerkezetek és a természeti eseményekre vonatkozó számítások megfelelnek mint okozatok a várakozásnak, s ahol lát-szólagos eltérések mutatkozik, ott nem a kauzalitásban volt a hiba, hanem a számítás vagy az anyag vagy az összes szereplő tényezők számbavétele nem volt megfelelő. *Ezideig tehát az oksági elv mint hypothesis hiánytalanul érvényesnek bizonyult. Bármi is valójában az anyag, s akár van, akár nincs éther, s akármilyen is az atom szerkezete, — hidak, épületek, készülékek, gépek, tekintet nélkül metafizikára és ismeretelméletre, a mai elméletek és ismeretek alapján egyelőre tovább építhetők és szerkeszthetők, és emberi számítás szerint a jövőre sincs okunk kételkednünk azok megbízhatóságában.*¹

¹ Hogy mi az erő, mi a hő, — mondja már Rob. Mayer a *Mechanik d. Wärme*-ban (1867.) — azt nem kell tudnunk. Ellenben tudnunk kell, hogy miképen mérjük az erőt vagy a munkát és a hőt állandó egységek útján és hogy és miféle erőviszonylat áll fenn a méterkilogramm és a hő között. „A természettudós, mondja Max Hartmann, már idézett előadásában nem kell, hogy az irracionális résszel tovább törődjék, de az ismeret és a tudományelmélettel foglalkozó tudós nem szabad hogy elhaladjon mellette, még kevésbé a metafizikus.“ — „A lét felismerhető, értelmezhető részének szól a mi munkánk . . . és csakis ennek. Az irracionálisat szerénységgel el kell fogadnunk. Ez a tudomány birodalmától távol esik, benne egyéb kulturterületek, metafizikai és vallás, találják tevékenységük talaját.“ (Id. munka, 53. l.) — Ugyancsak Hartmann mondja említett előadásában. „Így hát a modern atomfizika legjobb úton van ama csodálatosan komplex történések . . . tisztán mechanistikus megértéséhez, melyként az egyes atomok megnyilvánulnak. És mégis a kutató emberi szellem . . . a gondolkodás számára e ponton is örökre fenn fog maradni egy felismerhetetlen, minden megismerésen túl álló irracionális rész az atomokon. (45. l.)

Csak világos ezekután — mondja v. Planck — hogy az *alkalmazott, de a sajátképeni kutató természettudomány is ragaszkodik a gyakorlatban bevált tételeihez*, mindaddig, amíg azok lényegükben megcáfolva nincsenek s hogy egyáltalán a természettudomány alkotásaiban nincsen s nem is kell, hogy tekintettel legyen a metafizika körébe vágó alapfogalmaira mindaddig, míg azok tisztázása valamely ponton gyakorlati szempontból fontos és alkalmazható új felfedezésre nem vezetett.

Különben is a pszológiának, amidőn a psyche lényegére vonatkozó kérdéseket a metafizikára, a psyché és test, erő- és anyag elsőbbségére vonatkozókat az ismeretbírálatra utalja, nincs mit restelkednie. A természettudományok vezető képviselői is, egyik a másik után, elismerik, hogy maga a biológia főkérdése: az élet problémája sem közelíthető meg a természettudomány eszközeivel. „Egyetlen elem, s egyetlen ilyenből összetevődő vegyület nincsen, amely életet jelentene, mondja a nagy életvegyész, Aberhalden (1924.). Nincs élő fehérje, nincs élő szénhidrát stb. Az élet a sejtbennekben található anyagok tulajdonságainak összege a maguk oly finom fokozatú kölcsönhatásaikban . . . Az élet minden egyes esetben a harc a soha teljesen el nem érhető végső egyensúlyokért. Az élet talányai még megfejtetlenek. Csak azt az egyet tudjuk, a mióta, s amíg élő lények vannak, mindig ugyanazok.“ Továbbá „Értelmünk képtelen felfogni, hogyan mint találkoztak össze az egy sejtet alkotó összetartozó anyagok, s hogyan gondolandó el ama folyamat, mely a legelső sejtnek hatalmába adta az önkormányzat képességét? Egyvalamikor kellett az életnek keletkeznie. Azóta tovább tenyészik — örökkön változhatatlan törvényeknek engedve.“

Biologische Gesetze in ihren Beziehungen zur allg. Gesetzmäßigkeit d. Natur c. előadásában (1921.) J. Reinke botanikus-természettudós a következőket mondja: „Amióta a fizika lemondott a reménységéről, valamint a szándékáról, hogy területe valamennyi jelenségét mechanikára vezesse vissza, azóta a mechanista világkép utópiája szertefoszlott . . .“

Valamint a fizikának s a chemiának végső kérdésekben a filozofiára utaltsága mit sem von le a fizika, a chemia, a biologia, az élettani, orvostani, örökléstani s az egyéb természettudományok napról-napra hatványozódó bámulatosságú elméleti és gyakorlati teljesítményeinek nagyszerűségéből, ugyanúgy a psychének mint olyanak lényegileg mai értelmünkkel s tudásunkkal megoldhatatlan volta nem változtat a psychés jelenségeknek reális és teljesen sajátzerű természetén, sem

¹ Synthese d. Zellbausteine in Pflanze u. Tier. Berlin, 1924. 57—58. 1. és 60—61. 1.

a *psychológiának*, mint sajátlagos, *külön természet tudományának* jogosultságán, szükségszerűségén, sem pedig, tekintettel a módszeres pszichológiai kutatás fiatalására, annak rendkívül nagy, sokoldalú s mind a fizikai természettudományokra, mind a szellemtudományokra egyaránt fontos, termékenyítő, gazdagító munkaeredményein.

S miként a fizika és a vegytan gyakorlati alkalmazásaik terén nem hagyják gátolni magukat a hipotézisek és a metafizikai reáutaltságaik által, ugyanolyan kevésbé változtatnak e hiányosságok azon a valóságon, hogy a tehetségek, a képességek, a gyengébb értékűségek, a reávalóságok lélektana, a pályák, az üzemek pszichológiája, a karakterológia, valamint a psychotechnika, a fizikai tudományokéhoz nem is hasonlítható rövidségű gyermekkori periódus után az egész földkerekségen egyre inkább hódítanak s mint *gyakorlati és alkalmazott pszichológia* az emberi szellemi s testi erőknél az ipar, a kereskedelem, az összes polgári s egyéb pályák területén való egyre gazdaságosabb, okosabb, fel-, nem pedig kihasználását szolgálják.

Azt mondtuk, hogy a metafizika s a hypothetikus elemek, az *u. n. irracionális járulékok mit sem változtatnak a psychés jelenségek reális természetén*, sem pedig ennek folytán a *psychológiának mint önálló, külön természet tudományának jogosultságán és szükségszerűségén*. Itt újra visszatértünk kiinduló pontunkhoz s újra felvetjük a kérdést: az eddigiiek világításában *egyféle-e a természet, avagy külön tárgyi és külön alanyi, psychés természetéről való-e, szabad-e, kell-e beszélnünk?* Másképen fogalmazva: a *psychés jelenségek*, az érzetek, a képzetek, az érzelmek, indulatok, hangulatok, indítatok, a gondolkodás, a figyelés, ítézés, következtetés, a vágy, döntés, akarás és nem-akarás, önmagukban és összességükben *mint subjektív adottságok reálisak-e, vagy nem?*

Válaszunk e kérdésre igen határozott: Minden metafizikától el is tekintve, valamennyi pszichológiai kutató eljárásnak és minden gyakorlati pszichológiai törekvésnek, tehát minden alkalmazott pszichológiának is, tudásunk és gondolkodó képességünk mai állásán, alapja kell, hogy legyen az a *tapasztalati megállapítás, mely szerint a psychés természet jelenségei legalább is fenomenológiailag valóságok*. Mert igenis úgy van, hogy akár a monizmus, akár a dualizmus a helyes, akár a spiritualizmus, akár a materializmus mond igazat, akár a

¹ Bizonyos, hogy arra nézve, aki legalábbis ezen tételt nem ismeri el, mint axiómát, „psychés“ jelenségek, érzetek, képzetek, gondolatok, képzetek, ítézés, következtetés, érzelem, indulat, hangulat, vágy, akarás, nem-akarás, én, eszmélet, eszméletzavar, elme, stb. stb. nem létező fantazmagóriák. Annak csak ingerületei és gátlásai vannak, melyek lényegéről megkísérrelheti magának fogalmat szerezni a legmodernebb ideg- ill. agy- fiziológiai munkákban. (V. ö. 21—22. l.)

mechanista, akár a vitalista felfogás közelíti meg jobban a testi-szellemi élet megismerését, akár külön energiafajnak fogjuk fel a psychés jelenségeket (W. Ostwald, A. Lehmann) egy bizonyos, mert szakadatlan, s megcáfolhatatlanul maradó tapasztalat tárgya, s ez az, hogy a *psychés világ realitás*.

Érdekes, hogy ezt a maga módján, de egyre inkább a sajátképeni természettudománynak egyre több képviselője is korcedálja. Hiszen realitásnak vallja subjektív világunkat még egyik legutolsó előadásában (1923.) a moszkvai agybúvár Pawlow is. De lássuk, mit is mond épen a mechanista természetfelfogás egyik kiváló védője, a már említett Bernh. Fischer orvosprofesszor, a frankfurti egyetemen a kórbonctan tanára? „Nem ritkán találkozunk azzal a hamis beállítással, mintha a mechanizmus a szellem való létezését tagadná vagy kénytelen tagadni. Pedig a szellemi működés éppen olyan valóság, mint valamely atom vegyi vagy fizikai energiája, melyeket közvetlenül nem, csak hatásaikból tudunk megismerni.“ Bár Fischer tiltakozik a feltevés ellen, hogy az agyvelő a föléje rendelt szellemnek pusztá eszköze volna, mégis szerinte az élőkben végbemenő synthesisméletből egészen magától adódik, hogy a lelki folyamatok is, mint teljesen újszerű valami, saját törvényekkel rendelkeznek, melyeknek semmi közülük nincs sem fizikához, sem vegytanhoz, s melyek az idegrendszernek az ő synthesiséből aúódó minőségi sajátosságaként tekintendők.

Roux német biológus szerint is, a „*lelki alapfolyamatok ténykedései mechanista úton fel nem oldhatók. Összeműködésük teljesen saját törvények szerint történik.*“ Sőt még a nemrégiben elhunyt nagy orosz pszichiáter és agybúvár, ki a pszichológiát teljesen a reflexológiával igyekezett helyettesíteni, Wl. Bechterew is úgy nyilatkozik: Magunk részéről nem gondolunk arra, hogy a „psychés“ realitást tagadjuk, de jogosítottnak érezzük azt az állításunkat, hogy a psychés folyamat az agyi folyamattól elválaszthatatlan . . .“ Tehát: a természettudományok materialista, monista, s mechanista hitvallású, legmodernebb kutatói között is akadnak s nem is kivételesen vezető elmék, kik egyáltalán nem tagadják a *psychés jelenségeknek realitását*, de egyúttal azok saját, *különleges természetét, külön törvények szerint való lefolyását is állítják*. Bár a psychés jelenségek szerintük az anyag magasabb kombinációiból származó erőnyilvánulásokként értelmezendők, mégis magukból a fizikai-chemiai jelenségekből nem értelmezhetők és sajátos törvényeknek, tehát saját kauzalitásnak engedelmeskednek.

¹ Bechterew, Allgemeine Grundlagen d. Reflexologie d. Menschen, Leipzig u. Wien, 1926. 14. l.

5. Agyfiziológia, agymechanika és psychologia.

A fizikusnál és a vegyésznel jóval nehezebb helyzetben van a psychés működésekkel és azok tudományával szemben az *anatomus*, a *fiziologus* és a *biologus*, valamint az *orvos*. Az *anatomus*, aki soha boncolataiban, vagy az agyszövettanbúvár, ki soha metszeteiben léleknek nyomát nem látja, — a *fiziologus*, aki tudja, hogy villanyárammal izgatva az agyat, akár csak az akarat, ki tudja váltani a szándékos mozgásokat, s viszont az agy bizonyos területeinek kiirtásával az állatot lelkeleg siketté, vakká teheti, a *pathologus*, aki látja, mint sorvad el az agy ducsetjeinek betegség útján való fokozatos megsemmisülésével párhuzamosan az értelem és mint változik a testalkattal a jellem és a temperamentum, — a gyakorló *orvos*, ki megszokta a szervezet összes működéseiben a fizikai és vegytani törvények érvényesülését látni, s azok hatékonyságát a szellemiek világára is — mindezek, s ez megérthető, fellelte nehezen bírhatók arra, hogy a természettudományok által tisztázható világon kívül egyéb világot a fizikaitól eltérő és kauzálisan független *realitás* gyanánt elfogadjanak. Még fonákabb helyzetbe kerül a psychológiával szemben a *neurologus*, és főleg a *psychiater-orvos*, kiknek hivatása a lelki élet megbetegedéseivel való gyakorlati foglalkozás. A *psychiater* egyrészt nagyon is érzi a psychológiára való reaszorultságát, de másrészt nem tud azzal megbékélni, mert egyre úgy érzi, hogy természettudományosan megalapozott, szigorúan kauzális orvosi gondolkozásában olyan fogalmaknak, mint tudat, ítélet, akarat, stb. kell helyet szorítania, melyek ha mélyükre megy, vagy a kauzális láncolatot törik át, mert hiszen magyarázatlanul és magyarázhatatlanul beléavatkoznak az egyébként tisztára természettudományos történebe, vagy pedig, szerinte, pusztá körülírásai végeredményben az ő ismeretei szerint agyidegrendszeri folyamatoknak és ilyképen nem egyebek, mint zavaró, komplikáló cifraságok.

Messze vezetne tételünktől, ha előadásunk keretében részletesebben foglalkoznánk a *psychiater* és a *psychiatria* viszonyával a psychológiához. Ezt inkább más alkalomra hagyjuk. Ellenben már elemi mulasztásnak tartanám, ha elhallgatnám az ép emberi szervezettel foglalkozó tudományok közül taglalni azoknak viszonyát a psychológiához, melyek mint kiválóképen az *agybonctanból* és az *agyszövettanból* és *agyélettanból* kialakult *agymechanika*, az élő szervezetekkel együttjáró lelkiműködések szervének strukturájával, életműködéseivel és erőtanával foglalkoznak, s melyeknek feladata volna, hogy a *psychologia fiziologiás kapcsolatainak* megállapítását lehetőssítsék.

E tudományokat képviselő nagy elmék közül azonban

kevésbé azoknak álláspontját sorolom fel itten, kik a pszichológiának mint önálló tudománynak jogosultságát és szükségességét elismerik, mint inkább azokat, kik magának az emberi elmének mint ilyennek tudományos megismerését kevésbé magától a pszichológiától, mint inkább az agyanatómiától, histológiától és agymechánikától várják, avagy a pszichológiát legfeljebb mint alkalmazott agyélettant, vagy pláne mint dedukált agymechánikát hajlandók tudományosan érvényesülni engedni, avagy egyáltalán a pszichológiát az élő szervezetekkel foglalkozó természettudományoktól távoltartandó felesleges filozófiai, metafizikai spekulációnak nézik.

Példaként ezek után egyrészt az agyphysiologia egyik legnagyobb élő bűvarát, az orosz *Pawlowot*, hozom fel, másrészt a leipzigiegyetemen professzori székét elfoglaló *Niessl v. Mayendorf* jeles agyanatomus és agyszövettanbűvarnak álláspontját ismertetem.

A) Agy-fiziológia és pszichológia.

1903-ban, a madridi nemzetközi orvosi kongresszuson, Pawlow kétségbe vonja, igazán szükség van-e a „psychés“ elnevezésre, nem-e tenné meg ugyanúgy a „komplikált idegzeti“ kifejezés is? A *természettudósra*, fejezi be ezen előadását Pawlow, minden a módszereken múlik; *a lélek mint természetszerű elv reá nemcsak nem szükséges, hanem ellenkezőleg munkájára káros befolyással volna*: Anélkül, hogy hasznot hozna, analysise merészségének és mélységének korlátokat vonna. Fontos kérdés a pszichológiára, de nem kevésbé fontos az orvosi természettudományra, s nevezetesen a neurologiára és a pszichiatriára, helyes-e vagy téves ez a nézet? 1910-ben Szentpétervárott tartott előadásában Pawlow azt fejtegeti, hogy az agyfiziológus helyzete előnyösebb mint a psychologusé. A fiziológus építi az idegműködések tanának fundamentumát, a psychologus a legmagasabb felépítményt rakja fel reá. Minthogy pedig az egyszerű, az elemi megérthető a bonyolultabb nélkül is, viszont a bonyolultabb az egyszerű nélkül nem érthető, *a fiziológusnak nincsen szüksége a psychologusra, míg ellenben a psychologus nem tud építeni a fiziológiai fundamentum nélkül*. Világos, hogy ez nem egyéb mint játék a szavakkal, teljesen téves és megtévesztő következtetés. Mert igaz ugyan, hogy az egyszerű a bonyolultabb nélkül is — esetleg — megérthető, de ebből semmiképen *nem következik, hogy a bonyolult is megérthető az egyszerűből*. Az egész ember megértéséhez szükség van a fiziológiai fundamentumra, de pusztán ebből még az egész ember nem érthető meg. Hiányzik éppen a legfelső emelet, a psyché,

¹ Eredetiben nincs ritkítva.

mely nélkül az élő ember nem egész ember, sőt éppen „emberi“ mivoltát nélkülöző élő lény maradna.

Bár az igazi Pawlow-féle értelemben vett agyfiziológia ekkor még egészen fiatal, alig évtizedes tudomány volt, alkotója úgy véli, hogy máris nagy előnyben van a szerinte évezredes pszichológia felett. *Hol van, kérdezi fölényesen Pawlow, ennek az évezredes fejtörésnek az eredménye? „Hol vannak a fáradozás eredményei, az ember lelkivilágát kormányzó törvények?“* Ezzel szemben arra utalhatunk, hogy ellenkezőleg, a tudományos pszichológiai kutatás sem igen idősebb ma 50 évnél, s annak ellenére, hogy a természettudományokkal foglalkozók részéről több ellenesre, semmint munkatársra talált, és a psychés jelenségek valóban rendkívüli bonyolultsága és szinte beláthatatlan sokaságú külvilági (környezeti) és testbeli (szervezeti) tényezőktől is való kétségtelen függősége ellenére a *psychés élet törvényei vannak oly tisztázottak, világosak és tán oly véglegesek is, mint az élő természettel foglalkozó tudományokéi.* Hogy Pawlow felléptéig az agy-fiziológia valóban nem volt a nagy agy sajátképeni fiziológiája, azt nemcsak mi valljuk, de maga Pawlow 1926-ban németül megjelent „A legmagasabb idegműködés az állatoknál“ c. munkájában önmaga is szószerint megmondja. Nézzük tehát teljes tárgyilagossággal, *mik is azok a legnagyobb eredmények, melyekhez, mint a pszichológiai kutatást pótolni alkalmasokhoz a modern, legfőképpen orosz, agyfiziológia eljutott, s melyekre Pawlow 1923-iki előadásában hivatkozik.* Kutyakísérletekre támaszkodva, melyeket egyébként ezideig jórészt még nem ellenőriztek, lényegében a következő eredményeket állapítja meg:

1. A nagy-agyféltekék mindennemű működésének elemzése, vagyis az állat teljes külső és belső világának megvizsgálása lehetségessé válik az ú. n. „*feltételes reflexek*“ módszerével. Az állat ösztönös viselkedését pl. étel meglátásakor beállt táplálkozási reflexét az ősi inger helyett hozzákovácsolhatjuk valamely ez utóbbival időbeli egybeesés útján társított kísérleti ingerhez, pl. az étel meglátásával egybeeső vagy azt nyomon követő hang megszólalásához. Kellő begyakorlás után az állat már önmagában a táplálék megkapásának feltételvé tett hangnak megszólalására is elvégzi a falási mozdulatot, reflexet.

2. Azok az alapfolyamatok, amelyeken ezen elemzés alapul, egyrészt az *idegingerületi*, másrészt annak ellentéte, a *gátlási* folyamat. E két folyamat feltételezi a nagyagyféltekék egész működését is. *Mi is tehát ez a két alapvető folyamat, amelyekkel az egész szellemi világot az újabb orosz agyfiziológia ezen első, régiebb fázisa pótolni óhajtja?“* „Egyelőre semmi közelebbit nem tudunk az ingerület és a gátlás folyamatáról“ vallja meg őszintén Pawlow.

„Csak sejtésekről van szó, melyek azonban még semmi há-
tározott eredményre nem vezettek.“ Szerintem, igenis tudunk
magunknak az ingerület és gátlás folyamatáról közelebbi fo-
galmakat is alkotni¹, s valóban az ingerület és gátlás jelenségei
nélkül egyáltalán alig lehet a legprimitívebb szellemi történé-
seknek az idegrendszerben megfelelő folyamatokról még csak
beszélni is. Mig azonban *psychológiás téren a képzettársítás,
reprodukción, gondolkodás, ítézés stb. szakadatlanul észlelhető
és vizsgálható valóságok, az agyélettan e folyamatokhoz csak
állaton s ottan is csak nagyon kerülő utakon, közvetetten és
eddiglen felette sovány eredményekkel tud hozzáférni, helye-
sebben azokra következtetni.*

De lássuk a legújabb vizsgálatokat, a psychológiát pótolni
hivatott *új fázist*, melyről Pawlow ezen „A legmagasabb
idegműködés objektív kutatásának legújabb sikerei“ c. fejeze-
tében beszámol.

1. Az épagyú állat képes egy begyakorlott feltételes refle-
xet elnyomni, ha nem valóban a kísérletileg begyakorlott fel-
tétel következik be, hanem helyette valami egyéb, rokonger
jelenik meg, pl. másodpercenként száz lengésnyi ütem helyett
másodpercenként ötven lengésnyi ütem. *Agg* kutya ellenben
már ily megkülönböztetésekre nem tanítható be, sőt nála az
előbb említett egyszerű feltételes reflex sem létesíthető. Ugyan-
csak nem képes ennek elsajátítására a *pajzsmirigyétől meg-
fosztott kutya* sem; illetve, ha nagy kinnal a gyakorlatozó nap
vége felé valamennyire megtanulta, másnapra mindig újból
elfelejtette az ő feltételes reflexét. Ha azonban a táplálkozási
reflex helyett kritériumként a *védekezési reflexet* választotta
Pawlow s az *agg* kutyanak a rendes táplálkozási inger helyett
savat öntött a szájába, az állat az agyában támadt elevenebb
ingerület folytán alkalmassá vált arra, hogy a feltételes sav-
reflexet is sikerrel létesítsék nála. Végül a savbeöntéssel be-
gyakorlás útján egybekapcsolt pótlójelzés, pl. hang, bizonyos
idejű gyakorlás multával már savbeöntés nélkül önmagában
is kiváltotta a kutyanál a védőreflexet. Az *agg* kutya nem
sokáig élte túl a sikert, s így nem érhetette meg a dicsőséget,
hogy rajta a további tudományos eredményeket is kipróbálják.
Ellenben a kretinné operált másik kutya életben maradt, s
azon be lehetett bizonyítani azt is, hogy egy a nem-feltételes
savigernél is erősebb „*destruktív inger*“, melyet a kutya lá-
bára gyakorolt villamos ütések képviseltek, megteremtí a le-
hetőségét annak, hogy az ilyképen magasabb ingerületi álla-
potba jutott agyvelő kretin állapota ellenére is különbséget

¹ Az *ingerület és a gátlás lényegére* vonatkozó elméletet 1923-ban
„Az emberi elme“ c. munkámban (I. 31—41. l.) részletesebben „Z. Psycho-
logie, Physiologie u. Physik d. normalen u. psychologischen Bewusstseins-
erscheinungen“ c. *Bechterew* tiszteletére megjelent jubiláris kötetben
(1926.) fejtettem ki.

tegyen az ezen ütésekkel időbelileg associált x zenei hang s ennek oktávája között. Amint a kérdéses zenei hang megszólalt, a tapasztalatain okult kutya kezdett nyugtalankodni, forogni, szűkölni. Ha pedig egy oktávával magasabb hang szólalt meg, arra a kutya nem reagált. Pedig előzőleg, a villámos ütések nevelő hatása előtt, a kutya 600-szoros ismétlés ellenére sem tudott különbséget tenni az alaphang és oktávája között. Ezen kísérletekből találja minden áthidalás nélkül megérthetőnek Pawlow az aggkori fecsegést, és elbutulást, melyeknél feltehetőleg gátlások esnek, amelyek addig fenállottak. A kutya esetében ugyan azt kell mondanunk, épen az ellenkezőről, eddig meg nem volt gátlásnak megszerzéséről vagy elveszített gátlásnak újramegszerzéséről van szó, ám itten reánk nem ez a fontos. Nem cáfolni akarom Pawlow ezen kísérleteit, bár az egész értelmezéshez igenis sok szó fér; a jelentős itten számomra az a következtetés, amit Pawlow a kísérletekhez fűz. „Láthatják tehát, mondja, hogy a normális és kóros emberi viselkedés minő kapitális valóságai lesznek világosakká az idegrendszer legmagasabb részeinek ezen új, valódi fiziologiaja útján.“ Szerintem legjobb esetben annyit s nem többet bizonyít e kísérlet, hogy a kutya szervezete is mutat reaktivitásában különbségeket fiatal és agg, pajzsmirigyes és pajzsmirigytől megfosztott állapotokban. Mutatja továbbá azt is, hogy kevésbé megkülönböztetőképes állapotokban is fokozható az állat megkülönböztető képessége, ha az általános reaktivitást brutális erősségű ingerrel renyhességéből kizavarjuk. Analógiák itten legfeljebb egészen primitív emberi lelkiműködésekkel találhatók, de azok is csak nagy jóindulattal.

De ezután jön csak Pawlow előadásában a legmagasabbrendű eredmény, mely állatfiziologiai, sőt állatpsychologiai szempontból valóban jelentős lehetne, csak épen az emberi psychológiát semmiféle új tudással, megértéssel nem gazdagítja, pedig Pawlow szerint ez a maximuma az állatpsychológiát pótolni és ez emberi lélektan tökéletlenségeit korrigálni hivatott új állati agyfiziológiának ill. viselkedéstannak.¹

Lehetséges volt ugyanis a kutyánál a betanított felteteles reflexhez, ha azzal egyidejűleg könnyű mechanikus bőringert kapcsolnak össze, ezen egyidejűség alapján egy további, *másodfokú feltételes reflexet associálni*, midőn is ezentúl nem volt szükség a táplálék meglátására, nem volt szükség az elsődleges feltételes ingerre sem, hanem a *mechanikai könnyű bőringertés beállta önmagában elégséges volt a táplálkozási reflex kiváltására*. Sőt, ha az agy ingerlékenységét elektromos ütésekkel magasabb

¹ A sajátképeni — legfőképen *Watson* és *Thorndike* által képviselt — *behaviourismus* vagyis viselkedéstan nem veti meg a tiszta psychologiai kutatás által szolgáltatva adatokat sem.

fokra csigázták fel, lehetséges volt még egy *harmadfokú feltételes reflexet is associálni*. Hogy az ilyen associáció mennyiben volt azután tartós, arról nem történik említés. Mindenesetre a *kutya, mely eredetileg, ösztönösen csak az étel meglátására válaszolt volt a falási reflexekkel, most már az étel látása, sőt annak reális meglátásához gyakorlás és ingerületfokozás útján kapcsolt A, majd az A-hoz kapcsolt B konkrét élménye nélkül, a C ingernek önmagában való fellépésére, arról a B, erről az A s erről magának az ételnek emlékingerületét associálva, ilyképen egy egész emlékingerületi sorozaton át eljutott a falási reflexhez*. „Már pedig — mondja Pawlow — értelmi működésünk is, főleg hosszabb ingerületi sorozaton, illetve associációkon alapszik.“ „Ez a rövid jelentés — folytatja P. — úgy vélem, meg fogja Önöket győzni, mily mértékben képes a fiziologus arra, hogy az ember legmagasabbrendű viselkedését a külvilággal szemben megragadja, elemezze, és érthetővé tegye... Ez a természettudományos módszernek és az anyagával való bánásnak eredménye, még azon felette bonyolult területekre való átvitelek is, melyeket mostanáig csak subjektív álláspontból dolgoztak fel.“

Hogy itten a kutyánál associatív sorról van szó, az előttem is kétségtelennek látszik. Valóban, a kínos dresszurával az ősi $e-m$ reflexek helyébe beállított $e-A-B-C-m$ szokászerű sorból C egyedül való fellépte is kiváltja az m -et. De hogy ez az emberi gondolkodással teljességgel analog folyamat volna, azt maga Pawlow sem meri állítani. Ő is „főleg“ ingerületi sorozatokról beszél az embernél. Valójában itten egy igen szegényes mnémés ingerületi sorozatnak tisztára gépies kikénszerűsítéséről van szó, melyhez a kutya kétségtelenül meglévő állati énjének még akkor sem volna semmi köze, ha a sorozatból éveken át tartó gyakorlással valóságos szokást sikerülne megteremtenünk. Hogy gátlást okozhatnak a korral járó változások, de okozhat fiatal korban is a belső szekréciós mirigyek megbetegedése avagy azt pótló műtéti mirigyeltávolítás is, mindezt mind emberen, mind állaton mi már évtizedek előtt ismertük. Új talán bizonyos mértékben az, hogy fenálló gátolttság esetén egy erős mechanikai inger alkalmazása egy időre mintegy pótolhatja az elevebb ingerületi állapotot ép állatnál fentartó belsősekreációs nedveket, s lehetővé teszi még elbutult, új mnémés ingerületek szerzésére képtelenné vált állatnál is associációs sorozatok létesítését. S új annak kizárólag objektív úton való, kísérletes bizonyítása is, hogy a kutyán laboratóriumban, rendkívüli munka és nem csekély szenvedés árán az ő ösztönös $e-m$ reflexe fölé egy $e-B-C-m$ mnémés ingerületesorozatot olyképen lehet associative kapcsolni, hogy a C érzékelése $e-A-B-C$ mnémés ingerületi fel-

ujulásos soron át kiváltsa belőle az *m* reakciót. Ellenben ez a bizonyítás magukba az *agyvelőnek ingerületi folyamataiba semmiféle „objektív“ betekintést nem nyújtott.* Sőt jöhetne valaki s mondhatná, hogy *magának az agynak semmivel több köze a kísérlethez nem volt, mint az egyéb szervezetnek,* a reakciók a közbekapcsolt associatív elemeken mentek ugyan át, mint mesterségesen megteremtett feltételeken, de ennek magyarázatát nem nyertük s *az agyvelő associációs pályáin végighaladó ingerület csak mese,* mert ilyen a látó-, halló- és tapintó központokat egymással összeható pályák *talán nincsenek is.* De ha én az ilyen nevelésesnek tetesző ellenvetéseket nem is teszem magamévá s azokat neves agyanatomusra bízom, kivel a következő fejezetben szándékozom csak foglalkozni, akkor sem vagyok képes belátni, hogy ezzel a 3 elemből álló associációs sornak a kutyában való kimutatásával valóban közel jutottunk volna ahhoz a paradicsomi állapothoz, melynek bekövetkeztét Pawlow rajongó tudományos idealizmusa — rég tapasztaltam, hogy a fanatikus materialisták a legfantasztikusabb idealisták — az új agyfiziológia hatásaként elég közeli időkre jövendöli.

A mai kornak legtöbb általános műveltségű embere oly határozottsággal hallotta fiatal korától hirdetni az associációk folyamatának az embernél is az agykéreg történéseihez való kötöttségét, hogy — merem állítani — legtöbbjüknek soha nem jutott volna eszébe, *hogy az associációnak megfelelő ideg-ingerület agyi pályákhoz való kötöttségében kételkedjék.*

Bár a pszichológiai kutatást károsnak nem tartja, túlnyomólag feleslegesnek mondja azt mégis az agyélettani modern kutatás másik vezéralakja, a pszichiatriai és neurológiai kutatás terén is igen jelentékeny teljesítményű, jeles orosz agybúvár, *Bechterew*, a szentpétervári agykutató-iskola feje és megalapítója. A pszichológiát a *reflexológiával* óhajtja pótolni, minthogy a psychés, tudatos avagy subjektív jelenségek nem egyebek, mint gátolt, megnyilvánulásra nem jutott reflex-mozgások. E téren *Bechterew* felfogása emlékeztet *Pikler Gyuláéra*, ki szerint a lelki jelenségek a szervezet reakciói az őt érő *ingerekre.* De még közelebb áll e felfogáshoz, azt időben megelőzve, a magyar filozófus, *Posch Jenő* elmélete, melyet 1915-ben megjelent „Egy realista lélektan tervezete“ c. 2 kötetes munkájában, németül „Umriss einer realistischen Psychologie“ címmel (Arch. f. ges. Pslogie, 1923. 44. köt.) közölt, s melyben az egész psychés világot motoros történésekre visszavezetve akarja fizikai történésekként értelmezni s így a pszichológiát feleslegessé tenni. *Bechterewnek* és iskolájának kutatásai eredményei főképen az u. n. *associációs reflexek,* melyek miben sem különböznek Pawlow feltételes reflexeitől. Bár a pétervári (ill. ma leningrádi) iskola erősen bírálja a moszkvai iskola módszereit, eredményei lényegileg alig különböznek

azokétól. Élettanilag fontosak, psychophysiologiaiailag érdekesek, psychológiai szempontból azonban a legcsekélyebb új momentumot sem hozzák; a psychologia pótlására azonban módot sem az ép, sem az abnormis, sem a kóros elmék tanulmányozásában nem nyújtanak.

6. Agymechanika és psychologia.

Az agyanatomia és agyszövettan, valamint az agyszerkezettan nagy mesterei általában nem ellenségei a psychológiának. Rendszerint jobbnak látják ugyan, ha a psychologia tudománya nem zavarja meg sajátyszerű légkörével, anyagának tárgyias módon meg nem fogható sajátyszerűségével az ő reális érzékekkel fogható kutatásaik mezejét és szívesebben bízzák mindazt, ami vele kapcsolatos, a filozófiára. De tán mégis úgy áll a dolog, hogy éppen, ha a természetből nem akarjuk a legesodálatosabb s legmagasabbrendű fenomént, a lelket, az elmét kihagyni, csak azért mert magyarázata, a többihez való hozzáillesztése tudásunk hiányosságánál fogva kényelmetlen, — akkor „a biologus nem szorítkozhatik csupán anatómiára és fiziológiára, hanem ismernie kell a psychologia, fizika, kémia alapvető tanításait is“, amint ezt egyébként nem én mondom, hanem korunk egyik legagyobb agykutatója, Ramon y Cajal.

1882-ben a jeles bécsi anatómus, Hyrtl professor, boncolástani tankönyvében a psychéről így nyilatkozik: „Az agyvelő működéséről szóló semmiféle mechanikus vagy vegyi feltevés nem tudja s nem is fogja nekünk megmagyarázni, hogyan és miáltal lakozik a szürke állomány ducsejtjeiben, e működés tényezőiben, *tudatosság*. Minthogy azonban a nézetek harca mindig is oly dolgok felett volt a legelkeseredettebb, melyeket nem értünk, ebből érthetővé lesz, miért vált a vita az emberi lélekről oly gyűlölködő jellegűvé . . . Hogy pedig a psychologia az agyanatomia egy fejezete volna, ilyen kijelentésre csak egy francia (Broussais) vetemedhetett“. Azt mondhatnák ezzel szemben, hogy az örökifju írásu, temperamentumos Hyrtl mester könyve *félszázaddal ezelőtt* íródott, félszázad óta pedig óriásit haladt az agyanatomia, az agyszövettan, s velük az agyfiziologia is. De hiszen láttuk, hogyan nyilatkozik *ma* az agyanatomiának ill. agyszövetannak elismert mestere, a madridi, Nobel-díjas Ramon y Cajal a psychológiáról? Ez a nagy elme nagy tudása ellenére igen szerény. „Be kell vallanunk, mondja, hogy a Dubois-Reymond megállapította nagy *világtalányok* ezidőszertint még megoldhatatlanok. Bele kell nyugodnunk az *ignoramusba*, sőt a kegyetlen *ignorabimusba* is, mit a nagy német életbúvár ki-mondott“.

Ezzel szemben Niessl v. Mayendorf, lipcsei orvosprofesszor, jeles neurologus és agybuvár, az agy viszonyáról a tudatos működésekhez egészen másképen nyilatkozik. „Ez pedig nem a test és a lélek klerikális dualismusa, — mondja Niessl v. Mayendorf, — hanem a *szerv* és *szervezet* között fennálló világos funkciós viszonylat. A szervezet törvényszerűen reagál mindazon ingerekre, melyek az agyat a külvilág részéről érik. Minden megnyilvánulásában felismerhető az az egyészes szándék, hogy az egyéni létet megvédje és fenntartsa . . . Egészen véve pedig elvként már ma is kimondhatjuk: az *agy életének törvényei törvényei a lelki életnek is.* (Die Gesetze des Hirnlebens sind diejenigen des Seelenlebens) . . . kell tehát, hogy minden tapasztalati pszichológiának tárgya legyenek, ha ez komolyan igyekszik arra, hogy valaha is tudománnyá váljék . . .“ „Immáron megbízhatóan tudjuk — folytatja — minő érzékeink központi szerveinek helyzete és kiterjedése az agykéregben; tudjuk, hogyan néznek ki nagyjában és finomabb részleteikben és . . . azt is, hogy mit jelentenek élettani és pszichés viszonylatban. Ezzel pedig, fejezi székfoglaló előadását Niessl v. Mayendorf, óriási lépés történt előfelé és a fátyolok, amelyek annak megismerését, hogy *hogyan gondolkodik az anyag*,¹ örök eltakarással fenyegették, kezdenek, bár csak fokozatosan, de fellibbenni. Az agybuvárnak tehát minden oka megvan, hogy szerény műhelyében nyugodtan alkosson tovább, mert saját leletei bátorítólag kiáltják oda: *Tudunk! és fogunk tudni! . . .*“²

A lipcsei egyetem aulájában elhangzott e harci szöveget, mely az agymechanika diktatúráját hirdeti a pszichologia felett, s amely ugyanakkor, mikor az agyanatomia nestora, Ramon y Cajal szószerint megismétli és helybenhagyja, merészen megkorrigálja Dubois-Reymond „ignorabimus“-át, nem volna még veszedelem. Elkerülhetetlen, sőt tán kívánatos is, hogy legyenek különböző temperamentumu buvárok, akik a *jövő* szempontjából eltérően ítélik meg a *ma* adottságaiból megrajzolható perspektívát. Ellenben baj van ott, ahol a tudomány egyik előharcosa temperamentumát már a pozitív jelen kutatásaira is átviszi és az egyik tudomány diktatúráját hirdeti a másik, vele ugyan szorosán kapcsolatos, de semmiképpen sem azonos, sem alája nem rendelhető tudomány területén. Ne váljunk e téren mi is személyesekké s megőrizve higgadtságunkat nézzük, mire alapítja Niessl v. Mayendorf a maga követelését, hogy az agymechanika törvényei legyenek egyúttal a lélektan törvényei. Azt kérdezzük a kiváló kollégától, *hol vannak és melyek az agymechanikának ama bizonyos*

¹ Ueber d. Prinzipien d. Gehirnmechanik. Antrittsvorlesung gehalten am 5 Juni 1926. in d. Aula d. Univers. Leipzig—Stuttgart, 1926.

² Az eredetiben nem ritkított szedés.

kétségtelenül tisztázott világos és végleges törvényei? Hallottuk, hogy a ma tán legismertebb agyélettanbúvárnak, Pawlownak, újabb és legeslegújabb agyfiziológiai kutatásai odáig jutottak, hogy bizonyítani látszanak: valóban, az embernél, miként az állatnál az értelmi élet egyik leglényegesebb alapjaként elismert képzetasszociáció a szervezet ingerületi folyamataira támaszkodik, azok nélkül nem lehetséges. Mi ezt a tételt, de ennél többet is, nevezetesen az agyvelő legkülönbözőbb tájékeit egymással összekötő *asszociációs pályákat, mint ezen egybekapcsoló ingerület székhelyét*, régóta biztosnak s biztosítottnak tekintettük. Ám a Dubois-Reymondt cáfoló jeles agybúvár ugyanezen beszédében *az agyélettannak ezen az értelmi élet megértéséhez legalapvetőbb, s legtöbbünk által biztosnak tekintett tételét beszédjében tévesnek* vagy legalább is *megingottnak* jelenti ki, s valósággal gunyolódik azon. Niessl v. Mayendorf ugyan megállapítja, hogy „psychés elemek mindennemű egyesülése lelki képződménnyé, s ezen komplexebb egységek kapcsolódása egymás között általában véve asszociáció“. Kifejti továbbá, hogy „az agykutatónak itten ígéretteljes perspektíva nyílt, amennyiben a hemisphaeravelő valamennyi barázdáját patkószerűen velőskötegek övezik körül, melyeket már Meynert a psychés asszociációkkal hozott kapcsolába. De ezenfelül minden irányban és távolságban vonulnak az agyvelőben ilyen kapcsolópályák, s maga a két agyfélteke is összefügg ily vezetékek útján“. Tehát, mondja Niessl v. Mayendorf, „a kéregsejtek mindenirányu kapcsoltságára egység az agy szerkezetében, s egység a tudatban“.

„Ám az istenek, folytatja Niessl v. Mayendorf, kik az emberrel játszadoxni szoktak, ennek a tulkorai lelkesedésnek is csakhamar gátat emeltek. Bizonyítani engedték, hogy a régebben hosszú asszociációs kapcsolatok vélt összeköttetések két kérgi érzékszaera között a valóságban teljességgel másvalamik, sőt hogy tán közvetlen velőösszeköttetések a hallás és látótájék között nincsenek is“.

Íme, az asszociáció alól az asszociációs pályákkal mint a képzetek társításának legfőbb s ma egyetlen materiális alapjával, az agyszövetannak és agyszerkezetannak egyik legmodernebb és kétségtelenül igen elismert képviselője kihúzta a támasztadó talajt. Ha ezen, Probstnak 20—22 év előtti kutatásaira támaszkodó értelmezés helyes, akkor mégis csak azoknak a materiális kapcsolatokat a lelkiélet területén tagadó filozofusoknak talál igazuk lenni, kiktől Niessl v. Mayendorf annyira irtózni látszik. Ha u. i. nem igaz az, hogy barátom nevére annak arca, s viszont arcáról neve vagy hangja azért jut eszembe, mert az aktuális benyomásnak és a vele psychésen kapcsolt képzetnek megfelelő ingerületnyom a látási (nyakszirttáji) és hallási (halántéktáji) köz-

pontok materiális kapcsoltságán alapul, — ha ezekre a materiális kapcsolatokra a psychés kapcsolatok létesítéséhez s fennmaradásához szükség nincs, akkor a mai búvárlat a psychologia szempontjából teljesen nélkülözhető, felesleges valamit lesz. Én ezt nem hiszem, nem vallom; a magam klinikai és kórbonctani tapasztalatai az ellenkezőjét látszanak tanusítani, — de éppen Niessl v. Mayendorf expressis verbis állítja ezt. Igaz, ő maga is észrevesz vagy legalább sejt valamit, szavainak nem is a psychologia, de az agyélettan s az agykórtan szempontjából való destruktív jelentőségéből. Mert a következő oldalon már igyekszik megmenteni annyit, hogy a lélektani állítólagos tényekből azt a sovány vigaszt meríti, mely szerint az agyi szokássá vált időbeli egymásutánság „még nem elegendő arra, hogy az asszociációs pályák létezését, melyek ugyan a ma rendelkezésünkre álló vizsgálati módszerekkel nem tehetőek láthatókká, kereken tagadjuk“. De még ezt a sovány vigaszt is kizárólag lélektani tényekből, nem pedig az érzékekkel fogható boncszövettani valóságokból veszi. Ez az ideoda ingadozás a legegyszerűbb de egyúttal a legfontosabb idegszövettani, agyszerkezettani, agyélettani tételekben mindig jellemzi Niessl v. Mayendorf állásfoglalását.

S mit ad mégis Niessl v. Mayendorf a lelkielemek kapcsolódásának, az asszociációknak, valóságos anatómiai és agyszövettani alapjaként? Metafizikai spekulációt, amelyet mint „klerikálisat“ oly szenvedelmesen lenéz. Szó szerint leszögezem idevágó mondatát, melyben egész előadásának intenciójával, hangjával, szövegével szembekerülve akaratlanul elismeri, s szóban és írásban vallja a psychésnek, sőt a metafizikainak priusát a fizikaival szemben: „Ezen psychés asszociációk bizonyossága nem bizonyítéka közvetlen anatómiai kapcsolópályák szükségszerű existenciájának. Hiszen már megismertük az időt mint asszociatort az egy érzéki tájhoz tartozó sejtesoportok kombinációjánál a szemlélet aktusaikor,¹ s ugyanezt kielégítő összekötő eszköznek tekintjük a látó- és hallótájékat, valamint a látó- és tapintótájékat asszociációjánál is“

¹ Előadásához csatolt jegyzeteiben is N. v. M. ugyanúgy mint előadásában ideoda ingadozik, egyrészt a hosszú asszociációs pályák hiányának általa felismert jelentősége, másrészt azon belátás között, hogy ezzel a megállapítással az asszociációra alapított psychophysiológia s pláne az agymechanikára helyezett psychologia alól elrántja a talajt. Így a 32. jegyzetben von Kriesre hivatkozva megjegyzi, hogy „eddig hiábavaló fáradozásunk, hogy az egyes kérgi érzéki sphaerák között hosszú asszociációs pályákat kimutatni tudjunk, egybevág von Kries megfontolásával.“ De hozzáteszi: „Ami az érzősphaerák összeköttetéseit illeti velős köztegek útján, úgy ez máig *semmiképen* nincs eldöntve“. S helyesen jegyzi meg, hogy ilyenek halló- és tapintó-, valamint tapintó- és látósphaera között igenis, legalábbis nagy valószínűséggel, ki lévén mutatva, ez, valamint a működésekbeli kiesések agyi gócmegbetegedéseknél mégis inkább hosszabb, a féltékék fehér állományában haladó, a kérgi érzőközpontokat egybekötő pályák *mellett* szólnak. Ezt az állítását ill. annak jelentőségét azonban a 23-ik jegyzetben (l. f.) megint megcáfolja.

... Tehát Niessl v. Mayendorf, az *anatomus*, elveszítvén lába alól az anatómiai talajt, *arra szorul*, hogy a kétségtelenül való pszichológiai történésnek, az *asszociációnak*, alapjaként, az *agyvelőbeli ingerületeket összekötő tényezőjeként az eddig elismert asszociációs pályákon végbemenő ingerület helyébe az így anatómicus megismerhetetlen, valamint tisztán psychologicus meg nem érthető fogalmat, az „idő“ elvont fogalmát helyezze oda.* Nem az agyi pályákon haladó ingerület teszi tehát mint anyagi korrelátum lehetségessé a psychés asszociációt; nem az asszociációs pályák fejletlensége, ill. megbetegedése teszi érthetővé a gondolkodás, a felismerés, a kombinálás képességének hiányosságait és beteges kieséseit, — hanem, úgy látszik, az „idő“ fejletlen, az „időt“ támadják meg a spirochaeták, az „idő“ válik vezetésképtelenné, midőn ellágyul, vagy daganat által nyomatik stb. Bizonyítékául, hogy asszociációs pályákra nincs szükség, még azt is felhozza Niessl v. Mayendorf, hogy hiszen az alsóbbrendű állatok reactiói, melyek bár primitívebbek, de mégis teljességgel analogok a mi következtetéses és ítéléses műveleteinkhez, világosan mutatják, hogy az *idegrendszer egybefüggő zártsága előagy és asszociációs rendszerek nélkül is lehetséges.* S bár talál ő is érveket, melyek a hosszú asszociációs pályák létezését mégis csak valószínűvé teszik¹ a 23. jegyzetben még egyszer következőt jelenti ki: „Talán asszociációs rendszerek mint érző-sphaerák közvetlen összeköttetési valamikor majd kifogástalanul megállapíthatók lesznek anélkül, hogy kénytelenek volnánk azokat psychés értelemben vett asszociatív közvetítőként tekinteni“. Szóval Niessl v. Mayendorf tanítását pár mondatban foglalva össze, kiderül a következő: 1) A gondolkodás bázisa az asszociációs folyamat. 2) Az asszociációs folyamat materiális bázisait, minthogy az érző sphaerákat egybekapcsolni látszó hosszú asszociációs pályák nem bizonyultak valóban központkapcsoló pályáknak, máig sem ismerjük. 3) Ha valaha megis találónok őket, úgy talán mégsem azokat fogjuk az asszociáció alapjainak tekinteni. 4) Az asszociáció szervezeti, agymechanikai, materiális alapja az *idő* és (amint azt Niessl v. Mayendorf a 23. jegyzetben még utólag hozzátoldja,) a szervezetre az ő összeköttetéseiből folyó *cél-szerűség*.

¹ Az asszociációs pályák helyébe tett *időt* N. v. M. már előadása kezdetén is említi, még pedig ott, ahol (8. lap) leírja, hogy a periferiás érzéki inger az agykéregben kiválaszt magának egy csoport dúc-sejtet, melyeket mintegy funkcionális lappangásukból felébreszt. Ezt nevezi *aktiv selectionnak*. anélkül azonban, hogy csak sejtetné is, minő folyamaton alapszik boncélettani, vegyi-fizikailag ez az „aktiv kiválogatás“. A felébresztett dúc-sejteteket a szervezet reaktív működése az *időbeli momentum útján* egybefoglalja asszociációvá, melyet azonban félreértések elkerülése végett kombinációnak nevez. Soha szebb iskolapéldáját nem mutatták még annak, hogyan mint kell a nemtudást latin elnevezésekkel

Azt kérdezzük ezek után, *lehet-e szó komolyan arról, hogy a pszichológia törvényeit egyszerűen megszbadják az agymechanika, vagy akár az agyélettan törvényei?* Az asszociációt mint psychés valóságot, az időbeli egybeesést, mint annak törvényszerű feltételét ismerjük, vagyis az időbelileg egybeeső és érintkező elmejelenségek kapcsolódási tendenciája psychologusok, anatomusok s agyfiziológusok által egyaránt valóként elismert *de pszichológiai törvény.* Ellenben e törvénynek agymechanikai és agyfiziológiai értelmezése csődöt mondott, ha az időbeli egybeesés kapcsoló erejét *magyarázó elvként át kellene vennünk az anyagi folyamatok terén az „idő“ s ráadásul a „célszerűség“* semmiképen sem anyagi, nem konkrét, hanem metafizikai ill. teleológiai fogalmát. Az *empiriás valóságokat ezek szerint még mindig a pszichológia állapítja meg.*

Az agyszerkezettan és az agyfiziológia feladata a psychével kapcsolatosan ezek után sem több sem kevesebb nem lehet, minthogy megállapítja, képes-e az agyanatomia és agyhistologia segítségével biztosan létezőkként megismert agyvelőbeli vagy tán egyéb szervezeti szerkezetekkel s azok életműködéseivel a psychés folyamatok testi korrelátumait legalább olyképen megmagyarázni, hogy az egyik, a psychés, sorozatban végbemenő történéseknek az agyi pályákon vagy ilyenek hiányában egyebütt a szervezetben is valamely elfogadható történést feleljen meg. Erre pedig egyelőre — ugy látszik — megnyugtató, ellentmondásmentes módon nem képes.

S ha az agymechanikának nem spekulációiból, de positiv biztos megállapításaiból kellene a pszichológiai valóságokat levezetni, hamarosan minden psychés működés megszűnnék a nélkül, hogy helyében más valami, természettudományos folyamat is maradna.

7. Biológia és pszichológia. Az akarat mint az idegrendszer szobrása Ramon y Cajal agyhistológus felfogásában. A psyché mint testet és ösztönöket formáló „hormé“ v. Monakow agypathológus tanában. A psyché mint sublimálódott ösztön a Freud-féle psychoanalysis világításában.

A biológiai tudományok állásfoglalása a psyché s a pszichológia problémáival szemben annyiféle, hogy azok részlepalástolni. Mert ottan, ahol később N. v. M. meglepetésünkre egyszerűben az asszociáció agyi korrelátumaként a társítópályák s azok ingerülete helyett az „idő“ fogalmát adja, már hivatkozik arra, hogy hiszen az egyazon érzőtájékbéli sejtcsoportok kombinációjánál a szemlélet aktusában „az idővel“ mint assziátorral már megismerkedtünk. E megismerkedés azonban nem állott semmi egyébben, mint egy állításban, egy metafizikai fogalomnak, egy semmiféle érzésünkkel meg nem fogható kényszerelnevezésnek nyújtásából ott, hol psychés történések érzékelhető materiális jelenségekre való visszavezetését ígértük.

tesebb taglalásába bocsátkoznunk lehetetlenség. A teljes materialismustól a legdurvább animismuson és spiritizmuson át fel a leganyagiatlanabb spiritualismusig a biológiában a lélek felfogásának s ezzel a lélektannak minden tudományos és nem-tudományos árnyalata képviselve van. Egyébként már az eddig mondottakban is számos biopsychológiai felfogást érintettünk. Általában azt kell mondanunk, hogy *az újabb, bármely alapon álló biológia a psychét mint realitást egyre kevésbé tartja szükségesnek tagadásba venni.* Tán épen ezért ragadtatja magát v. Mayendorf azon nyilatkozatra, hogy „az agy-mechanika életképessége egyáltalán kérdésessé válik, ha minden tapasztalati tudomány ősi ellenségét, a metafizikát, a biológia mezében, de épen azért veszedelmesebben mint valaha, komolyan vesszük az ő proklamációjával, mely szerint: Természet és Lélek a tapasztalati valóság két birodalma, melyek egymástól teljességgel különállók, s épen ezért teljességgel képtelenek arra, hogy egymásra kauzálisan hassanak“.

Nem, ezt a konkluziót mi nem valljuk s a biológusok közül is kevesen vallják. A mi álláspontunk az, hogy valóban, *természet és lélek, helyesebben fizikai természet és lelkitermészet a tapasztalati valóságnak ugyan két birodalma, amennyiben fenomenologialilag objektív ill. subjektív megjelenésüknél fogva egymástól eltérőknek mutatkoznak, de ennek ellenére ugyancsak jelenségtanilag egymással állandó kölcsönhatásban állanak. Ezt a kölcsönhatást, bár lényegét nem ismerjük, mint valóságot mind ép, mind beteges viszonyok között egyre tapasztalhatjuk, még pedig mindkét irányban, vagyis a fizikai-tól, testitől a psychés felé, de nem kevésbé a psychés részéről a fizikaira, szervezetre is.*

Hogy azonban itten *a) a valóságban két, egymástól lényegileg eltérő külön világról, két természetről van-e szó, avagy hogy b) egymásrahatásuknál a kettő kauzálisan megy-e át egymásba, mondjuk a fizikai idegenergia, mint Ostwald és Alf. Lehmann hiszik, tudatenergiába, ez viszont vissza, mechanikai munkába, avagy c) hogy a két sorozat valamely Leibniz praestabilizált harmoniájának kb. megfelelő módon öröktől fogva hat-e egymásra, avagy végül d) másvalamely, ember által eddig el sem gondolt módon történik-e, kauzális egymásbakapcsolódás nélkül e kettős kölcsönhatás, azt mai elménkkel s mai tudásunk alapján tapasztalatilag el nem döntendő kérdésnek tekintjük.* Ezzel a kijelentésünkkel azonban egyáltalán nem óhajtottunk prejudikálni semmiféle ezirányú akár induktív, akár deduktív kutatásnak, vagyis épen ezzel a *skeptikus állásfoglalásunkkal nézetem szerint ebben a felette nehéz és felette jelentős kérdésben az egyedül igazán tudományos álláspontot foglaltuk el.* Ugyanezt az álláspontot valljuk arra a következményeiben terhes megválaszolhatóságú kérdésre is, vajjon: *a monizmus helyes-e, vagy a*

dualizmus, avagy egyéb valamely „izmus”? Mi ugyan úgy véljük, hogy *ennek eldöntésére sem érett az emberi elme, talán* — hiába, ez bizonytalan — soha *nem is lesz az* s hogy tudási anyagunk sem oly nagy, hogy a döntéshez múlhatatlanul szükséges, valóban véglegesen tisztázott, minden irányú tények felett a kellő, nélkülözhetetlen áttekintésünk meglehetne. Am viszont még sem osztom e téren Ramon y Cajal álláspontját,¹ mely szerint a művelődés története unos-untig megmutatja a metafizikának hiábavaló erőlködését, hogy a természeti törvényeket kiokoskodja. A metafizikának, úgy vélem, célja s feladata nem is a törvényeknek, hanem a dolgok lényegének felismerése. Cajal is itt inkább általában a spekulatív okoskodást óhajtja ostromozni, mely szerint „ma már csak szánalmat és bosszúságot vált ki. Szánalmat azon, hogy a légvárak építése hány tehetséget emésztett fel, bosszúságot a hiába elfecsérelt időn“. Láttuk fentebb, hogy a mai fizikusok, kémikusok, valamint az életbuvárok legjelesebbjei közül nem egynek a metafizika szerepéről épen nem ez a véleménye. Amint hogy a magunké sem az. *Metafizikára s ismeretelméletre, valamint logikára* — nemcsak pszichológiára, melyet Ramon y Cajal is, Niessl v. Mayendorf is nélkülözhetetlenek tart — nézetünk szerint *minden természettudósnak s a természettudomány alapfogalmainak s a tudományos gondolkodás alaptételeinek tisztázására s ezek terén való tájékozottságra bizonyos mértékben szüksége volna.*² Hiszen a monizmus és dualizmus kérdésének, valamint a spiritualizmus és materializmus problémájának, valamint a természettudományos gondolkodás határainak ismerete nélkül éppen a pszichiáter és a neurologus egyre újból és újból lehetetlen helyzetbe kerül, amint a valóságokat nem is megmagyarázni, de csak leírni is akarja. S Cajalnak kijelentése, hogy agyvelőnk csak véges határok felismerésére szolgáló szerv, melynek nem a dolgok végső lényegének kikutatása a célja, hanem a közelfekvő okoknak és ezek állandó viszonylatainak tisztázása, ha irányító törvény erejére emelnék, lehet, hogy igen jelentős igazságok meg-lásásától fosztaná meg az emberiséget. Az induktív munka rendszerint csak arra szolgál, hogy intuición által meglátott vagy legalább megsejtett, s a dedukción által logikusabban

¹ Tudományos kutatásra vezérlő kalauz, a 6-ik spanyol kiadás után fordította Salamon Henrik dr., előszóval ellátta: Lenhossék Mihály. Budapest, 1928.

² Igen meggyőző világossággal mutatja ki pl. minden tudományos kérdés kettős u. m. létrérendi és ismeretrendi arculatját a ma főleg alkattani alapokra fektetett karakterológiával szemben Schütz Antal „Charakterologia és Aristotelesi metafizika“ c. akadémiai székfoglaló értekezésében. Budapest, 1927.

végiggondolt eszmét valóságként igazolja, esetleg korrigálja, avagy tévesként elvesse. Érdekes és jellemzetes, hogy Ramon y Cajal is túlmegy az induktív természetkutatás szigorú határain, sőt határozott valóságként hirdet olyasmit, amit az agybonctan, agyszövettan és agyélettan és semmiféle természettudomány soha nem igazolt, sőt ami mint pszichológiai kérdés sem vitán felül álló. Egy szigorúan empiriás és nagyjelentőségű kérdésben, ahol u. i. arról van szó, vajjon lángésznek, avagy csak igazi tehetségnek is kell-e lennie annak, aki tudományos igazságok felfedezésével óhajt hirt szerezni, Ramon y Cajal nyomatékkal leszögezi, hogy „a munka helyettesítheti a tehetséget, jobban mondva megteremti a tehetséget“ (26. lap). Ugyanerről szólva könyve első fejezetében azt fejtegeti, hogy a kutatni vágyó elméknek adott tanácsai inkább az akaratnak szólnak, mint az elmének, és meggyőződését fejezi ki aziránt, hogy „a nagy eszme szolgáltatába szegődött erős akarat szülője minden nagy művészi és tudományos alkotásnak“. Végül igen fontos s igen határozottan kifejezett elméleti és alkalmazott pszichológiai, de ezen felül metafizikai tételt foglal magában már előszavának az a mondata is, mely szerint: „Jegyezzük meg továbbá, hogy mindenki, aki erősen akarja, az saját agyvelejének szobrása lehet . . .“ E szerint korunk nagy anatomusa vezető igazságként vallja és hirdeti, hogy *az akarat a test felett áll, az akarat s szolgáltatában az eszme neveli magát és értékké csiszolja, ha neki úgy tetszik, a durva, csorba anyagot, szóval, hogy: Az erő az első, nem pedig az anyag.*

Ramon y Cajal ezt a tételt, mely inkább dualistikus, mint monistikus és határozottan spiritualista, nem materialista vagy plane mechanista, a tudomány kutatására való nevelés vezértételeként mondja ki, szinte prófétai hangon, mintegy kétségtelen igazságként, axiómaként.

Ezen felfogásnak bázisát egyébként megtalálhatjuk nem egy helyütt éppen napjaink biológiájában, ahol az a psychés jelenségek problémájának tárgyalásához nyúlni merészkedik.

A biologia ma egyáltalán nem csakis a mechanistikus felfogásban látja az élet tudományának egyetlen s leghelyesebb magyarázatát. Az élet magyarázására, a szervezet tudatos, értelmi, érzelmi, erkölcsi törekvéseinek s megnyilvánulásainak természettudományos értelmezésére felette érdekes nem-mechanistikus tanokat is látunk keletkezni s többé-kevésbé uralomra jutni. Szó se lehet róla, hogy ezeket itt mind ismerethetnők. Ma már filozofusok s természetbúvárok mellett kiváló elme- és ideg orvosok próbálkoznak e feladat megoldásával. *Pikler Gyula* magyar bölcselelő, *Bleuler zürichi* pszichiáter mellett legfőképen *C. v. Monakow*-ot említem, ki mint vezető agypathologus az ép és kóros idegrendszer jelentőségének legmesszebbmenő tudatában és tekintetbevételével fejti ki

50 esztendőös neurologuskodásának évfordulóján biopsychológiájának alapvonalait.¹

Az organismus C. v. *Monakow* szerint nem gépezet, mely a külvilág ingereinek tájékoztatása alapján önmagát hajtja, még kevésbé maguk az erők hajtják, hanem, hogy működését megértsük, bizonyos belső erőt kell felvennünk. *Mire vezethető vissza fizikailag — vegyileg ez a belső erő?* „Örök rejtély“nek mondja *Monakow* s elismeri, hogy itten nem képes elkerülni „hipotetikus szemlélődéseket, melyeket némelyek — a szón nem fordul meg a dolog — metafizikaiaknak jellegezhethének.“ Tehát hogy honnét jó s miféle e belső erő, ezen általános „vis organisatrix“, azt nem tudjuk. „A kérdéses őshajtóerőt azonban ismerjük“, természettudományos erőkre visszavezetni nem tudjuk. S *minő — kérdezzük mégis — ezen erő természete? A legmesszebbmenően teleologikus.* „Ez az X, mely elválaszthatatlanul hozzá van kapcsolva a protoplasmához, prospektív potenciával van ellátva.“ . . . Ezen előrelátó képességgel felruházott hajtóerő már az ébrényben s azontúl is mindhalálig működik s építi a maga céljainak megfelelően a protoplasmából a szöveteket, a morphét, a szervezetet. Az őserő fejleszti ki magában a) az ezen építéshez szükséges „*formativ ösztönt*“, de azon felül b) a hatalomra s hatalomgyarapításra hajtó „*konzerváló-ösztönt*“, c) a halálon túl a létet biztosító *nemzőösztönt*, a legtágabb értelemben vett *libidót*; d) a *szociális- v. „kollektivösztönt*“ s e) a világegyetemes, „*kosmikus ill. vallásos ösztönt*.“ Az ösztönöket is tehát a psyché helyébe vonult X teremti meg magának a maga elemibb s magasabbrendű boldogulása biztosításának céljaira.

A készülék pedig, melyet a „hormé“ magának teljesítményei számára felépít, a zsigereken s a belső elválasztású mirigyek rendszerén kívül az érzékszervekkel mint felvevő s mozgató készülékekkel kiegészített központi idegrendszer. „Az idegrendszer tehát csak gépezet egy közelebről nem definiálható X, egy hatalom (hormé) számára, mely biztosítja a teremtménynek boldogulását tekintettel a legtávolabb nemzedékekre (finalitas).“

Hogy ezt az itt legrövidebb foglalatban, de jórészt pontos idézetben kifejtett tant monistának lehetne jellemezni, azt nem hinném. *Monakow* nem azt hirdeti, hogy a protoplazma termeli a hormét, sem az ellenkezőjét, tehát sem nem materialista, sem nem spiritualista, hanem örök rejtélynek mondván a hogyan és mikéntet, egyszerűen elválaszthatatlanul az élő protoplasmához kapcsolja a természettudományos műnévvel ellátott „psychét“, vagyis, bár azt a világ-psyché egy töredékének mondja, nem is panpsychista és nem hylozoista, hanem horméja voltaképen csak biológias mezében különbözik a vallások

¹ Fünfzig Jahre Neurologie, Zwei Vorträge. — Zürich, 1924.

lélek-fogalmától. A psyché és a fizikai természet egyesítése a psychének „hormó“-ként való elnevezésével tehát egyáltalán *nem szünteti meg a kétféle természetet*, sőt annak — bár burkolt — de határozott elismerését foglalja magában s a kettő közötti viszonynak feszegetését szintén metafizikai, egyébként meg nem fejthető feladatnak tekinti.

Ezek után könnyebb lesz talán biológiai jelentőségében megérteni a *mindenható libidó tanát*, a bár monistikus, s a psychét az ösztönök által produkált jelenségnek értelmező *psychoanalysist*, Breuer és Freud psychokatharsisából kiindult s végeredményben Freud és iskolája által ma már a szellemi létnek tán minden területére tanná kiépített *analitikus psychológiát*, psychopathológiát és psychotherápiát. E tan szintén nem mechanistikus, hanem dinamikus. A psychés élet nem egyszerű, a külvilág ingerei által hajtott gépies történés: a hajtóerőt az ösztönök szolgáltatják. Freud ugyanis teljes tudatos szándékossággal oldalt hagyván a psyché fiziologiás vonatkozásait, rávetette magát egyetlenegy nagy gondolatra. *A psychét, annak átlagos megnyilvánulásait, valamint legmagasztosabb gyümölcseit és leghitványabb hajtásait, ép funkcióit, tévedő botorkálásait, valamint beteges jelenségeit egyaránt biologiás megnyilatkozásokként fogja fel, még pedig legfőképpen a fajfentartó ösztön hatásaiként.* Mennél bonyolultabb lesz a szervezet, s mennél összetettebbek életviszonyai, annál több *összeütközésbe jutnak e hajtóerőkként szereplő ösztönökkel az egyénnek a magasabb törzsi és egyéni fejlődés korán fejlődött rétegei.* Az ezen ütközésekből eredő megalkuvások, átalakulások, átvitelek, szublimálódások, elfojtások, a szimbolikus mezben, a hasonlatossági rezonanciák hidján át történő *újra a tudatbatörések* (álmok, hallucinációk, stb.) — *ezek az ép és beteg psychés élet oly bonyolult és kifürkészhetetlennek tetsző jelenségei.* Tételeit módszeresen, főleg *induktive*, megfelelő ellenőrzéssel megállapító, *kutató tudománynak ez az egész tan ma legjobb akarattal sem mondható.* Inkább egy meglátás kifejlesztése hitvallássá, s a hiányok kitöltése mennél inkább szabadjára engedett fantáziával az ellentmondó valóságok meg nem látásával, vagy helyesebben: szuverén elfojtásával, az analogiákon alapuló következtetések meg nem engedhető túlburjánzásával. Tán egyetlen igazi induktív, empiriás ellenőrzése a gyógyítási eredmények volnának, melyeket azonban mi, a kritikusok, amennyiben azokat elismerjük, nem utolsó sorban, ha nem is egyedül, szuggesztív uton keletkezetteknek minősítünk. A dologban a fontos az, hogy *e tan mégis minden eddiginél hasonlíthatatlanul hozzáférhetőbbé tette a megvilágításnak az érzelmek, indulatok, ösztönök szerepét az értelmi világ ép és kóros történéseiben és egyáltalán az u. n. nem-tudatos és a nem világosan tudatos elmejelenségeknek a*

sajátképeni értelmi történésekre gyakorolt hatásait. Az a kétségtelen valóság, hogy e tan módszeresen igazolva túlnyomólag nincsen, egyáltalán nem egyértelmű azzal, hogy az általa adott megvilágítás fővonásaiban téved. Merész, sokban vakmerő általánosításai, s fantasztikus túlzásai ellenére éppen *alapgondolatának biológiai egyszerűségében* — mégis úgy vélem — *mérhetetlen értéket rejt magában*. Hogy a psyché semmi egyéb, mint maga a sublimált sexuális ösztön volna, az ebben a formában, véleményem szerint, téves, de hogy a psyché megismerése, igazi teljes megértése a Freud-féle gondolatok világának elzárásával alapvetően tökéletlen maradna, s hogy e gondolatokban rendkívüli heurisztikus érték rejlik, azt kétségtelennek tartom. Tudományos módszerekkel való ellenőrzését e tannak egyáltalán nem tartom lehetetlennek, aminthogy az itt is ott is már folyamatban is van.¹ Sok, nagyon sok fog feltehetőleg a mai alkotásból tévesként le-tőredezni, de az *alapgondolat jelentősége a psychológiára és psychopathológiára, valamint a biológiára* — úgy vélem — *idővel egyre világosabb és nagyobb leend.*²

¹ Így újabban a symbolum és a symbolizált között fennforgó kapcsolatnak nem csak értelmi, de kauzális összefüggése mellett látszanak szó-lani Roffenstein (1923. Zschrft z. d. ges. Neurol. u. Pschtrie 87.), Betlheim és Hartmann (1924. Arch. f. Pschtrie, 72.) valamint Nachmansohn (1925. Zschrft f. d. ges. Neurol. Pstrie 98.) kísérletes vizsgálatai. Viszont az olvasás, írás, beszéd, cselekvés terén mutatkozó tévedéseknek generális visszavezetése elfojtott kellemetlen affektusokra cáfolatát találja saját, a felfogásbeli (1901., 1902.), emlékezésbeli (1905., 1907—1913.), olvasás- és írási, írógépelési és nyomdahibák (1926., 1928.) körül stb. végzett kísérleteimben, melyekhez tanítványaim: Lázár Szilárd és Juhász Andor, valamint Schmidt József vizsgálatai szintén fontos adalékokkal járultak.

² Szigorú, de objektív bírálatát adja a psychoanalysisnek a magyar irodalomban Lechner Károly, elhunyt kolozsvári elmeorvos-psychologus professzor: „A freudizmus tanainak lélek-életteni bírálata” címen (Term. tud. Közlöny, 1920.) Újabban Boda István filozofus írónktól jelent meg „A Freud-féle „lélektan” bírálata” címmel (Debreceni Sz. 1927.) egy igen behatár, a psychoanalysis hibáira, valamint érdemeire egyaránt tárgyilagosan reávilágító tanulmány. Magam kisebb írásaimon kívül „Adatok az emlékezet psychopathológiájához” (Magy. filoz. társ. Közl. 1911.), c. tanulmányomban, „Das kranke Gedächtnis” (Leipzig, 1911.) c. könyvemben, „Az emberi elme” c. művem mindkét kötetében (főleg II. köt. 20—31. és 100—119. l.) úgyszintén „Die Lese- u. Schreibstörungen stb.” (Leipzig 1928.) c. munkámnak Die affektive Hemmung c. fejezetében — e helyütt részben Juhász Andor idevágó kísérletei kapcsán — foglalkozom a psychoanalysis bírálatával. — Az emberi elme II. köt. ben foglalkozom Freud tanítványainak mesterükétől sokban eltérő, sokban azokkal homlokegyenest szembe-szálló tanaival is, főleg az Adler Alfréd-féle individualizmussal, melyekre e helyütt csak utalhatok.

A tan tudományos megalapozását s a psychoanalysisnek mint a lelkiek természettudományának való higgadt és ügyes kifejtését adja újabban H. Hartmann, Grundlagen d. Psychoanalyse (Leipzig, 1927.) c. mélyen szántó munkájában és az ugyancsak bécsi P. Schilder elmeorvos-profesz-szor „Entwurf zu einer Psychiatrie auf psychoanalytischer Grundlage” (Internat. Psychoanalyt. Verlag, 1925.) c. érdekes művében.

7. Végső tanulságok.

Mindazok után, amiket előzőkben a psychológiának a természettudományokhoz való viszonyáról felsoroltunk, mi is az, amit mint logikailag helyeset, s amellett a tudományra és az életre hasznosat a mondottakból végeredményben levonhatunk?

Elsőbben is láttuk azt, hogy a *psychologia nem lehet pusztá függvénye a sajátképeni természettudománynak*. Saját körének jelenségeit saját módszereivel kell, hogy tanulmányozza, melyek lehetnek sajátlagos anyagához hozzádomított tisztára lélek- ill. elmetani módszerek, mint pl. az önészlelés, avagy más ének észleléses, kísérletes, biografiás, kérdőíves, avagy egyéb módon való tanulmányozása, — de lehetnek és kell, hogy legyenek, természettudományokból átvett szabatosabb, a felmerült eszmék, az észleléses tapasztalatok végleges igazolására, sokoldalú ellenőrzésére alkalmazott eljárások is, mint aminők a psychofizikai és psychofiziologiás kísérlet. *Semmi oka nincs a psychológiának egyetlen fajta tudományos módszerhez kötnie magát*. Ellenben oka van mindig tudatában lenni azoknak a fokozottabb nehézségeknek, melyek eltérően a fizikai természettudományok kutatási módszereitől, a psyché akár egyes jelenségeinek, akár strukturájának ill. egészének vizsgálatával szemben fennállanak.

Egy további fontos megállapítás: *tisztára fiziologiás vizsgálatok önmagukban lehetnek psychologice tanulságosak, de soha nem pótolják a psychologiás vizsgálat tanulságait*.

Továbbá: a psychologia tárgya, a psyché, mint tapasztalati realitás a fizikai természet valóságaival a mi világunkban legszorosabban, sőt — minden megbízható tudásunk szerint — elválaszthatatlanul kapcsolatos jelenség. Bárminő legyen is a psychés és fizikai természet között fennálló ezen kölcsönös kapcsolat titokzatos zárjának kulcsa: *az ép elmék messze túlnyomó többsége lelki jelenségeket csakis élő szervezetek életjelenségeivel kapcsolatosan ismer*. A psyché — bármi legyen is lényegtanilag — megnyilvánulásaiban kétségtelenül és törvényszerűen függ az őt környező élő és élettelen természettől, amelybe őt az élő test, az én-nek ezen boncélettani bázisa és szerve, elválaszthatatlanul bekapcsolja, amíg csak az élet fennáll. *Sem az ép, sem az abnormis, sem a beteg psyché megismerése a testi kapcsolatok, a testi függőségek, a testi jelleg, a testi alkat megismerése nélkül éppen ezen kapcsolatok szorossága folytán soha nem lehet teljes, sem pedig reális*. Ezek nélkül a psychologia a maga tárgyáról egyoldalú, tökéletlen s ennek folytán könnyen a legnevezetesebb pontokon félrevezető torz képet ad.

Am, ez az éremnek csak az egyik oldala. Maga az u. n.

természet, a világegyetem sem teljes, a róla adott leírás, a kapcsolatairól, törvényeiről szóló tudomány is hézagos és a maga egészében torzított képet nyújtó eszközzé lesz, ha nem vesz tudomást arról a lombikba ugyan nem fogható, mikroszkopos metszetekbe nem szeletelhető s terjedelmére, súlyára a legfinomabb mérőeszközökkel sem mérhető, de amellet mégis óriási, tán a legnagyobb erőforrást képviselő s az egész fizikai világot a maga igájába hajtó nagy birodalmáról a jelenségeknek, mely mint mikrokozmosz, mint psyché, mint én-ünk mindannyiunknak a világ, a természet sajátképen és valójában legfontosabb részét jelenti.

A lélekkel, mint közvetlenül, isteni eredetű energiával és valóval foglalkozik a *theológiai psychologia*. A lélektani tudomány ezen ága ott kezdődik, ahol a *tapasztalati kutatás határai megszűnnek*. A lélekkel, mint a földi élet folyamán a testhez, a fizikai törvényekhez állítólag nem kötött energiával, vagyis a léleknek állítólagos fizikai megnyilvánulásaival a testen, az anyagon kívül és túl foglalkozik s ám, foglalkozzék, a nem egy komoly természettudóst is hiveihez számító *meta- vagy parapsychologia*. Nevük mutatja, hogy *nem tartoznak magához a psychológiához*, hisz azon túl vannak. *A szellemnek*, valamint az anyagnak *lényegével* foglalkozik az emberi szellem olthatatlan tudásszomjúságának szükségleteiből eredő *tisztán szellemtudományos módszerekkel: a metafizika*, mely ma egyébként rég megszűnt a tapasztalati valóságokkal nem törődő spekuláció lenni. *A szellemnek az anyaghoz való viszonylatával*, az ezen körbe vágó kérdések tisztázásával kell hogy továbbra is foglalkozzék az *ismeretelmélet* ill. *ismeretbíráló*. Világos, hogy ezek *egyike sem tapasztalati psychologia sem nem természettudomány*. Ellenben bizonyos, hogy mind az előbbi, mind az utóbbi rászorul a szellemi tudományoknak az alapvető fogalmakat tisztázni igyekvő munkásságára.

Az emberi természetből folyik, hogy éppen a természet-tudomány főleg biológiai alapfogalmairól szóló, ugyszintén *a psychével foglalkozó kérdésekbe*, ahol nyilván vagy rejtve egyúttal létünknek magasabb jelentőségéről is van vagy lehetne szó, *avatkozik belé legkönnyebben* állásfoglalásunkba alkatilag sok tekintetben determinált és környezetileg is erősen befolyásolt *véralkatunk és érzületünk*. Láttuk, mint képes a legjózanabb tudományokat képviselő tudós is utat engedni érzelmi momentumoknak, pozitív vagy negatív indulatoknak a maga tudományos véleményének kialakulásában. Más helyütt fejtettem ki részletesebben, mennyire nehéz ezen „*affektív gátlás*“ és „*affektív egyengetés*“ ellen tartósan védekezni. Csak a pártatlan tudomány és igazság abszolút bensőséges tisztelete, a testi és lelki természet ihleteli megbecsülése, s az ezekből fakadó, önmagát egyre felülbíró, minden áron objek-

tiv igazságra törekvő kutatói becsületesség óv meg bennünket ezen nemegyszer a lét legfelelősegteljesebb kérdéseibe vágó kérdésekben tévedésektől és, ami nagyobb hiba, mások megtevesztésétől.

A lélektan kell tehát, hogy természettudomány *is* legyen, a természettudomány pedig kell, hogy a lényegtani kérdéseknek kikapcsolásával — ami nem egyértelmű az azok terén való tájékozatlansággal — a lélektant is mint elmetant az élettal foglalkozó ágai közé sorolja. Az emberiség legdrágább értékei terén visz károsodásra, ha a szellemtudományok a psychológiát a természettudományokhoz, az utóbbiak az előbbiekhez tologatják, s közben elsikkad, mint valami mellékes, felesleges, irreális a legfőbb realitás, a legmagasabbrendű energia, a p s y c h é.

Psychologia és philosophia.

Irta: PAULER AKOS.

1. Ugy a psychologiai, mint a philosophiai kutatás szempontjából alapvető fontosságú azon viszony tisztázása, mely közöttük fennáll. Talán úgy közelíthetjük meg legcélszerűbben e problémát, ha azt a kérdést vetjük fel, hogy vajjon *mi érdeke* fűződik a bölcselőnek ahhoz, hogy beható lélektani kutatásokkal foglalkozzék? Az idevágó állásfogalások két nagy csoportra oszthatók. Az *egyik* szerint a philosophiát a lélektan *azért* érdekli, mert az emberi lélek élete is egy *része* a kosmosnak; a másik szemében a lélektan *alapvető* jelentőségű a bölcséleti kutatásban, mert elkerülhetetlen *kiindulópontja* minden philosophiai vizsgálódásnak.

2. Az *első* álláspont megalapítója *Aristoteles*, ki egyben a rendszeres lélektani vizsgálódás megindítója. Aristotelest a lélek természete *azért* érdekli, mert az *életnek* gyökerét látja a lélek funkcióiban s mert viszont az élet jelenségei részei a létező világnak általában, melynek *mint létezőnek* a vizsgálata a philosophia legsajátosabb feladata. Ezért Aristoteles a lélekről szóló tudományt a *változó valóságról* szóló *physika* egy fejezetének tartja. Szemmellátható, hogy ez alapon egy *biológiai* lélektanra kell felépülnie, melyet nem annyira az önmegfigyelés által feltáruló lelkivilág sajátos gazdagsága és mélysége érdekel — mint inkább a psychicum kapcsolata a kosmos más jelenségeivel. Ezért aránytalanul nagy helyet foglal el a Stagirita lélektanában a *megismerés* természetének vizsgálata — míg a bensőségebb érzelmi és akarati élet kutatása meglehetősen háttérbe szorul. Viszont azonban nem tagadható, hogy az aristotelesi lélektan e biológiai és objectivistikus beállítottsága különösképen alkalmas volt arra, hogy a *módszeres* lélektani kutatásnak első tartalmául szolgáljon.

3. A psychologiai vizsgálódás *második*: subjectivistikus irányának megindítását *Szent Agostonnak* köszönjük. Őt már a lelkiélet nem *biológiai* vagyis végelemzésben kosmikus szempontból érdekli, de *mert benne minden bölcséleti elmélyedés kiinduló pontját látja*. „Ab exterioribus ad interiora, ab interioribus ad superiora“ — ez a jelszó vezet bennünket leginkább

az augustinusi lélektan megértésére. E jelszó pedig *kettőt* jelent. Elsőben is azt, hogy lelkünk természetét vizsgálnunk kell, mert csak *önmagunkban*, gondolkodásunk közvetlen tudatában találjuk meg azt a végső, abszolút bizonyosságot, melyet a külvilág ismeretében hiába keresünk; ez adja meg a lélektan nagy *ismeretelméleti* értékét és fontosságát. Másrészt azonban minden empirikus valóság közt lelkünk a *legértékesebb*, mert az Isten képmása: ez *értékelméleti*, illetőleg *valláserkölcsei* szempont emeli a lélek természetének kutatását minden más tudomány fölé.

Nyilvánvaló, hogy ez álláspont a lelkiéletnek csak külső vonatkozásait érintő biológiai pszichológiával szemben egy erősen subjectivistikus, *önmegfigyelésen* alapuló s a lelkiélet örvénylő mélységeit feltárási pszichológiát eredményezett. Augustinus lélektani fejtegetései azért annyira ijesztően modernek, mert a *mai* ember individualismusán és subjectivizmusán keresztül látja már lelkünk életét. Szt. Agoston a lelki valóság *sui generis*, másból levezethetetlen ősi jellegét pillantja meg s megrendítő titáni lelkiharcai belső életének oly mélységeit tárják fel előtte, aminők régebben csak *Herakleitos* sejtelmes aphorismáiban s a görög tragikusok kitöréseiben villannak fel. A keresztény lélek melegsége, bensősége és mélysége tette lehetővé a modern értelemben vett lélektan kialakulását.

4. Ma már nem lehet vitás, hogy a philosophiai kutatás *mindkét* irányú lélektanra rászorul. Az *elsőre* azért, mert a bölcséleti vizsgálódás egyik főfeladata a valóság metaphysikai elméletét kiépíteni, azaz *minden* valóság egyetemes határozmányait megállapítani s ezen *belül* kijelölni a valóság különböző jellegű tartalmait s ezek viszonyát egymáshoz. A lelkiélet is valóság, még pedig az érzékelhető (tér és időbeli) *természeti* realitással szemben nem érzékelhető s csak subjective átélhető és megismerhető sajátos, nem térbeli realitás. Szükséges tehát a metaphysikai vizsgálódás érdekében, hogy a lelkiéletet mint a kosmos életébe egyrészt *beilleszkedő*, másrészt abból sajátosságai által *kiemelkedő* jellegét megismerjük. Ez pedig csak a biológiai lélektan segítségével érhető el.

5. De a filozófusnak szüksége van a subjectivistikus irányú pszichológiára is. Hiszen minden tartalom, melyről tudomást szerezhethünk, *együttal* tudattartalom is, melyet mint *lélektani* jelenséget is lehet és kell a philosophiának méltatni. Hiszen egyik főfeladata ép az, hogy a szaktudományok kényszerűen egyoldalú és mesterségesen elszigetelő szempontjait magasabb synthesisben egyesítse. De elveszítethetetlen birtoka a bölcsületnek *Sokrates* ama tanítása is, hogy az *önismeret minden igaz és kritikai megismerés* alapja kell hogy legyen. Ez modern nyelven azt teszi, hogy a magunk lelkiéletére irányuló pszichológiai reflexio mindenkor a philosophiai kutatás *propaedeutikus* jellegű alapja és kiinduló pontja marad. E ponton azon-

ban ép a modern philosophia két súlyos problémát vétett fel, melyek érintését nem mellőzhetjük. Az egyik az úgynevezett „psychologismus“ jogosultságának vagy nem-jogosultságának kérdése; — a másik a *lélektan* s az úgynevezett *szellemtudományok* (Geisteswissenschaften) viszonyának problémája.

6. A „psychologismus“ nem egyéb mint a lélektan philosophiai túlbecsülésének tana. Lényegében azt hirdeti, hogy a lélektan nemcsak *bevezető* tanulmánya a philosophiának, hanem annak *egyetlen alapja*. Mert hiszen — mondják ez álláspont hívei — a logika a helyes gondolkodással, az ethika a cselekvéssel, az aesthetika az alkotással, a metaphysika a valóság természetével foglalkozik. Ámde gondolat, cselekvés, alkotás, valóságismeret *lelki folyamatok*, melyekkel tulajdonképpen csak pszichológiai szempontból lehet foglalkozni. Az egyes philosophiai tudományok tehát csak *fejezetei* a lélektannak s meddő speculatioba vesznek, ha kikívánkoznak a tapasztalati pszichológiai kutatás biztos hajlékából.

Ez álláspont, mely lassan és öntudatlanul érlelődik, a XVII. századtól kezdve *Locke* fellépése nyomán, a XIX. század folyamán érte el öntudatos formulázását s különösen s igen érthetően főként psychologusok hirdették, pl. a franciáknál *Ribot*, a németeknél *Th. Lipps* fejlődésének régebbi szakában. Ezzel párhuzamosan kiérlelődött azonban annak kritikája is: *Bolzano*, *Lotze* és *Husserl* klasszikus bírálatai felfedték a psychologismus mélyén a fogalmi differentiatlanságot. Ma már alig van a philosophusok között híve a psychologismusnak. Mind tisztábban látjuk, hogy a psychologismus két különböző dolgot zavar össze: a lelki élmény *időbeli* s *empirikus lefolyását* s annak *jelentését*. Ennélfogva gondolkodásunk *lélektani* vizsgálata sem dönthet annak logikai *érvénye* fölött; valamint az emberi cselekvések pszichológiai *lefolyását* kutatva még mitsem állapítottak meg azok *erkölcsi értékére* nézve. Ugyanez a helyzet az aesthetikában is: itt is a művészi alkotás és élvezet merőben *lélektani* kutatása nem ér fel az alkotások *értékének* megállapításáig. A valóságélmény pszichológiai elemzése pedig nem tudja eldönteni, vajjon mi a valóság objektív természete. És ami a legérdekesebb a lélektan szempontjából: a pszichológiai kutatás philosophiai túlbecsülésének leszállítása nemhogy *ártott* volna a lélektani kutatásnak — azt inkább jelentős mértékben előmozdította. Mert végső elemzésben minden tudománynak csak hasznára válik, ha kiszabadítják ama ferde helyzetéből, melybe más tudományokhoz való viszonyának téves értelmezése juttatta. Így a biologia csak élesebben és jobban látja a lelki jelenségek sajátos természetét, amióta autonom tudománynak tartjuk a physikával és chemiával szemben. És a sociologia is csak nyert avval, hogy modern képviselői megszabadították a téves biológiai analógiáktól, melyekkel *Herbert Spencer* homá-

lyosította el a társadalmi jelenségek elfogulatlan vizsgálatát. Épúgy ha a psychologusok szakítanak a psychologismus téves igényeivel, új lendületet adnak tudományuknak, mert nem neki való feladatok szorgalmazásától térítik el.

7. Kevésbé vannak lezárva az akták a lélektan és a *szellemi tudományok* viszonyára nézve. *Dilthey* korszakalkotó felépíté óta mindinkább kialakul az önálló szellemtudomány fogalma és programja. Maga *Dilthey* „szellemen“ a lelkiélet azon egyén fölötti produktumát érti, mely teleologikus jellegű s bizonyos strukturát mutat. Hogy e téren tisztán lássunk, mindenekelőtt meg kell különböztetnünk szellemi *folyamatokat*, melyek az egyes lelkek kölcsönhatásaiból állanak — és szellemi *termékeket*, aminők a kultúra, vallás, erkölcs, művészet. Az érintkező egyes emberek ugyanis lelkileg is folyton hatnak egymásra s így létrejön egy *egyénfölötti processus*, melybe az egyén ember lelki élete mintegy be van ágyazva. E folyamat a szellem mint processus, mely egyes lelkek ténykedéseiből szövődik össze — de abban különbözik az egyéni élethez kötött *psychikai* processustól, hogy nincs központi egységes tudata: nem alakul ki benne Én. Mi adja meg e szellemi folyamatok *tartalmát*? Miután — mint ma már kétségtelenül tudjuk — minden *inventió egyéni* — a szellemi élet tartalma: pl. valamely vallás, erkölcs, művészet, kulturális termék — végelemzésben mindig valamely *egyén találmánya*, melyet azután a társadalmi közösség magáévá tett. Ha az ily feltaláló elméket *vezérlelkeknek* nevezzük, bátran kimondhatjuk azon tételt, hogy a szellem élete (folyamata) nem egyéb, mint a vezérlelkek irányító hatása a szellemi közösségben élő egyénekre, mely esetleg sok nemzedék lelki életét határozza meg. Ily értelemben a mai physikai gondolkodásunkat is *Galilei* s *Newton* vezetik; biológiai felfogásunkat évezredekön kódén át is *Aristoteles* irányítja. A szellemi *termékek* ép azon „strukturák“, melyek ily módon létrejöttek, aminő egy kor tudománya, művésze, vallása. A szellemi élet folyamatait és termékeit tanulmányozó „szellemtudomány“ és a *lélektan* viszonyát már most nyilvánvalólag az a körülmény határozza meg, hogy a szellemi élet az egyéni lelkek *psychikai* ténykedéséből születik meg s azokban él tovább. Valamely kultúra például az azt termelő egyes kiyáló lelkek munkája nyomán keletkezik s csak addig él, amíg vannak vele szemben „megértő“ lelkek, akik visszahangozzák lelkökben e kultúra suggestióit. Bármennyire is összefolyik a tényleges kutatás mezején a lélektan a szellemtudománnyal, — mint ezt pl. *Spranger* klasszikus munkái bizonyítják (*Lebensformen*. 5. Aufl. 1925. *Psychologie des Jugendalters*. 2. Aufl. 1924.) — mégis hangsúlyoznunk kell *különbözöségüket*. A psychologia az *egyén* lelkiéletével foglalkozik, mely szükségképen egy Énhez fűződik — a szellemtán ellenben az egymásraható egyes lelkek

egyénefeletti mozzanatait kutatja, mely *nem* valamely Én körül csoportosul. Ezért — nézetünk szerint — még a philosophiailag öntudatra ébredt lélektan nem kerülheti el a lelki *substantia* létének elismerését, mert hiszen valami valóság nélkül, *amely* egységes és következetes módon hat és visszahat, fejlődik és visszafejlődik az egyén pszichikai élete nem érhető meg — addig a szellemi folyamatok nem kívánnak valami egyénefeletti substantiát. *Dilthey* és *Spranger* találóan mondják: *objektíve* a szellem az egyéni lelkek *kölcsönhatásaiból* szövődik össze. Az *egyéni lélek* *substantia*, azaz önálló valóság, a szellem ellenben *relatio*, melynek léte az egyéni lelkek létrere támaszkodik. A szellemtudomány és a philosophiai kutatás között talán nem lehet éles határvonalat vonni, de a lélektan és a szellemtudomány lényegi különbözősége biztosítva van.

8. Minden vonatkozásban tehát arra az eredményre jutunk, hogy psychologia és philosophia nem azonosak, bár munkájuk folyton érintkezik s egymást kell hogy támogassa. A lélektan a philosophiai kutatás nélkülözhetetlen *propaedeutikus* tudománya; hiszen azt, *hoggy* gondolkodom, cselekszem, alkotok, valóságot élek át — csak közvetlen lelkiélményeimből tudom s így e lelkiélmények értelmezése s megfelelően differenciált psychologiai fogalmak nélkül való megragadása a philosophiai kutatást már bölcsőjében megnyomoríthatja. Ámde a philosophia mégsem olvadhat fel a psychológiában: élményeink objektív *jelentésének* kutatása már nem lélektani feladat, de szükségképen kinő mindennemű psychologiai vizsgálódás kereteiből. Viszont azonban nagy veszélyeket rejt magában az is, ha a lélektan szakad el teljesen a philosophiától. Mert bár a lélektan épúgy szaktudomány, mint akár a physika vagy a chemia, mindazonáltal — mint láttuk — *nemcsak egy* szaktudomány a többi szaktudomány között, hanem velök szemben philosophiai szempontból praerogativ jelleggel bír. Ha ugyanis a lélektan szükségképi kiindulópontja a philosophiai kutatásnak, akkor már gyökerében van bölseleti vonatkozása, mert az ember *öntudatraébredésének*, philosophiai *önismeretének* eszköze. Nem volna nehéz kimutatni, hogy minden psychologus már kutatásainak kezdetén sokkal nagyobb mértékben van öntudatos vagy öntudatlan philosophiai állásfoglalások által befolyásolva, mint teszme a physikus és chemikus. Igaz, hogy — mint ez ma már alig lehet vitás — *minden* szaktudományi kutatás szükségképen egy bizonyos öntudatos vagy öntudatlan bölseleti állásfoglalásból indul ki — de ez sokkal bensőségesebb jellegű a psychológiában, ép mert az a hozzánk *legközelebb* álló valósággal: a mi lelkünkkel foglalkozik, melynek értékét és sorsát kutatni a philosophiának mindenkor főfeladata volt és lesz.

A philosophiától elszakadó psychologust tehát nagyobb mértékben fenyegeti ama veszély, melytől egyébként az egye-

temes szempontokat mellőző szaktudósnak mindig óvakodnia kell, hogy t. i. mesteremberré válik, ki nem látván többé a nagy összefüggéseket, a maga *szaktudományi* eredményeinek értékelésére nézve sem rendelkezik többé kellő mértékkel.

9. Hogy philosophia és psychologia mennyire egymásra vannak utalva, ezt mindennél jobban az a körülmény igazolja, hogy úgy a múltban, mint a jelenben szüntelenül *termékenyítő* hatást gyakorolnak egymásra. Hogy csak néhány példát említsünk: *Augustinus* és *Descartes* azáltal voltak képesek a „cogito“-ban megpillantani a legnagyobb bizonyosságot, mert a lelki élet új, frissebb szemléletéből indultak ki. *Locke* philosophiáját is psychologiai szempontjainak ujdonsága határozza meg. A phaenomenologiai módszer — a modern philosophiának talán legeredetibb vonása — *Brentano* leíró *psychológiájából* indult ki, mely azután legkiválóbb tanítványai: *Meinong*, *Husserl* idevágó törekvéseit eredményezte.

10. Épígy lehetne sok példát felsorakoztatni annak az igazolására, hogy viszont philosophiai eszmék termelték a lélektani kutatás új irányait, módszereit és célkitűzéseit. Hiszen ma már tudjuk, hogy *minden* szaktudomány minden időben bizonyos philosophiai irányoktól kapja programját s azon előfeltéveket, melyeket kiindulópontul vizsgálatlanul is elfogad. Kétségtelen, hogy a szaktudományi kutatás minden időben a philosophiai reflexió függvénye. E viszony még szembezőköbb a lélektanra nézve, melyről megállapítottuk, hogy bár szaktudomány, de bensőségesebb viszonyban áll a bölcséleti kutatással, mint más disciplinák. *Aristoteles* psychológiája *biológiai* jellegű, mert végelemzésben metaphysikája is az. *Leibnizet* nagy lélektani felfedezésére: a „petites perceptions“ tanára minden valószínűség szerint a „continuitás elve“ vezette, melyet mint egyetemes metaphysikai principiumot *előbb* pillantott meg, mielőtt annak megfelelő empirikus tartalmat keresett volna a lelki életben. Találóan emelték már ki, hogy a modern *önmegfigyelő* psychológiát a XVI. és XVII. század francia *moralistái* (*Montaigne*, *Pascal*, *Bossuet*, *La Bruyère*) indították meg, illetőleg elevenítették fel az *augustinusi* szempontokat. Hogy pedig a modern phaenomenologia mily termékenyítő *visszahatást* gyakorol a mai psychologiai törekvésekre, ezt eléggé igazolja, ha *M. Scheler* vagy *K. Jaspers* és *P. Schilder* kutatásaira utalunk.

11. Befejezésül legyen szabad egy, a magam philosophiai kutatásai köréhez tartozó példát elemezni annak az illusztrálására, hogy mily irányban értékesíthetők merőben bölcséleti megállapítások is lélektani folyamatok megvilágítása céljából.

Kant az ítéleteket ismeretgyarapító szerepük szempontjából — tudvalevőleg — *analytikus* és *synthetikus* jellegűekre osztotta. Az előbbieket azok az ítéletek képviselik, amelyeknek az alanyában már benn gondolom az állítmányt s így

ezeknél az ítélet azon a jogcímen kerül az alanyhoz, hogy annak alkatrésze, pl. „A test kiterjedt.“ Testet nem lehet kiterjedés nélkül gondolni s így itt az ítéletalkotás egy *elemező* műveleten fordul meg: az alany fogalmát elemeire bontom s az elemek egyikét csatolom állítmányként a subjectumhoz. Ezzel szemben synthetikus ítéleteknek Kant azokat nevezi, amelyek állítmánya nem elemezhető ki az alanyból, hanem csak az által tudjuk itt a praedicatumot a subjectumhoz csatolni, hogy tér és időbeli (vagy csak időbeli) *szemlélet* mutatja a kettő összetartozását. Pl. az ítéletben: „Ez a toll asztalomon fekszik,“ az állítmány nem mozzanata az alanynak; e toll mibenlétéből (alkotóelemeiből) ugyanis semmiképen sem következik, hogy az most *ezen* a helyen (asztalomon) fekszik. Ezt csak *szemléletből* (tapasztalati adatásból) tudhatom meg. Itt *synthesis* által alkottam meg az ítéletet. Ámde lehetséges egy *harmadik* fajta ítéletalkotás is, melyre Kant sem gondolt. Ez annál fontosabb, mert ez is ismeretgyarapító, épügy, mint a synthetikus ítélet. Ez az *autothetikus* ítéletalkotás, mely abban áll, hogy valamely alanyhoz az állítmányt azon a jogcímen csatoljuk, hogy az állítmány az alapfogalom érvényességének *logikai előfeltétele*. Ily ítélet pl. a következő: „Minden igaz ítélet előfeltétele az ellenmondás elvének érvénye“. Itt nem analysis által ítéleztem; mert az ellenmondás elve *nem alkatrésze* az igazi ítéletnek, hanem annak *praesuppositioja*. De nem is a fentebbi értelemben vett synthesisről van itt szó, mert hiszen az „igaz ítélet“ s az „ellenmondás elve“ maguk oly fogalmak, melyek tárgya *nem* tér és időbeli jellegű s így viszonyuk felismerése sem alapulhat tér és időbeli szemléleten. Tehát nem analysisen vagy synthesisen, hanem egy sajátos harmadikfajta megismerési műveleten fordul meg az autothetikus ítélet megalkotása.

És evvel eljutottunk egy tisztán *lélektani* problémához. Merőben *logikai* megfontolások egy oly sajátos *megismerési folyamat* létét postulálják, amelyre az eddigi pszichológiai kutatás tudtommal még nem gondolt. Röviden: *kell* lennie egy oly lélektani folyamatnak, mely mindennemű analysisistől és synthesisistől függetlenül annak a *felismerésére* vezet, hogy valamely tartalomnak valamely más tartalom felel meg, mint annak logikai praesuppositioja. Kimutatható-e valóban ily lelki folyamat?

Nézetünk szerint e kérdésre igenlőleg kell válaszolnunk. Van egy élményünk, melyet legtalálóbban *ráébredésnek*, *egersisnek* (*éyelow* igéből) nevezhetünk. Ez abban áll, hogy *hirtelen* felismerjük, hogy valamely tudattartalmunkhoz (képzet, fogalom) egy oly más tartalom tartozik, mint annak logikai előzménye, melyre eddig egyáltalán nem gondoltunk. Ez történik, midőn felismerjük valamely logikai szabály érvényét abból, hogy mikor helyesen akarunk gondol-

codni, már öntudatlanul is praesupponáltuk annak érvényét. Hasonló módon ismerjük fel bizonyos ethikai vagy aesthetikai elvek helyességét annak a nyomán, hogy hirtelen ráébredünk arra, hogy erkölcsi és aesthetikai ítélkezésünkben már mindig elismertük burkoltan e principiumok érvényét. Abban a lélektanilag még annyira homályos élményben, amelyet *vallási megtérésnek* nevezünk, valami ilyesmi történik. A *convertita* hirtelen ráébred arra, hogy mindaz, amit eddig keresett és szeretett, ami után vágyódott s amiért lelkesegett, voltaképen nem egyéb, mint Isten, ki minden érték abszolút előfeltevése és örök forrása. Ép Szt. Ágoston Confessiójában találjuk a lassan és fokozatosan előkészülő, de hirtelen és villámszerűen fellépő ráébredés folyamatát, amint az a nagy szent lelkében a híres kertijelenetben végbemegy. Ugy gondoljuk, hogy az autothetikus ítélkezést előkészítő e ráébredés folyamata a legbehatóbb pszichológiai vizsgálatot érdemli meg: a philosophiai kutatás itt egészen világosan egy sajátos *lelkiélményre* irányítja a figyelmünket s így megtermékenyíti a pszichologia problematikáját.

E tanulmány célja és terjedelme természetesen nem engedti, hogy az itt feltároló pszichológiai problémaszövedéket áttekintsük. De legyen szabad az itt érintett „ráébredés“ fogalmat bizonyos rokonjelentőségű pszichológiai mozzanatoktól elhatárolnunk. Nevezetesen legyen szabad rámutatnunk arra, hogy az imént vázolt „ráébredés“ sem nem azonosítható az *intuitióval*, sem nem tévesztendő össze az *ítélettel*, de az *apperceptio* folyamatával s a „*Bewusstheit*„ mozzanatával sem azonosítható, melyekkel némi hasonlóságot mutat.

1. A ráébredés *nem* azonos a tágabb értelemben vett *intuicióval*. Bármily különböző értelemben is használják a mai psychologusok *Bergson* hatása alatt az „*intuitio*“ terminust, avval *két* jellegzetes mozzanat jelenlétét akarják kifejezni. Az *intuitio* ugyanis oly élmény, mely által valamit *közvetlenül* és egyedül *önmagából* ismerünk meg. Egyik sem áll a szó szabatos értelmében a ráébredésről. A megismerés itt nem teljesen közvetlen, mert valami *által* ismerünk meg *valamit*. Ha „*rájövök*“ arra, hogy valamely állításom *felteszi* az ellenmondás elvének érvényét, akkor valamely állításom *révén* ismertem fel az ellenmondás elvének egyetemes érvényét. Ez utóbbi principium érvényének felismerése igenis közvetlen megismerés eredménye: de *hogy* bármily állításom szükségképen *rávezet* az ellenmondás elve érvényére, *ez még* nem közvetlen ismeret, mert hiszen itt valami *által* ismertem meg valamit. Ép azért a ráébredésből hiányzik az *intuitio* második kritegiuma is: hogy t. i. ez utóbbival valamit egyedül *önmagából* ismerek meg. Hisz a ráébredésben ennek ép ellenkezője történik; amint ezt az imént említett példa szintén illusztrálja. Itt *ítéletemből* jövök arra, hogy annak praesuppositioja az ellen-

mondás elve: a ráébredés lényege tehát, hogy *valamiből* valami *másnak* az ismeretére jutok. Ezért az intuitióban valami mélységesen *simultán* tartalmat élünk át, míg a ráébredés evvel ellentétben *successio* tudatosításait jelenti.

2. De a ráébredés nem is minősíthető *ítélésnek*, mert annak, — még pedig az autothetikus ítélkezésnek — *előkészítő*, úgyszólván még csak *anyaggyűjtő* élménye. *Aristoteles* óta tudjuk, hogy az ítélés lényege az állítás vagy tagadás, tehát határozott *állásfoglalás* a psyche részéről. Évvel szemben a ráébredésben még nem állítok vagy tagadok semmit, hanem csak *meglepődöm* egy új mozzanat hirtelen és sokszor váratlan megpillantása által. Csak e ráébredés *eredménye* foglalható azután autothetikus ítéletbe, de maga a ráébredés *még nem ítélet*. A tényálladék tüzetesebb tisztázása természetesen még többirányú beható vizsgálódást kívánna. Így például ki kellene deríteni, hogy a legutóbb *Dwelschauvers* által „pensée implicite“-nek és „le sentiment de pensée implicite“-nek nevezett élmény (Traité de psychologie. Paris 1928. 124. l.) mily szerepet játszik itt.

Epígy hiba volna a ráébredést a *Wundt*-féle „apperceptio“-val azonosítani, mellyel első pillanatra némi rokonságot mutat. E művelet a *megértés* folyamatát jelenti, mely új tartalmakat már bírt régi tartalmakkal kapcsol össze céltudatos *logikai* szempontoktól vezérelve. A ráébredés ennél nyilván jóval egyszerűbb művelet. Hiszen *amire* ráébredék, azt esetleg *még nem értem* — hiszen ezért vált ki az egersis meglepetést vagy épen mély megilletődést. A ráébredést *esetleg követi* az apperceptio, azaz a megértés művelete, melynek ő maga csak *előkészítő* mozzanata.

4. Első pillanatra úgy tűnhet fel, hogy a ráébredés azonos a *N. Ach* által felállított „Bewusstheit“ fogalmával, mely e psychologus szerint nem egyéb, mint „Gegenwärtigsein eines unanschaulich gegebenen Wissens“. (Über die Willenstätigkeiten und das Denken. 1905. 210. l.) Az így értett „tudás“ nyilván már *ítéleteket* (azaz megállapításokat) tesz fel s csak mint ezek produktuma merülhet fel. Tehát ismét sokkal bonyolultabb lelki produktummal van itt dolgunk, mint a ráébredésben, mely csak *megindulása* bizonyos fajta (t. i. autothetikus) ítélkezésnek, s így nem mondható, hogy az *mindig* ítéleteredmény. Rövid szemlének is tehát meggyőző bennünket arról, hogy a ráébredés valóban sui generis lelki-élmény) mely mint ilyen, tüzetes lélektani vizsgálatot kíván. Erre természetesen jelen keretek között nem vállalkozhatunk. Célunk csak annak a kiemelése volt, hogy a legmodernebb philosophiai problémák is lépten-nyomon alkalmat nyújtanak arra, hogy a lélektani kutatás számára új és új problémákat vessenek fel. Sőt tovább kell mennünk. Szemben a múlt század második felének tendenciájával, mely sokszor naiv naturalis-

musában a psychológiát minden vonatkozásában lehetőleg függetleníteni akarta a philosophiai vizsgálódástól — ma oly kor-nak megyünk elébe, mely e két kutatási területet ismét köze-lebb iparkodik hozni egymással. Bár az előző álláspontot téves-nek kell minősítenünk, de megvolt ama tanulsága, hogy nyomá-ban élesebben látjuk, hogy psychologia és philosophia *külön-böző* vizsgálódási területek, ha nem is szakíthatók el egymás-tól. Itt is a harmonikus együttműködés az az életforma, mely egyedül képes nagyot és maradandót alkotni.

Az alkatlélektan kifejlődése és jelentősége.

Irta: VARKONYI HILDEBRAND.

Körülbelül három évtizede, hogy az alkatprobléma¹ élel-
kebben foglalkoztatja a pszichologusokat; 1921. óta azonban
oly erős lendületet nyertek az alkatvizsgálatok, különösen a
német (berlini) kutatók körében, hogy az alkatlélektan pro-
blémafeltevésai — legalább is *Wertheimer* és *Köhler* iskolájá-
ban — valóságos divattá váltak, sőt egyes hívek nem késtek
ennek az új iránynak korszakalkotó jelentőséget tulajdonítani
az eszmék történetében.

Irányról, iskoláról, lendületről, sőt elfogultságról lévén
szó, az idetartozó irodalom meglehetősen nagy áradatáról, az
alkatproblémával szemben akkor foglalhatunk állást és csak
akkor mérhetjük le jelentőségét, ha az ide-oda hullámzó viták,
vélemények és a lassan kiजेgecesedő alapgondolatok erdejében
legelőször is biztos tájékozódást keresünk. Ezt úgy érhetjük
el, ha a következő fokozatok egymásutánjára tagoljuk vizsgálá-
lásunkat:

1. Kiindulunk *példákból* és konkrét tapasztalati esetek-
ből, melyekre az alkatpszichológusok elméletüket felépítik;
majd

2. megjelöljük az *alapkérdést* nagy általánosságban s át-
tekinjük annak történeti kifejlődését;

¹ Filozófiai folyóiratunk, az *Athenaeum* 1927. évi utolsó két
füzetében felveti a kérdést, mikép volna lehetséges a német „Gestalt-
psychologie” kifejezést kellőképen, a benne rejlő gondolattartalmat jól
kidomborító magyar műszóval fordítani. Bartók György az „alkat”-lélektan
szavát ajánlja. Helyesen mutat rá, hogy a valóság gazdag világában
felvetődő „alkatok” gondolatába különösen Goethe és Schelling filo-
zófija volt szerelmes, mely a „Gestalt”-okban a valóság lényeges szerke-
zetét látta kifejlődni, úgy azonban, hogy bennük a lényeg-mozzanatokon
kívül egyszersmind az érzéki (esztétikai) mozzanatot bennelátta. Az „alak”
szó talán inkább csak a külső, érzéki, felszínes, nem lényeges mozzanatokot
jelezné: az „alkat” mélyebb rétegre utal a valóságos dolgok összetételé-
ben. Ez az az ok, mely az utóbbi kifejezést ajánlja; mi is ezt tartjuk meg,
annál is inkább, mert filozófiai műnyelvünkben már van egy hasonló ki-
fejezés, a »véralkat« (»a temperamentum« = »nedvkeverék«) jelzésére.
A »véralkat« is konstitutív-strukturás összetételt jelöl.

3. ezután következhetik a (szoros értelemben vett) alkatlélektan alapfogalmainak és fő tételeinek tárgyalása, melyet követnie kell

4. az alkatlélektan részleges tételeibe való behatolásnak;
5. így jutunk el azután a kritika lehetőségéhez s végül
6. az alkatlélektan jelentőségének kellő meglátásához.

I. Példák.

Wertheimer, Köhler, Koffka és más pszichológusok alkatlélektani szenzációi saját vallomásuk szerint nem valamely filozófiai elméletből leszűrődő eredmény gyanánt merültek fel előttük, hanem magából a kutató-kísérletező munkából önkéntelen kényszerrel állottak elő. „Az alkatelmélet olyasvalamely képződmény, mely a konkrét munka kellősközepén alakult ki; kialakult, miközben a lélektan, a néplélektan, a logika, az ismeretelmélet egyes kérdéseivel foglalkoztunk. Az alapot ezek az egészen konkrét kérdések adták; s munkánk számai egyre inkább egy alap- és főkérdés felé futottak össze“ — mondja vallomásszerűen Wertheimer.¹ Ime néhány adat, né-

¹ Über Gestalttheorie von M. Wertheimer, Vortrag, geh. in d. Kantgesellschaft Berlin, am 17. Dez. 1924. (Sonderabdrucke des Symposion, H. 1. Erlangen 1925.) 3. és 7. l. Ez az apologetikai célú, vallomásszerű kis előadás legjobban bevilágít az alkatpszichológusok és alkatetoretikusok gondolatvilágába.

hány tapasztalat és megfigyelés, melyek pszichológusainkat annyira impresszionálták:

Hallunk egy melódiát, mely, mondjuk, *h-dúrban* van írva; *transzponáljuk* most ezt a dallamot pl. *e-dúrba*: mi az eredmény? *Ráismerünk* a dallamra, vagyis *ugyanannak* a dallamnak tartjuk, mint az előbbit, jóllehet egyetlen egy hang sem a régi benne. — A *térszemlélet* is hasonló érdekességgel szolgál: a Göncölszekér nem (egymástól független, egymásra nézve közömbös) hét fénylő pont csupán, hanem oly *egész*, melyben több van, mint az elemek egyszerű összege; vagy a mozgás, a nyugalom szemléletes, térbeli képe, a harmadik méret, vagy a tér „mélysége“ mind oly élmények, melyekben több van, mint azok az elemi érzetek, melyeket a klasszikus lélektan belőlük kielemez s melyekből sehogysem tudjuk a térszemlélet sajátos jelenségeit újra felépíteni. — Ugyanúgy vagyunk az *időélménnyel* is: ez is *több*, mint egyes időpontok gépies összege, — talán méginkább több és más ezeknél, mint a térszemlélet. — Általában: egy *történet hallása*, egy *mondat megértése*, az *emberi cselekvések* (és műalkotások) *megértése*, az *embertípusoknak* és az *egész embernek* egységes felfogása oly élmények, melyekben, ha elemezzük őket, oly *többet* bukkanunk, mely az elemi összetevők mellett és felett áll s ez épen az az összetevő, mely körül az alkatlélektan és alkatelmélet minden tapogatózása forog: az említett élmények-

ben, dolgokban lappangó, őket egységes egésszé összefogó *alkat*. — Ismeretesek a találós képek (általában: feladványok, rejtvények, kitalálás mondások). A találós képet (pl. erdőt, eget, felhőt, vadat látunk ábrázolva, kérdés: hol a vadász?) addig kell forgatnunk, míg *az eddig is látott* elemek között egy *új dolgot* fedezünk fel; a sakkproblémánál meg kell találnunk — intuitív invencióval — az egyetlen megoldó húzást az összes lehetséges húzások között stb. — De nemcsak az emberi lélek egyéni életében található utalások az elemeken kívül eső alkatmozzanat szerepére, hanem a *fizikai világban* is, melynek tárgyai (kristályok, növények, felhők, levegő- és éterhullámok) számtalan igéző példáját adják az alkatok mérhetetlen tömegének.¹ És végül az összes *szerves* lények s bizonyos jelentős metafizikai világnézetek szerint az *egész világ*, mint egyetlen nagy egység, szintén egy alkatnak kapsaiba foglalja a benne elhelyezkedő elemi összetevők összeségét.

Mily gondolat merül fel ezeknek a „tényeknek“ és „élményeknek“ láttára? Nem az a feltevés nyomul-e előtérbe mindent legyőző erővel, hogy az eddigi felfogások — mindegy, hogy a valóság mely területén mozogtak — *alapjukban hiányosak* voltak, mikor egymástól független, egymással közömbös *elemek* összerakogatásából akarták megérteni, újrakonstruálni a lelki vagy fizikai világot? Nem inkább az *egészből*, az *alkatból* kell-e magyarázni a részeket, s ha vannak ilyenek: az elemeket? És nem kell-e a vezető szempontnak ezt a gyökeres áttolását a részről (elemről) az egészre (az alkatra) mindenütt, minden vizsgálódásban oly erélyesen követelnünk, amilyentőlünk az idők változása s az eszmék fejlődésének belső logikája követel? Az alkatteoretikusok valóban így gondolkoznak. „A probléma, mondja Wertheimer,² a kérdés jelenlegi helyzetében nem valamely részlettudomány körébe tartozik, — alapjában *ez a mi korunk problémája*.³ Az alkatelmélet nem olyasvalami, ami hirtelen és váratlanul az égből most hullott alá; ellenkezőleg, ez a kérdés minden zúgból, minden tudományból, a legkülönbözőbb filozófiai állásfoglalások síkjáról egyformán tör elő, s minden szál ide fut össze, minden mozzanat ennek, — az alkatelmélet szerint legelvibb — kérdésnek a megoldására irányul.“

Mint látjuk, a kérdés polemikus fordulatúvá élesedik az

¹ Th. Lessing idestova 20 év óta vizsgálja és adja közre érdekes vizsgálatának eredményeit, melyeket három csoportra tagol: »alkat-szimbolikára«, »alaktudományra« (Formenwissenschaft) és »fenomenológiára«. V. ö. Prinzipien der Charakterologie. Halle, 1926. L. az alkatok teóriáját a fenomenológiai lényegtudomány mintájára fogja fel, az alkatokban fenomenológiai értelemben vett lényegeket lát.

²Über Gestaltth. 9. l.

³ Ritkított szedés tőlem. V. H.

alkatelmélet íróinál és talán — egész általánosan — így alakítható: *Alkat vagy elem a dolgok magyarázó elve? Alkatfilozófiát üzzünk-e vagy elemfilozófiát?* A szellemek útjai ezen a ponton válnak szét egymástól.

Meg kell továbbá jegyeznünk az előzetes tájékozódás érdekében, hogy, már az eddigiiek szerint is, nem csupán alkatlélektanról van szó Wertheimerék irányzatában, hanem általános alkatelméletről is. Ha részletesebben tájékozódunk a dolgok állása felől, pontosan háromfelé oszthatjuk szét az ide tartozó gondolatokat: a) megkülönböztethetünk egy *alkatlélektant*, — ennek jogosultsága többé-kevésbé független a másik két elmélettől, t. i.: b) az *általános alkatelmélettől*, mely a lelki világon kívül, az anyagi- fizikai és metafizikai létrendben keresi az alkatok törvényeit, c) meg az *alkatmonizmustól*, melyre Wertheimerék erősen hajlamosak és mely a világot ezen egyetlen principium jegyében látja.

Az itt következő fejtegetések elsősorban az alkatlélektan kérdéseit igyekeznek megvilágítani. A fogalmak logikai összefüggése azonban elkerülhetetlenné teszi, hogy nemcsak a szorosabb lélektani érdekű pontokon (a pszichovitalizmus és parallelizmus kérdéseinél) törjük át a lélektan elhatároló kerítését, hanem az általános spekulatív alkatmonizmus feltevésével szemben is állást foglaljunk.

II. Az alkatok és komplexek elméleteinek rövid története.

Problémánk körét oly szélesre kell vonnunk, amennyire csak lehetséges, ha azt akarjuk, hogy nemcsak a Wertheimer-Köhler-Koffka-féle irányzathoz, hanem a vele kapcsolatos és hozzá hasonló egyéb komplex-gondolatokból is nyerjünk felvilágosításokat. Ide fogjuk tehát sorolni a gondolatok belső rokonságánál fogva a szorosan vett alkatok pszichológiáján kívül még az u. n. *komplexek és strukturák elméletét* is, míg az *alkatelmélet (a-lélektan)* nevét ezentúl csak a Wertheimerék berlini iskolájának jellemzésére fogjuk lefoglalni.

A magasabbrendű lelki jelenségek hívták életbe mindenkor a lélektanban azokat az elméleteket, melyeknek az alkatpszichológia ma egyenes folytatása. Az ítéletet pl. már Aristoteles és a skolasztikusok valamilyen „szintézis“ segítségével keletkeztették s tudjuk, mennyi fejtörést okozott már nemcsak a logikában, hanem a lélektanban is az a tapasztalás, hogy az ilyen összetétel eredményében „több foglaltatik“, mint az összetevőkben. Általában azt mondhatjuk, hogy az ily komplex lelki képleteknek *keletkezése* volt közelebbről az a probléma, mely az itt következő lélektani elméletek kialakítására vezetett. A magasabbrendű lelki jelenségek keletkezését legegyszerűbben a *társítás* pszichológusai oldották meg. Igaz, hogy ebben a nagy egyszerűsítésben elvileg elsikkadt az asszo-

ciációs pszichológia kezén minden különbség pl. az elemző és összetevő ítélet között. Minden komplex lelkijelenség egy formán keletkezik szerintük: az elemek társulása útján, ami természetesen nem jelent kielégítő megoldást. Tévedés volna azt hinnünk, hogy az asszociációs lélektan teljesen elveszítette érzékét azok iránt a problémák iránt, melyeket a magasabbrendű lelkijelenségek mutatnak s melyeknek magyarázatával az asszociáció törvénye mindenkor adós maradt. Az asszociációs elv egyeduralmának idején is mutatkoztak már oly kísérletek a komplex lelki jelenségek magyarázatára, melyek messze meghaladják a pusztá asszociacionizmus körét. Ezek a kísérletek mind azt a gondolatot juttatják érvényre, hogy a magasabbrendű lelki jelenségekben összecsoportosuló elemek *együttesen több és más* tulajdonságokat mutatnak, mint egyenkint; azaz csoportosulások nem jelentik csupán az egyes elemek tulajdonságainak pusztá summációját, hanem más és új tulajdonságokat mutat; az elemek tehát nem pusztán *additív* természetűek egy pszichikai együttesben, hanem *konstitutív* jellegűek. Az asszociációs lélektanak ezt a folytonosan felszínre bukkanó, érdekes önkritikáját tanulságosan mutatja be *Henning*.¹ Hartley pl. 1749-ben azt írja, hogy az élményegészekben sokszor nem tudjuk felfedezni azokat az elemi összetevőket, melyekből keletkeztek. Ezt, úgy mond, már az anyagi összetett tárgyakon is tapasztalhatjuk: sokszor az összetétel után más tulajdonságokat találunk az anyagi világban is, mint aminőkkel az összetevőkben találkoztunk. J. Stuart Mill is rámutat arra a törvényre, hogy több összeműködő ok eredménye gyakran nem egyenlő az egyes okok külön-külön vett hatásainak összegével, sőt gyakran még a természete is más. A szellemi élet törvényei ennél fogva hol a mechanikai, hol a kémiai törvényekhez hasonlók. Ahogyan a színkép színei bizonyos esetekben fehér színné olvadnak össze, úgy lesz sokszor egyetlen eszmévé sok benyomásunk; és ez az eszme egyáltalán nem egyenlő az összetevők egyszerű összegével.

Hasonló nézetekkel találkozunk Herbart filozófiájának követőjénél, Lazarusnál is. Lazarus is rámutat a lelki élet oly egységeire, melyeknek alakulása és kifejlődése más törvényeknek hódol, mint azok az elemek, melyekből azok az egységek összetevődnek.

Láttjuk tehát, hogy a lelki életnek szintétikus alakulásáról, a lelki összetevők konstitutív erejéről a régi iskoláknak is voltak észrevételeik; ők sem mentek el szó nélkül és értelmetlenül a lelki világ komplex-alakulásai mellett. Döntő fontosságúnak azonban mégsem tartották ezt a jelenséget, ami abból látszik, hogy inkább csak jelzik a benne rejlő problémát, de kedvéért eredeti rendszerükön semmit sem változtatnak

¹ Psychologie der Gegenwart, 1927. 36. I.

Mélyebb nyomot hagy ez a kérdés, a lelki elemek konstitutív szerepe a komplexjelenségekben Machnál, ki az „Érzetek elemzése“ c. főmunkájában sokat foglalkozik a térbeli alakok geometriai és pszichológiai-optikai hasonlóságával, ami anynyiban is jelentős, mivel tudjuk, hogy Wertheimer és Köhler lélektani vizsgálódásai is leginkább a térszemlélethez fűződnek. Ebbinghaust, az 1880-as éveknek két évtizeden át klaszszikus jelentőségű pszichológusát is élénken érdekelték a térbeli alakok lelki felfogásainak kérdései. És az érdeklődésnek ez a szála nem szakad meg soha egészen a mai lélektan fontos korszakáig sem. 1882-ben Meinong Hume-tanulmányaiban, majd a lélektaniakban (v. ö. az ő „fundált tartalmait“) „Wundt Vilmos a „teremtő szintézisnek“, a „lelki rezultánsoknak“, és az „asszimilációnak“ lélektani elveivel közeledik a lelki komplexekhez, Husserl (1891.) szintén rámutat egy bizonyos „figurális mozzanatra“ a térszemléletben, mint oly kérdésre, mely egyéb elemi mozzanatok felsorakoztatásával még nincs kellőképp megoldva.

A komplex lelki jelenségek történetének fentebb jelzett két korszaka után a legjelentősebb lépést, általánosan elfogadott nézet szerint, Ehrenfels tette meg (1890.), aki Mach hatása alatt az „alakqualitás“ fogalmát megalkotta.¹ Érdekes jelenség, hogy a Wertheimerék körén kívül, vagy velük szemben álló pszichológusok (filozófusok) közül hányan mutatnak rá, hogy az alkatpszichológia kérdésfeltevése korántsem oly merő újdonság, mint ahogy a berlini iskola feltűnteti. Mikor ugyanis Ehrenfels hatásosan megfogalmazta az alkatqualitás fogalmát, mikor újra rámutatott, hogy a szemléleti tárgyakban, meg egyebütt is, az érzetelemeken kívül még van egy más összetevő is, t. i. a „Gestalt“, ugyanakkor foglalta össze G. E. Müller is a saját komplex-elméletét, melyre azóta is ismételten vizatért; — és ugyancsak Köhler alapvető jelentőségű műve (Die physischen Gestalten, 1920.) előtt Volkelt,² Witasek, Ameseder, Höfler, (1897.), majd 1903-ban Driesch,³ 1904-ben Benussi,³ 1908-ban Marty, 1905-ben de Sarló,⁴ 1906-ban Krueger (Cornelius és a nagyon jelentős Lipps hatása alatt), 1907-ben Stumpf, majd Külpe és iskolája foglalkoznak ugyanezzel kérdéssel. Teljesség kedvéért ide soroljuk a kiváló Schumann-tanítványt, R. Hellert (1909—11: optikai alkatproblémák), kihez élete végén Mach is csatlakozott, magát Wertheimert, ki 1912-ben a Schumann-féle irányzat elvei szerint

¹ Über Gestaltqualität. Vierteljahrsschrift für wiss. Philos. XIV. 249 s. kk. M. — V. ö. újabb munkáját: Das Primzahlgesetz. 1922.

² V. ö. tanát az „individualizált ingerekről“, Grundprobleme der Psychologie, 63. l.

³ Ritmikái, időbeli, optikai alkatok.

⁴ Egy pszichológiai kongresszuson már 1905-ben a lélektan általános főkérdései közé sorolja a „qualità formale“-t.

kutatta az optikai látszólagos mozgások természetét, s már ekkor bizonyos fizioiógiai alkatgondolattal foglalkozott, de nem tudott végső eredményre jutni; ide soroljuk főképp Büchler¹ (1913.: „Gestaltwahrnehmungen“), ki egyik legszélesebb látókörű kritikusa nemcsak a Wertheimer-Köhlerék lélektanának, hanem az egész mai pszichológiának is. Legújabb munkája: „Die Krise in der Psychologie“ (1927.) sok gondnal és találó erővel elemzi és bírálja a komplex- és alkat-elmélet gondolatait² és a szóbanforgó elméletet a „lelki strukturák“ alapfogalmában foglalja össze. Kritikájának megértéséhez azonban már ismernünk kell az alkatfilozófia negyedik fordulóját is, melyet Köhlernek 1920-ban megjelent műve vezet be a „fizikai alkatokról“, s melyet 1921. óta a Wertheimer köré csoportosult berlini pszichológusok, folyóiratukkal: a „Psychologische Forschung“-gal képviselnek.³

A berlini alkatfilozófia újdonsága a régi fogalmazásokkal szemben abban domborítható ki, hogy az alkatgondolatot minden filozofálás és lélektan középpontjába akarják helyezni és ennek alapján valóságos alkatmonizmust hirdetnek. Hogy mily sikerrel, alább kell eldöntenünk.

III. Az alkatlélektan tételei és alapfogalmai.

Az alkat- és komplexitás-gondolat történetéből egy módszeres eljárásra nyerhetünk indítást. Ez abban áll, hogy az idetartozó elméletekben akkor választhatjuk szét sikeresen a maradandót és a helytelent, ha elsősorban félretesszük útunkból a mérsékeltbb jellegű és konzervatív komplex-elméletet és elsősorban a radikálisabb alkatelmélettel foglalkozunk. Ez utóbbinak általános tételei két csoportra oszthatók: negatív és pozitív jellegűekre; az elmélet alapfogalmai különösen a pozitív tételekben jutnak kifejezésre.

1. Negatív tételek.

A berlini alkatpszichológusok lendítő ereje abban a negatív-kritikai állásfoglaltsában van, mellyel a régi „klasszikus“ filozófia és lélektan ellen fordulnak.

Ennek a régi lélektannak szerintük több vezető elve van — tudatosak és ki nem fejezettek —, melyek ennek az egész tudományos felfogásnak a lelkét alkotják s melyek teljesen lehetlenné teszik a lelki életnek a valósághoz hű felfogását és megértését. Köztük az első helyen áll az ú. n. „mozaik-tétel“.

¹ V. ö. Die Krise in der Psychologie, 1927, 114. l.

² 106—123. ll.

³ Wertheimer idevonatkozó értekezései: a már idézett (53. l.) Kantársaságbeli előadás, „Drei Abhandlungen zur Gestalttheorie“, újra kiadva 1925. és a Saupéféle áttekinthető műben adott bibliográfia. I. Saupé: Einführung in die neuere Psychologie, 1927.

Ez a tétel a különböző szerzőknél a következőket foglalja magában:

„Minden magasabbrendű lelki egész egymás mellé helyezett elemi lelki egységek (pl. érzetek, képzetek) additív összessége“. „A komplex lelki jelenségek az egyszerűeknek olyan kapcsolataiból jönnek létre, melyeket legáltalában *és-kapcsolatok*nak (Und — Summe, Wertheimer) lehetne nevezni“. „Egymás mellé állított lelki apparatusok összteljesítménye egyenlő az egyes apparátusok teljesítményeinek összegével“. A lelki élet képe tehát valóban egy tarka mozaikhoz hasonló a régi lélektan szerint, mert benne minden egyes elem úgy csatlakozik a másikkhoz, mint a mozaik alkotórészei. A legfontosabb természetesen itt a „merev lelki elemnek“ fogalma és az elemeknek az a viselkedésmódja, hogy mozaikszerű „és-summává“ tömörülnek. Ennek a tömörülésnek módszerét az „*asszociációs tételben*“ kifejezett második elv adja meg.

A régi klasszikus pszichológia második vezető elve szerint: „Ha egy *a* lelki tartalmat egy *b* tartalommal tér- vagy időbeli érintkezésben többször átélünk, akkor lelkünkben az a tendencia érvényesül, hogy *a* újrafeltűnése *b* feltűnését vonja maga után“. A régiek ezt a törvényt tartották a lelki élet fő, vagy egyetlen törvényének s ennek folytán a lelket mint összefüggés nélküli asszociációk színterét fogták fel, hol azok a lelki elemek csoportosultak, melyek sokszor együtt voltak már egymással, de melyek között tartalmi összefüggés nincsen. A régi lélektannak ezt a felfogását tekintve, valóban ámulattal tehetjük fel a kérdést, miért tartották ezek a pszichológusok a lelket mindamellett annyira másnak, mint az anyagot? Hiszen nincs közöttük a történések törvénye szerint semmi különbség!

Ha a két vezető tételt összehasonlítjuk, kiviláglik, hogy mind a kettőben van egy *közös elem*: az *és-összepszerűség*. Ez a lelki komplexeknek magyarázó elve, semmi egyéb. S a régi felfogás szerint ezen még az sem változtat, ha a lelki elemek összegéhez néha valami *újabb, különleges tartalom* kapcsolódik, pl. az alkatminőség, vagy a viszony élménye; mer ez az új élmény sem egyéb, mint egy *és* -sel kapcsolt elemi hozzátevés.

Hogy a régi lélektan fentebb ismertetett magyarázó elvei Wertheimerék szerint mennyire helytelenek, azt mutatja az a körülmény, hogy teljesen elérhetetlenné tették követőik számára a lélek igazi életébe és működésébe való behatolást. Épen emiatt van szükség *radikális szempontváltoztatásra*, egész pszichológiai tudományfelfogásunk megújítására; és az új felfogásnak nem a lélektan egyes részletekérdéseivel kell csupán bibelődnie, hanem elvi jelentőségű, új lélektant kell kialakítania. Ez a feladata az ú. n. alkatlélektannak.

Mert vessük fel és vizsgáljuk meg a kérdést elfogulatla-

núl: a lelki élet *valóban* egyes (merev) lelki elemek, darabok és-összege, mozaikja-e? Van-e valami, ami távolabb áll az ilyen mozaiktól, mint épen a dinamikusan kifejlődő és hullámzó lelki élet? Nem úgy áll-e a dolog, hogy csak a legritkább esetekben, és csupán szorosan meghatározott feltételek mellett, és akkor is csak megközelítőleg állhat be a lelki történetben az az állapot, melyet és-összezszerűséggel jellemezhetünk. Tehát csak — esetlegesen megállapítható — határeset az, amit a régi lélektan a lelki élet egyetemes érvényű rajza gyanánt mutatott be! Nézzük meg pl. közelebbről, mi megy végbe a lélektben, mikor egy dallamot hallunk. A valóságos folyamat nem az, hogy egyes „elemeket“, „darabokat“ hallunk egymástól elkülönítetten; ily merev, egymással szemben teljesen közömbös „darabokból“ soha sem lehetne melódia. Nem az egyes hangok, nem a „darabok“ a tulajdonképeni primőr jelenségek az élményünkben, hanem az egész, a dallam, az alkat. Az egyes hangok? Azok is *benne vannak* a melódiaélményben, csak hogy először is nem mint összefüggéstelen „darabok“, melyekből és-összezszerűen összerakosgatjuk a dallam-élményt, hanem mint a dallam szerves, strukturális *részei*. Lényeges tehát, az alkatlélektan szerint, hogy az összetett lelki élményekben elfogadjunk ugyan „részeket“, de ne fogadjunk el benne „darabokat“. Az élmények „Stückhaftigkeit“-je volt az az alapvető hiba, mellyel a régi lélektan felfogása annyira át van itatva s melytől teljes erővel szabadulnunk kell. Másodszor pedig: a melódiaélményben a *primär* mozzanat az az *egész*, az az *alkat*, ami a dallamot dallammá teszi, — mely arra indít bennünket, hogy pl. a dallam megszakitása esetén keressük a kiegészítő, hiányzó hangokat: vagyis az egyes hangokat egy strukturális egésznek, — az alkatnak — „részei“ gyanánt kell tekintenünk, melyeket az egész, az alkat *determinál*. A strukturális determináltságnak mozzanatában különbözik egymástól az egyes hangnak, mint „darabnak“ és mint „résznek“ fogalma. A dallam tehát nem az egyes darabhangok egyszerű összeadásából, vagy bármilyen más szummációs műveletből épül fel másodlagosan, hanem inkább megfordítva: az élményben az első, a fő, a lényeges mozzanat az egésznek, az alkatnak megélése, — s ami egyes mozzanat (pl. egy hang) az élményben megkülönböztethető, az minden ízében és radikálisan függ attól, hogy milyen az egész, az alkat. De sem egyik, sem másik tényező nem „elem“, különösen nem az az alkat.

A régebbi lélektanban azzal a furcsasággal találkozunk, hogy ami a valóságban *első* (az alkat), azt hagyták el a vizsgálódásban vagy halasztották utoljára; s ami a valóság rendjében utolsó (az egyes részlet), azt vizsgálták elsősorban vagy egyedül — s egyúttal annak a veszélynek is kitétték magukat, hogy a viszonylagost, a részt, „darabbá“ önállósították. A lelki élet helyes felfogását csak az alkat fogalmának bevezeté-

sével érjük el, mert ez épen azt tartalmazza, ami az elemekből hiányzik: az egész-jelleget, az egységet.

A lelki élet igazi képét akkor nyerhetjük csak, ha ezeket a ferdeségeket útunkból eltávolítjuk. Az alkatpszichológusok radikális szempontváltoztatása épen azt jelenti, hogy amit eddig elsőnek és önállóknak fogtunk fel a lelki élet vizsgálatában, a részt, tekintsük utolsónak, s amit utoljára hagytunk, az élmények egész-jellegét, strukturális alkatát, tegyük vizsgálódásunk és értelmezéseink középpontjává. Ezzel nem szűnik meg a lelki élet elemzésének lehetősége: csak arról van szó, hogy „darabos” elemeket emelünk-e ki a tudatból elemzésünkkel, vagy a valóságnak megfelelő strukturális képleteket?

2. Pozitív tételek, alapfogalmak.

Az alkatlélektan megfogalmazásának már negatív-kritikai tételeiben is felszínre vetődnek azok az alapfogalmak és körvonalozódnak azok a pozitív tételek, melyek ennek az irányzatnak szerkezetét alkotják. E fogalmakat gondos vizsgálatnak kell alávetnünk és hogy ezt megtehessek, egyenkint fel kell őket sorakoztatnunk.

a) Első magának az *alkatnak* a fogalma, mellyel elválaszthatatlanul összefüggenek a *résznek* és *egésznek* további fogalmai, továbbá az első pozitív tétel („Wertheimer-axióma“): Minden dolog — fizikai, lelki, érvénydolog — önmagában bizonyos alkattal bír.

Mit jelent e tétel s a benne látható fogalmak?

Világunkat nem egymással szemben közömbös, merev „darabok” alkotják, hanem részek, részfolyamatok szövődnek benne össze egészekké, egészfolyamatokká. De mi az egész, és mi a rész? Hogyan határozzuk meg pontosan fogalmaikat? Driesch szerint az „egész”: meghatározhatatlan valami, legalább is logikailag kifogástalan meghatározást nem tudunk adni róla. Két mozzanat mindenesetre bennefoglaltatik filozófusaink szerint: az egyik az, hogy az egésznek valamiféle „értelme”, „jelentése” van: (igaz, hogy értelme, jelentése minden dolog *fogalmának* van: a részének is!), — másodszor, hogy minden egész: alkat, azaz struktúra, a részeknek rendezett, összefüggő sora, hol a részek rendjét megváltoztatni nem lehet. (Az egész tehát saját korrelatív fogalmával, a résszel van meghatározva).

De akármilyen legyen is az, amit egésznek és résznek nevezünk, a kettő között *belső összefüggés* van, még pedig az, hogy mindig *az egész határozza meg a részeket*, — az egésznek belülről induló tendenciája van arra, hogy a saját részeit lételükben meghatározza, — viszont a részek létezésének legfőbb mozzanata az, hogy az egésztől függjön, külön, önálló létezésre nem számíthat. (Ilyen függetlenítés „darabokká”

tenné a „részeket“.) Bühler¹ az egész alkatpszichológiát abban a régi arisztoteleszi tételben látja mintegy összesűrítve, hogy „az egész előbbrevaló a részeknél“. Az alkatfilozófia első éveiben inkább a *fizikai* világ érdekelte a kutatókat, ma inkább ez a *prioritás* gondolat áll előtérben. Az egészeknek „jelentményes“ terheltsége ebben a filozófiában a plátói, a részeknek az egésztől függő meghatározottsága pedig arisztoteleszi mozzanatot. Az ilyen egész az, amit alkatnak nevezünk.

Példák: Egy dallam: oly egész, struktúra, alkat, melynek az a tendenciája, hogy értelmes jelentménye legyen, hogy valamely belső szükségesség uralkodjék rajta s ez határozza meg a dallam egyes részeit. Ha a dallam félbeszakad, folytatni kívánjuk s a dallam alkata „jó folytatást“ követel, olyant, mely az egész alkatnak megfelel. Látómezőnknek is az a tendenciája, hogy értelmes egész legyen, vagyis belső szükségesség kapcsolja egybe részeit; ha leromboljuk a részeket, érezzük, hogy természetellenes erőfeszítés kell hozzá.

b) Ha az egésznek és résznek viszonyát a lelki jelenségeknél helyesen fogjuk fel, akkor az alkatfilozófia szerint magától értetődőnek fog tetszeni az a másik tétel is, hogy *az egészek tulajdonságai nem egyenlők a belőle kielemezhető darabok tulajdonságainak összegével*, hanem az egész bizonyos értelemben *több és más*, mint ezek, épúgy, mint a vegyületek tulajdonságai sem azonosak az alkotó elemek tulajdonságainak summájával. Már *az anyagi tárgyak* tulajdonságai sem azonosíthatók az atomok tulajdonságainak pusztá összegével. Ez a fizikai alkatok tana (Köhler), mely szerint az anyagi tárgyakban is oly sajátos egyensúlyi, villamossági és egyéb szerkezetek vannak, melyek felülmúlják a pusztá atomcsoportosulásból következtethető eredményeket. És valamint a régebbi fizikai felfogás csak atomokat helyezett atomok mellé s így akarta megérteni a fizikai dolgok viselkedését, azonképen járt el a biológiai tudomány is: gépecskéket tett gépecskéké mellé és ezek additív összességéből akarta megérteni az élő szervezetek „értelmes“, „célszerű“ működését. Itt a „reflex“ volt a vezető fogalom: az egységes, egész szervezet apró darabjait ennek kellett volna egységes egészzé összekapcsolnia. Azonban már az egysejtű lényeknél kiderült, hogy ez a felfogás használhatatlan; a „darabok“ között ide-oda futó elszigetelt ingereknek csak oly „darab“-hatásokat tulajdoníthatunk, melyek már az egysejtű lények viselkedését sem tudják kellőképen megmagyarázni. E tekintetben Driesch-nek nagy érdemeket tulajdonít az alkatfilozófia, bár útjaik a filozófiai magyarázatban teljesen szétváltak egymástól; Driesch a vitalizmust újította meg, míg az alkatfilozófiát saját elveinek ereje az alkatmonizmus felé sodorja. Mert az alkatfilo-

¹ Die Krise in d. Psych. 112. l.

zófia nem áll meg egyszerűen annál a követelésnél, hogy a szervezeteknek is megvannak a maguk alkatai, hanem az ilyen meghatározottságokat követeli az *idegrendszer* számára is. Szerinte fel kell vennünk sajátos *fiziológiai alkatokat* is: az idegrendszer is alkatokkal van át- meg átszőve; nincsenek egymástól független „darabjai“, hanem csak egész- és rész-folyamatai s ez magyarázza meg, honnan van az egyezés a belső élményszemlélet és a külső magatartásokról alkotott szemlélet között; s ezzel az elvvel együtt a test és lélek viszonyának felfogása, különösen a paralelizmus, új szempontokat nyer.

Legfontosabbak természetesen az összes, alkatokkal átszőtt jelenségvilágban a *lelki, pszichikai alkatok*,¹ melyekben leg-élénkebben tűnik szembe annak az egyetemes tételnek érvénye, hogy az egész bizonyos értelemben „előbbrevaló“ a részeknél. A pszichikai alkatok nem „darabok“, „elemi élmények“ utólagos összeadásából származnak; a pszichikai alkatok a *tapasztalástól függetlenül*, a lelki fejlődés egy pontján „maguktól“ jelennek meg s ejtik hatalmukba a tudatvilágot. (Ez a natívizmusnak sajátos ujjáéledése!) A lelki élet tehát egyáltalában nem egyedül a tapasztalástól függ; sőt a „tapasztalás“ fogalmát az alkatelmélet szerint újjá kell formálni; s ha van valamely elmélet, melynek az alkatpszichológia a leg-élesebb ellentétét alkotja, az a tiszta empirizmusnak az a módja, ahogyan azt pl. Condillac bemutatja az egyes érzetterületeket egymásután hatalmába ejtő és megelevenedő szobrán és így a pusztán „tapasztalásokból“ felépülő lelki életen. Az érzetek rétegszerű egymásrhalmozódásából az alkatpszichológia nézete szerint sohasem alakulhat ki az az át- meg átstrukturált lelki élet, melyet mi valóban élünk.

A lelki élet velünk született hálózatát tehát az alkatok adják; evvel a hálóval halásszuk mi át külső világból belsünkbe a benyomásokat. Viszont azonban nem szabad felednünk, hogy *nem minden átélt egész egyúttal alkat-élmény is*; az alkatélményeknek sajátos meghatározó mozzanataik vannak. Pszichikai alkatoknak ugyanis az egységes tudat oly részlet-egéseit nevezzük, melyek önmagukban éles határvonalakat mutatnak s „egymáson kívül“ helyezett tagokkal, tehát tagozódva jelennek meg; a lelki alkatok egymástól többé-kevésbé elválasztott, de valamely egészszel mégis vonatkozásban álló részek összetartozó szövedékei (pl. a dallamok, a térszemlélet esetei). Hogy ezt a meghatározást kellő jelentőségében foghassuk fel, két végletet kell egymással szembeállítanunk: felfoghatjuk az

¹ Legteljesebb alkatpszichológia a Koffkáié, *Psychologie*, Berlin, Ullstein 1923. a „Philosophie in Einzeldarstellungen“ c. nagy mű 497–603. l. V. ö. még Sander fejtegetéseit a *Ges. f. Exper. Psychol.* 1927. évi április hóban tartott ülésén.

emberi tudatot pusztá „darabok“ összegének (ez a meghaladott álláspont) — és a másik végletről felfoghatjuk diffúz, tagolatlan egésznek. A valóság egyik végletes felfogásnak sem ad igazat. Az igazság az alkatelmélet szerint itt is a középen van: tudatvilágunkban az alkatok a fentebb leírt módon jelentkeznek. S ha fentebb azt mondtuk, hogy nem minden egész-élmény egyúttal pszichikai alkat is, most megfordítjuk a tételt s kiemeljük, hogy viszont a lelki alkatoknak mindig *egész-qualitásaik* vannak, ami az előzmények után egészen természetes. Az orthodox alkattheoretikusok különösen *egy* egész-minőséget emelnek ki a lelki élmények világában: ez a minden alkatélményhez kapcsolódó *érzelemszerű* egészqualitás. Alább látjuk majd, mily komplex-minőségeket adnak ehhez más elmélkedők, kik az itt tárgyalt alkatfilozófiával nem mindenben értenek egyet.

Az alkatpszichológia *általános elmélete* az eddig előadottakkal még korántsem tekinthető kimerítettnek. További tételit a következőkben találjuk: Minden alkategészet részekre („rész-egészekre“) bonthatunk, melyeknek szintén megvannak a maguk egész-minőségei. (Ilyen minőségek pl. a tapintás élményeiben a „lágý“, „olajos“ stb. felületek élményei). A részek között továbbá bizonyos hierarchia állapítható meg: némelyek közülök mellékesek, míg mások *kiemelkedő* jellegűek s ez a különbség az alkatok egész birodalmát két részre osztja. Ezeknek a kiemelkedő alkatoknak közelebbi vizsgálatát azonban már nem a Wertheimer-Köhler-féle irányzat végezte el, hanem inkább azok, kiket a „komplexitás-elmélet“ híveinek lehetne neveznünk: *G. E. Müller* és *Lipps*; az előbbi a kiemelkedő alkatokat a tudat „principális helyeinek“ nevezte, az utóbbi a tudat „súlypontjainak“, mert szerepüket abban látták, hogy pl. az emberi arcnak, a találós figuráknak, a kézírásnak (grafológia!) rész-qualitásait mintegy ezek a principális helyek hordozzák.

c) Ami leginkább szembetűnik az alkatlélektan itt érintett formájánál, az az a *lélektani apriorizmus*, vagy mondjuk *natívizmus*, mely a lelki folyamatok elejére a léleknek szervező tevékenységét állítja. Mint láttuk, ez a gondolat a tapasztalás leírásában jelentkezik legszembetűnőbben. A lélek, *mielőtt* tapasztalna, már kész alkatformákkal lép a benyomásokból ömlő elemek elé; vagy ha nem akarjuk is a benyomásoknak időben elébe tenni a strukturák feltűnését, mindenestre elébe kell tennünk őket szervező, alakító, uralkodó jelleg szempontjából. A léleknek ezt az alkatokat teremtő működését *tudatosan* nem ismerjük meg: ez a működés megmarad a „tudattalan“ rétegben; amit belőle tudatosan tapasztalunk, annak már bizonyos formái vannak, azok már azokban a reakciómódokban ismerhetők fel, amelyekkel a lelki élet ingeire válaszolunk. Ezek a reakciómódok az ember biológiai és

érzelmi irányítottságaitól, értelmi aktusaitól függenek s együttvéve a lélek strukturáló tevékenységének foghatók fel. Bármily keveset tudunk is azonban erről a tevékenységről (Koffka különösen a gyermeknél kutatja őket), a fontos az, hogy belőle kell megéreznünk az egész lelki életet, főképen a tudatot, mert amit tapasztalásnak nevezünk, az már ennek a strukturáló tevékenységnek hálózatában megjelenő lelki „kosmos” — nélkülülé „chaos”. Másképen kifejezve: a lelki élmények *alkata* biztosítja azt, hogy egyszersmind mindegyiküknek *értelme és jelentménye* (Sinn) van. Itt függ össze egymással az alkatfilozófia aristotelesi és plátói eleme.

3. Részleges tételek.

Kérdés, hogyan válnak be az alkatlélektan vezető elvei az *egyes lelki jelenségekre* való konkrét alkalmazásban? Vizsgálatunk folyamán ez elől a kérdés elől sem térhetünk ki. Valamely lélektani elmélet ugyanis épen az egyes lelki jelenségekre való konkrét ráillesztésben „verifikálódik” mintegy, hiszen nem önmagáért van, hanem azért, hogy magára a valóságos lelki életre, ennek a lelki életnek minden, vagy legalább is sok jelenségre kielégítő magyarázatul szolgáljon. Az alkatelmélet pszichológusai nem is térnek ki ezen feladat elől; sőt, mint fentebb rámutattunk, saját vallomásaik szerint épen a konkrét pszichológiai kutatás során jutottak el az alkatelmélet megteremtéséhez. Folyóiratuk, a „Psychologische Forschung” is túlnyomó részben épen az *egyes* pszichológiai kérdések megvilágítására szenteli erejét: ezek azok az elszórt kiindulási pontok, melyekből minden út külön-külön ugyan, de mégis Rómába vezet: az alkatgondolathoz.

Attekinthetően a következő részletproblémákban jutott az alkatlélektan megállapodásra: a pszichikai elemek (érzetek), az asszociáció, a szemlélet és melódia-felfogás, az emlékezés és tanulás, a gondolkodás, a figyelem és tapasztalás, az emberi magatartás és ember-egész s végül a test és lélek viszonyának kérdéseiben.¹

Hogyan alakul az *érzetek tana* az alkatelméletben? — e probléma nemcsak érdekes, hanem egyúttal a döntő kérdések közé is tartozik. Filozófusaink szerint a *régi* felfogás — legkiválóbb képviselője E. Mach — mintegy „alulról felfelé” haladt, egy „Psychologie von unten” kiépítésén fáradozott: nem úgy vette a lelki élet élményeit, amint azok valóban mutatkoznak, a maguk egészében, hanem megváltoztatta őket, *feldarabolta, elemekre bontotta*. Igyekevése oda irányult, hogy

¹ Ezekben a kérdésekben klasszikus összefoglaló mű a Koffkáié, melyet fentebb idéztünk (63. l.). Természetesen az egész iskola más tagjai is számításba jönnek, így különösen Wertheimer. Bővebb tájékozódást az értekezésünk végén adott bibliográfia nyújt.

az így elvonással nyert, elméleti elemekből újra felépítse a lelki világot s ezzel érthetővé tegye. A kész-épületet téglákra, kövekre bontotta szét és szemünk előtt iparkodott a részekből újraalkotni az egészet. Az alkatlélektan szerint ily „elemek“, „merev“ pszichikai atomok nincsenek; amit a lelki élet valóságában találunk, azok mindig *egészek*, *alkatok*, melyeknek vannak ugyan *részei*, de soha sincsenek elemdarabjai. Az „érzetek“ nem oly változhatatlan egységei a lelki életnek, mint a régi lélektan gondolta. Az érzeteknek tudományos megismerése nagyon nehéz, sőt gyakran nem is lehetséges. Érdekes, hogy amit a régi felfogás a lélektan legelejére helyezett, mint „legegyszerűbb“ és „legelső“ lelki tény, az érzetet, az bizonyítva az alkatlélektan szerint az egyik legproblematikusabb lélektani fogalom. A csecsemő, a primitív ember, az állat ugyanis nem érzel „elemeket“, „elszigetelt érzeteket“, hanem *egészeket és alkatokat*: izgató, vidám, erőteljes, továsiető vagy lassú dolgokat, emberi arcokat; ezek azok az élmények, melyek a lelki élet kezdetén állanak. Az egyes érzet tehát nem lehet az egész lelki élet kiindulópontja, — sejtje, atomja, — ellenkezőleg: ez a fogalom csak a tudományos lélektan elszigetelő eljárásából nyert határesetre illik. *Az inger és érzet viszonyát* a régi lélektan így állapította meg: Elvileg, bizonyos érzet- és ingerhatárokon belül, egy meghatározott ingernek mindig ugyanazon a meghatározott érzet felel meg; ha ettől a szabálytól eltérés mutatkozik, annak oka a figyelemből, az ítélet aktusából, esetleg illuzióból stb. magyarázandó. A régebbi felfogást, mint itt is világosan látható, az vezette, hogy a mechanikai szabályszerűségtől eltérő jelenségeket egy újabb ugyanolyan jellegű segédeszközzel magyarázza meg, — de anélkül, hogy el kellene hagynia ugyanazt a magyarázati sítot: a mozaiklélektant. Az alkatlélektan jelentősége, saját kijelentése szerint éppen a magyarázat síkjának gyökeres megváltoztatásában áll: szerinte az érzetkeletkezésnek nem az ingertől való egyforma függés a legfőbb törvénye, hanem egy *alkat-törvény*: az az érzet keletkezik szükségszerűen, mely egy egésznek *ezen* a pontján tendenciával bír a keletkezésre. Így pl. két *különböző* ingerből *ugyanazon* színélményt nyerhetjük, ha a látómező figurális egészfeltételei kedveznek ennek az eshetőségnek és megfordítva. Kísérletek mutatják s a festők már régesrégen érezték, hogy az, amit a látómező egy részén látunk, attól függ, mely egésznek a része s mily szerepe van az egészben. A színek kontrasztelméletével kapcsolatban megeshetik az, hogy a látómező egyik részletét homályosabbra, inasikát világosabbra változtathatjuk az *egészfeltételek* megváltoztatásával, *anélkül*, hogy az ingerekben bármilyen változtatást kellene tennünk. Azonkívül nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, amit már a Weber—Fechner-féle lélektan is megállapított, hogy t. i. az ingerek

folyamatosan növekvő sorozata és a nekik megfelelő érzetsor között nincs matematikailag teljesen párhuzamos viszony; az érzetek quantitása (qualitása) másképen váltakozik, mint a nekik megfelelő ingerek mennyiségi foka: az érzetek változása kiemelkedő mozzanatokban megy végbe. Élményszempontból más a 85° -ú szög és 75° -ú szög között a különbség, mint a 65° -os és 75° -os között. Általában: élményeink csak „nagyobb“ és „kisebb“ szög között különböztetnek, nem pedig geometriai fokok között. Mindezek az észleletek egy oly lelki tényezőre engednek következtetni, melyet filozófusaink alkat-tényezőnek neveznek.

Az asszociáció elve a második alappillére a régi lélektani felfogásnak. Fő gondolata az, hogy bármilyen tartalmak kapcsolódhatnak egymással, egészen értelmetlenek is (pl. ez a két hangcsoport: pum — lap), csak kellő számú ismétlés ragasztotta légyen őket egymáshoz. A gyakorlás mindenhatóságával a tartalmak közömbösségével szemben az alkat-lélektan azt hangsúlyozza, hogy a lelki tartalmak társulása sem egyébtől függ, mint valamely alkat meghatározott törvényszerűségétől. Amit a régi felfogás szabályszerűnek tartott, t. i. a pusztán gyakorláson alapuló mechanikai társulás és emlékezés, az a társulás esetei között csak ideális határesetnek mondható. Az új lélektanban a régi asszociáció-elvet az alkatkiegészülés és a „jó alkat“ (gute Gestalt) törvénye fogja helyettesíteni: bármely lelki alkatjelenség minden egyes részében megvan a tendencia arra, hogy teljes alkattá egészüljön ki, — és: minden alkatjelenség annyira kifejlődik, amennyire csak tud az adott körülmények között. Ezekhez járul még a régi asszociáció „érintkező-elvét“ helyettesítő közelségi törvény is: az élményeknek egymás mellett elhelyezkedő részei ugyanazon körülmények között mindig egymáshoz is fognak tartozni.

Nézzük, hogyan adja a szemlélet pszichológiáját az alkat-elmélet! A régi gondolkodásmód a lélektanban a térszemlélet kettős szummáció eredményének tekintette: egyrészt összegezzük a kívülünk eső tárgyaktól eredő egyes benyomásokat két méretté (ezek a térszemlélet „natív“ elemei), másrészt ezeket újra feldolgozzuk — persze megint szummációval — harmadik dimenzióvá (e másodlagos feldolgozás adja a térszemlélet „empirikus“ oldalát). Mind a két pszichikai művelet nem egyeből azonban érzetelemek összegezésénél, hol az elemek játszanak döntő szerepet; belső, alaki tényezőknek nyoma sincs sehol. Pedig a harmadik méret örökké megoldást követelő problémájánál miy közel volt az egész-alak felvételének lehetősége! De innen is kitűnik, hogy akik elvetik az atom- és mozaiklélektant, még nem szükségképpen alkatpszichológusok is egyúttal; ehhez épen arra a gyökeres fordulatra volt szükség, melyet az alkatfilozófusok oly öntudatosan vallanak korszakalkotó eseménynek az eszmék történetében. A térszemléletet

nem abból kell magyaráznunk, hogy összekapcsolt *fiziológiai* asszociációs-pályák ingerültsége s az összekötött helyek ingereinek összege mindig széles-hosszú-mély szemléletet ad, hanem azokból a fiziológiai „alkatokból“, melyek az idegrendszerben vannak. A sejtek, az idegpályák s az egész idegrendszer ugyanis egy nagy egésznek: az embernek részletegészeit alkotják s vele abban a strukturális viszonyban állanak, melyet fentebb jellemeztünk. A fiziológiai alkatok (melyeket természetesen pszichofizikai jellegűeknek kell felfognunk), magyarázzák meg a térszemlélet alkatának „pregnanciáját“ és né-mely optikai csalódást is. A térszemlélet fiziológiájába tehát be kell vezetnünk az alkat gondolatát. De be kell vezetnünk az alkatfilozófia útmutatása szerint a térszemlélet *pszichológiájába* is. Mert a tiszta lélektan szempontjára helyezkedve: nem tudunk a térszemléletben egyes érzeteket, reprodukált képzeteket stb. tapasztalatilag megkülönböztetni; amint fiziológiailag nem egyes ingerek és pályák összetevődése adja a térszemlélet egészét, épúgy pszichológiailag sem egyes pszichikai elemek szummációjából, — de még asszimilációjából sem — érthető meg a térszemlélet egésze. A külső feltételek mellett van a szemlélet alakulásának egy oly belső feltétele is, mely egyenesen az alkatpszichológia legfőbb meglátásainak egyikéhez vezet: ez a „jó alkat“, mely, mint fentebb is láttuk, a lelki élet egyik legfőbb alkat-törvénye. A lelki életnek szerkezeti adottsága az, hogy bizonyos „jó alakokat“ követel, mikor szemlélete kifejlődik; ilyenek pl. a szabályos geometriai görbék. Ha ezek a szemléletben megszakadnak, vagy csak kezdetlegesen jelentkeznek, tudatunk „követeli“ mintegy a szabályos folytatást; ime egy újabb lelki alkat-törvény, mely a „jó alkat“ törvényéből ered: a geometriai görbének „megfelelő folytatás“ törvénye. Ily törvény még az „egyenlőség törvénye“, mely azt mondja ki, hogy a szemléletben azok a figurák részesülnek előnyben, melyekben ugyanazok a részek tartoznak össze. Így érvényesül az alkat-gondolat a térszemlélet (tiszta) pszichológiájában, melynek egyébként most következik a legfontosabb tétele: a realitás szemléletének magvát az „érzések“ alkotják. És ezzel a tétellel az alkatfilozófia ahhoz az ismeretelméleti irányzathoz csatlakozik, mely a realitáshoz való lélektani viszonyunk súlypontját nem az értelem működésébe helyezi, hanem bizonyos érzésszerű megtapasztalásba. A csecsemő és gyermekkor tanulmányozása ugyanis arról győzte meg pl. Koffkát, hogy már a lelki élet igen korai fokán nagy hatást tesznek a gyermekre a haragvó vagy nevető arcok, akkor t. i., mikor pl. a színek még hatástalanok maradnak az ő lelki életére. Itt is egészek, itt is alkatok játszanak tehát döntő szerepet a lelki élet kialakulásában, nem pedig egyes elszigetelt elemek kapcsolódnak össze mechanikusan lelki léletté.

És ugyanily eredménnyel térünk vissza a lelki élet min-

den területén tett felfedező útunkról. A térszemlélethez hasonló komplexum pl. az idő-„szemlélet“, vagy pedig az időben lefolyó *melódiafelfogás* is. A régi lélektan a következő „darab“-pszichikumok összeadásából magyarázta a dallam felfogását: az egyes hangok, *plus* hangközök, *plus* (esetleg) a hangtartalmak és hangköztartalmak komplexének minősége. Ezen szummációs művelet helyett az alkatlélektan az egész alkat előtérbe helyezésének módszerét ajánlja a dallamfelfogás magyarázatául: szerinte bármelyik hang már *eleve*, mint egy egésznek szervezete része tűnik fel s csak az egész dallam-dinamikában elfoglalt konkrét szerepe szerint bír értelemmel előtűnik. Ugyanez áll *az emberi beszédre* is. A gyermek első beszéd-megnyilatkozásai nem abban állanak, hogy szót fűz szóhoz és így elemeket összerakosgatva jut el a frázishoz vagy a mondathoz, hanem a gyermek összes beszélő megnyilatkozásai, még az interjekciók is, egy adott helyzet egészének megfelelő állástfoglalást jelentenek. Az *emlékezést és tanulást* sem azokkal a folyamatokkal fogjuk ezután leírni, mint amelyekkel eddig: a tudat összefüggéstelen elemei (pl. értelmetlen szóttagok) közti, ismétlések által létrehozott külső viszonyoknak, mintegy az elemeket „összeragasztó“ gépies kapocsnak emlegetésével. Ha a tanulás és emlékezet csak az ismétlések számán alapul, akkor a hülye és a lángelme között pusztán mennyiségi különbséget fogunk megállapíthatni. Még az sem emel ki ennek a felfogásnak eredménytelenségéből, ha egyes újabb lélekbúvárokat követve, a mozaiklélektani felfogást megtoldjuk a „determináló tendenciák“ elméletével. Mert mit nyertünk ezzel? Csak annyit, hogy az asszociációhoz egy újabb *plus* járult: a determináló tendencia, mely irányítja az emlékezetet; a lélektani alapfelfogást azonban ez az új elem sem változtatta meg. Az alkatlélektan a külső társítások és a belső tendenciák „summája“ helyett abban látja a lelki életnek szóbanforgó jelenségét, hogy bizonyos *élményalkatok* keletkeznek lelkünkben, melyek egységes egészek gyanánt élnek és működnek bennünk; a főkérdés pedig nem is annyira az emlékezés, mint inkább a siker problémája lesz.

Meglehetősen összetett lelki műveletnek számított mindig az, amit „*tapasztalásnak*“ nevezünk. Hogyan írja le ezt a jelenséget az alkatlélektan? Először is elemezni törekszik a régi lélektan idevonatkozó felfogását. Ugy látja, hogy régebben a tapasztalás lelki jelenségét a következő mozaikdarabok összegezéséből törekedtek megnyerni a lélektani elméletek: emlékezet-reziduumok, *plus* szokások, *plus* logikai vonatkoztatások; ezek összege az, amit tapasztalásnak hívunk. Az alkatlélektan szerint valaki pl. sokat utazhatik, — tehát sokat „tapasztalhat“, — anélkül, hogy *igazi* tapasztalásai lennének s ennek oka az, hogy sok emlékezet-reziduuma lehet az illetőnek, sok darab-benyomást gyűjthetett ugyan össze emlékezetének

jegyzettárába, esetleg egyes adatokat egymásra is vonatkoztatott: de mit ér mindez, ha nem fogta fel a látott, hallott, érzékelt dolgok sokadalmában az *egész-jellegeket*, azaz oly részeket, melyek egy-egy egésznek mozzanatai? „Tapasztalása“ hasonló lesz egy lexikonhoz, melyben temérdek egymás mellett álló adat van, de ezek nem illeszkednek egységes egészbe.

A *gondolkodás* természete különösen a problémák (matematikai vagy sakkfeladványok, szövegfordítások) eredeti megoldásában, a felfogásban és megértésben jut napfényre. Mit látott ezekben a régi lélektan és mennyiben újít ezen a téren az alkatlélektan? Wertheimerék szerint az elavult lélektani elmélkedés azért nem juthatott megoldáshoz Locke-tól egészen máig, mert a gondolkodást is úgy fogták fel, mint pszichikai elemi mozzanatok összetevődését valamely egészszé (pl. ítéletté). Szóval: itt is „alulról felfelé“ haladva akarták megérteni a gondolkodás lelki folyamatát, nem pedig megfordítva. Mikor az asszociációban, vagy akár a tudatosság bármely más, a képzetekhez *hozzáadott* fajában (Marbe: „Bewusstseinslage“, Büchler, Ach: „Bewusstheit“) látták a gondolkodásnak sajátos, létesítő mozzanatát, mindig ugyanazt a műveletet ismételték: a mozaiklélektan összeadó eljárását. Ezeknek az elmélkedőknek az volt a legfőbb hibájuk, hogy nem a *gondolkodásból magából* indultak ki, nem figyelték meg, mi történik pl. akkor, mikor megoldunk egy matematikai vagy sakkfeladványt, mikor egy idegen nyelvű mondat értelmét megragadjuk. A matematikai levezetések egymásutáni lépéseit hibátlanul reprodukálhatja valaki, sőt még több egymásután következő logikai mozzanatot is összefüggésben láthat: mégis lehetséges, hogy az egész logikai eljárás lényegéről nincsen fogalma. Ez akkor áll, mikor az illető csak asszociál, de az egyes lépéseket nem úgy fogja fel, mint egyetlen egésznek alkatrészeit, mint egyetlen egésznek szükségszerű dinamikai mozzanatait. Már Bergson ismételten rámutatott a gondolkodásnak ettől az associatív-reproduktív lelki tevékenységtől teljesen elütő jellegére; ¹ vele együtt persze mindazok is, akik a gondolkodás igazi természetét közelebről megsejtették; csak a döntő szót nem mondották ki. Ez az alkatlélektannak volt fenntartva. Az alkatlélektan épen arra mutat rá, mily szükséges a fentebb érintett esetekben az egyszerre megragadott alkatismeret, — a probléma részeinek egy egészben való látása, — mely nélkül nincs igazi megértés és feladat-megoldás. A *figyelem* sincs kellőképp meghatározva azzal, ha oly műveletnek tüntetjük fel, mely az egyes lelki elemek világosságát fokozza; a figyelem lényege az alkatlélektan szerint abban áll, hogy a minden alkathoz tartozó ú. n. súlypontokat hogyan osztjuk el.

¹ Matière et mémoire, 123. 1.

De nem folytatjuk tovább az alkatléktan részleges tételeinek további ismertetését. Csak utalunk még rá, hogy ugyanolyan szellemben, mint az eddig érintett pszichikai területeken is, nem szűnik meg hangoztatni azt a vezető gondolatot, hogy mindig az egészből kell megértenünk a részleteket, nem pedig megfordítva. Így az *emberi magatartás* részleteit, az egyes emberi cselekvéseket mindig az ember egész szituációjának feszültsége, ritmusa és dinamikája szerint kell megítélnünk; az egyes ember *jellemét* is egységes egésznek, törvényszerű alkatnak kell felfognunk, melyről kellő fogalmat alkotva, teljesen megértjük annak a régi mondásnak értelmét: *si duo faciunt idem, non est idem*. Mert az ember, mint különböző helyzetekbe került ember: egész és alkat s *így* vannak reakciói, válasza a külső világból eredő hatásokra. Az ingereket s a rájuk adott válaszokat nem szabad a maguk elszigeteltségében, egyenkint tekinteni, hanem a maguk nem összegében, de egybefüggő struktúrájában. A külső ingerekre adott feleleteink ebből a szempontból tekintve nem elszigetelt „darab”mozdulatok gyanánt fognak feltűnni, melyeknek a jellemhez tartozása homályos és kérdéses lesz, hanem habitusváltozások, törekvések és akarásváltozások, emberváltozások összefüggő alkatmozzanatai gyanánt. Az embert mint *társas lényt* is csak az alakfelfogás helyezi kellő megvilágításba.

Ha többen együtt dolgoznak, a helyzet nem az, hogy sok (izolált) én mozaikja, summája van jelen, hanem mindenki mint értelmek *egésznek* funkcionális része fejt ki működést.

Mindez tovább vezet bennünket a kultúr- és szellemtudomány területeire, meg olyanokra, melyek ezeken is túl esnek: ime az alkatfilozófia termékenysége! Ézen a ponton igaz büszkeség tölti el minden alkatfilozófus szívét, hiszen megvan a belső kapcsolat az alkalelmélet és a szellemi tudományok között, melyek, mint láttuk, plátói értelemben szintén az alkatok világába vezetik az emberi elmét.

S végül *ad fortissimum*: hogyan alakul a *test és lélek* egymáshoz való viszonyának gondolata az új filozófia szerint? A régi elmélet a testet és lelket, minden „monizmus” ellenére is heterogén valóságoknak tekintette, aminek döntő bizonyítéka az a lépten-nyomon felmerülő feltevés, hogy más emberek lelki világába csak a testi jelekből vont következtetés, vagy a rajtuk nyugvó intuición segítségével hatolhatunk bele. Ez a feltevés tulajdonképpen fittyet hány minden állítólagos „monisztikus” gondolatnak; ellenben az alkatelmélet szerint a test és a lélek azért egységes egész, mert „ami alkat kívül van, az belül is van”, azaz: ha egy ember energikusan, vonakodóan, szomorúan vagy vidáman viselkedik, akkor ennek a magatartásnak fizikai-fiziológiai jelei, külső folyamatalkatai teljesen egybeesnek a belső, pszichikai alkatokkal (gestaltidentisch),

vagy velük legalább is rokonok (gestaltverwandt). Amit tehát a régi filozófia elfelejtett hangsúlyozni, az a legfontosabb: az *alkatok monizmusa*, amiből aztán az is következik, hogy az emberi lélek megismerésére közvetlen módszerünk van: a viselkedésalkatok felismerése. Ezzel nyílik meg az út az igazi pszichológiába.

IV. Kritikai megjegyzések.

Ha az alkatelméletet a maga egészében bíráltnak akarjuk alávetni, nem vagyunk egészen könnyű helyzetben. Legegyszerűbb volna természetesen az, ha így tennők fel a kérdést: vizsgáljuk meg, csakugyan *vannak-e* oly alkatok a fizikai és lelki világban, mint az alkatelmélet állítja, vagy *nincsenek*; bizonyítható a létezésük, vagy sem? E helyett a kérdésfeltevés helyett azonban sokkal jobban megfelel a lélektan máig elért szolid eredményeinek, problémáinknak az a beállítása, mely ebben a *diszjunkcióban* fejeződik ki: az *alkatelmélet*hez csatlakozzunk-e, vagy pedig a *komplexelmélet*hez?

Ez a kérdésfeltevés azért megfelelőbb, mert kétségtelen, hogy az ú. n. mozaiklélektan álláspontját s felfogását meg kell haladnunk; a lelki életnek abba a természetrajzába, melyet ez a pszichológia nyújtani tud, többé már bele nem nyugodhatunk; a kérdés csak az, *mily fokig* haladjunk előre a lelki életnek azon összetevői felé, melyeket általánosságban valami módon „egész”- vagy „szerkezet”- vagy „rendszer”-feltételeknek nevezhetünk, mily szerepet biztosítunk ezeknek a mozzanatoknak a lelki élet alakulásában. És ezt a beállítást legmegfelelőbben ez a kérdés domborítja ki: komplexelmélet — vagy alkatelmélet?

Ha így tekintjük kérdésünket és ezzel az előzetes megkötöttséggel indulunk el a kritikai vizsgálat felé, nagy segítséget nyerünk napjaink lélektani irodalmában, melynek az alkatelmélet épen egyik legvitatottabb problémája. A német irodalomban kitűnő felvilágosításokat nyerhetünk idevonatkozólag Driesch, Krueger, G. E. Müller, K. Bühler kritikáiból,¹ melyek a kérdést teljes világosságba helyezik, az angol

¹ Driesch: Grundprobleme der Psychologie és Annalen der Naturphilosophie, V. (1925.) I. skk. II. — Krueger: Der Strukturbegriff in der Psychologie, 1924. és: Komplexqualitäten. Gestalten und Gefühle, 1926. (Neue Psychol. Studien, I. Ebben a kiadványban hat szerző foglalkozik a komplexelmélettel.) — G. E. Müller: Komplextheorie und Gestalttheorie 1923.; Bemerkungen zur W. Köhlers Artikel: Komplextheorie und Gestalttheorie, Z. für Psychologie, Abt. I. Bd. 99. 1/2, I. skk. II. — K. Bühler: Die Krise in der Psychologie, 1927., §. 10., 106. skk. II.; Die „neue Psychologie“ Koffkas. Z. für Psych. 1926., 145. skk. II. — L.: még E. Rignano: La théorie psychologique de la forme. Revue Phylos. 1928., 1/2, 33. skk. II. — E. Becher: W. Köhlers Theorie der physiol. Vorgänge, die der Gestaltwahrnehmung zugrunde liegen. Z. für Psych. 1921. (87.) I. skk. II. — E. Jaensch: Über das Verhältnis von Elementen

irodalomból fel kell említenünk C. Spearman kitünő értekezését.¹

1. Problémánk központjába vezet és a kritikához a legjobb kiindulást az adja, ha először megvizsgáljuk az *érzetnek vagy általában a lelki elemeknek viszonyát* ahhoz a másik lelki — mozzanathoz — csoporthoz, melyet egyelőre akár alkatnak, akár komplexqualitásnak nevezhetünk. Már a fentebb adott rövid történeti áttekintésből megértettük, hogy ennek a viszonynak, melyet most vizsgálunk, két egymással ellentétes főiránya alakult ki a pszichológusoknál, egy, melyet „azonosító“ és egy másik, melyet „szétválasztó“ felfogásnak nevezhetnénk el. Az elemet (érzetet) és az alkatot (komplexqualitást) *azonosító* irányzat Krueger mérsékeltebb és Wertheimer túlzóbb állásfoglalásában mutatkozik. Szerintük a szemlélésben, a világ felfogásában és megismerésében nincs soha két mozzanat, két egymásután következő fokozat, hanem csak egy; mindent már kész alkatokban fogunk fel, egészekben, konfigurációkban, nem pedig úgy, mintha először érzeteket, elemeket fogna fel a lélek s csak *azután*, egy második lelki tevékenységben adná hozzá az alkatot. A legfőbb különbség az alkatelmélet és a komplex-elmélet között abban áll, hogy a komplex-elmélet szerint az összetett lelki jelenségek az egyes jelenségek *kölcsönös hatásából* jönnek létre, tehát a „hatás“ és „visszahatás“ fogalmán alapulnak; ellenben az alkatelmélet csak egyes részeket ismer, ezek „vonatkozásait“ az egészre, minden kauzalizmus nélkül. Ezeket az alkatokat a lélek közvetlenül tapasztalja, nem pedig az érzetek után és az érzetek útján. Nincs tehát külön érzet a valóságban, hanem csak teljes, kialakított egész-szemlélet, pl. a térszemléletben, a dallamfelfogásban. A *szétválasztó* gondolat hívei szintén két csoportra oszlanak. Meinong és a gráziak a szemlélet alakulását úgy látják, hogy az első mozzanatot az önálló érzetek szerzése alkotja, melyhez egy föléjük helyezett aktus járul, mely új, az érzetektől és ezek reprodukciójától teljesen különböző lelki tevékenység. Velük szemben áll a

und Inbegriffen in der seelischen Persönlichkeiten. Ber. üb. d. 9. Kongress für experim. Psychologie in München. (1925. ápr. 21—25.) Hg. von K. Bühler, Jena 1926. — Irod. Szemle: Köhler: Gestaltprobleme und Anfänge einer Gestalttheorie. Jahresber. üb. die ges. Physiologie, 1922. 512. skk. II. — J. Pikler: Theorie des Gedächtnisses. Mit einer Krit. Antwort auf W. Köhlers „physiol. Theorie des Sukzessivvergleichs“ und der gegenw. „Gestaltpsychologie“ überhaupt, Leipzig 1926. — Az alkatelmélet írónak polemikus jellegű írásai közül az idézettekben kívül felemlítjük: W. Köhler: Komplextheorie und Gestalttheorie. Psychol. Forschung, VI., 3/4, 359. skk. II. — Zur Komplextheorie, Psych. Forsch. VIII.: 236. skk. II. — A. Gemelli: Funzioni e strutture psichiche. Rev. di Filos. Neoscol. 1925. 1/2, kl. 31. I.

¹ C. Spearman: The new psychology of „shape“, Brit. Journal of Psychol. XV. (1925.) 211. skk. II.

konzervatívabb asszociációs iskola, mely az érzelemekhez járuló, összefoglaló, alkatadó tevékenységet az előbbiekre reprodukciójának tulajdonítja, vagy csak bizonyos hangsúlyozó figyelemnek (G. E. Müller).

A két felfogás, mint kézzel fogható, elsősorban az *önálló érzetek* (lelki elemek) sarkalatos pontjában tér el egymástól; egészen pontosan tehát oda kell szorítanunk vizsgálatunkat, hogy lássuk: *vannak-e s mily értelemben vannak önálló érzetek* vagy általában lelki elemek? Ha erre a kérdésre már válaszoltunk, akkor gyors lépésekkel közeledhetünk kérdésünk egyéb részleteinek megoldása felé is.

Tehát az érzet problémájával állunk újra szemben! Hogyan nyerhetünk kétségtelenül biztos alapot az érzetek pszichológiájában?

a) Különböztetnünk kell úgynevezett „*tiszta érzetek*“ és a valóságos szemlélet érzetei között. A „*tiszta érzetek*“ volnának azok a lelki elemek, melyekre az alkatelmélet vádja vonatkozik: ezek csak elvontságok szerinte; ezek csak a pszichológusok elméleteiben tűnnek fel, a valóságos lelki életből azonban hiányzanak. Hogy ily „*tiszta érzetek*“, melyek semmi egyéb összetevőt nem tüntethetnek fel, mint bizonyos ingert s a neki egyedül megfelelő lelki reakció-atomot, tudatunkban nem fordulnak elő, ez régi meggyőződése minden pszichológusnak. Ennek felfedezéséhez nem volt szükség az alkatelmélet radikális kirohanásaira: hiszen Wundtnál, Lippsnél, Ebbinghausnál, stb., stb. teljes határozottsággal látjuk kifejtvén azt a meggyőződést, hogy a valóságban mindig inger- és érzet-*komplexummal* találkozunk a tudatéletben s minden egyes érzet magán viseli egész lelki környezetének hatását. Már a fiziológiai lélektan is tudta, hogy az érzetben együtt van a „*felsőbb*“ lelki életnek tulajdonképpen minden eleme (összehasonlítás, megkülönböztetés stb.). Ha tehát a valóságban sehol sem fedezhetünk fel ilyen „*lelki atomokat*“, — ennek feltételezése visszaesést jelentene az ú. n. atomlélektanba — akkor világos, hogy a régi lélektan sem képzelte el a lelki életet éppen ilyen tiszta érzetek egyszerű mozaikjának. Viszont azonban bizonyos különbséget érzetsoportok és érzetsoportok között nem szabad figyelmen kívül hagynunk. Az érzetek mindig egy tudatos komplexumban vannak ugyan együtt, de ennek folytán még nincs mindig meghatározott alkatqualitásuk! Ha egy ú. n. találós figurát azon előzetes szándék *nélkül* pillantunk meg, hogy benne egy új, rejtett alakot keressünk, akkor az egészet világosan és lezártan felfoghatjuk önmagában is, a kép részei nem utalnak önmagukon túlra, nem fog beállni az az alkatélményünk, mely más esetekben beállhat. Ugyanígy: egy mozaikot felfoghatunk úgy is, *mint* a részek summáját s ekkor is hiányozni fog érzeteinkből az alkatélmény. Az érzetek s az alkatélmény között tehát nincs olyan

szoros kapcsolat, hogy az érzetek teljesen elveszítik önállóságukat azzal a lelki mozzanattal szemben, melyet alkatnak nevezünk. És végül: a gyermek, vagy még inkább: a csecsemő lelki világában is előfordulnak olyan önálló, elszigetelt érzetek, melyek kifejezett érzetek ugyan, még sem illeszkednek valamely alkategészbe, hanem egyelőre ilyen kapcsolat *nélkül* állanak. Spearman¹ is megkülönbözteti a csecsemő érzeteit a felnőttekétől és felteszi, hogy a kis gyermek kezdetben épen ilyen alak-összefüggést nélkülöző érzeteket alkot; a kérdés aztán természetesen úgy alakul itt, hogy kutatnunk kell, hol, mikor kezdődik a komplex-felfogás a gyermek lelki életében, a lelki élet mily fokán és hogyan nyeri el a gyermek azoknak az egészeknek ismeretét, melyek keretében az érzetek elhelyezkednek, mikor a gyermek felnőtté lesz? Spearman is úgy véli, hogy ez az állapot nagyon korán beáll s hogy az ismeretnek már kezdő fokozatán találkozunk azzal a jelenséggel, hogy az érzeteknek *külön* felfogása után minden különleges tevékenység nélkül egyszerűen beáll ezen elemek struktúrális összefüggésének (pl. térszemlélet) megismerése is. Mindebből e helyen az a fontos, hogy a lélektan nem mentheti fel magát sem a tiszta érzeteknek elfogadásától (a gyermekben), sem pedig a viszonylagosan önálló érzetek elfogadásától a felnőtt ember tudatában. Ez az a kiinduló pont, melyre minden további következtetésünket építenünk kell.

b) A túlzó alkatelmélet oly *egészekkel* operál, melyeknek tulajdonképen nincsenek részei. „Részekről“ ugyan nagyon hangsúlyozottan beszél ez a théória, de ha e „részeket“ megvizsgáljuk, mit nyerünk? A lelki egészeknek vannak „rész-egészei“, ezeknek ismét hasonló rész-egészei és így tovább, csak a *konkrét-redlis* egységek, az érzetek, hiányoznak ezeknek a lelki struktúráknak felépítéséhez. Az alkatelmélet lelki alkatai olyan formák, melyekben nincs tartalom, — keretek, betöltő anyag nélkül, — üresek. Bühler² is kiemeli az alkatelmélet azon logikai hiányát, hogy „egészek részek nélkül a tárgyelmélet azon tartományába valók, ahol fából vaskarikát csinálnak . . . Ameddig csak a szemünk ellát, sehol nem ad önmagában realitást valamely forma anyag nélkül. Aki az egészelméleten alapuló szemlélettanból az *érzet fogalmát ki akarja törölni*,³ annak meg kell jelölnie, mily más anyaggal akarja helyettesíteni az eltörölt érzetet, hogy így életképessé tegye „egészeit“, vagy az illető nem tudja, mit beszél. Ha valaki nem csupán a „tiszta érzeteket“ kutatja, hanem akár ezeknek egy-egy elvont sajátját, pl. a hangoknál külön vizsgálja az erősséget, magasságot, színezetet, az illető egészen

¹ V. ö. id. m.

² Die Krise, 115—116. l.

³ Ritkított szedés tőlem. V. H.

helyes tudományos munkát végez; „eredményeinek értéke független attól a kérdéstől, vajjon ilyen „formátlan“ anyag előfordul-e a valóságban vagy sem. Nem fordul elő; az emberi tudatban a lehető legtökéletesebben elszigetelt hang is mindig a csend háttéréből fog kiemelkedni s mindig rajta lesz a bélyege valamely komplex- és alkattehetségnek is . . . Mire való a szemlélettan abc-jének ezt a tételét számtalan változatban ismételtetni: soha sem tudtam teljesen megérteni“.

c) Hogy az alkatelméletben a pszichológiai *egészek* gondolata joggal lépett az előtérbe, az asszociációs mozaikfelfogással ellentétben, az nem kisebb elmélkedők ismerik el, mint Driesch, vagy Bühler.¹ Velük együtt hangoztatjuk azonban, hogy az egészek, strukturák filozófiája csak abban az esetben töltheti be történelmi feladatát, ha nem válik teljesen *egyoldalúvá* és nem tesz egy állítólagos pszichológiai mozaik-monizmus helyébe *alkatmonizmust*. Pedig a jelek szerint ez a veszély fennáll! Az *önálló érzet fogalmának törlése* helyébe az *egyedül reális alkat* fogalmának uralomra juttatása alkatmonizmusra vezet. Ebben pedig Bühler éles kritikája szerint² együtt van a Spinoza monizmusába való visszaélésnek, a túlságosan naiv ismeretelméleti realizmusnak és relativizmusnak veszedelme. „A modern alkatelméletnek a régi spinozizmussal való rokonsága egyes pontokban oly nagy, hogy döntő filozófiai bírálat nem fog számára új lapot követelni az eszmék történetének könyvében. Gondoljunk . . . arra a spinoza-ízű mondásra: denn was innen, das ist aussen (Wertheimer) . . . Az érzéklés adatai nem tekinthetők³ többé jeleknek, hanem a dolgok reális határozmányainak.“ Ez nem egyéb, mint aristotelesi, vagy még inkább teljesen naiv „prearisztotelikus realizmus“, melyhez még hozzájárul ebben az alkatmonizmusban a tiszta tapasztalatelvűség korlátlan bálványozása s „a különböző logikáknak ildomtalan egymás mellé helyezése“, „játék azzal a gondolattal, hogy az érzetek, amennyiben sajátos alkattörvényeik vannak, oly sajátos ismereteket is nyújtanak, melyek nincsenek a hagyományos logika elveinek alája rendelve“. Mindez, kézzelfoghatóan abból a visszás szembeállításból ered, mely az önálló érzettel az alkat mindenhatóságát helyezi ellentétbe.⁴

d) Ha a fentebbiek alapján már most meg akarunk felelni arra a feltett kérdésre, mi az igazi viszony az érzetek (elemek) és az alkatok (komplexminőségek) között, — még mindig hátra

¹ Driesch, Grundprobleme der Psychol. 61. l. — K. Bühler, Die Krise, 115. l.

² Die Krise, 119, 122. l.

³ A szigorú alkatelméletben.

⁴ Rignano (Revue Philos. 1928. 38. l.) viszont kantiarizmust lát az alkatoknak abban a szerepében, hogy „megelőzik“ a tényleges érzeteket.

van egy fontos kérdés tisztázása: miben állanak az alkatok, vannak-e ilyenek s melyek jellemző tulajdonságaik. Csak miután e kérdésre feleltünk, leszünk abban a helyzetben, hogy az érzetekhez való viszonyukat szabatosan megállapíthassuk.

2. Az alkatelmélet alapfogalmát, az alkatot abban a formulában láthatjuk legjobban kifejezve, melyet ugyancsak Bühler emel ki¹: „az egész megelőzi a részeket“. Aszerint, mily területén mozgunk a valóságnak, külön vizsgálatot kíván ez a tétel: kutatnunk kell, vajjon a fizikai, fiziológiai és lelki világra alkalmazható-e a fentebbi tétel s vajjon mind a három területre ugyanabban az értelemben-e? Azonkívül el kell döntenünk azt a kérdést is, *hogyan*, mily módon „előzi meg“ az egész a saját részeit?

a) Az első a *fizikai világ*. Vannak-e *fizikai alkatok*, azaz oly egészek, melyek „megelőzik“ a saját részeit? Tudjuk, hogy Köhler különösen a fizikai tárgyak *egyensúlyi állapotában* látta kifejeződni azt az alaptörvényt, hogy az egész előbbrevaló a résznél, — s ez annyit jelent nála, hogy az egészfolyamat *határozza meg* létében, létének egyes mozzanataiban a részfolyamatokat. Ez más szóval annyit jelent, hogy sohasem érthetjük meg az (atomizált) részekből az egészet pusztá összetétel segítségével, hanem megfordítva: az egészből kiindulva kell megérteni a részek szerepét az egészben. Válaszszunk példákat a gondolat világos illusztrálására. Tudjuk, hogy egy ponton alátámasztott emelő karoknál vagy mérlegeknél a kar két felének hosszúsága és a rájuk helyezett súlyok között meghatározott matematikai viszony áll fenn; tudjuk, hogy vannak oly fizikai készülékek, melyekkel rajzokat tetszés szerinti nagyságban lehet mechanikai áttétel segítségével reprodukálni; ez utóbbi eset nem egyéb, mint *transzponálása* a rajznak tetszés szerinti más arányban: ugyanaz a jelenség, melyet a dallamok transzponálásánál tapasztalhatunk. Általában transzponálásról ott lehet beszélni, ahol az abszolút adatoknak egymás közötti *viszonyai* változatosan maradnak, ha ezeket az adatokat együttesen megváltoztatjuk. Mindezekben az esetekben fizikai „alkatok“ jutnak napfényre, épúgy, mint pl. a matematikailag megszerkesztett gépeknek (matem. inga) reális megvalósításában. Minden reális gépben vannak egyes részeknek a szabad játékra „toleranciái“, vagyis szabad terei, melyek azt célozzák, hogy az *egész* gépezet a saját működése fenntartásának érdekében a *részek* esetleges kilengéseit megengedi, sőt rendszeresíti. A felsorolt példákban mit jelent tehát az a tétel, hogy az egész „előbbrevaló“, mint a saját részei? Annyit, hogy a gép, mint egységes egész, *határozza meg* eset-

¹ Die Krise. 112 l. Az alkattheoretikusok nem fejezik ki magukat ily világosan és határozottan; innen van az a sok szemrehányás, mely a kritika részéről érte őket. V. ö. Rignano, i. h. 47. l.

ről-esetre, a külső zavaró hatások kiküszöbölése érdekében, az egyes részek szerepét és működését. — De kérdezhetjük, megint Bühlerrel¹: mindezeknek a folyamatoknak megértésére szükségünk van-e az alkat új fogalmának bevezetésére, vagy sem? A fentebbi példák s velük együtt mindazok, melyeket a fizikai alkatok illusztrálására az alkatfilozófia felhoz, nem egyebek, mint az *egyensúlyi helyzetek* esetei. Nem egyszerűbb-e, ha az egyensúly fogalmával vagy, melyet Bühler ajánl, a kölcsönös „Steuerung“ fogalmával magyarázzuk meg a gépeknek s részeknek egymást kiegyenlítő működéseit? A fizikai alkatoknak felvételére kényszerítő okaink nincsenek.

b) Áttérve a *szerves világ* folyamataira, itt is felmerül a kérdés: bizonyítható-e e téren oly alkatok megléte, melyek az egyes szervezetek történéseit teljesen érthetővé teszik és magyarázzák? Az alkatelmélet e tekintetben arra törekszik, hogy minden szervezeti történést a szervezetben működő erők spontán csoportosulásából magyarázzon meg s hogy ilyenformán a szerves világ folyamatait megértse minden mechanisztikus, vagy vitalista, vagy teleológiai elméletből eredő nehézség nélkül. A szerves lények történéseit valóban többféleképp törekedtek magyarázni a filozófusok. Van egy teleológiai magyarázat, mely szerint a szerves lények folyamatait egy eléjük tűzött *céltől* kell megértenünk: e folyamatok célszerűek, (vagy általában csak célos természetűek) — pl. az érzéklés bennünk nemcsak mechanikusan lepergő folyamatot jelent, hanem azonkívül még célszerű tevékenységet is vált ki, mely mindig az egész szervezetnek áll szolgálatában. A mechanizmus világfelfogása szerint nincsenek ilyen célos tevékenységek bennünk; az élőlények *minden* művelete csak oki összefüggésből érthető. Az újabb filozófia, — leginkább Driesch nyelvén — az élőlények sajátos működését egy harmadik módszerrel közelíti meg: ez egy „életelv“ („antelechia“) feltételezése az élőlényekben. Forduljunk ismét példához. Drieschre mély hatással voltak azok a kísérletek, melyekben kiderült, hogy ha alsóbbrendű élőlények szervezetéből bizonyos részeket levágunk, az elvesztett részeket a szervezet hamarosan vagy ugyanazon helyen és alakban regenerálja, vagy legalább is megfelelő módon gondoskodik az elvesztett szerv kárpótlásáról. Driesch ebből azt a következtetést vonja le, hogy egyrészt a szervezet minden egyes elemi része, vagy szövete ugyanazon „prospektív potenciával“ bír, elvben mindegyikből minden lehet, — másrészt azonban e szövetek az összes lehetséges esetek közül csak azokat választják, melyek a többi résszel együtt egy összefüggő egészet alkotnak, egy harmónikus szervert adnak. Ez a sajátos működés nem származhatik máshonnan, mint egy, a szervezetbe oltott életelvből, mely a szó-

¹ I. m. 112—113. 1.

ban forgó szervezet minden részét célszerűen irányítja. — Az alkatfilozófia e helyen diadallal kiáltana fel: íme az *egész* győzelme a részeken! Íme, hogyan határozza meg, hogyan kormányozza az egész a részeket! Nincs szükségünk sem a célszerűség elméletére, mert a szervezetekbe brutálisan, „kivülről“ behelyezett célok feltevése nem magyarázza meg a természetet; de nem csatlakozhatunk a pszichovitalizmushoz sem, mert ez azt a hibát követi el, hogy a mechanikai törvények *mellé* helyez az élőlényekben még egy más természetű törvény-szerűséget is, anélkül, hogy bebizonyítaná, hogy a „mechanikai természet“ valóban oly vak, célszerűtlen és darabfolyamatok összesége. Az élettelen fizikai lények világa is telítve van alkatokkal; és az élőlények viselkedését sem érthetjük meg jobban, mint ha egész-törvények, alkat-törvények paradigmáinak fogjuk fel őket. Az alkattevékenység előnye az, hogy nemcsak nem vezet pszichovitalizmusra, hanem ezt egyenesen kiküszöböli. A célszerű alkattevékenység szervezeti, átöröklött ideg-funkció, — nem egyéni tapasztalásunk gyümölcse, hanem hosszú fejlődés és átöröklés gyümölcse. Az egész onto- és filogenezis tulajdonképpen a léleknek *egészre* való diszponáltságából ered, mert a lélekben megvan minden téren az „egészre“ irányuló alaptendencia, az, mely már az egyszerű érzet alkotásában is megnyilvánul. A szervezetek célszerű működése tehát sem mechanikai úton, sem a vitalizmus elveiből nem érthető meg oly biztonsággal, mint az alkatelméletből: „az élő rendszer épúgy jut el a saját eredményeihez, mint a holt, t. i. a fizikai, vagy, más oldalról tekintve a dolgot, a pszichikai egészfeltételek segítségével“. Mikor a céllovó addig próbál szerencsét, míg végre is eltalálja a célt, akkor itt egy oly egészfolyamattal van dolgunk, mely addig szabályozza a maga részeit, míg végre célját biztosan eléri. Tegyük hozzá e merész alkatfilozófiához mindjárt Bühler kritikáját is¹: „Leibniz is . . . hasonlóképpen fejezte ki magát, de szükségesnek találta, hogy kiegészítse mondanivalóját a harmonia praestabilita elvével s az egyetemes célszerűség forrása gyanánt egy mindenható, célkitűző teremtői ténytt helyezett a világfolyamat kezdetére. A modern alkatfilozófus talán megelégszik egy amoebával a kezdet kezdetén, vagy azt hiszi, hogy az élő és élettelen közötti űrt sikerült érthetően áthidalnia.“ Ehhez nekünk nincs hozzátenni valónk.

c) Még mindig a szerves világban maradva, tegyünk egy lépést a tiszta pszichikai világ felé s akkor megtaláljuk az alkatok feltevéseit az *idegrendszerben*. Az alkatelmélet vezérmotivuma szerint: „was innen, das ist aussen; a paralellizmus teljes; a pszichikai alkatoknak (l. alább) meg kell felelniök bizonyos fiziológiai alkatoknak, az idegrendszerben. Ha

¹ I. m. 115. l.

a térszemlélet nekem egy geometriai alakot nyújt, ennek lelki élményével párosul a megfelelő fiziológiai alkat. Azonban egyrészt tudjuk, hogy, — szemben ezzel a merész feltevessel — a pszichofizikai parallelizmus egyáltalában nem végleg megszilárdult filozófiai tétel, másrészt Becher rámutatott arra, hogy azok a kísérletek, melyek a szemlélet egyes alakjainak megfelelő idegfolyamatbeli alkatok kimutatására történtek, teljesen kezdetlegesek s még eddig határozott eredményt nem értek el.¹ Valóban, közelebbről megvizsgálva, az ismerésfolyamatok fiziológiai alkatelmélete egy, a régi „helyi-jegy-elmélet-hez“ hasonló feltevést nyújt az alakfelfogás idegrendszerbeli megfelelőjének magyarázatául. Felteszi ugyanis oly fiziológiai alkatok létezését, melyek mintegy az *elsőrendű* fiziológiai folyamatok mellett létesülnek az agyban, *másodrendű* folyamatok gyanánt. Ha egy térbeli alakot látunk, pl. a Göncöl-szeke-rét, akkor ebben a lelki történésben meg kell különböztetnünk az elsőrendű fiziológiai folyamatokat, melyek a regehártya közvetlen, külső ingerléséből származnak. Ezek az inerek a 7 fénylő csillagpontból erednek. De a 7 fényes pontnak „Göncöl-szekér“-alkata is van; és ennek az alkatnak is megvan a maga külön fiziológiai folyamata: ez az a másodrendű folyamat, melyet az alkatelméletben mint újdonságot találunk. E másodrendű fiziológiai folyamatok az idegrendszer középpontjában, az agyban alakulnak s *összekötő jellegük* van: olyanfélék, mint a villamos hálózat összekötő áramai; *modalitást*, fiziológiai alapot s alkatot adnak a 7 fénylő pontnak, melynek eredeti ingereihez hozzáteszik a maguk térbeli rendjét is. A fiziológiai alkatok egyszerűen *párhuzamos jelenségek* a fizikai, külső s az élményszerű, belső alakokkal. Ez az egész feltevés azonban nem nyugszik kényszerítő észokokon vagy tényeken.

Továbbá, ha Lindworsky² nagyon tetszetős megkülönböztetését elfogadjuk s vele együtt tartjuk, hogy a pszichikai jelenségek két csoportra oszlanak, u. m. fiziológiailag feltételezettekre és *pusztán pszichikailag feltételezettekre*, — akkor a parallelizmusnak az alkatteoretikusoktól kívánt szigorú kiterjesztése önmagában megdőlni fog. Pedig ez a megkülönböztetés egyike a legszámottevőbb felosztásoknak. A komplexjelenségeket, s bennük az „alkat“-mozzanatot már most nem lehetne *ennek* a megkülönböztetésnek erejében épen azok közé a lelki folyamatok közé sorolni, melyekhez *nincs* megfelelő fiziológiai folyamat párhuzamosan hozzárendelve? Nem mondhatjuk-e ki, egyelőre feltevésszerűen, hogy az „alkatmozzanatoknak, a sematikus elemnek nincs ugyan pszichofizikai megfelelője, de van *külön pszichikai ingere*? Hiszen rámutathatunk egyes tapasztalásokra, melyek e feltevésiünk mellett szó-

¹ Z. für Psychol. 1921. 1. s. kk. M.

² Umrisskizze zu einer theor. Psychol. 1923, harmadik kiadás 1927.

lanak. Ime: más egy geometriai alakú szemlélettarlatom egyszerű bírása — és más benne egy bizonyos sémának felismerése; lehetséges oly egyéni élményünk, mikor teljesen „látjuk“ az illető geom. figurát, de nem vesszük benne észre a sajátos alakot; — pl. két önmagában hasonló idomot minden részletében megismerhet valaki, anélkül, hogy *hasonlóságukat* felfedezné. Nem ide tartozó jelenségeknek kell-e mondanunk a találós képeket, vagy az érzéki csalódások számos esetét is? Nem arról van-e szó mindezen élményekben, hogy az alapélményen kívül — melynek mind megvan a pszichofizikai, párhuzamos feltétele, — van itt még egy olyan lelki mozzanat is, melynek *külön, új* lelki ingerre van szükségé, hogy tudatosulhasson, hogy egyáltalán meglegyen? A különleges pszichikai inger felvétele azonban teljes mértékben ellenkezik a tudatjelenségek és pszichofizikai folyamatok szigorú parallelizmusával.

d) Ami a szoros értelemben vett, tisztán *pszichikai alkatokat* illeti; el kell ismernie mindenkinek, bármilyen pszichológiai táborból érkezik, — hacsak nem teljesen merev híve a mozaiklélektannak vagy az anyagelvűségnek, — hogy a lelki élet fogalmához elvitathatalan határozomány gyanánt hozzátartozik valamilyen „egész“-alakulásnak a fogalma. „Die Seele ist ganze, ganzmachende Seele“ (Driesch.¹) Akár a beteg, akár az egészséges lelki életet tekintjük, mindig találunk benne: vagy teljesen koncentrált én-egységet, vagy legalábbis összefüggő részletegészeket. Ez a tétel oly közös kincse a sokirányú lélektani eszmélkedésnek, melyet épen az alkatelmélet hangsúlyozott újabban (ebben áll érdeme), de nem tekinthet egyedül a saját gondolatának. A lelki életben megjelenő „egész“ (dallam, térszemlélet, itélet, cselekvések, típusok, jellem stb.) honnan merítik ezt az egész-jellegüket? Ez itt a kérdés. Talán megközelítjük ennek a nehéz problémának kellő megoldását, ha mindjárt rámutatunk a lelki egészek legfőbb alakjára és egyik forrására: *ez az én egysége*. Ziehennel s másokkal szemben hangsúlyozzuk, hogy az én egységének el nem ejthető, középponti jelentőségű fogalomnak kell maradnia. Innen kiindulva meríthetjük további segítő fogalmainkat a lelki élet egészeinek megvilágítására. Egész-jelleget fognak nyerni tehát mindazok a lelki vagy testi folyamatok, melyek az én egységének — akár pillanatnyi, akár fejlődő dinamikus egységének — szempontjából *jelentésük, értelmük* van. A „jelentés“ fogalmát pedig akkor nyerjük, ha visszavezetjük a cél fogalmára (vagy az érték fogalmára; de ez utóbbi sem alakítható bizonyos cél gondolata nélkül). *Jentésük* — még jobb szóval: *jelentményük* — tehát azoknak a lelki jelenségeknek lesz ezen gondolatmenet szerint, melyeknek *céljuk* van a lelki élet egységében, — melyek célja gyanánt épen ez az egy-

¹ Grundprobl. 62. 1.

ség fogható fel. (Ebből a gondolatból a jellem fogalmára vonatkozólag meríthetünk bizonyos irányítást. De nemcsak erre, hanem a lelki élet más „egészeire“ is.) Azokat az egészeket már most, melyek a lelki életben ily jelentésményes, értelmes természettel vannak felruházva, legjobban Driesch szavával jellemezhetjük: ezek „*strukturális sémák*“. A strukturális sémákban, pl. egy dallamban, típusban, a részek szoros egésszé kapcsolódnak, meghatározott és meg nem változtatható rendű tagozódnak, vagy akár, ha tagolatlanok is önmagukban, (mint pl. az érzelmek, és az összes fogalmi-elvont egészek, Krueger), de mindig egy határozott, meg nem változtatható rendjét mutatják annak az egésznek, melyről szó van.

Hogy ily pszichikai egészek, komplex jelenségek előfordulnak bennünk, az kétségtelen. A pszichológiai kutatás feladata csak az, hogy minél nagyobb számban felsorolja, osztályozza őket,¹ — vizsgálja tudatosulási módjukat: közvetlenül ismerjük-e meg őket² vagy egy újabb lelki aktus kell-e létrehozásukhoz,³ tudatos megismerésükhöz, elemezhetetlen valóságok-e önmagukban,⁴ vagy hozzáférhetők-e a tudományos elemzés számára; — a legfontosabb azonban, hogy eldöntsük: *miképp viszonylanak e lelki egészek, e jelentésményes sémák az elemekhez?* Ez a kérdés volt a főfeladat, melyet magunk elé tűztünk.

Három tételt állítunk fel, ezekben különbözik felfogásunk a szigorú alkatelmélettől s bennük látjuk kérdésünknek egyelőre kielégítő megoldását. Először: állítjuk, hogy a strukturális sémákba oly elemek illeszkednek bele (pl. érzetek), melyek *önállóak*; — másodsor: a sémák (többféle értelemben) *megkülönböztethetők* a bennük foglalt elemektől; — harmadszor: az elemek és sémák *viszonyát* ez a tétel fejezi ki: az elemek *a sémákban strukturálva* jelennek meg. E három tétel értelme egymást közösen támogatja. — Ami az első tételt illeti: kritikánkat azzal kezdtük, hogy az érzetek önállóságát minden erőnkkel védelmeztük. A dallamban lehetetlen félreismerni az egyes hangok és közök önállóságát, — legalább is viszonylagos önállóságát. Nem mondjuk ezzel, hogy az egyes hangok a dallamban *abszolút* független lelki atomok, melyek tudatunk ezen esetleges pontján hirtelen felmerültek: a maguk pszichikai mivoltában *függenek* pl. a tudategész hangulattól, a konstellációtól stb.; de állítjuk, hogy *nem olvadnak fel teljesen* maradék nélkül a dallam sémájában s nem veszítik el *teljesen* önállóságukat. Annyival is inkább áll ez, mivel, — mint második tételünk kifejezi, — a sémák, melyekbe foglaltan az elemek megjelennek, hol megegyeznek az elemek rendjé-

¹ Szép osztályozási kísérleteket találunk Drieschnél és Kruegernél.

² Wertheimer, Köhler, Spearman.

³ Meinong, G. E. Müller, Gemelli.

⁴ Rubin.

vel, hol különböznek tőlük. Pl. épen a dallam esetében: a sémát nemcsak hogy elméletileg el lehet abstrahálni az egyes hangoktól és önmagában vizsgálni, — ez a séma és tartalom megkülönböztetésének egyik esete, — hanem már önmagukban és reálisan is különböznek a hangok a dallamsémától: hiszen a hangoknak rendje *egymásutáni* rend, míg a felfogó sémájuk, mely „alakot“ ad nekik, *szimultán* rend; — viszont a térbeli alakokat s a térszemléletet mind a két szempontból egyaránt szimultán együttesnek tapasztaljuk. E. Jaensch típusaiban is különböző az elemek függése az egészeztől: szorosabb a „B-típusnál“, lazább a „T-típusnál“ erősebb az ifjúkorban, mint azután. *A tartalom és séma elméleti és reális különözése* a legfőbb okunk arra, hogy az alkatelmélet egyoldalú felfogását kételkedve távol tartsuk magunktól. Ez a szenzuáлизmus tételének egyszerű megfordítása lenne. A tartalom és forma, az elemek és strukturális sémák viszonyának helyes értékelése sem az egyik, sem a másik fél tirannizmusát nem engedi meg, hanem mind a két félt teljesen jogaihoz juttatja. Kimondja tehát, hogy *az elemek az egészbe strukturálva* jelennek meg. Mit jelent ez? A sémát nem mint az elemekhez kívülről hozzájáruló, természetükkel ellenkező járulékot kell felfognunk; ez csakugyan oly „szummáció“ lenne, minő ellen nagy hévvel küzd az alkatfilozófia; nem, a séma és tartalom kölcsönösen állhatják, átjárják egymást, olyformán, ahogyan az aristotelesi skolasztikus bölcsélet gondolja az anyag és forma viszonyát; a tagoltság rendjét a két tényező *közösen* állapítja meg. Ami a lelki életben megjelenik, az valóban egységes egész; mi csak utólagos szétválasztással különböztetjük meg pl. a dallamban az időbeli egyes érzeteket és a hangzó sémát, az ítéletben a gondolatok elemi jelentését és az ítélet-sémát (Driesch). Koffka lélektanában helyesen mutatott rá, hogy a konkrét szemlélet *egyszerre* függ az érzettől is, meg a lelki beállítottságtól is; de általában más lelki jelenségeknél már nagyobb szerepet juttat az alkatoknak, mint kellene és így elmélete egyoldalúvá válik. Az anyag és a séma viszonya tehát a *kölcsönös determinálás* fogalmában jut legjobban kifejezésre. Az anyag, (pl. az érzetek) hat a benne élő sémákra és viszont; egyik sem tirannizálja a másikat; viszont ebből a kölcsönhatási viszonyból megérthetjük azt az ősi, nyugtalanító kérdés is, a *crux psychologorum*-ot, amely az egész idevonatkozó vitának kiinduló pontja volt: honnan van a *többség* a lelki komplexekben az elemekkel szemben s miért nem lehet a lelki komplexeket egyszerűen az elemek summájának tekinteni? A *többség* onnan van, mert a lelki élet komplex jelenségeiben *két csoportja* van az összetevőknek: az első az elemké, a második a strukturáló sémáké. Hogy az *egész* térszemlélet nem lehet csupán a belejátszó *érzetek summája*, — hogy egy típus nem merül ki az egyedi megnyilvánulások

összegében, — az ebből a szempontból egészen és egyszerűen megérthető. A strukturáló séma a mi felfogásunk szerint *funkcionális* fogalom is egyúttal:¹ a sémák ugyanis *működésükkel* belejátszanak a lelki élet alakulásába és *meghatározzák* a maguk részéről annak a többletnek kialakulását, mely a komplexjelenségeknél az elemekkel szemben mutatkozik.

A komplex lelki jelenségek egészek tehát, amely joggal keltettek nagy érdeklődést az újabb kutatók körében, ép oly kevéssé követelik meg azt a túlzó és radikális megoldást, melylyel az alkatfilozófiában találkozunk. A komplexjelenségeknek az a felfogása, mely történetileg is jól előkészítve lép eléink a G. E. Müller-féle vagy akár más formulázásban, sokkalta megnyerőbb s kevesebb elméleti nehézséggel küzd, mint a radikális alkatelmélet. Csak azt kell még teljesség kedvéért jelezni, hogy *nem* a fentebb említett G. E. Müller-féle megoldás, sem pedig a Wundttól vagy Jamestől eredő lélektani szintézisgondolat nem tűnik fel előttünk véglegesnek, olyanak, mely minden igényt kielégít. Ezek helyett kiemeljük azt a lélektani fogalmat, melyet újabban Marbe vizsgált eredményesen a würzburgi kísérleti intézetben: *a lélektani beállítás* fogalmát.² Talán ezeknek a fogalmaknak az irányában sikerül majd még előnyösebben megoldani a lélektani egészeknek és elemeknek kérdéses viszonyát. Marbe fejtegetéseiből és kísérleteiből kiviláglik ugyanis az az ugyancsak alapvető tényállás, hogy tulajdonképpen egész lelki életünk minden változása (és mi más a lelki élet, mint ily változások sorozata?) a beállítottságnak és az átszervezésnek (Umstellung) függvénye. A beállítottság az átörökölt dispozicióknak és a régebbi megújabban szerzett tapasztalatreziduumoknak működésében áll s tudjuk, hogy semmiféle új lelki jelenség fel nem merülhet bennünk másként, mint a beállítottság háttéré előtt. Nem volna-e ajánlatos ennek a fogalomnak aprópénzére átcserelni az alkatelmélet nagy bankóit, — azokat a homályban rejtőzö „alkatfunkciókat“, melyeknek eredetéről vagy nem találunk megnyugtató kijelentéseket, vagy pedig olyanokat találunk (pl. Koffkánál), melyek a lelki beállítás fogalmaival majdnem egybeesnek? Kérdésünk tehát ezen az alapon fog vezetni

¹ Ezzel eleget teszünk Gemelli igényének is, ki a pszichológiától főként funkciófogalmak megalkotását várja, nem pedig csak leíró fogalmakat. L. Riv. di Filos. Neoscol. 1925. 1—2. sz. Különösen ott mutatkozik Koffkánál az alkatmonizmusra vivő hajlandóság, mikor kijelenti, hogy egy lélektani alapfogalomnak használhatósága — s ilyen elsősorban az alkat gondolata — nem annyira attól függ, mennyiben tudjuk az öntudati tapasztalásban igazolni, hanem inkább funkcionális alkalmazhatóságától, — szóval az illető fogalom elméleti termékenységétől. Nem ez a gondolat vezette-e mindenkor a konstruktív filozófusokat a legmerészebb metafizikai konstrukciókra?!

² K. Marbe: Über Einstellung und Umstellung. Z. ang. Ps. 1925. (26. köt., 1—2.) 43—57. ll.

bennünket, hogy egyre jobban a lelki beállítottságnak a strukturáló sémákban kifejedő tipikus eseteit igyekezzünk megállapítani: ezzé a problémává kell az alkatproblémának átalakulnia. Aki ezt a problémát a jelzett irányban megoldásra juttatja, szerintünk helyes választ adott a modern lélektan egyik legérdekesebb kérdésére.

Mindamellett még mindig fennmarad egy másik megoldási lehetőség is. Ezt *intellektualisztikus* megoldásnak nevezhetjük, mert abban áll, hogy a komplex lelki jelenségekben az egyes (érzet) elemekkel szemben mutatkozó többletet bizonyos megismerési aktusokra vezeti vissza. Ide tartoznak pl. Meinongnak és iskolájának véleményei. A megismerés olyformán hozná létre ezen elmélet szerint a komplex lelki jelenségek többletét, hogy az elemi hatások után felismeri a lélek az egyes elemek kapcsolatainak jelentését s ezt az ismeretet szervesen belekombináljuk az érzetek szóban forgó csoportjába. Pl. a térszemléletben a harmadik méret megismerését sokan annak tulajdonítják, hogy bizonyos nem-téres érzetek (pl. kinesztetikai, izom-érzetek) kapcsolatainak jelentését megismerjük s ezt az ismeretet a valóságos téres érzetekhez (az első két méret érzeteihez), nem szummációval, hanem szervesen hozzákombináljuk s belőlük egy osztatlan egészet alkotunk.¹ Hogy pedig az érzetek kapcsolatainak jelentését miként „értjük meg“ és hogyan, arra a felelet ez: a cselekvésből és gyakorlatból. A tárgyak távolságát, közelségét, egyáltalában a velük való bánásmódot s azt hogy (hasznos vagy káros, félelmes, szép, rút, szent stb.) *tárgynak* tartjuk, a cselekvő gyakorlat rögzítette meg az emberi tudatban. A cselekvés tárgyismertető és tárgyalkotó szerepét e ponton erősen ki kell emelnünk. E felfogás szerint is, mint látjuk, „systembedingtes Geschehen“-ről van szó, nem pedig „mozaik-összeg-ről“ — de a hangsúly sem az egyik, sem a másik tényezőt nem illeti meg az egészben, hanem egyenlőképen oszlik meg közöttük.

3. A túlzó alkatelmélet kitűzött feladatát nem látta abban kimerítve, hogy gyökeres fordulatot ajánlott a pszichológusoknak az alkat mindenhatóságának bevezetésével. További céljának tekintette, mint láttuk, az eddig használatos lélektani fogalmaknak az alkat szempontjából való sürgős *revízió*-ját is. Ha fentebbi kritikai megjegyzéseink megállják helyüket, nekünk is azt a kérdést kell a továbbiakban vizsgálnunk:

¹ V. ö. Várkonyi: Tér és térszemlélet. Pécs, 1925. 29. l. — A „kollektív figyelem“ elmélete valóban nem elégséges arra, hogy az alkatokat és tárgyakat az érzetek chaosából megalkossuk, mint Köhler jól bebizonyította G. E. Müllerrel szemben. (L. Komplextheorie und Gestalttheorie, Psychol. Forsch. VI. 3, 385—416. l.). Koffka lélektana pedig, úgy találjuk, kellő ellenérveket ad Rignano (Rev. Philos. 1928, 1—2, 33. s. kk. II.) felfogásával szemben.

kényszerít-e bennünket az alkatelmélet arra, hogy eddigi lélektani fogalomkészletünket az új elmélet szellemében más készlettel cseréljük fel? A lelki elemek, az asszociáció, a figyelem, a gondolkodás, stb. eddig használatos meghatározásait újakkal helyettesítsük-e?

Altalános felelet gyanánt utalnunk kell arra, hogy mindezeket a lelki tevékenységeket, — minthogy a beállításnak, a strukturáló sémáknak valóban fennforgó hatása alatt állnak — ezentúl *ezeknek a komplex mozzanatoknak a világánál kell szemlélnünk*. A lélektani tudomány fejlődésének a jelen órában az a parancsa, hogy az *egyes* lelki jelenségeket minél teljesebben tárgyalnunk kell az *egész* lelki élet összefüggő hálózatába beleillesztve vizsgálni, — az egyest az egész tükrében látni. Ismételjük, hogy az alkatelmélet abban tett igen hasznos és jó szolgálatot a lélektannak, hogy erre a szempontra minden eddigi ráeszmélésnél nyomatékosabban felhívta a lélek-búvárlat figyelmét. Az egész-szempontra túl azonban meg kell látnunk az egyes lelki jelenségeknek *sajátos törvényeit*, oly specifikus sajátosságait is, melyeket az egész-sémáknak fel nem áldozhatunk. Ez az a pont, ahol a szellemek útjai szétválnak s ahol már nem követhetjük útjain a túlzó alkatelméletet. Ragaszkodnunk kell például ahhoz, hogy a társításnak az a faja, melynek a régi lélektan annyi kísérletezéssel szinte klasszikusan megállapította mivoltát, Ebbinghaustól s Offnertől G. E. Müllerig, valóban értékes fejezete maradjon a mai lélektani felfogásunknak. Igenis, van társítás és reprodukció a tartalmilag teljesen közömbös lelki elemek között is; és állítjuk továbbra is, hogy az „értelmetlen“ szótagok közt fennálló reproductív kapcsolatban a lelki „mechanizmusnak“ egyik törvényszerűsége a maga tiszta formájában jutott kifejezésre, ennek a lélektani elméletnek tételei oly vizsgálatok eredményei, melyek a tudományos kritikát ma is kiállják s nem vehetőek egyszerűen sutba az „egész“-gondolat első felmerülésével. Hogy a társításnak útjai a lelki élet egészében sokszor a strukturális sémák útjain haladnak, — pl. a „gute Gestalt“ útján, — az még nem rontja le teljesen az asszociáció nagy elvének értékét a lelki történés megértésében. Egyszóval: a már régen megszerzett értékes belátásainkat el nem vetve, kell igyekeznünk az új értékes vívmányokat hasznunkra fordítanunk és a régít meg újat egységes szintézisbe foglalnunk. Ez a lélektan haladásának útja s ezen az úton a mai nemzedékre szép feladatok várokoznak.

3. Van-e tehát *jelentősége* a lélektani „egészek“ gondolatának, s ha igen, miben áll az? E befejező kérdésünkre válaszolva első helyen rá kell mutatnunk arra, hogy ha van e gondolatnak valamilyen jelentősége, az nem szorítkozik természetesen a szigorú alkatelméletre, hanem az általában vett lélektani „egészekre“ vonatkozik. Az alkatelméletet e tekin-

tetben csak a hangsúlyozás kategórikus erősségében és bizonyos kizárólagosságban illeti elsőség, mely persze egyáltalában nem egyértelmű a teoretikus elsőséggel. A konzervatívabb komplex-elmélet épen oly jó szolgálatot tesz a lélektan továbbfejlesztésének a jelzett irányban, mint akár a legszigorúbb alkatelmélet. — *Jelentősége* pedig ennek a lelki egészeket kidomborító irányzatnak két irányban mutatkozik meg: az első a most hangoztatott, tudományelméleti, mondjuk: belső jelentősége, a másik: a külső, más tudományokra tett hatásában jelölhető meg. Hogy a lélektan tudományának intern üzemében az egészek eszméjének milyen átalakító hatása van, arról egész értekezésünk folyamán folytonosan számot adtunk magunknak. Az az érzésünk, hogy a lélektan jövőendő felődésvonalát ennek a gondolatnak az ereje fogja megvonni. De más tudományok sem vonhatják ki magukat az egész-gondolat termékenyítő hatása alól. A mozaik-lélektan végleges eltűnése szabaddá teszi az utat a *karakterológia* és *tipológia* igazi kifejlesztésére; csak az egész-gondolat adja meg a jellemtudománynak azokat a szempontokat, melyek nélkül az ember-egész sohasem volna másképp felfogható, mint egyes lelki rétegek, cselekvések, folyamatok többé-kevésbé gépies juxtaposíciója. Az egész-gondolat termékenyítő hatását okvetlenül meg kell éreznie a *pszichotechnika* és *pedagógia* tudományának is. Bergson kutatásai a sakkjáték problémamegoldásairól s általában: a szellemi erőfeszítésről, a tudósok világában szinte divattá lett vizsgálatok a szellemi energiáról s munkáról, a fáradságról, az idegen nyelvből eszközlendő fordítások, matematikai feladványok megoldásainak, továbbá a logikai következtetéseknek lélektani szerkezetéről s törvényeiről: mind oda vezetnek, hogy a szellemi munkában az *egészből való kiindulás* és haladás a részek felé, döntő fontosságú mozzanat. A feladványokat akkor oldja meg igazán és helyesen a növendék, ha az egyes logikai lépéseket nem külön „darabok“ gyanánt fogja fel s úgy törekszik utólagosan őket „mozaikká“ összerakosgatni, hanem megfordított irányt követ s az „egészet“ igyekszik áttekinteni s belőle a részek szerepét „kitalálni“.¹ Itt látszik meg, hogy az egész-gondolat mily lényegesen összefügg az *invenció* és *tehetségesség* (intelligencia) kérdéseivel.

Ha nem is egyezik véleményünk egyes tudósokéval, kik valamely lélektani fogalom értékességét egyedül csak *alkalmazhatóságán* és *termékenységének* kritériumában látják kimerítve, azt mi is valljuk, hogy a lélektani egészek gondolata valóban egyik legértékesebb fogalmunk a mai pszichológiában. Ez az értékessége azonban az elméleti alkalmazhatóságon túl abban keresendő, hogy *reális tényező* a lélek világá-

¹ Szép példákkal szolgál Wertheimer. Saube, i. m. 50—51. II.

ban, — nem feltevés vagy fikció, hanem oly reális tényező, amelyet fentebb körvonalozott alakjában igazában onnan mérítünk, ahonnan minden lélektani elméletnek származnia kell: a lélek életéből.¹

¹ A „Gestaltpsychologie“nak az „alkatlélektan“ szóval való magyar elnevezését megfontolandónak kell itélnünk. A legmegfelelőbb magyar műszót, úgy véljük, *három* szempont honorálásával kell megválasztanunk: egy nyelvészeti, egy filozófiai, és egy természettudományos szempont honorálásával. Elismerjük (1) annak a *filozófiai* megfontolásnak értékét, amelyre *Bartók* György nyomán szerzőnk is támaszkodott és amely mintegy a „Gestalt“psychológiás elméletek legmélyebb *lényegét* kívánja megfelelő magyar szóval kifejezni. E filozófiai szemponttal azonban szembe kell helyeznünk nemcsak (2) a tisztán *nyelvészeti* szempontot („Gestalt“ = „alak“), de legelsősorban azt a tényt, hogy (3) a *természettudományos* (és főképen orvosi) szakirodalom a magyar „alkat“ szót — teljes joggal és *zavartalan egyöntetűséggel* — a „konstitúció“ fogalmának magyar megfelelőjeként használja. Minthogy az a kísérlet, hogy ezen az *adottságon*, az „alkat“ szónak a „konstitúció“ számára való „lefoglaltságán“ változtassunk, teoretikusan nem igazolható, tehát önkényes, praktikusan pedig — bizonyára — sikertelen vállalkozás volna, ehhez az *adottsághoz* — már csak a tudomány *egysége* miatt is — alkalmazkodnunk kell, és pedig annál is inkább, mert nemcsak a természettudomány ismeri a konstitúciót jelentő „alkatot“, de a konstitúció (= alkat) fogalmán éppen *lélektani* irányzat is épült már: *van* (és úgy tetszik, egyre jelentősebbé fejlődik) egy külön — a „Gestaltpsychologie“től teljességgel különböző — „konstitúciós psychologia“, amelynek teoretikusan pontos és jogos — és egyúttal praktikusan valóban egyedül használt — magyar megfelelője éppen az „alkati“ vagy akár „alkatlélektan“. — Az egységes magyar lélektani terminológiának kialakítása Társaságunknak és Szemléneknek egyik lényeges feladata: a megfelelő magyar műszók megválasztásánál pedig tekintettel kell lennünk mind a nyelvtudomány, mind egyéb „szak“tudományok (közöttük a természettudományok), mind pedig a filozófia követelményeire — de legelsősorban a kiválasztani kívánt műszó *eddig* jogos tudományos használatára.

A szerkesztő.

Némely hasadásos jelenség differenciális lélektani és psychopathologiai értékeléséhez.

Irta: NYIRŐ GYULA.

Miután a szigorúan vett orgános pathológiai irányzat termékenyítő hatása a psychiatriát illetően holtpontra jutott, a psychopathológiai, helyesebben a pszichológiai irányzat vette át a vezetést, mely irányzat még mindig ad újat és újat. *Lechner* mondja: „Örök igazságok az orvosi tudományok körében fel nem állíthatók, a pathologia elméletei sűrűn váltogatják egymást. Mindazonáltal megismerésük percében nemcsak uralkodnak az orvosi ténykedéseken, hanem új irányt is adnak a kutatásoknak.“

A lélektani kutató módszerek a betegség lényegéhez, az egyes betegségek megértéséhez sokkal közelebb vitték az orvost, mint megelőzőleg bármely irányzat, és nagyon valószínű, hogy ha végleges systematicát, — melynek majd mégis csak biochemiai, biophysikai, dinamikai alapjának kell lennie — nem is adhat, az orvostudományban eladdig nagyon elhanyagolt lélek-életteni rejtélyekre derít ezután is még sok világosságot. Feltétlenül bízom a pszichológiai szempontok által termékenyített psychiatria rohamos továbbfejlődésében és hiszem, hogy egyfelől a pszichologia, psychopathologia, másfelől a szervezet biochemiai, biophysikai viszonyainak és e két nagy tényező korrelációjának megfejtése után sok világosság fog derülni a psychosisok keletkezésének, megelőzésének és gyógyításának rejtélyeire.

Ma még részleteiben sincsenek az említett kutatási irányok, módok kidolgozva, nemhogy az egész egységet átláthatnók. Pedig megérteni valamit csak akkor tudunk, ha az egészet vesszük, ha az egészet szemléljük és megállapítjuk a részek közötti viszonyt. Ezért jelent még ma is felbecsülhetetlen haladást *Birnbaum* structuranalizise és a *Kretschmer*-féle többdimenziális diagnosztika.

Az orvosi pszichologia fejlődésében — *Freudot* is beleértve — eladdig a legnagyobb jelentősége *Kretschmer* testalkattanának volt, mely által bizonyítva láthatjuk, hogy az

elmebetegségekben megnyilvánuló kóros lelki reakciók jórészt csak túlzottjai, torzítottjai a normális lelki reakcióknak.

Nem céлом e rövid közlemény keretében *Kretschmer* már amúgyis általánosan ismert elméletének vázolója, sem annak bírálója. Tudjuk, hogy két nagy csoportja közül a ciklothymiás vagy synton biotypust szinte általánosan elfogadják. A dyston, illetve schizothymiás csoport szempontjából már sok ellentmondással találkozunk. Legelső sorban azért nem ismerik el e csoport biotypusként való önállóságát, mert schizothymiás, különösen hasadásos jelenségek mindenkinél előfordulhatnak, illetve elő is fordulnak. Ezért ajánlotta *Bleuler*, hogy a határozott synton vagy dyston megjelölés helyett inkább azt mondjuk valakire, hogy túlnyomóan synton vagy túlnyomóan dyston. És valóban — miként a normális személyiségeknél — a felosztás alapját tevő két elmebetegségben szenvedők egyedeinél is keverődést látunk és ezért elfogadhatjuk *Bleuler* tételét: ma már az a diagnosztikai kérdés, hogy az endogén elmebetegségben szenvedő ember mennyiben mania-depresszív és mennyiben schizophreniás. De, hogy mindkét biotypus jellemző tünetei közül a domináns biotypus mellett az ellenkezőjéből is találunk egyes vonásokat, e körülmény még nem fordítható *Kretschmer* tana ellen, mert a különböző biotypusú személyiségeknek összeházasodása folytán az utódok a legkülönbözőbb ötvözetek lehetnek.

Hogy *Kretschmer* schizothymiás csoportja nem érte el azt az önállóságot, mint amit a szerző gondolt általa elérhetőnek, véleményem szerint még más okban is kereshető. E biotypus elnevezése, a schizothymia, elsősorban a hasadásos jelenségekre hívja fel a figyelmet, melyek — elismerem — lényeges sajátosságai a *Kretschmer*-féle schizothymias csoportnak, de nem annyira fontosak, mint a psychaesthesiás proportió uralkodó volta a diathesises proportióval szemben. Rendszerint úgy történik, hogy amikor az egyes személyiségeket *Kretschmer* nézőszögéből vizsgálat alá vesszük, nem a hangulatkeverődést, az érzékenységet vagy az érzéketlenséget nézzük, hanem kutatjuk, hogy vannak-e az illető egyénnél hasadásos jelenségek, vagy nincsenek.

Hogy a schizoid névvel jelzett lelki tünetek eredet, sajátosság szempontjából egymástól mennyire különböznek, hogy a schizoid jelző mennyire nem közös nevező, misem bizonyítja jobban, mint az, hogy e tünetek egységes definitióját nem tudjuk megadni. Hasadásos jelenségnek mondjuk, ha a személyiséget alkotó komplexumok közül egyesek önállóan, a többivel ellentétesen, velük nem összhangban nyilvánulnak meg. Történhetik ez a megnyilvánulás egymás mellett és egymás után. De hasadásos jelenség az én és a külvilág határainak elmosódása, a személyiség kivetítése, a személyiség megkettőzése, a komplexusképzés, az érzelmek, hangulatok kóros tapadásai.

Hasadási jelenségek az érzelmek kóros tapadásai, egyes érzelmeknek dominálása, irradiálódása, melyek különösen a kényszerneurosisoknál jutnak felszínre. „A kielégülést vágyó érzelem nem tapad oda mintegy az egész lelki élethez, de odatapad — valamely esetleges associatio útján — egy olyan tárgyhoz (képzet, gondolat, mozdulat, cselekvés), amely vele eredetileg semmi kapcsolatban nem volt: irradiálódik.“ (Lásd *Boda*: „Az érzelmi élet alapjai és kibontakozása“).

A kényszerneurotikus hasadása — bár közel van a schizopreniához — mégis mind ettől, mind a hysteriától megkülönböztethető, mint azt az idézett szerző is megteszi.

Minden bizonnyal van a schizoid jelenségeknek egy nagy csoportja, mely nélkülözi a constitutionális bélyeget és minden egyénnél egyaránt feltalálható. Ilyen schizoid functiono eredménye a szabadon felszálló képzet vagy gondolat, ilyenek a tudatos lelki eseményekkel szinkron jelentkező automatikus megnyilvánulások. De ide tartoznak nagyrészt az ambivalens jelenségek is. Vagy nem hasadási jelenség, midőn hozzátartozónk élete árán menekülve a halálos veszedelemtől, egyszerre kellemes és kellemetlen érzelmek hatása alatt állunk?

Hasadási jelenségek következhetnek be orgános betegségek folytán is, így az encephalitis epidemica után a schizopreniára igen emlékeztető schizoid tüneteket észlelhetünk, melyek lényegükben ezektől nagyon eltérők.

E közlemény kerete szűk a különböző schizoid jelenségek felsorolására. Hiszen tulajdonképpen csak az idealizált mánia az, ahol hasadási jelenségek nem észlelhetők. Minél jobban közeledik a diathesisis proportio az egy, illetve a minus felé, annál több hasadási jelenséget fogunk az egyes megfelelő személyiségekben észlelhetni. Csak a mániás beteg lelkivilágában van meg a teljes harmónia, ő adja egyedül közvetlenül önmagát, elfogadva a külvilágot olyannak, amilyen. Hiányzik nála a bajtokozi elfojtás, a komplexusalkotás, tehát közvetlenül számol le mindennel, illetve nem veszi észre, nem érzi át és nem folytatja a harcot a külvilággal szemben. Csak objective beteg, subjective nem. A melanchóliás betegnél már sok a kapcsolat a schizoid typussal. A külvilággal szemben meg nem felelőnek érzi magát, önkicsinyítései, téves eszméi, sokszor még érzékesalódásai is vannak, egytől egyig mind schizoid jelenségek.

A hasadási jelenségek helyes megkülönböztetésének nagy differenciális lélektani értéke van, a normális egyének osztályozása tekintetében is. De annál a viszonynál fogva, hogy a pathológiás reactiók a normális reactióknak csak túlzottjai, a differenciális lélektan különösképpen a pathologikus hasadási jelenségek éles megkülönböztetésének láthatja hasznát.

A jelen közlemény keretében csak azokra a schizoid jelenségekre szeretnék reámutatni, amelyek halványan kifejlődve a legtöbb normális egyén lelki életében szerepet játszanak, a pathológiában pedig a hysteriát és a schizophreniát teszik.

A hysteriás schizoid jelenségek a két constitutiós csoport bármelyikénél előfordulhatnak és a schizothymiás csoport hasadásos jelenségeitől megjelenésükben, külsejükben talán nem, de lelki megokoltságukban lényegesen különböznek. Hysteria alatt ugyanis — Freud és Kretschmer fejtegetésének alapján, illetve az ő gondolataikat továbbfejlesztve — egy philogenetikailag fejletlenebb lelki alkatot értünk, ahol az ősi érzelmi réteg — mondjuk thymopsyche — dominál és amely primitív lelki alkat az őt érő megfelelő milieu hatásokra többnyire ősi, primitív módon reagál. Nyilvánvaló tehát, hogy a hysteria hasadásos betegség, hiszen a hysteriások lelkében az értelmi és érzelmi élet között nincs meg a megfelelő összhang, az értelmiség az érzelmi élet fölött kellően uralkodni nem tud, azt kellően nem fékezi. De még jobban megnyilvánul a hasadás a primitív lelki alkatot jellemző primitív reakciókban. Primitív reakció alatt ugyanis — Kretschmer meghatározását kiterjesztve — értem mindazokat a lelki reactiv megnyilatkozásokat, melyek pusztán az érzelmek és indulatok — még helyesebben vágyak — hatása által, tehát az értelem, a logikus és ítélő műveletek változtató és gátló hatása nélkül célt teljesítenek, vágyat töltenek be, vagy veszélyt távolítanak el. Tehát a primitív reakciónál relatív értelemben véve a kéreg és a kéreg alatti mechanizmusok különválása, hasadása következik be, illetve a kérgi mechanizmusok által leszakadt komplexumok az ősi, az érzelmi réteg uralma alá kerülnek. A primitív reakciók eszközei eszerint a hypobuliás és hyponoikus mechanizmusok, illetve a philogenetikai értelemben vett ősi lelki készülékek. Ilyen primitív reakciók az explosivus kisülések, midőn valamely élményi behatás-okozta indulat megfontolás nélkül közvetlenül elemi módon sül ki. Ilyen a rövidzárlati cselekvés, midőn az indulatok bonyolult cselekvések alakjában kerülnek felszínre, anélkül, hogy közben értelmi folyamatok játszódnaak le. Ilyen reakció az elfojtás, a komplexusképzés, a színlelés, ha vágy teljesülést céloz, hasonlóan a konverziókhöz, a betegségbe való meneküléshez. Az ősi réteg önálló, kiterjedtebb működése nyilvánul meg a ködös állapotban, a hysteriás deliriumokban.

A hysteriának tehát két kriteriuma van: a fejletlen lelki alkat és a primitív reakció. És még egyszer kiemelve, a hangsúlyt ide szeretném tenni: nem minden megnyilvánulás primitív reakció, amely megnyilvánulás létrejöttéhez ősi mechanizmusok funkciója szükséges. Csak az a primitív reakció, vagy hogy fogalmat ne zavarjunk — mondjuk — hysteriás primitív

reactió, amelyet vágy vezérel, s amelynek révén az egyén személyisége magasabb rétegeinek munkálkodása nélkül ér el valamely célt vagy hasznot.

Cél és vágytendenció nélkül is bekövetkezhetnek a primitív mechanizmusok functiói. Ezek azonban a hysteriától lényegesen különböznek. A megegyezés köztük csupán abban van, hogy mindkettőnél érzelmi hatásokra ugyanazon archaisztikus réteg-működések nyilvánulnak. És bár ezen ősi nyilvánulások célszerűeknek tünnek fel, vágytendencia csupán a hysteriásnál állapítható meg, s így természetes, hogy nem diagnosztizálhatunk hysteriát, ha az ijedség következtében a lábak megtagadják a szolgálatot, a hang rekedtté válik, a haj az égnék áll, hasmenés és vizelet jelentkezik, vagy ha az utálat hányást idéz elő.

Ugyancsak hypobulikus mechanizmusok kerülhetnek felszínre hypochonder kényszerekből, ahol a képzet és az azt kísérő félelmi érzelm az indító rugó. Élesen elkülöníti e réteghasadást a hysteriás jelenségektől, hogy a hypochondriás esetekben félelem teljesül be, anélkül, hogy abból az individuumnak haszonra lehetne kilátása. Itt képzetek játszanak közre, már pedig a hysteria *Moebius*-féle elmélete rég megdöntöttnek tekinthető. Mihelyt azonban a hypochonder kényszeresnek vágyteljesítő, részvételtől célja van a meglévő félelem ellenére is, akkor betegsége már komplikáltabb, mert hysteriásan színezett.

Sok szerző utal az egyes sajátos vonásokra, melyek a schizophrénia és hysteria rokonságára hívják fel a figyelmet, sőt vannak szerzők, kik a hysteriát schizoneurosis névvel illetik. *Kretschmer*, *Bleuler*, *Storch*, *Schilder* szerint a rokonságnak az az oka, hogy mindkét betegség egy és ugyanazon ősi rétegben zajlódik le és előtérbe lépnek a hypobulikus és hypobulikus mechanizmusok, mely jelenségek a magasabb rétegek ontogenetikai fejlődésének és individuális tökéletesedésének gátlásából származnak. Ez a folyamat a hysteriánál — *Bleuler* szerint — tisztán psychogén, a schizophréniánál psychogén és toxigén eredetű. Különben is — *Bleuler* szerint — a hysteria csupán egy schizoid reactio emelkedett önérzettel és az affektivitásnak a mániához hasonló emelkedettségével párosulva.

Sokszor nehéz feladat a hysteriás réteghasadást a schizophréniás réteghasadástól megkülönböztetni, mert mindkettőben a vágyak játszanak nagy szerepet, de azért e hasadások mégis lényegileg különböznek. Míg a hysteriánál a *tymopsyche* erősebb mint a *noopsyche* és ez utóbbi kóros reactiók alkalmával kiiktatódik, abban részt nem vesz, addig a schizophréniánál a két réteg egymás mellett, egymással a legkuszábban keverődve nyilvánul meg. *Rombout* szavai szerint is a hysteriánál alternáló psychotikus és normális elemeket észlelhetünk, a schizophréniánál egymás mellett láthatjuk ezeket.

A hysteriás állapotokban a kedélymozgalmaknak, affektivitásnak ősi formában való kisülése történik meg, a schizophreniánál inkább az ösztönök használják fel az archaistikus mechanizmusokat, például a stereotyp mozgások, az idegen befolyással szemben való ösztönszerű ellentállás alakjában. Míg a hysteriás vágybetöltés a külvilág, a külvilág más személyei előtt és fölött győzelmet, tehát külső győzelmet jelent, a schizophreniás vágybetöltése autistikus vágyteljesülés, mely a külvilág, az idegen személyek helyzetével, sorsával nem törődik. A külvilág reá nézve szinte felesleges és legfeljebb csak akkor kényszerül azt valóságként fogadni, ha a legelemibb önfenntartási ösztönében van veszélyeztetve. „Az egyik schizophreniás szuverén módon megveti a valóságot és tőle minden érdeklődését megvonja . . . vagy . . . helyébe esetleg képzelődései alapján alkot egy — vágyainak megfelelő — hallucinált vagy csak tévesen kikonstruált álvilágot, mythost.“ (Lásd *Boda*: „A nevelői célkitűzés problémájához.“). Innen magyarázható, hogy a hysteriás — mert hiszen nála az affektusnyilvánulások, elsősorban a mimikai kifejezések lépnek előtérbe — kifejező módja érthető, ő konvencionális symbolumokat használ és így psychés történései is átérthetők. A hysteriásnak az a fontos, hogy a konfliktust megoldja és abból a külvilággal szemben győztesen kerüljön ki. A schizophreniás önmagával küzd, individuális archaistikus symbolumokat használ, a külvilág az ő számára lényegtelen, tehát magát megérteni nem törekszik. A hysteriánál a primitív mechanizmusok csak a vágy beteléséig működnek és ha ez megtörtént, bekövetkezik a kiegyenlítődés. Ez vonatkozik a konverziós tünetekre is. A schizophreniás vágyának teljesülését a külvilággal nem közli.

Míg a hysteriánál elsődlegesen csak a primitív tymphysche megnyilvánulásait észlelhetjük és csak legfeljebb másodlagosan játszik szerepet az akaratos reflexerősítés (*Kretschmer*), illetve a fejlettebb (nem ősi) értelem, a primitív noopsyche legfeljebb csak a kódos állapotban jut ritkán és valószínűen schizothymiás komponensként kifejeződésre, a schizophreniánál ott látjuk a primitív értelmet is a képesbeszédben, az eltolódásokban, saját testrészének megszemélyesítésében, az énnel a külvilágba való vetítésében. A schizophreniás személyiség akként hasad meg, hogy a primitív és a logikus világnézet a legpregnansabban egymás mellett jut kifejezésre, vagy a két világnézet egymással a legkuszábban keverődik. E primitív noopsyche teremt a mythost, a magikus elemeket, amelyek, — ha hasonlítanak is a hysteriás babonákhoz — attól lényegében különböznek, mert hiszen a hysteriás érzelmi világában a primitív psychének érzelmi jellege a domináló.

Röviden összefoglalva: e két hasadásos betegség legfontosabb pszichológiai különbsége: a hysteriás a valóságot ki-

követelő, a schizopheniás a valóságot elnyomó és így tehát ellentétes célokból használják fel ugyanazon ősi mechanizmusokat.

A psychopathologiai vizsgálatok ezen tanulságai — amint már említettük — útmutatói lehetnek a normális lelki reakciók megkülönböztetésének, helyesebben megértésének, és talán szolgálatot tehetnek a typustani osztályozás terén is.

Az alakuló közgyűlésen elhangzott beszédek.

I.

Oláh Gusztáv korelnök megnyitó beszéde:

Van szerencsém a megjelenteket tisztelettel üdvözölni és a Magyar Psychologiai Társaság alakuló közgyűlését ezennel megnyitom.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A mai napon megint egy új követ illesztünk bele a magyar kultúra tempomába, mely anélkül hiányos lenne.

Ez az egyesület hivatva lesz a legmagasabbat, amivel bírunk, kutatásai tárgyává tenni — az emberi lelket.

Engedjék meg, hogy mielőtt az egyletté alakulás formáira áttérnénk, néhány szót mondjak pszichiatrikus szempontból magáról erről a tárgyról és ezen kutatások nagy, szinte parttalan területéről.

Tisztelt Értekezlet! Világszemléleti képünknek, hogy úgy mondjam, világnézeti recehártjánknak van egy vak foltja, mely látóvá sohasem lehet és örök titkot takar.

Az állatvilág egész fejlődési rendje, kezdve az első plasmaen-től, fel az emberi lélek küszöbéig, maradéktalanul elgondolható. De ezt a küszöböt átlépni, sem elgondolással, sem elképzeléssel nem tudjuk és nem is fogjuk tudni soha, mert azt ez a vak folt számunkra lehetetlenné teszi.

Aminthogy az első plasmaén kiesett a világ chemiai és physikai rendjéből és szembehelyezkedett vele, önélete örök fennmaradásának szolgálatába hajtva a rajta pillanatról-pillanatr átvonuló anyagot, ép úgy az esetlen és a természettől fegyvertelenül hagyott, védtelen, csupasz lény, aki barlangja falára az első rénszarvast rajzolta, kiesett az állatvilág rendjéből, mert a külvilágot, amellyel eddig csak *szemben* állt, most *vissza* kivetítheti magából, azt objektíválhatja és abban mint tükörben önmagát szemlélheti, amire a legintelligensebb állat még csak nyomokban sem képes.

Itt valami történt. Ez volt a lélek teremtésének magasztos perce, amelyet minden hasonlat vagy symbolum hiányában csak úgy fejezhetnék ki, hogy az Isten lelket lehelt az emberbe.

Sokan azt mondják, hogy biologiailag a legintelligensebb állat értelmiségét a legprimitivebb ember elméjétől jóformán csak fokozatok választják el és nincs is valami lényegesebb különbség. Az a pár gyrus már igazán nem számít!

De van különbség! Óriási, két világot elválasztó különbség. Közbülső láncszemeket emberi lélek és állati értelem között nem ismerünk, ép úgy, mint ahogy nem ismerünk átmeneti lényeket a szerves és szervetlen világ között. Amiket ilyeneknek vélték, azok csak látszólag célszerű mozdulatokat végző szervetlen alakulatoknak bizonyultak.

A legsúlyosabb idióta idiotismusa *emberi* idiotizmus és a legintelligensebb állat intelligenciája *állati* intelligencia.

Az az idióta, aki tébolydai asztalkája mellett órákon át játékköveket rak egymás mellé, egymás fölé, azokat nézegeti, bambán mosolyog, de *mosolyog*. Lesöpri, más alakban újra rakja őket, mert alkotásában *kivetített én-jét* tükrözteti.

A macskakölyök játéka csak *nekünk* játék, a macskára nézve az csak ösztönös energiák aktiválódása, a játéknak, a helyzetkómikumnak legesekélyebb megértése nélkül.

Csak az emberi élet tudja a külvilág történéseiben, helyzetképeiben, történelmi alakjaiban önmagát tükröztetni. Még a legintelligensebb állat előtt sincsenek tájak, vidékek, harmóniák, szépségek. Számára a *természetnek* nincsen lelke.

És amit az ember így kivetít, az tényleg *van*. És *csakis* az van. A többi egy valótlanosság, tér és időnélküliség, tárgyaltalan és történéstelen, mert tárgy kontúrok nélkül, melyet a szem rajzol meg, történések szubjektív élmény nélkül: világnézleti képtelenségek.

A mythologia összes Istenei, a Niebelungok alakjai mind, tényleg és valóságban, léteztek. Azok reális létét tagadásba venni annyi, mint azt mondani, hogy szivárvány nincs, mert ha oda megyek, ahol azt látom, nem talállok semmit. Pedig a szivárvány *a velem való viszonylatban* tényleges valóság, ép úgy, mint ahogy Csaba királyfi, Toldi, sőt Hári János tényleg éltek és léteztek és azokban az utókor történelme optikai törésben kivetített önnönmagát szemlélte — holott ha vissza tudna menni azokba az időkbe, ott szinte nem találna semmit. Ezzel a lélekkel, annak megnyilvánulásával, működésének törvényszerűségével fog egyletünk foglalkozni, lehetőleg újszerű beállításokat és új ösvényeket keresve.

Engem mint *psychiater*t főleg az a kérdés érdekel, hogy mit várhat a *psychiatria* ezen kutatások új irányaitól.

Megvallom, hogy mi *psychiaterek*, ha nem is idegenkedéssel, de bizonyos désinteressement-nal viseltetünk a *psychologianak* a transcendentálizmust súroló elvonultságával

szemben. De másfelől meg kell állapítanom, hogy *épen most* van az az időpont, amelyben a pszichiatria és a psychologia hogy úgy mondjam *astronomiai közelállásba* került újra egymással, úgy hogy egy kölcsönhatás, mondjuk psychikus gravitatio, véleményem szerint kikerülhetetlen. Ezen kölcsönhatás kimélyítésére és a psychologiai társaság sikeres működésére az Isten áldását kérem.

II.

Boda István beszámolója a „Magyar Psychologiai Társaság“ megalakulásának előzményeiről:

Az a terv, amelynek valósággá válása — ha Önök is, igen tisztelt Hölgyeim és Uraim, úgy akarják — néhány perc múlva elkövetkezhetik, határozott formában való felvetődésétől számítva aránylag rövid idő alatt jutott el a megalakulás küszöbéig. Hogy ezt az út aránylag gyorsan tehetta meg, ennek két oka volt: az egyik az, hogy a lélektan magyar munkásai előtt szíves fogadtatásra és egyúttal tudományos köreink részéről általában megértő jóindulatra és támogatásra talált, a másik az, hogy tervünknek mai végső formájában, önálló tudományos társaság alapításának formájában való kialakulását hosszabb ideig tartó oly előkészítő munka előzte meg, mely a célszerűeknek látszható egyéb megoldási módokat már megkísérelte. Ebben az előkészítő munkában — csak a legáltalánosabb körvonalakat vázolva — ismét *két fázist* különíthetünk el. Az előkészítő munka első fázisának uralkodó vonása egy lélektani *folyóirat* indításának terve, a második fázis vezető gondolata valamely már *meglevő tudományos társasággal*, elsősorban a Magyar Filozófiai Társasággal való *együttműködés* terve. Ha ezért az önálló tudományos társaság alapításának ma megvalósulás előtt álló tervét a máig megtett út *harmadik fázisául* jelöljük meg, a történeti fejlődés vonalainak kutatásához szokott szem ebben az egész, három fázisú előkészítő munkában bizonyára könnyen hajlandó egy *természetes és egészséges evolúció körvonalait fedezni fel*, mintegy az *öneszmelet* fejlődését és végül a *magára találás* fokát. Ezt az előlegezhető ítéletet igazolják-e vajjon a *valóságban* lejátszódott tények?

Hazánk a lélektani kutatások terén korántsem áll a vezető államok sorában. Ha e ténynek sok oka van is, ez okok között bizonytalannal nem az utolsó helyen áll az az ok, hogy *magá a lélektan* aránylag fiatal tudomány. Ami pedig fiatal, annak — még a tudomány terén is — oly sokszor jegye (és olyan természetes jegye) a *kiforratlanság*. De a józan magyar szellemet történeti fejlődésének egyetlen fokán se ismerjük fel olyanak, amely a ki nem forrottságok iránt lelkesedő lett volna. Ábrándokat szőni szeret ugyan, de a tudományos valóság-meg-

ismerés terén inkább maradi, semmint a szilárd megalapozottságot nélkülöző irányokban újítani vágyó tudós. Egészséges, ép érzéke azonban a szükségtől parancsolta fejlődésmenetnek mindenkor, józanul és úgyszólván harc nélkül, enged. A tudományos pszichologia sokáig tapogatózott, s bár máig se forrhatott ki teljesen, egyfelől egyre jobban fejlődik pl. a pszichofizikai megfelelések keresésétől és az asszociációs mozaikpszichológiától az *egészek*, alkatok, egyéniségek, típusok jobb megismerése felé, másfelől egyre teljesebb érvényesülést követel egyre gyarapodó törvényszerűség-felismerései számára a *gyakorlati* életben, ismét másfelől egyre világosabban ismeri fel *más tudományokhoz* való igazi viszonyát, egyre jobban hangsúlyozza velök szemben való relatív önállóságát, úgy hogy pl. a szűkebb értelemben vett „természettudományokat” utánozni kívánó hajdani tudományos pszichológiából ma már nemcsak önálló, meghatározott kutatáskörű, *saját* módszerrel élő, saját szempontokat követő, sajátosan *lelki* értelmező tudomány, de sok egyéb tudománnyal szemben, nem egy tekintetben, *középponti* tudomány lett. A mi hazánkban aránylag csak kevés psychologus-kutató tevékenykedett, akikről a nemzetközi tudományos élet, ha egyáltalában tudomást szerzett, — önhibájukon kívül és elsősorban az idegen *nyelv* használatának kényszere miatt — nem mint *magyar* kutatókról vett tudomást. Ezért lappang már évtizedek óta egy ábrándos terv a magyar pszichologia munkásai között, mely hol itt, hol ott felszínre tör: *magyar* lélektani folyóiratot indítani, vagy legalább időhöz nem kötött közleménysorozatot megjelentetni. Ily terv immár határozottabb formában felmerült néhány évvel ezelőtt is. Személy szerint *Ranschburg* Pál, magyar lélektani irodalmunknak a külföldön is legegységesebben elismert vezető alakja vetette fel — ám terve, úgyszólván már az első lépésnél, el kellett hogy akadjon. A magyar lélektani kutatások tervszerű egységesítésének ez az *egyik* fejlődésiránya. Egy *másik* fejlődésirány többfelé ágazik és nagyobb eredményekre vezet. Egyfelől a *gyakorlati* szükség megkövetelve a helyes lélektani belátásoknak a nemzeti kultúrális élet egyre több területén való hasznos érvényesítését, az a magyar szellem, amelyről az imént azt mondtam, hogy egészséges lélektani érzékkel rendelkezik és hogy a szükségessé vált újításokat, ha lassan is, végül szép csendesen elfogadja, nem zárkózatott el mereven az idők követelményei elől: a *gyógypedagógiai* vizsgálatok, a *gyermeknevelés*, a *szülőnevelés*, a *psichotechnika* terén fejlődés, laboratóriumi munka, sőt társasági tömörülés, hazai állapotainkhoz mérten aránylag intenzív tevékenység indul. Másfelől felismertetik a *népszerűsítő* és *felvilágosító* lélektani előadások és felolvasások szüksége, továbbá művelői akadnak egyes *szaktudományok* (így pl. a társadalomtudomány) *lélektani vonatkozású* problémáinak.

Ez utóbb említett három irányban tehát: a népszerűsítés szükségének felismerése terén, a lélektan és egyéb tudományok találkozó vagy egymással szervesen érintkező, sokszor egymástól feltételezett problémáinak feltárása terén, végül a lélektan, mint a gyakorlati kultúrális élet egyes területén máris értékesíthető, irányt, lehetőségeket, eszközöket föltáró, hasznosan alkalmazható tudománynak művelése terén megindult valamelyes — és eredményes — fejlődés, ám az első iránynak: a lélektannak elsősorban *önálló tudományként* való továbbfejlesztésének szolgálatába se folyóirat, se társasági tudományos egyesülés nem állott.

Reátérve a mi társaságunk *közvetlen* előzményeire, az első kezdeményezés megindulását kb. egy évvel ezelőtről keltezhetjük, pontosabban: a *Budapesti Philológiai Társaság* 1927. évi február hó 9-én tartott felolvasó ülésétől.¹ A kiptanó tervet mindazok, akikkel elsőkül közöltetett, megér téssel és rokonszenvvel fogadták, így időrendben *Hornyánszky Gyula*, majd *Ranschburg Pál*, nem kevésse utóbb *Kornis Gyula* és *Pauler Ákos* professzor úr öméltóságai, akik mind a négyen szíves beleegyezésüket adták ahhoz, hogy a megindítandó *folyóirat* címlapján nevük, mint a szerkesztésben közreműködőké, szerepelhessen. A folyóirat terve ez volt: egyesíteni maga körül nemcsak a szorosabb értelemben vett psychologusokat, de egyéb tudományoknak a lélektannal érintkező területeken búvárkodó kutatóit is; elősegíteni a magyar lélektani kutatások tervszerű többirányúságát; megvilágítani a lélektannak egyéb tudományokhoz való viszonyait; tárgyköre és módszerei önállóságát, sok tudománnyal szemben közeponti, másokkal szemben fontos segédtudományi jellegét, stb., sürgetni a tudományosan igazolt lélektani felismeréseknek a nemzeti kultúrális élet minden körében való gyakorlati érvényesítését; végül mélyíteni a külföldi tudományos élettel való kapcsolatokat. Nehány nagynevű külföldi tudóssal való részben szóbeli, részben írásbeli tárgyalások azt a meggyőződést ébresztették, hogy ily vállalkozás mellett a külföldi tudományos élet se maradt volna teljesen közömbös: a terv részük-ről is kedvező fogadtatásra talált és így megvalósításához külföldi tudósok közreműködése is biztosítottnak látszott. Ám az *anyagi* nehézségek szomorú magyar akadályá meggátolta a gyors megindulást, közben az előkészületek szép lassan átvezettek a *második* fázisba, valamely már meglevő tudományos társasággal való kooperáció tervéhez. A leghatározottabb formában a *Magyar Filozófiai Társaság* kebelében merült felt a terv: alakuljon a Társaság keretén belül külön lélektani szak-

¹ Az egyik felolvasás tárgya: Arany János „különös természete“ volt. A felolvasást követő beszélgetések során vettették fel először egy lélektani folyóirat (esetleg társaság) alapításának terve.

osztály és a tervezett folyóirat e szakosztály közlönyeként induljon meg. Ám többféle — és főképen ismét anyagi — nehézség miatt ez a terv sem vált megvalósíthatóvá,² a Társaság elnökségének és választmányának nemes megértése és rokonszenvező segíteni vágyása ellenére sem. A Társaság folyóirata, az *Athenaeum*, azonban felhívta a Társaság tagjainak figyelmét az új vállalkozás tervére, sőt a szétküldött folyóirat-példányokba az előzetes jelentkezés céljára szolgáló levelezőlapok mellékeltek. A Filozófiai Társaság e példáját követte a Magyar Társadalomtudományi Társaság és a Budapesti Philológiai Társaság is, rajtuk kívül pedig egy vagy más formában támogatták a folyóirat tervét egyéb társaságok, illetve folyóiratok is. Mégis — e nemeslelkű támogatás ellenére — a Magyar Filozófiai Társasággal való kooperáció tervének meghiúsultával rövid ideig tartó krízis, az elernyedés és a depresszió rövid időszaka vált uralkodóvá, amelynek elmúltával az előkészítő folyamat immár utolsó, *harmadik* fázisába lépett: önálló tudományos társaság alapítására törekedett s a társasági tömörülés előkészületeit aránylag rövid idő alatt sikerrel el is végezhetette.

A történeti hűséghez hozzátartozik, hogy önálló társaság alapításának terve már eleddig is fel-felvetődött az előkészületek folyamán. Különböző okok azonban egyelőre mindig az ily alakulás terve ellen döntöttek. Most mégis, határozott világossággal, éppen *ennek* a tervnek gyors megvalósítása vált az előkészítő munka céljává attól a perctől kezdve, amikor remény nyílt arra, hogy az esetleg alakítandó lélektani társaság számíthat valamelyes állami támogatásra is. Az előkészületek most már gyorsan haladtak előre és bár némely akadállyal meg kellett még küzdenünk, *ezek* az akadályok már talán kisebbek is voltak azoknál, amelyekre el voltunk készülve. Szándékaink és felkéréseink visszautasítására csak igen kevés esetben találtak, úgy hogy e hó 12-én megtarthattuk a mai alakuló közgyűlésünket megelőző és azt előkészítő utolsó és legnépe-sebb értekezletünket, amely az alapszabálytervezetet gondos megvitatás után elfogadta, a tisztikar és a választmány jelölését megejtette.

Ugy véljük, igen tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy Önök előtt felesleges lesz részletezően indokolnunk: miért van szükség erre a mi társaságunkra, egy oly társaságra, amelynek legfőbb célja egyfelől a lélektan összes irányainak és egyéb tudományokkal érintkező határterületeinek művelése, másfelől a tudományosan igazolt lélektani tételeknek a nemzeti kulturális élet minden körében való lehető legeredményesebb ér-

² Az e tervvel foglalkozó választmányi ülésre vonatkozóan l. a Magyar Filozófiai Társaság folyóiratában (*Athenaeum*, 1928. 3—4. f. 156. l.) megjelent titkári jelentést.

vényesítése. Valljuk: a tudomány nemesak önmagáért van, de van az életért: a magyar tudomány a magyar életért, a magyar kultúráért. Az egyetemes magyar életnek ma egy célja van: a feltámadás. A feltámadás útja pedig az erősödés és az emelkedés. Erősödés, emelkedés, feltámadás: ezt a célt kívánja, sajátos magyar céljaként, szolgálni Társaságunk is, a tudomány által. A tudomány az egyetlen versengésterület, amelyen a győzelem nem tesz elbizakodottá, kegyetlenné, kizsákmányolóvá és amelyen a vereséget se követi a kisebbedés, *csonkulás*, de ahol a vereségből is közvetlen haszon, emelkedés, egészebbé válás származik. Ezt a tudományt kívánjuk a magyar élet tengelyévé tenni, mert *belőle* kell kisugározódnia, rajta, mint egyedül szilárd alapokon, kell felépülnie a *gyakorlati* kulturális építő munkának. És tőle kell kiindulnia a *népszerűsítő és felvilágosító* munkának is: mert a legjobb népszerűsítő és felvilágosító nem az ú. n. „tudománynépszerűsítő“ — és igen gyakran „tudományfélreértő“ — elme, de maga a tudományát fejlesztő tudós.

Szabad legyen végül köszönetet mondanunk mindazoknak, akik az előkészítő munkát támogatták, közöttük elsősorban *Kornis Gyula* államtitkár úr öméltóságának, akinek támogatását minden lépésünkben éreztük és akinek segítő keze nem egyszer új irányt szabott az előkészítő munka közvetlen célkitűzéseiben, *Pauler Ákos* egyet. tanár úr öméltóságának és a vezetése alatt álló *Magyar Filozófiai Társaságnak*: rokonszenvező támogatásuk a magyar filozófiai szellem nemes emelkedettségének újabb bizonyítéka, *Hornyánszky Gyula* egyet. tanár úr öméltóságának és a vezetése alatt álló *Magyar Társadalomtudományi Társaságnak*, végül általában mindazoknak, akik tervünket és törekvéseinket bizalmukkal és támogató segítségükkel megajándékozták és mai kiforrottságához hozzásegítették.

*

Ha e vázlatos ismertetés útján újra végig gondolva a csírából a teljesülésig elvezető egész előkészítő munkát, őszintén megkérdezem magamtól: vajjon valóban igazoltnak vallhatjuk-e azt az előlegezett ítéletet, amely az előkészületek különböző fázisainak épen ilyen egymásra következésében természetes és egészséges fejlődésmenetet volt hajlandó látni, ha megkérdezem magamtól legfőképen azt, hogy vajjon eredeti terveink megvalósítására valóban épen a *társasági* keretek között való tömörülés bizonyulhat ma a legmegfelelőbb — és így mintegy a „magára-eszmélés“ legteltesebb fokát jelentő — szervezkedésformának, e kérdésre határozott „igen“-nel kell válaszolnom. Igent kell mondanom, mert arra, hogy a lélektani problémák *minél több* kutatója *minél több* irányban és *minél többféle* területen munkálhasson össze, a társasági keretek között való tömörülés látszik a legmegfelelőbbnek és az

ilyen egyesülés látszik a legalkalmasabbnak arra is, hogy a lélektan magyar munkásait és a magyar psychológiát mind a hazai, mind a külföldi tudományos fórumok előtt megfelelően képviselhesse. Az egyesületi élet ezenfelül lehetővé teszi a lélektan legkülönbözőbb irányú munkásainak egymás között és egyéb tudományok művelőivel való közvetlen érintkezését és ugyancsak ez a társasági tömörülés teheti hatásosabbá azt a törekvésünket is, hogy a helyes lélektani belátásoknak a nemzeti kulturális élet különböző terein való gyakorlati érvényesítését sikerrel munkálhassuk. Végül az egyesületi élet a legalkalmasabb arra, hogy keretében a tudomány művelői és az érdeklődő nagyközönség is egymással közvetlenebb érintkezésbe jussanak, mind a nyilvános felolvasó ülések által, mind az esetleg rendszeresítendő népszerűsítő tanfolyamokon, mind pedig a Társaság megindítandó folyóiratának hasábjain.

Az előkészítő bizottság nevében tisztelettel kérem Önöket, hogy azt az épületet, amelynek alapjait az előkészítő munka lerakta, megértő és támogató akarattal segítsek hozzá ahhoz, hogy minél hatalmasabbá, nagy céljainak minél megfelelőbbé tovább épülhessen.

III.

Ranschburg Pál elnök beszéde:

Először is köszönetet mondok megválasztatásomért. Sajátképeni programot akkor fogok majd adni, ha a társaság megnyitó ülését tartja. Ma csak igazolnunk kell, hogy okunk és jogunk volt megalakulni. A „Magyar Psychologiai Társaság” megalakulása elsősorban is feltételezi a psychológiának, ez pedig a *psychének létezését*. S valóban a psychét mint olyat elkerülni nemcsak az elmebeli zavarokkal s fogyatékoságokkal foglalkozó klinikus-pszichiater nem tudja, de a neurologus-pszichiater sem, aki az elme valamennyi hibás jelenségét az agy-idegrendszer bonc- és szövettani úton kimutatható anyagi hibátságaira igyekszik visszavezetni. De nem tudja kiküszöbölni a megismerésből a psychét az anyagot anyaggal mechanikai úton kezelő sebész sem, amint tudományával gondolkodóan foglalkozik. Elmebetegügyünk világszerte ismert nesztora, *Oláh*, bevezetőjében minden habozást kerülő nyíltsággal fejtette ki ezirányú nézeteit. De *Schaffer* Károly dr. elmeorvos-professzor, világhírű agykutatónk is elismeri tankegyetében a „psychét” mint ugyan az agykéreg működéséhez kötött, de anyagi substratumok ismeretében hiányában sem ma, sem *soha nem lokalizálható* jelenséget. Azt a kérdést pedig, hogy *minő a viszony psyché és agy között*, *Schaffer* meg nem oldottnak és az orvostudomány határain túlterjedő-

nek tartja. Verebély Tibor professzor is, kiváló kezű sebésziünk, kezénél is élesebb elméjével logikailag is boncolgatva az alkat sebészi jelentőségét, magának az alkatnak meghatározásánál nem képes elkerülni az annak *vegyi, fizikai és biológiai összetevőin felül álló*, tehát mindezekből le nem vezethető valamit, *a lelki tulajdonságokat sem*.

Magam is évtizedeken át igyekeztem elfogulatlanul elbírálni e kérdést, de a testi, fizikai természet mellett a lelki természetet a világot alkotó jelenségek összességéből kikapeszthatónak mai tudásunkkal nem találtam. *Van* igenis psyché, *van* psychés világ, melynek milétével foglalkozik az *elméleti*, a *tiszta psychologia*, melynek törvényeit a *tapasztalati*, s melynek a fizikai s testi természethez való viszonylatát a természet-tudományos: *biológiai, fiziológiai s összehasonlító psychologia* kutatja, míg az emberi élet különböző területein való gyakorlati jelentőségét az *alkalmazott psychologia* különböző ágai igyekeznek tudományyá kiépíteni.

A másik kérdés az, van-e szükség *Magyar Psychologiai Társaságra*? Valóban, nálunk ilyen, az *összes* psychológiát és nemcsak annak egyes irányzatait képviselő s az összes tudományos psychologusokat egyesíteni hivatott társaság eddig teljesen hiányzott. Ez az — igenis bőven meglévő — erőк szétforgácsolását jelentette s a magyar psychologiai tudománynak, mint ilyennek, bármennyire is igyekeztek egyes bűvárók a külföldi irodalomban magyar voltukat hangoztatni, gyengeségét, sőt ismeretlenségét eredményezte. Pedig a tudománynak, mint olyannak, kétségtelen nemzetközisége mellett minden egyes, a kultúrát szolgáló nemzet tudósai igyekeznek kutatásaikat, még pedig teljes joggal, nemzeti zászló alatt, mint a francia, mint a német, az angol, amerikai, olasz, stb. szellem teljesítményét, a maguk súlyával szerepeltetni a világot előbbre vinni s boldogabbá tenni hivatott kultúra mérlegén.

A tiszta psychologia előmunkásai mellett az összes *határ-tudományok* hazai jeleseit igyekeztünk a magyar psychologia épületének oszlopaiként egybegyűjteni. Bizton remélem, hogy a társaság megalakulása a tudományt, a nemzetet s az emberiséget egyaránt mind ideális, mind gyakorlati irányban gazdagítani fogja. Erre a munkára kérem kiváló elnöktársaimnak, a választmányoknak s a többi tisztikarnak, valamint összes jelentkező s jelentkezendő tagtársaimnak kitartó támogatását.

ISMERTETÉSEK, BÍRÁLATOK, VITA-KÉRDÉSEK.

PAUL RANSCHBURG: *Die Lese- und Schreibstörungen des Kindesalters. Ihre Psychologie, Physiologie, Pathologie, heilpädagogische und medizinische Therapie.* Halle a. d. S., Carl Marhold, 1928., 314 l. (A „Heilpädagogik und Medizin“ c. gyűjteményben.)

1. Német nyelve ellenére a magyar lélektani és gyógypedagógiai irodalom termékévé teszi e munkát nemcsak a szerző személye, de elsősorban az, hogy a benne ismertetett és értékesített kutatás-eredményeknek egy jórésze egy immár kb. három évtizedes cél-tudatos magyar kutató-munkának — részben a szerző személyes búvárlatainak, részben egy a nagy nyilvánosság által eleddig alig megfigyelhetően lefolyt kollektív munkának (a bpesti Gyógypedagógiai-Psychológiai Laboratorium kutató munkájának) eredménye. A kötet már első átlapozásakor meglep rendkívüli problémagazdagságával és igen gondos felépítésével. A szerző figyelmé kiterjed problémáinak a legheterogénebb kutatásterületekre elvezető kapcsolataira. E sokféle tudomány körébe beletartozó (főképp lélektani, fiziológiai, anatómiai, pedagógiai és orvosi) problémáknak egyenlően gondos, elmélyült és egységbe olvadó vizsgálata oly monográfia megalkotását eredményezte, mely a modern lélektani irodalomnak kétségtelenül legértékesebb termékei közé tartozik. Hogy e munka ily teljessé, egésszé és kiforrottá alakulhatott, ebben bizonyára jelentős része van annak az egyre szélesebb körű kutatásokra és egyre nagyobb elmélyülésre sarkalló erőnek, amelylyel egy saját felfedezés minél teljesebb és minél mélyebb alapokból való bizonyításának vágya bír. A „*homogén gátlás*“ ranschburgi elméletére célunk, amely elméletnek ép ebben a kötetben adja szerzőnk a legnagyobb teljességű rajzát, ismertetve annak történeti fejlődését, valamint teljes demonstrációs és vita-anyagát. A homogén gátlás elméletének tárgyalása valósággal *külön monográfia* a monografiában: külső terjedelme tekintetében is jóval túlhalad azokon a kereteken, amelyeket a hom. gátl. jelenségének, illetve a hasonlók egybeolvadás-törekvésének éppen a *vizsgált* írás-és olvasás-zavarok terén való fontossága megkövetelt volna, hiszen a vizsgált zavarokban a hasonlók egybeolvadási törekvése által jelentett *qualitativ* determinánsok — amint a szerző maga is hangsúlyozza — csak másodlagos fontosságúak az elsődleges *quantitativ* determináló tényezők mellett. Am ha ez kárára is lehet a mű külső formai szerkezetének, legelső — középponti — forrása a teoretikus elmélyültségnek.

Ranschburg, kísérletei alapján, már 1902-ben megállapította, hogy a homogén ingerek illúziók előállítására adnak alkalmat, 1913-ban pedig megfogalmazza azt a törvényt, amely szerint a neuropszichikus folyamatok minden területén a hasonlók egymással egyesülni, a különbözők pedig egymástól különbözőségük fokához mérten szétválni törekszenek. E törvényszerűség érvényesülését mind az érzékelés különféle fajaiban (egyidejű és szukcesszív ingereknél), mind a képzet-folyamatok különböző területein, a felismerés- és emlékezés-folyamatokban, majd a mindennapi élet tévedéseiben, továbbá pathológikus jelenségekben kimutatja szerzőnk, hogy azután azt a pusztán *lelki* és *fiziológiai* jelenségek körén felülemelve, mint végső fokon *fiziko-kémiai*lag feltételezett biológiai alaptörvényszerűséget állítsa elénk. — A lelki jelenségek terén a mondott egybeolvadásos ill. gátlásos jelenség érvényesül szerzőnk szerint abban, hogy *egy* észrevételünk van a *két* (bal és jobb) agyféltekén lejátszódó ingerületekről, hogy *egyetlen* látási érzet van tudatunkban, hogy a *hangok egybeolvadnak*, hogy *egy képzetünk* van az ingerek után fennmaradó (és valószínűleg két oldalúan keletkezett) reziduumokról; hogy az épen ható ingerek hatásai hasonló ingerek reziduumaival *asszimilálódnak*, hogy az *általános képzetek* (a sok egyes képzet egybeolvadása útján) előállhatnak, stb. De mindenféle *tévedéseknek*, illúzióknak is forrása e jelenség, amely mindezekén kívül érvényesül a *tanulásban* és a tanultak visszaadásában is (így pl. hasonló nevek, dátumok, fizikai-matematikai formulák, dallamok stb. megtanulásának nehézségeiben), nagy szerepet játszik a *forma-egyszerűsítő* és *stilizáló* törekvésekben, továbbá — természetesen — az olvasás- és íráshibákban is. Az olvasás-hibákban — akárcsak az álomban vagy pl. a schizophreniások beteges gondolataiban — sokszor még az igen távoli hasonlóságok is egybeolvadnak. Szerzőnk, aki végső fokon arra a feltevésre támaszkodik, hogy a lelki energiák elosztódása az agyba szállított oxigén tartalmú vérnek elosztódásától függ (v. ö. alább a „tudatszűke“ értelmezését is), e jelenségek *fiziológiai* alapjairól a következőket mondja: az oxigén tartalmú vérnek az illetékes agyi központba való áramlása elősegíti az elkülönítő és gátolja az egybeolvadási tendenciákat, a vérnek a központból való elvonása pedig az egységesítő tendenciákat erősíti és a szétválasztó törekvéseket csökkenti. Az „én“ tartalék-energiái így a vér útján odajuthatnak az energiát igénylő (vagyis az egybeolvadásos tendenciákkal harcoló) ponthoz. Mind e lelki jelenségekben, mint mondtuk, a hasonlók egybeolvadási és a különbözők szétválási törekvésének voltaképpen egyetemes *biológiai*s törvényszerűsége (az azonosfajú ill. hasonló szövetek homotropizmusa) érvényesül. Az alapvető biológikus folyamatot magát is azonban egy még egyetemesebb jelenség alapozza meg: az egymást részben fedő egyidejű vagy szukcesszív, de időben még érintkező oly *erőmezők* egybeolvadása — és autonóm kifejlésüknek és „önmegállapításuknak“ az egybeolvadással egybekötött gátoltsága —, amelyek az egyenlő irányú pár-

huzamos *elektromos* áramok erőmezőihez analóg struktúrájuk. Ezekhez analóg módon viselkednek két parallel *mágnesrúd* ellentétes pólusai is vagy az ellentétes elektromos feszültségű pólusok. De a *mechanika* terén is vannak hasonló jelenségek: így a pulzáló testeknek a relatív polaritástól függő kölesönhatásai és a hydrodynamikus áramképeknek geometriai struktúrájuk szerint a mágneses mezők megfelelő képeivel való tökéletes megegyezése Bjerkes kísérleteiben.

A szerzőt régi elméletének ily kiszélesülése és elmélyülése nem csábítja sem elfogultságokra, sem gyors általánosításokra: feltünteti az általa felfedett törvényszerűségek mellett egyéb törvényszerűségek érvényesülését is és az egybeolvadási törekvések ill. gátlásos jelenségek érvényesülésének akadályait is. Nem esik rabul a közönséges és kényelmes materiálisztikus-mechanisztikus metafizikának sem: a tényekhez való objektív ragaszkodásában odáig megy, hogy a végső értelmezések kérdésében így nyilatkozik: mai ismereteink alapján nem adhatunk feleletet arra a kérdésre, hogy mi szabályozza a vizsgált jelenségek mélyén leleplezhető fiziológiai folyamatokat: vajjon azok tisztán *mechanisztikus* lefolyásúak-e, vagy az *orgánizmusok életakarata* jelenti-e bennök a szabályozó hatalmat, vagy talán a szabályozó tényezőt inkább a mechanisztikus vagy életretörekvő organizmusnak felette álló *Szellemnek* az a törekvése jelenti, hogy a maga egyre emelkedő céljai számára mind tökéletesebb apparátusokat építsen? Azonnal megjegyezzük — és alább tüzetesen indokolni fogjuk — szerzőnknek ezt az állásfoglalását nem oszthatjuk, azt tudományelméletileg igazolhatatlannak, és praktikusan ki nem elégtőnek és senki tudós által következetesen keresztül nem vihtőnek ítéljük.

Megelégszünk e helyt annak az elvi különbségnek kidomborításával, amely bennünket magunkat a szerzőtől elválaszt: mi *határozott* választ kérünk a tudománytól az elméleti és gyakorlati fontosságú *legvégső* kérdésekben is és a tudományt e válasz megadására elvileg képesnek is ítéljük. Hogy a végső értelmezésektől való e programszerű tartózkodása ellenére szerzőnk elméletei mily fókig mélyülnek, erről olyan lapok győznek meg, amelyek kétségtelenül a legmélyebbek közé tartoznak mindazok között, amiket magyar psychológus valaha leírt. Szerzőnk, akinek fogom, éles, a bírált elmélet gyöngé pontját azonnal biztosan megtaláló kritikai érzékét eddigi műveiből is jól ismerjük és aki e művében talán ebben a tekintetben is minden eddigi munkájánál többet és mélyebbet ad, amikor bíráló szemmel végigmérlegeli úgyszólván az összes modern lélektani irányzatokat, a 233. lapon a lelki élet egészére és összefüggésére vonatkozó *saját* elméletéről (még szabatosság és stíláriis tömörség tekintetében is mintaszerű) olyan elmélyült rajzot ad, amely e bár igénytelen című, de szép részletekben oly gazdag munkának is legszebb sorai közé tartozik. „Das Wesentliche ist m. E . . . — mondja szerzőnk — . . . dass es allem Anscheine nach 1. *isolierte Einzelinhalte nicht gibt*, dass 2. alles erst *durch seine*

Beziehungen seinen entgültigen Sinn erhält, 3. dass die Beziehungen schon *unter den Teilen* . . . auftreten, 4. dass die vom Ganzen her den Teilen . . . verliehene neue Beleuchtung letzten Endes nichts anders ist, als wiederum die Wechselwirkung zwischen *dem neuen Komplex und dem schon vorhandenen*, sich auf erblich und individuell Erworbenes stützenden *Alten*, 5. dass diese schon Vorhandene, d. h. *das Ich im weitesten Sinne*, die bisherige Ganzheit, *ebenfalls ein Komplex* . . . ist, allerdings keine blosse „Summe von Teilen“, kein „Bündel“, kein „Mosaik“, keine „Und-Summe“, sondern ein Ganzes, scheinbar unteilbar verbunden (in-dividuum) durch die Sonderungsbestrebungen des Verschiedenen bzw. Kontrastierenden und durchaus Andersartigen“. Ez és a hasonló részek mutathatják legjobban, milyen mélységekig vezetettett szerzőnk a homogén-gátlás elméletének idestova 3 évtizedes fejlődése útján.

Nincs terünk a gazdag bizonyító és vita-anyagnak még csak áttekintésére sem, csak épen utalunk arra a tényre, hogy szerzőnk, úgyszólván minden kapcsolatos irodalmi adatot értékesít, és hogy elemző, bíráló, bizonyító eljárása minden tekintetben a legkényesebb és legkörültekintőbb tudományos gondosságot dokumentálja. De szabad legyen mégis e bármi gazdag bizonyító anyagnak egy megfontolást és kiegészítést kívánó hiányára utalnunk. Szerzőnk, mint láttuk, fizikai törvényszerűségekig visszamenően igazolja a hasonló elemek egybeolvadásának és ezzel együttjáró önállóság-elvesztésének (autonom kifejlésük gátoltságának, önálló elkülöníthetőségük nehézségeinek stb.) psycho-fiziológiai törvényszerűségét. E törvényszerűséget *egyetemes biológiai* alapjelenségre, az azonos fajú ill. hasonló szövetek homotropizmusára, vezetni vissza — (kár, hogy ezt az egyetemes biológiai alapjelenséget ép e művében szerzőnk csupán a psycho-fiziológiai folyamatokban és nem egyúttal *egyéb* életjelenségekben is érvényesülőnek — pl. az *emberi szervezeten kívül* is megnyilatkoznak — láttatja) —, ám nem tárja elének se a lelki, se a fiziológiai, se a fizikai, se a kémiai folyamatok terén annak a *kiegészítő, ellentétes* törvényszerűségnek hasonlóan gazdag és elmélyülő bizonyítékait, amely szerint viszont a „külnözők, ellentétesek“ vagy épen „diszkrépan sok“ egymástól elkülönülni, szétválni törekszenek. A hasonlók egybeolvadási tendenciája csak akkor lehet kielégítő végsőbb értelmező elv, ha — mint szerzőnk is állítja — feltehetjük a *külnözőknek egymástól elkülönülni törekvő* hajlandóságait is. Szerzőnk e második, az elsővel korrelatív tételt felteszi, állítja, ám a tüzetes és elmélyülő bizonyítással — talán csak egyelőre — adósunk marad. Ha a ranschburgi teória tovább fog fejlődni ezután is, a feltüntetett pontokon: a *biológiai* alapjelenségeknek valóban *egyetemesen* érvényesülőül bizonyításában és *legfőképen* az *elkülönülő* tendenciák vizsgálatában kell várunk annak továbbfejlődését. Az utóbbi probléma terén egyelőre jogosnak tetszenek ezek a kérdések is: valóban *kétféle*, polárisan ellentétes irányú lelki, biológikus törekvés, hajlam, törvény-

szerűség megnyilvánulásával állunk-e szemben a vizsgált jelenségekben? Vagy külön, sajátos hajlamként *csak a hasonlók egybeolvadásos* törekvése volna értelmezendő, mintegy valamely normálállapottól való — még meg nem fejtett távolabbi okokból eredő — eltérésként? (Hisz ily értelmezésre is találhatunk némi alapot szerzőnk fejtegetéseiben, pl. ott (235 l.), ahol arról szól, hogy a lelki energiát igénylő pont az, amelynek az *egybeolvadási* tendenciákkal kell harcolnia.) A homogén gátlás elmélete és a R.-féle „qualitatív neuropsychologikus alaptörvény“ mégis a *külön*, polárisan ellentétes egybeolvadási és szétválási törekvések érvényesülését követeli: szerzőnk jövő munkái bizonyára világot fognak vetni e problémákra.

A homogén gátlás elméletének sajátképen fiziológiai bizonyító anyagára nem térünk ki. Csak azt említjük, hogy a kötet idevágó polemizáló részei — amelyekkel kapcsolatban a szerző saját felfogása is kidomborodik — az egész kötetnek leggazdagabb tudományos értékű fejezete; ez az ítélet, természetesen, mit se mond annak *igazság-értékéről*. „Igazságokról“ alig beszélhetünk a fiziológiai teóriák terén — még sokkal kevésbé mint a természettudományok terén általában —: R. elmélete eleget tesz a jogosult tudományos teória összes követelményeinek: a legalkalmasabbnak tetszik a körébe vágóan felmerült tényismeretek értelmezésére és harmóniában van egyéb jogosnak elismerendő feltevéseinkkel. És ma már — mily kevés elmélet dicsekedhetik ezzel — kiállotta sokféle kritikának több évtizedes próbáját, és diadallal állotta ki. Ha a neuropsychikus alaptörvény maga — amint utaltunk rá — még igényel is talán bizonyos kiegészítő igazolást, ha a *fizikai* analógiák keresését talán *elégé közel* nem hozottan vagy nem is hozhatóan merésznek ítélné is valaki (mi magunk, akik ez egyelőre távoliaknak tetsző analógiákban is csak a szerző elmélyülésének bizonyítékát, de egyúttal a *puszta tényekhez* való ragaszkodáson gyakran — és jogosan — messze túlhaladó eljárásának is újabb bizonyítékát látjuk, semmi esetre se), magát a *homogén gátlás* jelenségét tagadni és egyetemes jelentőségében el nem ismerni ma már, tudományos jogosultsággal, nem lehet. Ez az elmélet a lelki élet terén — és minket a legszorosabban *csak ez* érdekelhet — alapvető fontosságú és egyetemesen érvényesülő törvényszerűsége mutat rá, legalább is a hasonlók elkülöníthetőségének nehézségére és summázó hatású — és tévedésekre vezető — egybeolvadási hajlandóságukra. Erre a törvényszerűsége, úgy ítéljük, még *többet* fog építhetni a lélektan, mint amennyit eddig maga az első felfedező épített. A szerzőnek alább többször említendő kongresszusi előadása e téren is sejteti a továbbépítést (pl. az *értelmi* jelenségek értékének és a hasonló tendenciákat legyőző differenciáló erőnek kapcsolatba hozatalával), amelyhez, úgy látszik, igazában most kezd hozzá szerzőnk, amikor a továbbépíthetés alapjait több évtizedes munkával sikerült valóban szilárdaknak és megbízhatóknak bizonyítania.

2. A kötet másik főproblémája, mely szintén *teljes* — és még

terjedelmesebb — monografikus feldolgozásban áll előttünk, a „kongenitális alexia“ (veleszületett olvasás-vakság) problémája. Szerzőnk e téren is egységes és minden részletet megvilágító elmélet felállítására jut el, kiindulási „mag“-ként újra egy *saját észlelés*, ezúttal egy saját észlelésű *kóreset* elemzése szerepelve. — Az idetartozó esetekben szó van általános szellemi gyengeséget fel nem tüntető oly gyermekek veleszületett olvasás-vakságáról, akik, a tipikus esetekben, a betűket *egyesével* hibátlanul olvassák, az egytagú, de *legfeljebb* 3 betűből álló szavakat is el tudják olvasni, ám a 4—5 betűből álló, vagy *két-* és *többtagú* szavak olvasására nem képesek (s elolvasásukra — és ennek folytán gyakorlati értelemben vett olvasás-készségre — akárhány esztendei oktatás után se válnak). A diktálás után való írásnál nagyjában hasonló jelenségek észlelhetők, az emlékezetből hibátlanul felmondani tudott szöveg leírása oly rossz, hogy e szöveg teljességgel felismerhetetlen (bár a gyermek maga, emlékezete alapján, helyesen olvassa azt vissza). E jelenségek oly természetűek, hogy megértésük csak *fiziológiai* értelmezés alapján történhetik: e ponton tehát mellőzhetetlenek ítéljük a szerző fiziológiai okfejtéseinek rövid vázolását. R. értelmezése abból a feltevésből indul ki, hogy a tudattartalom szűke vagy tágassága az artériák által az agyhoz szállított oxigén mennyiségétől függ. Az az (oxigén tartalmú) vértömeg, amely a kortikális edényeknek általában rendelkezésére állhat, a véredények vezető képességétől feltételezetten állandó mennyiségű. Ez a *konstáns* tényező magyarázza, hogy a tudat tágassága minden szellemi területen, *kvantitatív* determináltság szerint, kb. egyenlő: egymástól világosan elkülöníthető 6—7 elem. (A tudattágasságot azonban — szerzőnk pontos észlelése szerint és mintegy *másodrendűen*, a maximális értékhez közel — *kvalitatív* tényezők is befolyásolják: ezen a ponton került, átmenetileg, a vizsgálatok középpontjába a *hasonlóság* zavarokat és tévedéseket okozó szerepének vizsgálata és a homogén gátlás elmélete.) A kongenitális olvasás-vakságot magát szerzőnk az ú. n. közepagi artéria (Art. cerebri media vagy Art. fossae Sylvii) negyedik ágának — R. az egyes ágak elkülönítésében Duret, Monakow, Mingazzini osztályozását követi — gyöngye fejlettségére, hypo- vagy apláziájára vezeti vissza. E hypopláziának — amelyen a véredény reflexiók túlulása vagy lokális változásai nem segíthetnek — az a következménye, hogy az egyes időpontban átáramolható (oxigénes) vérmennyiség csekélyebb. Így az illetékes agyi központnak rendelkezésére álló szellemi energia csak arra elég, hogy az elkülönült *egyes* (vagy kis számú) *elemekre* vonatkozó szellemi funkciókat biztosíthassa, ám nem elegendő ugyanezen elemek „synfunkciója“ számára. A pszichológiai elemzés eredményei alapján arra kell következtetnünk, hogy a kongenitális alexia esetében hibátlan kvalitatív működésre képesek mind az optikus betű-központ, mind a gnosztikus és mnesztikus hangközpontok, továbbá a kinesztétikus-motórikus beszédcentrum is, meg-

van továbbá e központok hibátlan összeműködésének lehetősége is, ám nincs meg, R. feltevése szerint, — a betűcentrum és (bár kisebb mértékben) az akusztikus hangképcentrum hiányos vérellátásánál fogva — az az „üzemi erő“, amely a neuronok megfelelően nagy számát volna képes egyidejűleg (ahogy ez az olvasásnál, a diktálás után és a fejből való írásnál elengedhetetlen) működésre indítani és működésben tartani. Főleg az anguláris tekervények azok, amelyeknek vérellátása hiányos, a supramarginális tekervények azonban jól ellátottak és ezért lehetséges marad a konjugált szemmozgások szabad alkalmazása, a finom optalmo-kinesztikus-motórikus reziduumok szerzése s így a helyes betűolvasás (a „literális eulexia“).

Ez az értelmezés sok érdekes részletproblémát vet fel és az elmetannak némely legalapvetőbb jelentőségű kérdéséhez vezet el. Szerzőnk teljes következetességgel végigjárja az értelmezésétől szükségszerűen megkövetelt *előfeltevések* és épen így a szükségszerű *következmények* útját. (Így feltesz a beszédhangközpont felett külön központot a *szótagok* és *szavak* reziduumkomplexumai számára; felteszi, hogy az akusztikus *szóképcentrum* fejlettsége — a gyenge *szóhangcentrum* ellenére is — képes a *beszédmozgás* biztosítására, ám nem elegendő az *írásfunkciók* biztosítására és e tényt magát azzal magyarázza, hogy a beszédfunkcióknál filogenetikusan *régibb*, konstitucionálisan jobban előkészített kapcsolatokról van szó, semmint az olvasás- és írásfunkciók esetében stb.) Részletezésre nincs terünk. Ez az értelmezés is eleget tesz a tudományos elméletek minden követelményének, egységes szemlében tudja megvilágítani az összes tekintetbe esendő tényeket és tüneteket, számol a nagy gonddal felbúvárolt irodalmi adatokkal, kórelemzésekkel és teoretikus értelmezésekkel, sikeresn utasítja vissza az esetleg felmerülhető ellenvetéseket. Harmóniában van ezenfelül az *egyébfajta* írás- és beszédzavarokról a szerző által adott értelmezésekkel, másrészt a szerzőnek a lelki energetizmus kérdésében vázolt elvi állásfoglalásával is. Oly területen jár műve e részében, amelyet tudunkkal *elsőnek* jár be minden zúgában, és ahol nemesak elsőül tisztázza a tények teljességét, de mindjárt kielégítő értelmezésüket is megadja. Értelmezése az egymásra halmozódó jogosult feltevések láncolata; csak szerzőnk nagy-szerű erőfeszítésének eredményességét bizonyítja, hogy az eddig boncélettanilag annyira tisztázatlan problémákban egységet és rendet teremtő teóriával tudott úrrá válni. Új területet búvárol át és értelmez: ennek megfelelően műve e részében nem a kritikai és polemikus, de a módszeresen *elemző* és teoretikusan *építő* munkában nyilatkozik meg legszebben a tudományos feldolgozás gondossága.

3. A munkának címe szerint legigazibb és valójában legátfogóbb tárgyát az a szerves egységet alkotó és minden mástól jól elkülöníthető kutatás-terület teszi, amelyet a cím világosan megjelöl: a *gyermekkor írás- és olvasászavarái*. A kötet e legszelebb

problémaköre is minden lényeges vonatkozásában teljes megvilágításhoz jut. A nagyértékű bevezető módszertani-kritikai fejtegetések után a *normális* beszéd-, olvasás- és írásfunkciók gondos elemzése vezet át a lehetséges *zavarok* (köztük elsősorban a kongenitális alexia) elemzésére, osztályozására, értelmezésére, úgy, hogy a munkából nemcsak — amint a cím mondja — a *gyermek*ek, de lényeg szerint a felnőttek olvasás- és írászavarai is megvilágítást nyernek. A kötet utolsó (negyedik) része a teória teréről a praktikum világába vezet át: szerzőnk a gyógypedagógiai és orvosi kezelés különféle módjait és eszközeit ismerteti, bírálja, értékeli. Arra a belátásra jut el, hogy az igazi gyógyító erő a *gyógypedagógiai oktatás*, a szükséges funkciók helyes úton és módon vezetett gyakoroltatása, míg az orvosi tudománynak az a feladat jut, hogy a beteg gyermek szellemi apparátusát mintegy *előkészítse* arra, hogy a gyógypedagógiai tanítás hatásossá válhassék. Biztató hang csendül ki abból a meggyőződésből, hogy a vizsgált zavarok terén a teljesen lemondó pesszimizmus még az öröklött vagy a kora gyermekkorban szenvedett kiterjedt orgános agyi elváltozások esetében se indokolt; ha pedig a zavarok elsősorban *endokrin*-feltételezettségűek, a gyógypedagógiai munka *minden* esetben eredménnyel kecsegtet. A gyógyítási kísérlet — a kongenitális (és többnyire familiáris) alexia esetén kívül — csupán az olygophrenia sok (de nem: minden) esetében bizonyul hiábavalónak. —

Az egész munka felépítésének módszeres gondosságáról és problémagazdagságáról már a tartalomjegyzék figyelmes elolvasása képet ad. A már mondottakon kívül a munkának csak azt a dicséretet érdemlő tulajdonságát kívánjuk külön kiemelni, hogy R. öntudatos nagy gonddal domborítja ki minden kínálkozó alkalmal a *magyar kutatók* vizsgálatainak és kór-észleteinek sokszor igen érdekes és nagyértékű eredményeit. Csak a többször előforduló *nevekre utalva*, említjük Éltes Mátyás, Pikler Gyula, Schnell János, Kaufmann Irén, Szondi Lipót, Focher László, Gáspár Emilia, Románné-Goldzieher Klára, Juhász Andor (kísérleti vizsgálatok, módszerek), továbbá Sarbó, Bálint, Rejtő és Schaffer professzorok (kutatás-eredmények, ill. kór-észletek) nevét. — Attól a reménytel is vezettetve, hogy a szerző módot fog találni arra, hogy az e kötetben tárgyalt problémák teljes anyagát *magyarul* is megjelentesse, végezetül szabad legyen némely oly megjegyzést tennünk, amely talán a munka még nagyobb áttekinthetősége és világossága tekintetében szolgálatot tehet: 1. A homogén gátlás jelenségeivel és elméletével foglalkozó részek terjedelme kétségtelenül túlnő azokon a kereteken, amelyeket a mondott jelenségeknek ép az írás- és olvasás-zavarokban játszott szerepe szükségessé tenne. E problémák ily részletezésű tárgyalása *monográfikus formában való önálló megjelentetést* kíván. 2. Nagyjában hasonló a helyzet a *kongenitális alexia* problémájában is. 3. Célszerűnek ítélnők, ha a műben elő-

forduló új fogalmak mindig ugyanazzal az *egy* terminussal nevezetnének. Áll ez a követelmény mind magának a kongenitális alexiának (és pedig mind latin, mind pedig német) elnevezésére, mind pl. a fölveendő egyes agyi központok, (főleg az akusztikus közép-pontok) elnevezésére: az oly kifejezések sokasága, mint „akusztikus beszédhang-centrum“, „ak. szóhang-centrum“, „ak. hang-észrevétel-centrum“, „ak. hangkép-centrum“, „akusztikus egész szó-centrum“, „mnesztikus akusztikus szókép centrum“, „szótagok és szók reziduum-komplexumai számára való“ központ, stb., első olvasásra, sőt a későbbi olvasások alkalmával is, a helyes felfogásnak legalább is *gyorsaságát* nehezítik meg, ha ugyan súlyosabb és csak nehezen legyőzhető más felfogásbeli zavarokat is nem idéznek elő. 4. Némely pontban az épen felvetett jelentős kérdés egész problematikáját csak *egy-két* probléma tárgyalása képviseli, holott célszerűnek látszanék e probléma egészének vagy legalább *legjelentősebb* részeinek tárgyalása ill. tisztázása. Így pl. a *konstitúciós* tényezők szerepének vizsgálatánál a szerző csupán néhány *betegségnek* determináló hatására terjeszkedik ki: vajjon, egyéb indokolásból eltekintve is, nem volna-e célszerű a típustani és karakterológiai vizsgálatoknak ma új virágzásnak indulása idején pl. csak a *kretschmeri* konstitúciós típusok szerepének vizsgálata? 5. Némely helyen sajnáljuk, hogy szerzőnk szűkszavúvá és tartózkodóvá válik épen akkor, amikor végsőbb elméleti problémákig mélyül: akit a lélektan teoretikus problémái és épígy a lélektan és egyéb tudományok egymáshoz való viszonyának problémái érdekelnek, bizonyára elégületlen lesz itt-ott ezzel az önmegtartóztatással annál a szerzőnél, aki különben talán ép ebben a kötetben adja nagyszerű elmélyülő készségének legszebb bizonyítékait. Örömmel és büszkén üdvözljük e munkát, köszönettel a szerzőt. És hisszük: az a „magyar lélektan“, amelynek olyan képviselője van, mint e mű szerzője, jogos bizalommal, indokolt reményekkel nézhet jövője elé.

*

„Tényekhez ragaszkodás és végső értelmezések.) A tényekhez való az az óvatos ragaszkodás, amely elzárkózik attól, hogy feletet adjon arra vonatkozóan, hogy vajjon a „lelki“ jelenségek alapján felteendő fiziológiai folyamatokban tisztán *mechanisztikus* vagy *vitalisztikus* vagy pedig a *szellem* önelhatározása által vezetett történésekkel állunk-e szemben (v. ö. 107. l.), oly állásfoglalást jelent, amely ha egyfelől — és több tekintetben — igen hasznos is, *a) tudományelméletileg* igazolhatatlan, sőt a tudomány fogalmának, feladatának és gyakorlatának végső fokon ellenmondó, *b) praktikus*an ki nem elégítő és *c)* teljes következetességgel senki által *keresztül se vihető*. — 1. Minden tudomány épít oly előfeltevésekre, melyek *megelőzik* a tapasztalást (v. ö. idevonatkozóan a magunk irodalmából elsősorban *Pauler* Ákos műveit, így „Bevezetés a filozófiába“, „Logika“). Csak arra utalunk, hogy a „tényekből“ kiinduló tudomány már magának a *ténynek* a fogalmában is

magát a tapasztalást megelőző előfeltevésre épít, mert azt, hogy *mit* fogadjon el „ténynek“, a tények tapasztalásai maguk nem tudják megmondani: csak arra a tapasztalásra alapíthatunk bármi tudományt, ami a tapasztalásnak *lehetőségét* biztosító, tapasztalásaink *megbízhatóságának logikai alapját tevő* — és a tapasztalást magát megelőző — *előfeltevéseinknek* már megfelel. Az a követelmény is pl. hogy „tény“ csak az lehet, ami más tényeknek nem mond ellene, már a tapasztalást *megelőző*, nem tapasztalásból elvont, de a tapasztalást épen *lehetővé tevő* követelmény: „metafizikai“ előfeltevés, amelyre minden tapasztalásunkban, minden tudományépítő munkánkban (akarva — nem akarva, belátottan vagy be nem látottan, bevallottan vagy be nem vallottan) támaszkodni kényszerülünk. A tudomány tehát el kell hogy fogadjon a tapasztalás által nem igazolható tételeket: legalább is *magát a tapasztalást* indokló, lehetővé és jogosulttá tevő bizonyos előfeltevéseket. Ez az *egyetlen* logikus kényszer azonban egymaga elegendő arra, hogy *önellenmondónak* bizonyuljon minden oly tudomány, amely *csak a tényeket* magokat hajlandó elfogadni. Az ily tudomány nem tudná meghatározni: *mit* fogadjon el ténynek és ezenfelül nem alkothatna egyetlen *hipotézist* se, mert hiszen minden hipotézisalkotás már túlhalad a pusztá tényekhez-ragaszkodáson és biztos *ismeretek* helyett bizonytalan értékű *értelmezéseket* ad.

De a „tudomány“ lényegéhez a tudománynak az a *feladata* is hozzátartozik, hogy a valóságban *tájékoztatni*, utbaigazítani tudjon és hogy segítsen oly eszközök és eljárások felfedezésére, amelyek az ember hatalmát a valóság minél nagyobb területére kiterjeszteni alkalmasak. A tudomány e feladatával is (amelyik már a tudományoknak *keletkezésében* is lelepleződik) ellenmondásba kerül az a tudomány, amely a tájékoztatást, a tanácsadást az embertől elvileg megtagadja, amikor annak körét mintegy *eleve megszabott* korlátok közék szorítja, kimondva pl., hogy a tudományos értelmezésnek épen annál a határnál kell megállania, ahol felelni kellene arra, hogy vajjon az *életjelenségek* is csupán mechanisztikus folyamatok-e vagy sem. És ez a probléma vezethet át legcélszerűbben annak igazolására, hogy az értelmezései elmélyülésében maga elé *önkényes* (mert nem a tudomány *lényegéből* folyó, de ellenkezően, ép a tudomány fogalmának és feladatának ellenmondó) korlátokat szabó tudomány nemesak *teoretikusan* önellenmondó, de (2) *praktikusan* is ki nem elégitő. Mert valóban: ami teoretikusan hamis, praktikusan is, mindig és kényszerűen, ki nem elégitőnek bizonyul. E tétel teoretikus igazolása helyett rögtön a felmerült konkrét példa evidens bizonyító értékű tanúságára hivatkozunk: *más praktikus követelmények* folynak abból, ha az életfolyamatokat *mechanisztikusaknak*, mások, ha *vitalisztikusaknak* és ismét mások, ha őket *szellemtől irányítottaknak* kell értelmeznünk. Ha minden életjelenség *pusztán mechanisztikus* lefolyású, *nincs* az életnek „értéke“, nem lehet az életet „*gazdagítani*“, „*javítani*“ — és minden ilyen célú törekvés logikusan, tudományelmé-

letileg jogosulatlan, sőt „értelmetlen“ (mert a kauzális-mechaniztikus szemléletnek ellenmondó) vállalkozás volna. Ha *vitalisztikus egyéni* törekvések vannak: bizonyos korlátok között ki-ki gazdagíthatja, javíthatja magát és az emberiséget. Ha egy végső *Szellem maga-elhatározása* vezet minden történést, a kérlelhetetlen, de ezúttal nem is megismerhető célú egyéni determináltság (vagy predestináció) súlya nehezedik reánk. E kérdések életünk praktikus miként-rendezése szempontjából *lényegesek*, reagok tehát *felelet kell*, és a feleletet elsősorban a tudománytól kell várniuk. E felelet lehet az itt feltüntetett feleletek akármelyike vagy akár egy negyedik felelet, mindegy: a feleletek *bármelyike* is jobb, semmint a teljes bizonytalanság: mert képessé tehet *határozott* elvű és irányú leszámolásra önmagunkkal, az emberiséggel, a valósággal, az étellel. Az ily kérdésekben a felelettől elzárkózó tudomány bár — mint tudomány — szolgálni akarja az élet gyakorlatát, ép a legfontosabb kérdések terén cserbenhagy. Az ilyen szellemű *orvostudomány* pl. meggyógyíthatja a beteget, de a meggyógyult embernek aztán nem tudja megmondani: *érdemes-e* vajjon élnie?, sőt nem tudja — teljes *tudományos* jogosultsággal — megmondani azt se: hogyan helyezkedjék el az életben, mely álláspontot kelljen az életben elfoglalnia? Ám az *értéket*, amelyet tudományosan igazolni nem tud és *nem akar*, mégis *ő se küszöbölheti ki: minden orvosi tanácsban* ott van egy csomó *értékelési* alap — ám *nem mint tudományos*, nem mint magából a tudomány épületéből szükségszerűen nyert alap, hanem csak mint *kívülről*, nem-tudományos, de csak pl. erkölcsi, hazafias, társadalmi, esetleg vallásos kényszerűségből átvett és a tudománnyal komolyan összeegyeztetni meg sem kísérelt alap. Van valami megszégyenítő is az ilyen orvosi munkában. Vagy talán nem megszégyenítő-e, ha a tudomány „értéket“ akar felismerni és termelni — és nem tud felelni reá: *mi* (és egyáltalában van-e) az érték?; hogy *életeket* akar megmenteni, több „életet“ akar fakasztani — és nem tudja (és szóról-szóra bevallottan nem tudja): *van-e* egyáltalában valami *külön* „élet?; hogy *tanácsot*, útbaigazítást, tájékoztatást akar adni — és vagy rezignált ítélni nem tudással kényszerül megállni az élet jelenségei előtt, vagy pedig (képtelenül arra, hogy tanácsadó, irányt szabó szempontjait *önmagából* merítse) csak mintegy *kívülről*, korok és kultúrák szerint változó társadalmi, erkölcsi stb. kényszerrel vesz magába tanácsot és útbaigazítást adható *alapokat*. Sajátos paradoxon: az a tudomány, mely *csak a tapasztalás* tényeit akarja nagyon megfigyelni — éppen a tapasztalásunknak *legközvetlenebbül* adott (mert a *magunkra*-eszméléseinkben adott) *életet* nem tudja értelmezni. Külön valósága, értelme, értéke *van-e* és *mi* az életnek? *Nem* tud felelni reá, pedig azért *alakult*, azért *van*, azért *jogosult* és arra *törekszik*, hogy az élet értékeit gyarapítsa, hogy emberi életünket — a valósággal való jobb leszámolásnak lehetővé tételével — gazdagítsa.

Amint a végsőbb értelmezésektől visszariadó tudomány *praktikus* önellenmondásai (pl. az orvosi tudományban) így nyilvánlalan lelepleződnek, az ily tudomány teoretikus és *praktikus* önellenmondása azzal a logikus következménnyel is jár, hogy (3) teljességgel *lehetetlen*, hogy bárki, aki tudományt művel, ez óvatos állásfoglalását *teljes következetességgel* kerestülvinni tudja. Hogy e téren egyes szerzők milyen meglepő és durva ellenmondásokba kerülnek saját magokkal, legújabban épen maga *Ranschburg* domborította ki a legszebben (a *Szemlének* jelen számában közölt tanulmányban és, még határozottabban, a Magyar Elmeorvosok X. Értekezletén folyó évi október hó 23-án „Psychologia és Psychiatria“ címen tartott referátumában. E referátum vázlata nyomtatásban is megjelent.) Főképen *Niessl v. Mayendorf*-nak szerzőnk által éles elmével leleplezett igen feltűnő önellenmondásaira utalunk: az, aki a lehangosabban támadja a metafizikát, ő maga válik a legigazolhatatlanabb metafizikai spekulációvá. Szerzőnk csak azt nem gondolja végig, hogy ez az ellenmondás *valamely* fokban egyszerűen *elkerülhetetlen* és hogy, mert elkerülhetetlen, kényszerűen *saját maga* is beleesik. Mert vajjon megmarad-e szerzőnk csak e most ismertetett munkájában is az általa hirdetett szigorú értelmezés-tilalomnál? Korántsem: műve több helyén „törekvésekről“, „tendenciákról“, „hajlamokról“, a lelki energiákat vezető „én“-ről beszél, a 232. lapon az „én“ akarati aktusairól szól (hogy ne is említsük az autonóm *önmegállapítás*, „Sichbehauptung“ fogalmát és hasonlókat), vagyis egész műve igazában *vitalisztikus szellemet tükröz*. De nyíltan is állást foglalt szerzőnk bizonyos vitalisztikus követelmények mellett említett kongresszusi előadásában, amelyben a fiziológiás psychologia mellett jogot követel a *biológias* psychologia és pedig nem egy *mechanisztikus értelmezésű*, hanem a *vitalisztikus értelmezésű* biológias lélektan számára.

Már a fiziológiás lélektan tárgyalásakor hangsúlyozta szerzőnk (— szóról-szóra lejegyeztük néhány megállapítását —), hogy nem elég az asszociáció; ott áll felette az „én“. Hivatkozott szerzőnk arra a *Flechtsigre* is, aki végül is tiltakozik az ellen, hogy őt asszociációs psychologusnak nevezzék, mert hiszen ő éppen az „én“-t mondja annak a valaminek, ami az emberi rendet sajátosan megkülönbözteti. Mindez pedig — bizonyára nem is tagadná szerzőnk — már maga is több, jóval több az értelmezéstől való merev elzárkózásnál. Hogy *mennyivel* több, azt már az *appercepciós* lélektanról adott értékelés, az öntudatos *figyelő, elhatároló, akarati* „én“-re vonatkozó megállapítások jelezték, de egészen világossá vált akkor, amidőn az előadó nyíltan állást foglalt a *vitalisztikus* elméletek mellett, magáévá téve azt a belátást, hogy az idegrendszer nem óramű, hanem olyan szerkezet, amelyet „a mozgató ingereknek felette álló“ valamely erő célszerűen mozgat, amely „mint ösztön hajtja célszerű irányban a szervezetet“. (Közbevetjük: az, hogy szerzőnk előadásának nyomtatásban megjelentetett *vázla-*

tában jóval óvatosabb, semmint szabad előadásában volt, természetesen *semmi mást* nem bizonyít, mint egyedül a nyomtatásban adott *kifejezéseknek* fokozott óvatosságát)‘ Hiába hirdeti a szerző az értelmezés-tilalmat: neki magának is *van* meggyőződése, amely végsőbb elvi alapja tudományos elméleteinek is. Sőt szigorú következetességgel azt kell mondanunk: még a fizikai világ „egybeolvadásos“ jelenségeire vonatkozó analógiák értelmezései is vitalisztikus szellemet tükröznek. Messzire vezetne annak kimutatása, hogy mily nagy fokú lappangó vitalizmus rejlik *általában* is a fizikai értelmezések („vonzó erő“ „munka“, „energia“ stb.) mélyén (ide vonatkozóan v. ö. „Immanens és transzcendens idealizmus“ c. tanulmányunkat; *Athenaeum*, 1928., 5–6. f.), ezúttal elég arra utalnunk, hogy szerzőnk maga se marad meg következetesen csak *tényekhez* ragaszkodó kutatónak, de az okvetlenül szükségeseknél egyenesen *nagyobb* engedményeket is tesz a tények szabad *értelmezése* terén. Mert a föltétlenül szükséges engedmény csak *a) a tapasztalást és a tapasztaltak feldolgozását lehetővé tevő értelmi előfeltevések* elfogadása és *b) a szigorúan csak a tényekkel számoló hipotézis-alkotás*. Ám az ily hipotézis nem beszélhet „hajlamról“, „tendenciáról“ (igazában még „erőről“, „energiáról“ — s még kevésbé „én“-ről — se): mindezekről meg „ösztönökről“ csak oly hipotézis beszélhet, amely vitalisztikus és, mondjuk ki: psychikus analógiákat képzel a „külső valóság“ folyamataiba. Arra se akarunk ezúttal különösebb nyomatékkal utalni, hogy valójában már pusztán az a tény, hogy a „lelkiség“ különállóságát, a *sajátságos* „lelki“-nek valóságát elfogadjuk (amint természetesen, szerzőnk is minden elméletében, egész működésében erre a végső alapra helyezkedik és mondott kongresszusi előadásában is épen ezt az igazságot állítja tárgyálási középpontjába), már *egymaga* nem jelent-e igazában — és logikus kényszerrel — állásfoglalást a pusztán mechanisztikus szemlélettel szemben és valamely vitalisztikus szemlélet mellett: aki a „lelkit“ állítja, *többet* mond a *külsőre* irányuló szemlélet előtt lelepleződő „objektív“ *tényeknél* és épen (nem a *mechanisztikus*, de) a „psychologisztikus“ (tehát mintegy a legfejlettebb fokúan „vitalisztikus“) szemlélet értelmében mond többet. — Azt se kívánjuk különösebben hangsúlyozni, hogy aki *bármilyen* hipotézist a tudományban megenged — és a hipotézis-alkotás szűksége a tudomány fogalmi lényegéből és feladatából folyik —, már oly útra lép, ahol nincs joga *előre* megjelölni oly pontokat, amelyek tilalomfákat állíthatna a továbbkutatás, helyesebben: az egyre jobban elmélyülni vágyó értelmezés-követlemények elé. Az egyik kutató az egyik, a másik a másik ponton áthaladónak képzelheti e határvonalat, szubjektív érzései szerint: ám az *elvi* megfontolás nem az értelmezésnek bizonyos fokon túl való elmélyülése *előtt*, de legfeljebb csak az egyes tudományok probléma-körei között ismer határokat.

Mint recenziók körén túleső kérdéssel, nem foglalkozhatunk azzal a bár szorosán az elemzett problemakörbe tar-

tozó problémával, hogy vajjon a tudományos „objektivitás“ és „tény--szerűség“ valóságos értékének is nem rejlik-e egy túlzott és nem igazolható értelmezése igen sok „természettudományos“nak mondott felfogás mélyén? Csak a feleletet adjuk: a tudomány „megbízhatóságát“, „objektivitását“, „tényszerűségét“ nem egyszer túlzóan értékelik, akik óvatos gonddal örködnek azon, nehogy a tényeket mintegy „meghaladó“ értelmezések kerüljenek a tudományba. Hogy ez a gondoskodás hiábavaló, vagy legalább: teljes sikerre sohasem vezethet el, már láttuk, most azt hangsúlyozzuk: a „tények“ értékével se indokolható. Érdekes lélektani probléma is merül itt fel a tudományelméletihez kapcsolódottan. A tudományelméleti probléma: a „tény“ értéke; megoldása: nem a „külső, objektív“ tények a legnagyobb fokú tudományos bizonyosság — (az önmagunkra vonatkozó, benső és egyedül evidens tapasztalások értékéről máskor kívánunk szólni) —, hanem azok logikus előfeltevései és minden értelmi munkánknak is előfeltevései és törvényei. Nem a tények „par excellence“ tudománya, a fizika a legbiztosabb tudomány, hanem a valóságos tényekkel mit se törődő oly tudományok, mint a matematika, amelynek mindegy, hogy van-e 3 vagy 4 vagy $\sqrt{2}$ stb. és a logika, amelynek mindegy, hogy van-e, aki gondolkodik és hogy helyesen gondolkodik-e valaki. A lélektani probléma: a külső tényekhez való (tudományelméletileg jogosulatlan) túlzó ragaszkodásban egy pszichikus félelem, egy szinte neurotikus-jellegű félelem nyilatkozik meg: a valódi értéke szerint fel nem ismert és ezért túlértékelt és mithikus Bálványá emelt „Tény“ hatalmától való félelem. Nézzünk szemébe mélyebben a Bálványoknak. Azonnal el fogják veszíteni varázs-hatalmukat, meg fognak dőlni és meg fognak szűnni felesleges aggodalmakat és túlzó óvatosságokat okozó, értékesebb irányokban hasznosítható energiákat lekötő rémei lenni sokszor a legkitűnőbb, legfinomabb, elmélyülésre legképesebb emberi elméknek is.

Minden tudomány csak a tapasztalásból indulhat ki és minden oly spekuláció, amely nem követi a legszorosabban vagy amely egyenesen megtagadja a tapasztalást, tudománytalan. De a tapasztalásnak magának tudományosan kielégítő elemzése és értelmezése túlvezet magán a tapasztaláson. A tudomáynak nem szabad visszariadnia attól, hogy — teoretikus lényegéből folyó és praktikus értelmétől megkövetelt — ez elmélyülőbb elemző és értelmező feladatának, a számára adott lehetőségek szerint (amelyek tudományonként igen különbözőek), eleget tegyen. Boda István.

REFLEXOLÓGIA. (PAVLOV: *Les réflexes conditionnels.*)

A jelenkori pszichológiának egyik legélénkebben vitatott kérdése köztudomás szerint a vizsgálati módszer problémája. A dolog különösnek tetszik azok szemében, kik tudják ugyan, hogy a lélektan már Aristoteles óta elég összefüggően fejlődött tudomány, de

talán nem veszik figyelembe, hogy e tudományban a módszer nemcsak a vizsgálati anyag technikai megközelítését és kezelését jelenti, hanem irányt, elméletet, filozófiát is. Aki ma a lélektani irodalom termékeit csak felületesen nézi is, hamarosan észreveszi, hogy a módszer kérdésében két nagy tábor áll egymással szemben: az egyiknek a jelszava az *introspekció*, a másiké a *viselkedéstan* (behaviorizmus). És hogy ez a különbség mily mélyreható, megnyíre filozófiai jelentőségű, arra nézve jellemzésül idézhetjük egy meggyőződéses behaviorista nézetét, ki szerint az összes eddigi lélektani vizsgálatok, melyek a lelki élet tudományát az önmegfigyelés (belső tapasztalás) módszerével igyekeztek felépíteni, tulajdonképpen egy nagy csalódásnak légkörében éltek: „Mikor azt látjuk, hogy a kísérleti lélektan első elméletalkotói, Wundt és Ribot, oly nagy igyekezetet fordítanak arra, hogy tudományuk különállását bebizonyítsák, — mikor ezt a tudományt a tudatjelenségek vizsgálatába helyezik, vagy legalább is a „kettős arculatú” jelenségek körére határolják, — megérthetjük, hogy itt könnyen származhatnak vitatkozások. A felfogás ez: a többi természettudományok az objektív jelenségeket vizsgálják; a lélektanban ellenben oly tudományt kell szerintük látnunk, mely szintén természet-tudomány akar lenni és mégis csak a sajátosan szubjektív jelenségek törvényeit keresi. Ezt Comte — helyesen — lehetetlenségnek tartja. De a valóságban, ha a dolgot közlőről tekintjük, itt egy *gigászi illúzióról* van szó.” Miben áll a lélekbúvároknak ez a „gigászi csalódása” Aristoteles óta? Piéron szerint abban, hogy az önmegfigyelés módszerét érvényesnek tartották; abban, hogy e kérdéses értékű módszerrel egy egész tudományt építettek fel; abban, hogy az önmegfigyelést *mások* megfigyelésének módszerévé bővítették ki és azt gondolták, jogosan lehet feltenni, hogy más emberekben *ugyanazok* a lelki jelenségek játszódnak le, mint énbennem. Pedig mindez illúzió: mert amit más emberekből vagy általában más lényekből tudományosan meg lehet figyelni, az sohasem valamely benső, elvileg megközelíthetetlen és közölhetetlen tény, hanem csupán és kizárólagosan valamely *külső viselkedés*; idegeknek, mozdulatoknak, szavaknak stb. reakcióiból álló „külső” mozgásváltozás; és még ha egy megvizsgált második vagy harmadik személy mindenáron a legbensőbb, legalanyibb tudatváltozásait akarja is közvetlenül közölni velünk, mit tapasztalunk? Azt, hogy e közlés szavakkal vagy egyéb jelekkel történik. A tudomány számára az idegen lelki jelenség ott kezdődik, ahol annak *közlése* kezdődik; ez pedig csak külső jelek (reakciók) módján válik lehetségessé. A lélektan tehát ha tudománnyá akar válni, a behavioristák szerint nem tehet egyebet, minthogy e „viselkedések” rendszerét törekszik egybeállítani; vagy ellenkező esetben a szolipszizmusba téved. A pszichológia nem is egyéb ezen nézetek szerint, mint viselkedéstudomány, a reakciók

¹ H. Piéron: Psychol. expérimentale, Paris, Colin, 1927., 13. l.

tana: „objektív“ lélektan, szemben az illúziók tudományával, a „szubjektív“ lélektannal.

Hogy mekkora e nézet jogosultsága, azt e helyen most nem vizsgáljuk. Csupán annyit akarunk megjegyezni, hogy mindenestre hasznos útmutatást meríthet belőle mindenki, aki az *állatlélektan* kérdéseivel foglalkozik. Csakugyan: nagy tévedés volna az állatlélektan tudományát oly módszeres előfeltevésekkel kezdeni, hogy az állati „tudatot“ valahogyan a saját emberi tudatunk mintájára fogjuk fel és az állatok viselkedéseit az emberi tudat műkifejezéseivel interpretáljuk. Az állatvilágot tudományosan egyelőre csak a viselkedések, külső reakciók rendszerében tehetjük vizsgálódásaink tárgyává. Anélkül tehát, hogy a fentebbi behaviorista lélektannak módszeres követelményeit mindenestől alkalmaznók az ember lelki világára, annyit megállapíthatunk, hogy az állatlélektanban ez a helyes módszer; azonban ezt a módszert itt is csak azzal a megszorítással fogadjuk el vezető elvnek, hogy egy másik kérdést függőben hagyunk: ez a mozgásokkal kapcsolatos tudatjelenségek természetének kérdése: tevékeny, vagy pusztán kísérő-visszhang jellegűek-e ezek, — operatív, vagy inoperatív természetűek van-e, — *beleavatkoznak*-e a mozgások lepergésébe tevékeny láncszem gyanánt, vagy pedig csupán kísérőjelenségei az idegfolyamatoknak?

Ezen szempontok alkalmazásával alakul ki az „objektív lélektan“, melynek főképen az orosz tudósok körében van multja (Behterev) s amely szoros összefüggésben van az újabb viselkedéstanal. Ennek az objektív lélektannak az alapja a *reakció* és *reflex* fogalma: ez az a sejt, melyből az egész lélektani jelenségvilág rendszere náluk felépül. Ezen a téren végzett újabban *Pavlov* is nagyon értékes vizsgálatokat, melyeket összefoglalóan ismertetünk az alábbi sorokban.

Pavlov és tanítványai 20 évi tanulmányaik eredményét egy vaskos kötetben terjesztik a pszichológusok elé: *I. P. Pavlov: Les réflexes conditionnels, étude objective de l'activité nerveuse supérieure des animaux*, Paris, Alcan, 1927., 379. l. A könyv címe és fő-tárgya az ú. n. „feltételes“ reflexek tanulmánya; talán jobb volna „közvetett“ reflexeknek nevezni őket: hogy miért, az alábbiakból azonnal kitérünk. Pavlov ugyanis kétféle reflexet különböztet meg a kutyán végzett tanulmányozása közben: vannak „*abszolút*“ *reflexek* — melyeket „természeteseknek“ mondanak mások, míg szerintünk itt is helyesebb volna a „közvetlen“ reflex elnevezés —: ilyen reflex a kutyánál pl. a nyálkiválasztás folyamata akkor, mikor az étel a szájüregbe kerül és közvetlenül izgatja a nyálkiválasztó mirigyeket. Ezzel szemben állanak a „*feltételes*“ vagy *közvetett reflexek*: ilyen a nyálkiválasztás akkor, mikor azt nem az étel természetes, közvetlen érintkezése váltja ki, hanem egy teljesen idegen inger, — pl. a kutya bizonyos jelek, csengetés, fény- vagy hőhatás következtében várja a megszokott eledelt és ezúton indul meg nála a nyálkiválasztás.

Pavlov azért választotta a salivatiót az állati reflexek tanulmányozására, mert ez a jelenség sokkal egyszerűbb és függetlenebb más reakcióknál. Egy izomreakciónál sokkal több belső feltelt, idegrendszerbeli működést kell figyelemmel kísérni, ha tanulmányozni akarjuk, mint itt; azonkívül a nyálkiválasztás mint reakció, jól ellenőrizhető és könnyen mérhető mennyiségileg; végül kedvező körülmény az is, hogy az ételnek a nyálkiválasztó szervekkel való közvetlen érintkezését vagy ennek hiányát is kényelmesen megfigyelhetjük. A kísérletek kezdete, bevezetése természetesen a közvetlen reflexek megfigyeléséből áll. A fődolog azonban a közvetett reflexek körülményeinek és törvényeinek megállapítása. Ez a Pavlov esetében szerencsés lehetőségeken nyugszik, mert az ingerek erőfokát, számát, összes körülményeit a kísérletező mind a kezében tartja és kellőképpen változtathatja.

A kutyánál a nyálkiválasztás nemcsak akkor áll be, mikor az étel a szájüregbe kerül, hanem akkor is, mikor gazdája lépteit hallja a szokott időben, vagy ha csak bizonyos távolságból látja is az ételt: ezek a „közvetett, de természetes” reflexek; míg pl. a szaglászérzetek már inkább közvetlen inger gyanánt tekintendők. Beáll a salivatio akkor is, ha mesterségesen összekapcsoljuk az ételnyújtást más, egészen elütő jelenségekkel, pl. a bőr egy helyének simogatásával, vagy osongetéssel, hőbenyomással: ilyenkor — a jeleket egy idő múlva a valóságos, etetéstől szétválasztva — a jelek magukban is előidézik a nyálkiválasztást. A külön, magukban így ható jelek hatására meginduló nyálkiválasztást *közvetett reflexnek* nevezzük.

A közvetett reflexek szabályát Pavlov a következőképpen írja le: Vegyünk egy oly ingert, mely a szervezetre eddig még nem hatott és közömbös volt (nevezzük *b*-nek); ezt hozzuk összeköttetésbe a szervezettel a rendes, ismeretes *a* ingerrel egyidejűleg, úgy hogy most két inger hasson egyszerre, pl. a táplálék (*a*) és egy csengetű hangja (*b*). Az új, közömbös inger ez esetben együttműködik a régivel és együttesen határozzák meg az eredményt, a szervezet reakcióját. Az agy felső központjaiban ez a folyamat ilyenformán alakul: Az új ingerület már egy erősen izgalomban levő területet talál ott, melyhez hozzákapcsolódik, mely felé útát tör magának; de útát tör egyszersmind a megfelelő szerv felé is. Ez úton az új ingerület (*b* hatása a mi esetünkben) mint a kérdéses szerv (nyálkiválasztó mirigyek) ingerlője kezd szerepelni. Ha ellenben nem talál az új ingerület egy előző izgalomban lévő területet, akkor széteszik az agyfélteke területén és nem eredményez semmilyen határozott jelenséget. Teljesen hiányzanak e tünetmények abban az esetben, ha a kísérleti állatot agyának felső féltékéjétől megfosztottuk. Pavlov szerint ezek az itt feltüntetett viszonyok mutatják a középponti idegrendszer felső részének alaptörvényeit. (Irradiáció és koncentráció törvénye.)

Mint e leírás is mutatja, a közvetett reflexek tulajdonképpen az asszociáció útján jönnek létre. Ily asszociációk azonban nem-

csak a nyálkiválasztásnál lépnek működésbe, hanem a lelki élet egyéb eseteiben is; ezek azonban a kísérletezés számára nem oly könnyen megközelíthetők, mint a Pavlov-választotta nyál-reflexek. A térszemléletben, nevezetesen a harmadik dimenzió tudatosulásában, a szemizmok ugyanazt a fiziológiai szerepet játsszák, mint a kutyával való kísérletezés esetében a közvetett reflexek ingerei: a recehártyának és az izmoknak különböző hatásai itt is együttjárnak, összeesnek a tárgyak tapintási érzeteivel; és ha különváltva jelentkeznek ez utóbbiaktól, akkor mintegy jeleivé, közvetett ingereivé válnak a látott tárgy valóságos dimenziója (mélysége) érzetének. Pavlov ilyenformán arra a következtetésre jut, hogy a fiziológiai optika lélektani része tulajdonképpen nem egyéb, mint a feltételes vagy közvetett reflexek elméletének alkalmazása. (Hasonló fejtegetés: *Várkonyi: Tér és térszemlélet*, Pécs, 1925.)

Miután Pavlov megállapította a reflex alapfogalmát és két lényeges módját, áttér a *közvetett reflexek működésének részletes törvényeire*. Fontos a megszokás szabálya: ha a közvetett ingeret sokszor érvényesítjük egymásután, könnyen hatását veszti, lévén a lelki élet (vagy viselkedés) egyik legfőbb törvénye a megszokás (a francia irodalomban I. Ravaissou, Bergson, Roland-Gosselin műveit). Ha több közvetett reflex uralkodik a kísérleti alanyon, akkor *egy* közvetett reflex elvesztése nem vonja maga után más közvetett reflex elvesztését; mindegyikük önálló a másikkal szemben. Ha valamely közvetett reflex a fenti ok miatt eltűnt a kísérleti alany viselkedéséből, ez az eltűnés nem végleges, a reflex bizonyos idő (pl. egy-két óra) múlva visszatér, még pedig magától. De visszatérhet azonnal is, ha a megfelelő közvetlen reflexet feltámasztjuk, pl. ha a kutya szájába valamely savanyú oldatot öntünk. Ezután a közvetett reflex a megszokott módon teljes egészében jelentkezik. A közvetett inger hatékonysága nagyon függ az inger erőfokától. Ha pl. a közvetett reflex ingere valamely hőbenyomás, akkor 0°-nál és 50°-nál már 20–30 kísérlet után beáll a megfelelő reflex; ellenben 5–6°-nál, vagy 35°-nál (mindig pozitív hőfokot gondolunk itt) semmi eredmény sem mutatkozik. A csengetyű hangjánál is fontos az erőfok nagysága. A közvetett reflex ingereinek alkalmazási zónája is különböző eltéréseket mutat az inger természete szerint. A hideg ingere pl. a test más részén érvényesülve ugyanazt a hatást váltja ki, mint a kezdetbeli alkalmazás helyén. A hideg és meleg hatások egyébként, mint ingerek, mindig szétválasztva maradnak. Viszont a mechanikai ingerek csak a megszokott helyen alkalmazva váltják ki a közvetett reflexüket. Az ingerek minőségi különbségeit is figyelembe veszi a kutya idegrendszere. Kiderült ugyanis a kísérletekből, hogy a kutyánál a megszokott csengetyűhanghoz közel eső hangok, szekund, terc, quart, nem váltják ki a megfelelő reflexeket. Meglepő volt továbbá az érzetküszöbre vonatkozó megkülönböztetés, melyet Pavlov és tanítványai megfigyeltek: a kutya sokkal több hangot különböztet meg a magasabb rezgések birodalmában (80–90 ezer rezgés másod-

percenként), mint az ember (40—50 ezer), sőt még a hangok egymásutánját is „megjegyzni magának“.

Pavlov kísérleteinek egy jókora része a *gátlás* (inhibíció) jelenségére vonatkozik. Tudjuk, hogy már Ribot is vizsgálataiban mily nagy fontosságot tulajdonított bizonyos gátló folyamatoknak (Les maladies de la volonté). Idegrendszeri szempontból itt kezdődik szerinte a mozgások, cselekvések igazi bonyolultsága. Pavlov ezen gátlásokat *együttes* (közvetett) *ingerek* alkalmazásánál figyelte meg. Az ilyen ingerek kölesönösen gátolják egymás hatását, pontosabban: ha ugyanolyan természetű újabb ingert esatolunk a már meglevő közvetett — reflex — ingerhez, pl. egy új közömbös szagérzetet a meglevőhöz, akkor az új inger megakadályozza a réginek reflex-kiváltó hatását. Ha pedig ezt a gátló ingert már alkalmaztuk a kutyanál s visszatérünk az eredeti ingernek egyedüli alkalmazásához, azt fogjuk tapasztalni, hogy ez utóbbi elvesztette eredeti, reflexkeltő hatalmát.

A gátlások esetei azonban ezekben a felsorolt tünetenyekben nem merülnek ki. Az egyszerű egyirányú gátlás jelenségein kívül vannak egymást keresztező gátlások is. Ily gátlás esete a következő: Vegyük azt az állapotot kiinduló pontul, mikor egy közvetett reflexet előidéző inger, pl. a csengetés, túlságos gyakori alkalmazása miatt megszűnt kiváltó hatású lenni. Ha most ezt a (hatástalaná vál) ingert mégis alkalmazzuk, de úgy, hogy egy eddig ismeretlen, új ingert is kapcsolunk hozzá, mondjuk: egy váratlan fényjelet, akkor azt fogjuk tapasztalni, hogy az előbb hatástalan inger újra teljes erővel működésbe lép. A váratlan és ismeretlen új ingert tehát szintén mint *gátlást* kell Pavlov szerint felfognunk az előbbi meglevő gátlással szemben, ami annyit jelent a gyakorlatban, mint az első gátlás felszabadítása egy második által. A nyálképződés újra megindul.

A gátlás jelenségei tehát sokfélék és meglehetősen bonyodalmasak. Ha a feltételes inger egy közömbös ingerrel párosul, elveszíti hatását: ez a *feltételes gátlás* esete. A tapintás ingerét, mint fentebb láttuk, alkalmazhatjuk közvetett reflexek előidézésére. Ha ezt az ingert eredeti, megszokott helyén kívül alkalmazzuk és ebben az alkalmazásban lassan-lassan távolodunk az eredeti ingerponttól, azt tapasztaljuk, hogy az ingernek reflexkeltő ereje gyorsan fogy, annál inkább, minél jobban távolodunk az eredeti érintés helyétől. Ezt a jelenséget Pavlov a *differenciális gátlás* nevével jelzi.

Pavlov és tanítványai eredményes munkát végeztek és az ú. n. objektív lélektan nagy szolgálatot tettek a reflexológia alapjelenségeinek ezen rendszeres összefoglalásával, törvényeinek összegezésével. Hogy lehet-e ezen az alapon egy *teljes* lélektan megszerkeszteni s általában melyek egy objektív lélektan tudományelméleti előfeltételei (v. ö. *Augier*: La psychologie objective est — elle possible?, Paris, 1928.), az más kérdés, melyre még visszatérünk.

Várkonyi Hildebrand.

K. BÜHLER: *A fejlődés általános törvényei a gyermek beszédében.*

A *Journal de Psychologie* 1926. évi június 15-iki száma a fenti címmel közli francia fordításban K. Bühler bécsi egyetemi tanár előadását, melyet a német filológusok erlangeni gyűlésén tartott 1925 szeptember havában. A közlemény igen figyelemreméltó megállapításokat tartalmaz, de egyszersmind megjegyzésekre is készíti a gyermeki beszéd fejlődésének vizsgálóját.

Bühler szerint a beszéd eredetének problémáját a XIX. században megtermékenyíti a fejlődés biológiai gondolata. Darwin könyvet ír az ember és az állatok érzelmeinek kifejezéséről, melynek következményeit Wundt vonja le a nyelvre vonatkozóan. Wundt három főelvet állít föl: 1. A tudat rezdülése az alsórendű állatoktól fölfelé egészen az emberig mindenütt együtt jár a pszichikai folyamatokat kifejező testi mozgásokkal. Az állatfajok során fölfelé haladva, mind fejlettebb lelki élettal, gazdagabb és differenciáltabb kifejező mozgásokkal találkozunk. 2. A hangokkal történő beszéd csak egy része a kifejezés egészének. A nagy igazságban lévő állat és primitív ember élénk fiziognómiai mozgásokat mutat, egész testét a kifejezés szolgálatába állítja; a hangszervek létrehozta hangok csak egy kis részét alkotják egész kifejezésének. 3. Az emberi beszéd lényegében és funkcióját tekintve mindig észrevehető kifejezése a beszélőben végbemenő lelki folyamatnak.

Wundt ez utóbbi tételére Bühler megjegyzi, hogy a beszéd funkciója nem merül ki a kifejezésben, a belső külsővé tevésében. A beszéd több és más, mint az egyén életének visszfénye. A nyelv főtenyezője a társasélet fejlődésének, még a nagyon alacsonyrendű állatoknál (méheknél és hangyáknál) is. Ezeknek az állatoknak az életében semmi nyomára nem akadunk az értelmességnek, de találunk jelentési funkciókat. A jelentési (szemantikus) eszközök fejlődése és differenciálódása sokkal inkább van párhuzamban a társas élet szervezettségével, mint az egyén szellemi fejlődésével. Ez az egyik, amiben már túlhaladtunk Wundton. A másik, amiben túljutottunk rajta, még fontosabb, mert nagyobb következménnyel jár. Eszerint az állat jelentési eszközeitől eltérően, az emberi beszédnek egy harmadik lényeges funkciója van, melyet eddig állatnál nem tapasztaltak: a megjelenítő, ábrázoló (representáló) funkció. Szavaink és mondataink tárgyakat és tárgyas (objektív) viszonyokat jelentenek.

A szavak először jelzik a beszélő tudatállapotát. Ez a Wundt-féle kifejezés, tudtuladás. Másodszor a hallgatóban bizonyos tudatállapotokat és viselkedési módokat idéznek elő. Ez a beszéd felidéz (evokatív) funkciója. Harmadszor tárgyakra és tárgyi viszonyokra utalnak és ezek elgondolására (representációjára) vezetnek. Kifejezés és földezés közös jelenség embernél és állatnál. Megjelenítési funkciója azonban csak az emberi beszédnek van.

E funkciójával tesz rendkívül nagy szolgálatot a beszéd a gondolkodás szervezésében.

A gyermek sír, mihelyt a világra jön. Hangjának az emberi beszédre jellemző tagolódása (artikulációja) azonban csak körülbelül a harmadik hónapban, a gögicselés jelentkezésekor kezdődik meg. A gögicselés, mint ösztönös diszpozíció, közös öröksége az emberiségnek s teljesen egyforma minden faj gyermekénél. A különbözőség sokkal később áll be, akkor, amikor a gyermek a halott hangkapcsolatokat kezdi utánozni.

Itt tehetjük meg az első megjegyzést Bühler fejtegetéseire. Bizonyosnak látszik, hogy a gögicselés közös öröksége az emberiségnek, azonban ma még egyáltalán nem ismerjük a különböző fajok gyermekeinek gögicselését. Az eddigi, igen szűk körre szorítkozó, rendkívül gyér följegyzésekből azt látjuk, hogy még ugyanazon nép kisdedeinek gögicselésében is nagy különbségek észlelhetők a hangok minőségében, föllépési idejében, rendjében, stb.

A gögicselésben, e hangtagoló játékban — mondja tovább Bühler — lassanként kiválnak egyes állandó alakok, mint a *mamam*, *papap*, *dada* stb. Hozzájuk csatlakozik az a pár más, a környezettől utánzással átvett hangkapcsolat, melyet a gyermek bizonyos mértékben állandó jelentéssel és állandó módon használ. A beszéd azonban ekkor még tagoltságán kívül semmivel nem múlja felül a magasabb rendű állatok megnyilvánulását. Az első kezdetleges hangkapcsolatok mind az ember, mind az állat életében érzelmeket és vágyakat fejeznek ki.

A belső érettség beálltával egyszerre csak új jelenséget tapasztalunk: a hangokból összetevődő alakok (szavak) személyek és tárgyak neveivé válnak. Ebben áll a nagy fordulat a sajátosan emberi felé, a beszéd, a nyelv megjelenítő (reprezentatív) szerepe felé. Ettől fogva a szavak nem érzelmeket és vágyat fejeznek ki, hanem tárgyakat jelölnek meg.

Igy történik az indulatszóról a névre való átmenet. Mikor a gyermek a hangokat látható dolgokkal kapcsolja össze, az első lépést teszi meg a szavakbn folyó gondolkodás szervezésében.

A beszéd ezután hónapokon (sok gyermeknél egész éven) át ismét ugyanazon fokon marad. A szókinés növekszik ugyan, néha annyira, hogy nem is lehet megállapítani a szavak pontos számát, azonban ez nem lényeges, mert a fejlődésnek ezt a szakát nem a szótár nagysága jellemzi, hanem az, hogy a gyermek bármely helyzetben is mindig csak egy szót mond egy lökessel, egy lendülettel. Helyesen mondják a beszéd fejlődésének e korát az egy szóból álló mondatok korának. E kor, főképen hosszú tartama miatt, igen fontos a fejlődés-elmélet szempontjából. Ha képet akarunk alkotni a beszéd fejlődésének kezdetén álló ember lelki képességeiről, akkor azt kell mondanunk, hogy ebben a korban a gyermek csak egy, még inorganikus, szóbeli nyilvánulásra képes, vagy más-

képen szólva: a szó és a mondat ekkor még nem különült el, hanem egybeesik beszédében.

A második év vége felé (néha pár hónappal korábban vagy később) a gyermek hirtelen két és több szóból alkotott mondatokkal kezd élni. Mintha valami akadályon törne át, mintha belső zsilip nyílnék meg benne. Mihelyt ugyanis kétszavas mondatokat kezd mondani, időnkint, különösen az erős érzelmekkel járó helyzetekben, egymással belső kapcsolatban álló, egy jelentési egészet alkotó szavak egész zuhatagát hallatja. Az így halmozott szavakban van a forrása a mondattannak (szintaxisnak) és a szófajok elkülönülésének. A legfontosabb és egyúttal igen meglepő az, hogy még a merev szintaxis szerint beszélő környezetben felnövő gyermekek első többtagú mondásaiban is minden szétfolyó és határozatlan. Nincs bennük a szavaknak állandó rendje; nincs szó sem ragozásról, sem segédszóról; a mondat ekkor még nem vált szét nevekre és igékre. Lélektani szempontból csak annyit mondhatunk, hogy a gyermek két- vagy többszavú mondatokat akkor tud alkotni, mikor belsőleg elég érett, hogy — hasonlattal élve — egy verbális helyzet több ponton csúcsosodhassék ki nála.

Bühler világosan elénk állítja az indulatszavaktól, vagy helyesebben az érzelmeket és vágyakat kifejező gögicselési hangkapcsolatoktól a tárgyakat és cselekvéseket jelentő szavakra való átmenetet. Azonban nem szabad azt gondolni, hogy ettől fogva a felnőttek beszédében tárgyat vagy cselekvést jelentő szavak már sohasem fejeznek ki érzelmeket vagy vágyakat a gyermek beszédében.

Az egy szóból álló mondatok koráról adott jellemzése azonban nem mindegyik fejlődési formára talál egészen pontosan. Vannak gyermekek, akiknek beszédfejlődésében az egy szóból álló mondatok kora még két hónapnál is rövidebb időre terjed s a két és többtagú mondatok egyáltalán nem jelentkeznek hirtelen és mintegy belső gátat áttörve, hanem fokozatosan bontakoznak ki és szorítják ki az egyszavú mondatokat. Bühler a második év végére teszi a két és ennél több szóból álló mondatok feltörését, pedig eddigi följegyzésekben is már több példát találunk a kétszavas mondatoknak az első év végén vagy elején való felbukkanására. Ugy látszik, hogy ilyen esetekben fokozatosan eloszolva és nem pedig hirtelen és nagy tömegben jelentkeznek a két és több szóból álló mondatok. A zuhatagszerű megjelenés valószínűleg az egyszavas mondatok szakának hosszú tartamával jár együtt, tehát a fejlődés tempójának sajátosságával függ össze. Kétségtelen, hogy az első többtagú mondatok egy része, esetleg nagyobb része, sok gyermeknél szétfolyó, határozatlan, azonban nem mindig olyan mértékben, mint amilyenben Bühler leírása és kiválasztott példái mutatják. Néha már az első két- vagy többtagú mondatokban is elég határozottan kifejezésre jut a főnév és az ige és a szavak olyan sorrendben következnek, mint a felnőttek beszédében. Természetesen

vannak a beszédben nagyon sajátos fejlődésen átmenő gyermekek is.

Amit Bühler a két- és többszavú mondatoknak fejlődéséről mond, lélektani szempontból alig jelent valamit. De nem is könnyű meghatározni, micsoda lelki tényezőktől függ, hogy a gyermek két- vagy többtagú mondatokat tudjon alkotni.

Míg az egyszavas mondatok korában egy verbális helyzet csak egy szóban jut kifejezésre, — folytatja Bühler — később már a gyermek képessé válik egy aktusban egyszerre több motívumot összefogni és kifejezni. Eleinte még a régi szómondatok jelentkeznek a több szóból álló mondatokban anélkül, hogy egymáshoz alkalmazkodnának, módosulnának és differenciálódnának. A mondatalkotás két segédeszköze közül, melyeket Paul felsorol, először csak az elsőt és a legkezdetlegesebbet: a szavak egyszerű egymás mellé helyezését használja a gyermek, azután a zenei eszközöket: a dallamot és hangsúlyt veszi igénybe több szóból álló mondatainak organizálásában. A gyermekpsychológia adatai eddig még némák arra vonatkozóan, hogy a gyermek miként használja fel a szórendet a mondatalkotásban. Ez — Bühler szerint — nagy hiánya a gyermeki beszédre vonatkozó vizsgálatoknak. A szórend kérdése kapcsolatos a szófajok kiválásának problémájával, mert mindaddig, míg a mondatban nincs különbség a dolgok és cselekvések neve közt, nem lehet szó a szórend mondattani alkalmazásáról.

A szavak szétkülönülésében ma még csak a legszélső határokat tudjuk biztosan megjelölni. A teljes differenciátlanság alsó határa valószínűleg mélyen belenyúlik az egy szóból álló mondatok szakába. Mikor a gögicselés valamely alakja, pl. a *mamam*, jelentést nyer, jelentésében felölelheti mindazt, ami a gyermek táplálkozásához tartozik, a szopást éppen úgy, mint a tejesüveget, vagy az anyát. Teljesen önkényes eljárás volna ezt a szót főnévnek vagy igének mondani, mert sem egyik, sem a másik s valószínű, hogy így van sok egyszavas mondattal. A felső határt a ragozás megindulása alkotja. Ekkor az igék, főnevek és melléknevek osztálya még nincsen teljesen elhatárolva, mindazonáltal a három szófaj nagy vonásokban eléggé el van választva egymástól. Ez látszik abból az eljárásból, ahogyan a gyermek a ragozást kezeli.

Az utolsó nagy lépés, mely a mondatalkotást (syntaxist) nagyjában befejezi: a ragozás. A ragozásra vontkozóan már ismét a helyes megfigyelések szilárd talaján mozoghatunk. A fejlődés szavak formátlan halmozásának stádiumától kezdve különböző irányban ágazik szét: a kínai mondatalkotás, az agglutináló és a flektáló nyelvek felé.

A gyermek a környezet hatása alatt sajátítja el a ragozást. Két dolgot azonban mégis meg kell magyarázni a fejlődés szempontjából: először a két hónaptól hat hónapig terjedő időt, mely a több szóból álló mondatok jelentkezése és a ragozás (flexió) megindulása közt van, másodsor a fokozás, továbbá a név- és ige-

ragozás hirtelen s majdnem egyidejű beállását. Néha félig mechanikus módon jön létre egyes szavak középfoka. Ezután egymásután feltűnnek a szavak más ragozott alakjai. A gyermek megérti az elvet és maga alkot ragozott formákat bizonyos átvett példák nyomán és a felnőtt állandó utánpótlásával.

Ez a tény nagyon fontos nemcsak pszichológiai szempontból, hanem a fejlődés elméletének szempontjából is. Ha a gyermek beszédfejlődésében tapasztalt apró tényeket kiszélesítve az emberiség fejlődésére alkalmazzuk, megértjük, hogy mihelyt egy elv elevenné vált, elterjed, benyomul az egész nyelvbe s új jelenségeket hoz létre, de később, lassankint el is halhat. A ragozás (flexio) elvének megszületését és életét megfigyelhetjük gyermekeink beszédében.

Bühler, mint láttuk, nagy hiánynak tartja, hogy a gyermeki beszéd fejlődésére vonatkozó vizsgálatok nem tartalmaznak elég pontos adatot a szórend alakulására vonatkozóan. Vajjon miért nem? Bizonyára azért, mert a gyermek mondatainak szórendje nem mutat feltűnően sajátos jellemvonásokat. Egyszer követi hűen a felnőttek példáit, máskor többé-kevésbé eltér azoktól. A gyermek azzal a szóval kezdi mondatát, amely először ajkára tolul és az első szóhoz hozzákapcsolja mindazokat a szavakat, amelyek a dologra vonatkozóan fölmerültek benne. A szórend a különböző külső és belső helyzeteknek megfelelően annyira változhatik, hogy alig lehet sajátos törvényszerűséget megállapítani benne. A németben a név- és igeragozás, továbbá a fokozás ugyanazon időben, vagy majdnem egyidejűleg áll be, a magyarban azonban az eddig följegyzett adatok szerint a ragozást a fokozástól (korán beszélő gyermekeknél) nagy időbeli távolság választhatja el. Míg ragok bőségesen fordulhatnak elő már a második év második negyedében, addig a középfok tudata és gyakori alkalmazása a harmadik év közepe körül észlelhető.

A szórenden kívül Bühler szerint keveset tudunk még a különböző szófajok képzésére vonatkozóan.

Előadásának végén Bühler azt mondja, hogy az evolúció elmélkedőjének fő érdeklődése a belső ritmusában szabályszerűen alakuló fejlődés kezdetére irányul. A fejlődés ritmusát nem lehet külsőleg befolyásolni. Kétségtelen, hogy a gyermek beszéde kedvező nyelvi környezetben jobban fejlődik, mint kedvezőtlenben, azonban a haladás tempója másodlagos, majdnem közömbös valami. Bárhogy is változik a tempó, a természet mindig ugyanazt a dallamot játssza. Azt az alapvető ténytet, hogy a fejlődésnek állandó dallama van, csak úgy értjük meg, ha tudjuk, hogy a gyermek szelleme az, mely érik és formálódik a beszéd elsajátítása folyamatának kezdetén. Kétségtelen, hogy a beszéd befogadás (receptió) és áthasonlítás (asszimiláció) útján jön létre és nem önkényes alkotása a gyermeknek. Azonban a befogadás, az elsajátítandó dolgok kiválasztása belső törvények szerint megy végbe. Csak azt tudjuk ugyanis utánpótlással magunkévá tenni, amire bel-

sőleg érettek vagyunk. Ez érvényes a gyermek beszédének fejlődésére is.

Mivel az emberiség nyelvi fejlődésének kezdeti és döntő stádiumaira vonatkozó adatok mindörökké elvesztek, Bühler azt hiszi, hogy csak a gyermeki beszédre figyelhetjük meg közvetlenül az állati eredettől kezdve a nyelv első igazi alakulását s csak ezen az alapon kísérrelhetjük meg rekonstruálni azt, ami elveszett.

Kenyeres Elemér.

A. ARGELANDER: *Das Farbenhören und der synaesthetische Faktor der Wahrnehmung.* Jena, Gustav Fischer, 1927. 172 l.

A mai psychologia minden úton megfordult és a lelki élet egységét mint egészet kutatja; maga a pozitív kísérletező lélektan is azokra a területekre vetette magát, ahol a lelki élet általános feltevéleit, állandó faktorait találhatja. Nem véletlen, hogy az érzetek psychológiájának synthetikus vizsgálata ma újból nekilendült és így a synaesthetikus jelenségek ismét jelentős szóhoz jutnak az irodalomban.

Az elmúlt század utolsó negyedében indult meg a fenomén körébe vágó vizsgálódás — Wundt, Fechner, Flournoy —, századunk elején ellankadt az ambíció. A háború előtt *Bleuler* és a psychanalitikusok karolják fel a tüneményt, míg most a hamburgi psych.-aesth. intézet az, melynek szellemtudományi irányában a leginkább bizhatunk. (G. Anschütz.)

A jelenséget illető főprobléma az, vajjon bizonyos lelki tartalomnak valamely érzethez más érzetterületen történő önkéntelen hozzárendelése az önálló képességnek önálló nyilatkozása-e vagy pedig visszavezethető más funkciókra, a fantáziára, az asszociációkötésre, vagy az analógiaképzésre. A pozitivisták általában tagadják a jelenség önálló jellegét.

— A kísérletezési, statisztikai módszerek egy késői apológiája, egy nagy eklektikus mű áll előttünk, Argelander kisasszonyé. Műve a synaesthetikus jelenségek ténymegállapítása; kutatja a jelenség szerepét az általános lelki strukturában. (Előszó.) Lelki ismeretesen felderíti a syn. jel. területét, vázolja a módszereket és kiválasztja a hozzárendelési eljárást (2-ik fejezet). Ez abból áll, hogy a kísérleti személynek bizonyos ingereket ad, mire az a reakciónak megfelelő egységet kikeresi egy eléjtett táblán. A kísérletezés kizáróan a színhallás mezején történik. Nagy pontosságú táblázatok közlik az eredményeket, melyeket a szerző szorgosan összevet az irodalomban található adatokkal. A módszer nehézségeit nem kerüli el; szemükbe próbál nézni és tiszteletreméltó merészséggel keresi a törvényszerűséget. A hozzárendelési módszer hibája ott van, ahol minden psychophysikai kísérletezésé: a lelki tartalmak nem mérhető egységek. Ezenfelül éppen a synaesthetikus területen olyan személyes faktorokról van szó, melyek a diszpozíció elhanyagolását nem engedik meg, az egész tudatos és tudatta-

lan adottság nemesak hogy részt vesz, hanem determináló szereppel bír a fenoménben. Egy irracionális és superphysiologiai folyamatról van itt szó, mikor én egy magánhangzóhoz vagy zenedarabhoz bizonyos színképeket rendelek a tudatomban. — NB. nem is rendelésről, hanem spontán folyamatról van szó. Maga a szerző nem „érzi“ a hangot színesnek, de „érti“, hogy a mély hang sötét lehet stb. Racionálisan véli feloldhatni a tüneményt.

Ami a jelenség karakterét illeti, Argelandert ezzel szemben egy bizonyos differeciálatlan magatartás jellemzi; anélkül, hogy az tudatos volna nála, jóformán csak az érzet-photismákat vizsgálja* és ezeknek feltétlenül strukturális jelentőséget tulajdonít. Csak ilyen módon lehetséges, hogy nem riad vissza az általa igen jól ismert addigi irodalomnak tanulságaitól és objektív hozzárendelési szabályszerűségeket kutat. Felteszi, miként *Bleuler*, de vele ellenkező nézőponton, hogy a jelenség mindenkinél előfordul és pedig mindenkinél bizonyos szabályszerűséggel. A physiologiai agystruktúra határozza meg a hozzárendelést a fizika törvényei szerint. Az 5-ik fejezetben keresi a konstans viszonyokat, melyeknek alapjait a szín- és hangviszonyokban, az aetherhullámok hosszában és rezgésszámában keresi. E vázlatos törekvés azonban kevés eredményre vezet; a syn. jel-ek körében ugyanis kiválóan lélektani mozzanatok játszanak szerepet; pszichologiai és természettani kategóriák pedig nem fedik egymást. Argelander kísérleti eljárását tehát nem tekintjük szerencsésnek.

Érdekesebb az, amit az általános részben fejteget. A jelenséget magyarázó elméletek világos áttekintése után csatlakozik a Wundt-Flournoy-féle érzelemanalógia-teóriához. Eszerint hang- és színérzetek között, melyeknek azonos érzelmi hangsúlya van szoros asszociációk és másodérzetek létesülhetnek. A szerző tehát elhagyja a physiologia területét és tisztára pszichologiai mozzanatokkal, az asszociációval és analógiaképzéssel magyaráz. Általános érvényű szabályokat keres az érzetek érzelmi színezetében, a lélek strukturális magatartásában. Itt (6. fej. 4.) igen érdekes összefoglalását adja az érzetek pszichológiájának. Kimutatja (7. fej.), hogy minden analógiaképzés alapja (szemben Kaiser és Schenke habituális tanával) az érzelmi tónus, mely általános, objektív (Fechner-féle) aesthetikai törvények alapján szólal meg és mely rezonálásra bírhat ugyanolyan alaphangú más érzeteket. Ez a pozitív psychophysikai magyarázata nemesak a syn. jel-eknek, hanem az összes analógiás tüneteknek.

Miután az író így demokratizálta a fenomén megjelenését, az utolsó (8-ik) fejezetben fellépésének általános feltételeit kutatja. A látszólagos ellenmondás elkerülésére nem a Bleuler-féle tudatos és tudattalan színhallást veszi fel, hanem, ha nem is ismeri el, de feltételezi „valódi“ színhallók létezését; valódi és nem valódi színhallás közt — szerinte — nincs minőségi különbség; az egyiknek

* Az idevonatkozó distinkcióról más alkalommal fog szólni a *Revisor*.

begyakorlott idegpályáin a hozzárendelés spontán történik, a másikéin csak tudatos összehasonlítás után. E fejezetben tehát a spontán hozzárendelés feltételeit kutatja a szerző. Ezeket az általános érzékenységben, a vizuális ill. auditív, részben eidetikus beállítottságban keresi — ha bizonytalanul is —, végül mégis csak dispoziционális feltételekre jut; ezt nyíltan kifejezi Argelander, mikor a synaesthetikus hajlam örökölhetőségét elismeri. A mű ajánlása az átörökléstan kiváló kutatójának, Peters jénai professzornak szól.

A függelékben igen gazdag irodalom közöl Argelander kisasszony; 466 cikk, tanulmány az anyag, melynek legnagyobb része ismert a szerző előtt. Kimerítőbb bibliografiát ugyan találunk *Mahlingnál* (Arch. d. ges. Ps. LVII), aki a kutatás történetírója, (700-on felüli) de alaposabban átdolgozottat nem.

Meg kell jegyeznünk, hogy a jénai magántanár kisasszony, e műnek szerzője nem synoptikus. Érthető, hogy nem tudta a jelenséget kellően átélni, érthető, hogy olyan irány felé tendált, mely tagadja a jelenség önálló létezését és hogy visszavezette más, egyetemesebb mozzanatra. A szerző aival a meggondolással fogott művéhez, hogy objektivebb maradhat, ha ő nem tartozik a valódiak közé. A kutatásra pedig csak kimondott synoptikusok alkalmasak; hogyan írjon a színek psychológiájáról egy színvak, hogyan a hangokról, zenepsychológiáról egy botfülű? A lélektant nem lélektelen gépekkel konstruálják, hanem érző, gondolkodó, vágyó emberek által, akik a szeretét (megértés, beleélés) varázsával fogják meg a testvérlélekben történőket.

Angelander kiváló érdeme őszinte és becsületes meggondolása minden kijelentésnek, minden adatnak, az áttekinthető besosztás és világos előadás, a részeredményeknek gondos összegyűjtése. A munka maradandó értéke, hogy a Wundt-Flournoy iskola tanításának eredményét modern szempontból összefogta és ezáltal megszabadította az elkövetkezendő tudós nemzedéket egy ballaszttól, melynek cipelése megakadályozott eddig minden expeditiót a syn. jel-ek területének felderítésében. A pozitív, kísérletező, psychophysikai irányzat minden eredménye, előnye és hátránya beléfolaltatott ebbe a munkába; ennek tanulságait leszűrve indulhat meg egy kellő fogalmi differenciáltsággal operáló, dispozició-kutató, individuális irányú vizsgálódás.

H. Schiller, Pál.

W. PETERS: *Vererbung geistiger Eigenschaften und die psychische Konstitution*. Gustav Fischer, Jena, 1925. 400 l. 8. r.

A kiváló jénai professzor nem először foglalkozik e problémával. Fortschritte d. Ps. III, 4—6: „Über Vererbung psychischer Fähigkeiten“ címen már értekezett. Ez a munkája a VIII. kísérleti Ps. Kongr.-on, Leipzigben tartott előadásának: „Vererbung und Persönlichkeit“ bővített kiadása. Ismerteti nagyjából az átöröklés problémáját (I—II. fej.); a kutatás módszereit (III. fej.); az átöröklés fajtái szerint csoportosított eredményeit, szigorúan egybevetve az

irodalom statisztikáival (IV—X. fej.); az átöröklés viszonylatait (XI—XIII. fej.). Az utolsó (XIV-ik) fejezetben közli a legérdekebb gondolatait, egy konstitúció-teória vázlatában. Gazdag irodalom zárja be a mű külső épületét.

A mű kettős szempontból méltó a figyelemre. A szóbanforgó disciplina szempontjából azért, mert kiválóan összefoglaló, kritikai mű. *Ribot* óta nincs nagyobb szabású kutatás a lelki átöröklés terén; *Peters* mély fiziológiai és pszichológiai készséggel fog munkához.

Általánosságban is érdekel a mű, mert ma a pszichologia az egész lélek felé fordul, az állandó tényezőket igyekszik felderíteni, konstitúció-tan felé haladunk. Ide az átöröklési tanulmányok útlevéle nélkül nem juthatunk. Spranger, Kretschmer, Utitz, Ewald munkásságához méltón csatlakozik szerzőnk. Konstitúció-tanát egy dinamikus és egy statikus faktorokból építi fel. A konstitúció egy „Dispositionssystem“; a statikus adottságok . . . „sind Bausteine, deren sich die dynamischen Anlagen bedienen, um Eigenschaften (Indukten) zu erzeugen“ (351). Ez a rövid idézet is mutatja *Peters* tanának nagyvonalúságát.

Az eredeti eredményeken kívül, a lendületes kritikai feldolgozásért érdemelt a munka különös figyelmet. Az eljárás túlságosan pozitivista jellegű, az empirikus alapokhoz még túlságosan kötött a gondolkodás, a hangsúlyozott kritikai elvek ellenére is. Az átöröklési tanok kutatása még nem tud szabadulni a francia kutatók ráhagyományozta tehertől.

A probléma ma új; ha megtalálja a maga szükséges utait, akkor ebben *W. Petersnek* nem kis dicsőség jut. *Harkai S. Pál.*

Dr. KENYERES ELEMÉR: *A gyermek beszédének fejlődése.* Budapest, Studium, 1928.

Szerzőnk gazdag anyagú kis munkája első — és sikeres — kísérlet arra, hogy a magyar gyermek beszédének fejlődését az első életéveken túl is kövesse. Legnagyobb értéke nem a *teoretikus* feldolgozás — az ily törekvésű vállalkozás ezen az eleddig még annyira be nem járt területen talán kissé korai is lett volna: ma még az *anyaggyűjtés* és a gyűjtött észleletek megfelelő csoportosítása a legfontosabb feladat. Ebből a szempontból teljes értékű e kis munka: gazdag észleletei, okos, áttekinthető és a későbbi elmélyültebb teoretikus feldolgozást is célszerűen előkészítő csoportosítása és ezenfelül különös elismerést érdemlő *praktikus* pedagógiai érdekessége nemcsak szülők és gyakorlati pedagógusok számára jelentenek értéket, de gyermeklélektani és pedagógiai tudományos irodalmunknak is komoly gazdagodását jelentik. Kívánatos, hogy szerzőnk anyaggyűjtő példáját minél többen kövessék és hogy immár az elmélyültebb teoretikus értékesítés is minél előbb megindulhasson. A kötet az *Imre Sándor* szerkesztette „Szülők könyvtára“

c. kiadvány-sorozat 6—8. számaként jelent meg: a gyűjteményt több kötetének lélektani érdekességű vagy egyenesen lélektani tárgya miatt is olvasóinknak figyelmébe ajánljuk. b.

W. FRONEMANN: *Das Erbe Wolgasts*. Langensalza, Beltz, Gebunden 7 M. 1928.

Az ifjúsági irodalom kérdése ma a fejlődés második fokán áll, amely az első foktól (Wolgast álláspontja) lényegesen különbözik, ha nélküle nem is érthető és képzelhető el. Fronemann kitűnően világítja meg a kérdés mai állását. Előadja a probléma fejlődését, áttekinti az újabb ifjúsági irodalmat, a népköltészetet, a tudományos ifjúsági irodalmat. Foglalkozik a ponyvairodalom kérdésével, törvényével, irodalmával. Évtizedes gyakorlati tapasztalatok és alapos elméleti tanulmányok alapján teljes hozzáértéssel világítja meg az összes részletkérdéseket. Fronemann azonban nemcsak a történeti anyagot állítja össze, hanem alapos és mesteri módszerrel megrajzolja a szellemtörténeti fejlődés menetét és okait is. Ismerteti Wolgast egyoldalúságait: szociálista merevségét és impresszionista-realista művészi felfogását. Az ifjúsági irodalomban a fősúlyt az esztétikai elemekre fekteti, küzd a moralizálás és az üres hazafiság ellen. Ezen elvek ellen indította meg a harcot a modern gyermek- és ifjúsági tudomány. Tiltakozott az ellen, hogy a gyermekben kis felnőttet lássunk, de megállapította az egymásután következő életkorok strukturális különbségeit s azt kívánta, hogy az ifjúsági irodalom tárgyi és formai szempontokból egyaránt alkalmazkodjék a gyermeki lélek sajátosságaihoz és fejlődésmenetéhez. Otto *Berchtold* odáig ment, hogy a gyermek korszerű kifejezőmódját is figyelembe óhajtotta venni. A gyermeklélektan azonban túloz, mikor az ösztönéletre fekteti a fősúlyt, a kalandos ifjúsági irodalmat előtérbe tolja, hogy intellektuális környékben a gyermek emocionális szükségleteit kielégítse. Téves a kulturfokelmélet lélektanának helytelen utánzása alapján állapítani meg a gyermek szellemi fejlődését, amint helytelen a gyermekkor fokaira oly túlzott mértékben ügyelni, hogy a gyermeket csupán önmaga és társai műveire utaljuk, teljesen elhanyagolva a felnőttektől származó ifjúsági irodalmat. Legközelebb jár az igazsághoz Fronemann, amikor a kérdést esztétikai, lélektani és pedagógiai szempontból vizsgálja és megállapítja a gyakorlati szervezeti teendőket.

Szerinte a művészet nem pusztán természeti igazság, hanem a külvilágba vetített alkotott lelki élet. Tehát súlyt helyez az érzelmi, a tárgyi, a formai elemekre. Nemesak az ösztönéletre van tekintettel, hanem az egész gyermeki lelkistrukturára, az irodalmi érdeklődés, érzék, tehetség fejlődésmenetére, a primitív népek művészetére és a néplélek fejlődésére. Nagy baj azonban, hogy a gyermek esztétikai fejlődéséről oly édeskeveset tudunk. Az eddig rendelkezésre álló anyag nem egyéb, mint tudósaink önkényes fel-

tevéseinek bizonyítéka. Az eddigi kutatásokból is kitűnik azonban annyi, hogy a gyermek irodalmi fejlődésére az iskolának óriási hatása van, amit különösen a gyermeklélektani alapon dolgozó iskolarendszerek bizonyítanak, amelyek a gyermek összes speciális tehetségeinek szabad kibontakozását segítik elő. Örvendetes jelenségnek kell minősítenünk, hogy a gyermekek ma már érdeklődnek a tudományos ifjúsági irodalom iránt. A tanulók nemesak gyönyörködni, szórakozni, hanem tanulni is akarnak. Mindez sok tekintetben a korhelyzetből fakad, alapjában véve szintén reakció, főképen az esztétikai elemekkel szemben, végeredményben azonban a jobb lélektani alapon és helyesebb módszerrel dolgozó pedagógiai rendszernek tulajdonítható.

Bittenbinder Miklós.

MAGYAR GYÓGYPEDAGÓGIA. A Magyar Gyógypedagógiai Társaság folyóirata. Többek közreműködésével szerkesztik *dr. H. Révész Margit* (az orvosi részt), *Schreiner Ferenc* (a pedagógiai részt). Felelős szerkesztő *Éltes Mátyás*. 1928 évi XVI. évf.

A rendellens fejlődésű gyermekek nevelőoktatásával foglalkozó folyóiratunk f. évi első számában *Klug Péter* orsz. szakfelügyelő a gyengeelmű és gyengetehetségű gyermekek oktatására szolgáló „Kisegítő-iskolák” ügyével foglalkozik. A kisegítő-iskolák mai növendékanyagát két részre osztja: az egyik rész valójában normális értelmi képességű s csak külső okok miatt maradt el az elemi iskolában, ezek — szerinte — nem szorultak gyógypedagógiai kezelésre, nevelésükről gondoskodik az elemi iskola külön kislétszámú osztályokban. A kisegítő-iskolák növendékanyagának másik része valóban gyengeelmű, bár értelmi fogyatkozása nem olyan nagymérvű, hogy zárt intézeti nevelésre lenne szüksége. E növendékeket gyógypedagógiai iskolákban, gyógypedagógus szakemberek kezére kell bízni. — A növendékek megkülönböztetése valóban helytálló, a szerző által említett osztályokat a külföldön is megtaláljuk (mannheimi rendszer), de a nevelőoktatást — nézetünk szerint — mindkettőben gyógypedagógailag képzett szakemberekre kellene bízni, mert a tanulók helyes szétválasztása magában véve is igen nehéz feladat s alapos lélektani ismeretek nélkül meg nem valósítható. Erre, valamint ezek helyes nevelőoktatására gyógypedagógiai szakember vállalkozhatik eredménnyel.

Dr. Adler Alfréd, az ú. n. individuálszihológia megalapítója, annak jelentőségét és hatását méltatja az idegesek nevelésénél. A „kisebb értékűség érzésének” jelentőségét azonban túlozza a szerző.

A második szám bevezető tanulmányát „Gyógypedagógiai intézeteinkről” címmel *dr. Purébl Győző* szűfőv. tanácsnok, egyet. m. tanár írta. A székesfőváros gyógypedagógiai intézeteit, azok célját, működését és a jövő terveit ismerteti.

Azelőtt a székesfőváros milliókba kerülő iskolaépületeket

emelt a normális gyermekeknek, de a gyengeelméjűekkel — pedig számuk nagy — senki sem törődött. Dr. *Purébl* Győző tanácsnok az első, aki az értelmileg fogyatékos gyermekek nevelését is felkarolta és intézeteket alapított a részükre. Nemcsak nevelőintézetet, hanem foglalkoztatót is nyitott nekik. Valamennyi közt az utóbbinak legnagyobb a jelentősége; nem csupán azért, mert ilyen intézet több nincs egész Csonkamagyarországon, hanem főleg azért, mert leveszi a család válláról az ily gyermek eltartásának gondját és kényeret ad a gyengeelméjű kezébe, miáltal csökkenti a dologtalan koldusok, a szegényházak és elmeegógyintézetek lakóinak számát. A gyengeelméjűek foglalkoztatójában ezekkel a szerencsétlenekkel arra törekszenek, hogy ők maguk annyit termeljenek, amennyibe az intézet eltartása belekerül s aki oda felvétetett, élete fogytáig bent is marad.

Igen érdekes *Románné Goldzieher* Klárának „A hibásbeszédűek írása” című tanulmánya. Sok íráspróba közlésével akarja bebizonyítani, hogy a hibásan beszélőnél megnyilvánuló funkcionális zavar az illető egyén írásában is mindenkor felismerhető. Ha nem is tudjuk a szerző következtetéseit mindenben aláírni, kutatási eljárását elismeréssel kell méltatnunk.

Hasonló gondolatmenet jut kifejezésre *Horváth* Kálmánnak a gyógygyp. tanárképző előadó tanárának „A rendellenes fejlődésű gyermekek új alapokon való csoportosítása” c. cikkében, aki, *Peters* nyomán, mozgási rendellenességeik alapján csoportosítja az abnormis gyermekeket.

Éltes Mátyás „Iskolák szekunda nélkül” c. cikkében az osztályismételtetés szokása ellen emel szót, mert a megbuktatás szégyent, az osztályismétlés pedig idővesztéséget jelent a gyermekre nézve. Elismeréssel méltatja dr. *Purébl* Győző székesfőv. tanácsnok egyik körlevelét, melyben ennek a szokásnak a megszüntetéséről van szó. A terv szerint a megbukás előtt álló normális gyermekeket külön osztályokban gyűjtik össze, ahol egyrészt elmaradásukat pótoltatják velük, másrészt módot és lehetőséget adnak nekik, hogy egykorú társaikat elérhessék. Mindezt a külön osztályok kis növendéklétszámával és az ott alkalmazott jeles pedagógusok kiváló módszerével teszik elérhetővé. Ezeknek a kérdéseknek a rendezése a nyolcosztályos népiskola bevezetése előtt fontos és elkerülhetetlen.

A lap minden számában gazdag szakirodalmi tájékoztatót, lapszemlét, egyesületi beszámolót és vegyes közleményeket talál az olvasó.

Éltes Mátyás.

A MAGYAR PSYCHOLOGIAI TÁRSASÁG ALAPSZABÁLYAI.

I. Fejezet.

1. *A Társaság címe, székhelye, működési területe, nyelve, pecsétje.* A Társaság címe: *Magyar Pszichológiai Társaság*, székhelye: *Budapest*, működési területe: *Magyarország*, hivatalos nyelve: *magyar*, pecsétje köriratban: *Magyar Pszichológiai Társaság — Budapest*. Középen: 1928.

2. *A Társaság célja.* A Társaság célja:

1. (A *tudomány* szempontjából:) A tiszta és alkalmazott lélektani kutatás összes irányainak és ágazatainak, valamint egyéb tudományokkal érintkező határterületeinek művelése.

2. (A *magyar tudomány* szempontjából:) *a)* A lélektan magyar művelőinek tudományos munkájukban minden rendelkezésre álló eszközzel való támogatása *b)* a lélektani kutatások sokoldalúságának és egyben tervszerűségének biztosítása; *c)* az egységes magyar lélektani terminológia kialakításának előmozdítása.

3. (A *gyakorlati élet és az általános kultúra* szempontjából:) *a)* A lélektan tudományosan igazolt gyakorlati jelentőségű tételeinek a nemzetközi kultúrális élet minden körében való minél teljesebb érvényesítése; *b)* a magyar és a külföldi tudományos élet kapcsolatainak mélyítése és szélesítése (a pszichológia egész területén).

3. *A cél elérésére szolgáló eszközök.* A Társaság céljának elérésére igénybeveendő eszközök:

1. Nyilvános és esetleg szakosztályi (nem nyilvános) felolvasó és vitaulések tartása.

2. Folyóirat és esetleg önálló munkák kiadása.

3. A nemzetközi pszichológiai tudományos élettel való kapcsolatoknak állandó ébrentartása.

4. A nagyközönség lélektani művelését szolgáló ismertető előadások, esetleg tanfolyamok rendezése.

5. A Társaság anyagi erejének gyarapodásával pszichológiai szakkönyvtár létesítése, meglévő lélektani kutatóintézetek támogatása illetve szükség esetén ilyen célú új intézet vagy intézetek létesítése.

6. A lélektani kutatás hatékonyabb művelésére, a fennforgó tudományos szükségleteknek és a rendelkezésre álló erőknél megfelelően, külön szakosztályok (így lélektani, valláslélektani, pedagógiai lélektani, orvosi lélektani, kísérleti lélektani, pályalélektani illetve psychotechnikai stb. szakosztályok) alakítása.

4. *A Társaság anyagi forrásai.* Célja elérésére a Társaság a következő anyagi eszközöket veszi igénybe:

1. Az alapító tagok által befizetett összegek. Az alapítók külön kiköthetik, hogy az általuk befizetett összegek mely célra (pl. könyvtár létesítésére, könyvkiadások, folyóirat céljaira, jutalmak, ösztöndíjak kitűzésére stb.) fordíttassanak.

2. A befizetendő tagsági díjak.

3. A Társaság folyóiratának előfizetési díjai.

4. Esetleges állami és egyéb segélyek.

5. A Társaság kiadványainak, esetleges tanfolyamainak és népszerű előadásainak jövedelme.

II. Fejezet. A tagokról.

5. *A Társaság tagjai.* A Társaság tagjai: *tiszteleti; alapító; működő; pártoló; külső* tagok. A tagok általában magyar állampolgárok lehetnek. Idegen állampolgárok, belügyminiszeri engedélytől feltételezetten, külső tagokul, esetleg tiszteleti, alapító és pártoló tagokul is választhatók.

1. *Tiszteleti tagokul* oly köztisztviselőben álló férfiak (nők) választhatók, akik a lélektan művelése vagy a társaság fejlesztése terén kiváló érdemeket szereztek. A választmány javaslatára a közgyűlés által választatnak. Tiszteleti tagságuk élethosszig tart. Jogaik megegyeznek a pártoló tagok jogaival.

2. *Alapító tagokul* oly feddhetlen nevű férfiak (nők) választhatók, akik a Társaság céljaira legalább 200 (kettőszáz) pengőt adományoznak. A választmány által választatnak. Jogaik megegyeznek a pártoló tagok jogaival, kivéve, ha egyúttal működő vagy külső tagok is, (illetve ha ilyenekké is megválasztatnak), amely esetben jogaik megegyeznek a működő tagok jogaival, de a tagsági díj fizetésének kötelezettsége alól mentesek. Befizetések hovatartozása tárgyában előre bejelentett és a választmány által elfogadott külön kikötésekkel élhetnek.

3. *A működő tagokat,* két választmányi tag javaslatára, a választmány választja, titkos szavazással. Ilyenekül oly feddhetlen nevű férfiak (nők) választhatók, akik a lélektan körébe vágó tudományos értékű önálló közleményt már közzétettek vagy a lélektan tudományos művelésére való képességüknek egyéb tanuságát szolgáltatották. Számuk korlátozott, de egyelőre legfeljebb 200 (kettőszáz), amely számban azonban benne foglaltatnak a tisztikar és a választmány tagjai is. A működő tagok számának esetleges felemelése a választmány hatáskörébe tartozik, amely eziránt, külön e célra egybehívott ülésen, legalább kétharmad szótöbbséggel hatá-

rozhat. A választmány nincs kötelezve az összes működő tagsági helyek betöltésére. A Társaságnak csak a működő tagok teljes cselekvőképességű tagjai. Indítványozó, tanácskozó és szavazó joggal bírnak, választók és választhatók. A Társaság által rendezett felolvasó üléseken csak a működő tagok adhatnak elő, a vitában csak ők vehetnek részt. Tagsági díj a Társaság pénztárába évi 10 (tíz) pengőt fizetnek. Tagsági kötelezettségük tartama legalább három év és ciklusról-ciklusra automatikusan folytatódik, kivéve ha a kilépési szándék a ciklus lejárata előtt legalább három hónappal az elnökségnek bejelentetik. A Társaság folyóiratát ingyen, esetleges egyéb kiadványait egy-egy példányban, a választmány által kiadványonként megállapítandó kedvezménnyel kapják. A működő tagok három éven belül székfoglaló előadást tartoznak tartani a Társaság nyilvános vagy szakosztályi ülésein. E határidőt a választmány kivételes esetekben szótöbbséggel meghosszabbíthatja.

4. *Pártoló tagok* azok a lélektan iránt érdeklődő természeti vagy jogi személyek, akiket jelentkezésük alapján a választmány ilyenekül megválaszt. A természeti személyek pártoló tagsági díja évi 10 (tíz) pengő, a jogi személyeké évi 15 (tizenöt) pengő. Tagsági kötelezettségük időtartama három év, kilépésük feltételei ugyanolyanok, mint a működő tagokéi. A Társaság folyóiratát, tagsági illetmény fejében, ingyen, egyéb kiadványait, egy-egy példányban, ugyanolyan kedvezménnyel kapják, mint a működő tagok. A közgyűlésen indítványozó és tanácskozó joguk van, szavazó joguk nincs. Választhatók, de nem választók.

5. *Külső tagokul* a közgyűlés nem magyar állampolgár oly tudósokat választhat meg, akik erre vonatkozó hajlandóságukat az elnökség előtt kinyilvánítják és akik kötelezik magukat, hogy megválasztásuk esetén három éven belül magyar, német, olasz, angol vagy francia nyelven megtartják székfoglaló előadásukat. Tagsági díjat nem fizetnek, a Társaság folyóiratát díjtalanul kapják.

6. *A tagsági jogok és kötelezettségek megszűnése.* A tagsági jogok és kötelezettségek megszűnésének módjai: *halál* (jogi személyeknél megszűnés); *kilépés*; *törlés*; *kizárás*. Törölhetők azok a tagok, kik tagsági járulékaikat felszólítás ellenére nem fizetik. Kizárhatók azok a tagok, akiknek erkölcsi vagy állampolgári feddhetetlensége megszűnt. A törlés illetve a kizárás ügyében a választmány határoz, de ezt a határozatot az érdekeltek a közlést követő naptól számított 15 (tizenöt) napon belül a közgyűléshez megfellebbezhetik.

III. Fejezet. A Társaság ügyeit intéző szervek.

7. A Társaság ügyeit intézik a *közgyűlés*, a *választmány*, a *számvizsgáló bizottság*, a *tisztikar*.

1. *A közgyűlés.* A közgyűlést a tagok összesége alkotja. Ren-

des közgyűlés évenként legalább egyszer tartandó, a választmány által kijelölt helyen és időben, általában Budapesten és lehetőleg október hónapban. A közgyűléseken indítványozó és tanácskozási joggal minden tag, szavazati joggal csak a működő tagok bírnak. Rendkívüli közgyűlést, vagy a választmány határozata alapján vagy a működő tagok legalább egyötödének az elnökséghez beadott írásos kérelmére, a határozatnak illetve a kérvény benyújtásának időpontjától számított 30 (harminc) napon belül eső időpontra kel összehívni. E tekintetben kivétel a feloszlás ügyében egybehívott rendkívüli közgyűlés (l. 14. §. 1. pont) és az oly rendkívüli közgyűlés, amelynek egybehívására vonatkozó határozat illetve kérés a június hó 15-től augusztus hó 15-éig terjedő időben terjesztetik az Elnökséghez, amikor is szeptember 15-ike előtt közgyűlés nem tartandó. A közgyűlést az elnök illetve akadályoztatása esetén az elnök által felkért valamelyik társelnök vagy al-elnök a közgyűlésnek kitűzött időpontja előtt legalább 8 (nyolc) nappal hívja össze. A feloszlás ügyében összehívandó közgyűlés e tekintetben is kivétel. (l. 14. §. 1. pont). A rendes közgyűlést az elnök a lélektan valamely időszerű problémájával foglalkozó beszéd illetve előadás keretében nyitja meg. Ugyanakkor egyéb felolvasások is tarthatók. Indítványok a közgyűlést legalább három nappal megelőzően írásban nyújtandók be a választmányhoz, amely azokat, az indítványozó megnevezésével és a saját véleményének kíséretében, a közgyűlés elé terjeszti. A közgyűlés határozatképességéhez általában a működő tagok legalább egyharmadrészenek jelenléte szükséges, az alapszabályok *módosítása, más egyesületbe olvadás, feloszlás* és ez esetben a Társaság *vagyonának hovatartozása tárgyában* egybehívott közgyűlés határozatképességéhez azonban a működő tagok legalább kétharmadának jelenléte szükséges. A határozatok szótöbbséggel hozatnak, de a módosítás, más egyesületbe olvadás, feloszlás tárgyában egybehívott közgyűlés határozatának érvényességéhez a megjelent működő tagok legalább kétharmadának hozzájárulása szükséges. Szavazategyenlőség esetén az elnök szava dönt. Ha a közgyűlés nem határozatképes, a 8–30 napon belül ugyanazon tárgysorozattal összehívandó újabb közgyűlés a megjelentek számára való tekintet nélkül szótöbbséggel illetve kétharmad többséggel határoz. Június 30-ától szeptember 15-ig azonban semmiféle közgyűlés nem tartható. A szavazás a közgyűléseken — a választásokat kivéve — általában nyílt, a választmánynak azonban jogában áll egyes indítványokkal szemben titkos szavazást kérni. E kérés felett a közgyűlés maga határoz. A *feloszlás* ügyében összehívott közgyűlésen a szavazás mindig nyílt. A közgyűlésekről jegyzőkönyv vezetendő, amelyet az elnök által felkért két működő tag hitelesít.

A közgyűlés tárgyai: a) a tisztikarnak, a választmánynak három évi, a számvizsgáló bizottságnak egy évi időtartamra szóló választása; b) a költségvetés és zárszámadás letárgyalása, a tiszt-

viselők esetleges tiszteletdíja ügyében hozandó döntés, a választmány közvetlen hatáskörébe tartozó rendelkezési alap nagyságának meghatározása, a felelős számadók részére felmentvény megadása, általában a vagyoni kérdések végső fokon való intézése; c) a választmány megfellebbezett határozatainak felülbírálása; d) a közgyűlés elé terjesztett indítványok tárgyalása; e) az alapszabályok esetleges módosítása, más egyesülettel való egyesülés ügyében hozandó határozat, a Társaság feloszlásának elhatározása és ez esetben a Társaság vagyonának hovatfordítására vonatkozó intézkedés.

8. *A választmány.* A választmány áll a tisztikaron kívül legfeljebb 50 (ötven) tagból, akik közül 40-et (negyvenet) a közgyűlés választhat, a többiekkel a választmány egészítheti ki magát. Tagjai három évre választatnak. A megválasztott választmányi tagok kisorsolt egyharmada minden első és második évben kilép, de a kilépettek újra választhatók. A tisztikar tagjai állásuknál fogva, három évi megbízásuk egész tartama alatt, tagjai maradnak a választmánynak is. Választmányi ülések legalább 2 (kettő) hónapoként tartandók, a választmányi tagok egyötödének írásbeli kérésére rendkívüli választmányi ülés hívandó össze 8 (nyolc) napon belüli időpontra. Határozatképességéhez a választmányi tagok egyharmadának jelenléte szükséges. A választmány ülésein a szavazás általában nyílt, de a működő tagok titkos szavazással választatnak; az esetleg egyéb tárgyakban is indítványozott titkos szavazás elrendelése felett maga a választmány dönt. A határozatok — a működő tagok választásának ügyében hozandó (II. f. 3. §.) határozatok kivételével — szótöbbséggel hozandók. Üléseiről jegyzőkönyv vezetendő, 2 (kettő) választmányi tag hitelesítésével. *A választmány feladata* a saját és a közgyűlés ügyrendjének előkészítése, a közgyűlés idejének kitűzése a beterjesztett indítványok felett a Társaság érdekeinek és az alapszabályoknak megfelelő módon való döntés, a költségvetés előkészítése, a közgyűlési határozatok végrehajtása, tagok felvétele, felolvasó és vitaülések rendezése, kivéve a szakosztályi ülések rendezését (12. §.), folyóirat megindítása esetleg megszüntetése, a folyóirat szerkesztőjének kijelölése, az írói tiszteletdíjak megállapítása, a Társaság esetleges egyéb kiadványai felett való döntés, esetleg vidéki körök létesítése, szakosztályok felállítása, ezek szervezetének jóváhagyása és munkájának ellenőrzése és általában a Társaságot érdeklő minden olyan intézkedésnek a megtétele, amely nem a közgyűlés, illetve az elnökség hatáskörébe tartozik. Üléseit az elnök, illetve az általa felkért társelnök vagy alelnök hívja egybe. Az ülések vezetése szintén az elnök (illetve valamelyik helyettese) joga. Üléseinek helye általában Budapest. Határozatai 15 (tizenöt) napon belül a közgyűléshez fellebbezhetők.

9. *A számvizsgáló bizottság.* A számvizsgáló bizottság áll három működő és egy pártoló tagból. Megbízásuk időtartama egy év. Ez idő alatt nem lehetnek a választmány tagjai. A pénzkezelést

bármikor megvizsgálhatják, a számadási év lezárásával az évi zár-számadást és a pénzkezelésre vonatkozó összes okmányokat pontosan megvizsgálni tartoznak. Vizsgálataik eredményéről a közgyűlésnek írásban jelentést tesznek és a közgyűlésnek javasolják a választmány és a felelős tisztviselők felmentését vagy felelőségre vonását. Amennyiben évközben valamely szabálytalanságot vesznek észre, ezt az elnökségnek, illetve fontosabb esetben a külön összehívandó rendkívüli közgyűlésnek is bejelenteni tartoznak.

10. *A tisztikar.* A tisztikar áll: *1 elnökből*, legfeljebb *10 társelnökből*, esetleg választható *2 alelnökből*, akiknek egyike vidéki, *1 ügyvezető titkárból*, *1 titkárból*, *1 pénztárosból*, *1 ellenőrből*.

1. Az *elnök* képviseli a Társaságot a tagok, hatóságok, külső személyek irányában. A közgyűléseket, választmányi üléseket, felolvasó és vitaüléseket, a szakosztályi ülések kivételével, vezeti. Utalványozza a közgyűlés által megállapított összegeket, a Társaság pénztárát, könyvtárát, általában vagyoni állapotát évenként legalább egyszer megvizsgálja. Akadályoztatása esetén valamelyik társelnök vagy alelnök helyettesíti. A választmány által évről-évre megállapított összeg keretein belül saját hatáskörében kifizetéseket eszközölthet. E jogával, akadályoztatása esetén, csak az általa *ily irányú* helyettesítésével *állandóan* megbízott társelnök vagy alelnök helyettesítheti.

2. A *társelnökök* a lélektani kutatás valamely főbb ágazatát, illetve a lélektannal érintkező valamely szaktudományt képviselik. Feladatuk az általuk képviselt tudományszak bűvárainak a lélektani problémák kutatására való ösztönzése és a Társaság működésének tőlük telhető támogatása. Az elnököt, felkérésére, helyettesíthetik.

3. Az *alelnökök* feladata az elnöknek — felkérésére — akadályoztatása esetén való helyettesítése.

4. Az *ügyvezető titkár* állandó érintkezésben az elnökséggel, végzi, az elnökség által képviselt szellemben, a szervezés munkáját, kezeli a tagok törzskönyvét, gondoskodik felolvasásokról, vitatárgyakról, a nyilvánosság informálásáról, a tudomány komolyságával és méltóságával megférő propagandáról. Vezeti az irodaügyeket és a levelezést, kezeli a Társaság esetleges könyvtárát. Ha a Társaság vagyoni helyzete lehetővé teszi, évi tiszteletdíjban részesül, amelynek nagyságát évenként utólag a közgyűlés állapítja meg. Az évi közgyűlésen jelentést tesz a Társaság elmúlt évi működéséről. A választmány által előre megállapított összeg keretén belül halaszthatatlan kisebb fizetéseket saját hatáskörében, a legközelebbi választmányi ülésen való beszámolás kötelezettsége mellett, eszközölhet.

5. A *titkár* segíti az ügyvezető titkárt szervező és informáló munkájában. Intézi a levelezést, gondoskodik az ülések jegyzőkönyvéről, a Társaság által kiadandó folyóiratban hivatalos köz-

lemények címén beszámol a Társaság működéséről. Ha a Társaság anyagi helyzete megengedi, a közgyűlés által évenként utólagosan megállapítandó összegű tiszteletdíjban részesül.

6. A *pénztáros* kezeli a Társaság vagyont, gondoskodik a tagdíjak és egyéb követelések behajtásáról, kifizeti az elnök, illetve az ügyvezető titkár által aláírt utalványokat, a válaszmányt esetről-esetre tájékoztatja a Társaság vagyoni helyzetéről, az Elnökség tagjainak meghallgatásával gondoskodik a Társaság vagyónak gyümölcsöző befektetéséről, a lefolyt évről elkészíti a pénztári kimutatást, a következő évre költségvetést terjeszt elő. A pénzkezelésért az ellenőrrel együtt anyagilag és egyetemlegesen felelős. Ha a Társaság vagyoni helyzete megengedi, az évi közgyűlés utólagosan tiszteletdíjat szavazhat számára.

7. Az *ellenőr* kötelessége a pénzkezelés közvetlen ellenőrzése. A pénzkezelésért a pénztárossal együtt anyagilag és egyetemlegesen felelős.

11. *Felolvasó és vitaülések.* 1. A válaszmány időnként nyilvános *felolvasó* üléseket rendez, ügyelve arra, hogy a felolvasások mind tárgyukban, mind tartalmukban kerüljék aktuális kérdéseknek nem tárgyilagosan tudományszerű érintését. A felolvasásokat az ügyvezető titkárnak kell bejelenteni, megtartásuk idejéről, a titkárság javaslata alapján, az elnökség dönt. A felolvasó üléseken, a szakosztályi ülések kivételével, hallgatóként bárki résztvehet, de felolvasást csak a Társaság működő és külső tagjai tarthatnak, rajtuk kívül pedig csak — a Társaságon esetleg kívül is álló — olyan személyek, akiket az Elnökség előadás tartására felkér. A felolvasásokat, ha az Elnökség és a felolvasó hozzájárul, hozzászólások követhetik: hozzászóláshoz csak a Társaság működő és külső tagjainak van joguk. A felolvasások maximális időtartamát a válaszmány, a felszólalásokat az ülésen elnöklő elnökségi tag szabja meg. Az egyes előadók vagy hozzászólók véleményével a Társaság semmi szolidaritást nem vállal. A felolvasó üléseken határozathozatalnak helye nincs.

2. A válaszmány külön *vitaüléseket* is rendezhet valamely jelentős lélektani problémáról. A vita résztvevői csak a működő tagok lehetnek. E vitaülések a válaszmány ez irányú külön határozatával nyilvánosak is lehetnek, oly értelemben, hogy rajtuk *hallgatóként* bárki résztvehet.

12. *A szakosztályok.* A válaszmány, ha ennek szükségét látja, kimondhatja külön *szakosztályok* alakítását. A szakosztályok feladata, a Társaság feladatkörén belül, csakis a szorosabban szakszerű és szigorúan tudományos munka hatékonyabb biztosítása lehet. A szakosztályok a határtudományoknak csak kifejezetten *lélektani* problémaköreit tartoznak kutatni. Tagjaik csak működő tagok lehetnek, akik az ügyvezető titkárnál bejelentik, hogy mely szakosztálynak illetve szakosztályoknak kívánnak tagjai lenni. A

szakosztályi tagok maguk választják elnöküket és jegyzőjüket, maguk állapítják meg a szakosztályok ügyrendjét, amelyet azonban a választmány hagy jóvá. A szakosztályi üléseket a szakosztályi elnök hívja össze. A szakosztályok megalakulásukról és üléseikről jegyzőkönyvet vezetnek. Üléseiken általában csak a Társaság működő tagjai vehetnek részt. Működésük a választmány felügyelete mellett folyik.

13. Vidéki körök. A választmány elhatározhatja, hogy — amennyiben ez az intézkedés célszerűnek látszik — oly vidéki városokban, ahol a Társaságnak legalább 20 működő tagja van, a Társaság céljával megegyező és szervezetének megfelelő célú illetve szervezetű köröket létesít. E vidéki körök szervezetét és a központ-hoz való viszonyát a választmány állapítja meg. Véglegesen csak hatósági tudomásulvétel után alakulhatnak meg. Külön alapszabályokat nem alkothatnak, a központ utasításait, az alapszabályok keretein belül, követni tartoznak.

14. Az alapszabályok módosítása, a Társaság feloslása.

1. A fenti alapszabályok *megváltoztatásához* küögyülési határozat szükséges. Az erre vonatkozó indítvány akkor terjesztendő a közgyűlés elé, ha *a)* vagy maga a választmány javasolja az alapszabályok módosítását, vagy ha *b)* a közgyűlést legalább három nappal megelőzően legalább 10 működő tag aláírásával ellátott ily irányú írásbeli indítvány terjesztetik az elnökséghez. A határozat érvényességéhez a működő tagok kétharmadának jelenléte és a megjelent működő tagok kétharmad szavazattöbbsége szükséges.

2. A Társaság feloslását kizárólag oly rendkívüli közgyűlés határozhatja el, amelyről az elnökség az összes működő tagokat a tárgy feltüntetésével a közgyűlés kitűzött időpontja előtt legalább 30 nappal értesítette és amelyen a tagok kétharmadrésze a felosláshoz hozzájárult. Ha a működő tagok kétharmadrésze a közgyűlésen meg nem jelenik, a közgyűlés elhalasztandó egy 8—30 napon belül közzéteendő és az új közgyűlés kitűzött időpontját ismét legalább 30 nappal megelőző oly időpontig, mely azonban nem eshetik június 30 és szeptember 15-e közé. Az újabb közgyűlésen a bármely számban megjelent működő tagok kétharmad többsége elhatározhatja a feloslást. E határozat, foganatosítása előtt, a magyar királyi belügyminiszterhez felterjesztendő. A feloslást elhatározó közgyűlés a Társaság esetleges vagyonának hovafoordításáról is dönt.

A Társaság nemcsak a feloslást kimondó *saját* határozat következményeképen, de a magyar királyi kormány esetleges közvetlen intézkedése következtében is feloslátandó az 1508/1875. B. M. sz. körendelet 9. pontja szerint: „Azokban az esetekben, ha az egyesület az alapszabályokban előírt célját és eljárását be nem tartja, hatáskörét túllépi, államellenes működést fejt ki, a közbiz-

tonság és közrend ellen súlyos vétséget követ el, vagy a tagok vagyoni érdekeit veszélyezteti, a m. kir. belügyminiszter ellene vizsgálatot rendelhet el, működését felfüggesztheti és végleg fel is oszlathatja“.

M. kir. Belügyminiszter.

Szám: 175.308/928.

VII.

Látta a m. kir. belügyminiszter.

Budapest, 1928. évi szeptember hó 20-án.

A miniszter rendeletéből:

Issekutz s. k.

h. államtitkár.

EGYESÜLETI HIREK.

A Magyar Psychologiai Társaság az 1928. február 24-én, a Magyar Tudományos Akadémia heti üléstermében tartott közgyűlésén mondotta ki megalakulását. Ezen az ülésen az elnökválasztásig mint korelnök *Oláh Gusztáv* dr. h. államtitkár elnökölt. *Boda István* ismertette a társaság megszervezésének történetét, majd *Juhász Andor* dr. fölolvasta a tervezett alapszabályokat. Az alapszabályoknak néhány kisebb változtatással való megszavazása után a közgyűlés megválasztotta az elnököt, a társelnököket, a választmányi tagokat, valamint a tisztkart, amint alább következik:

Elnök: Ranschburg Pál dr.

Társelnökök:

Fináczy Ernő dr., Gombocz Zoltán dr., Hornyánszky Gyula dr.,
Kornis Gyula dr., Nagy László, Oláh Gusztáv dr.,
Pauler Ákos dr., Schütz Antal dr.

Ügyvezető titkár: Boda István

Titkár: Juhász Andor dr.

Pénztáros: Juvancz Iréneusz *Ellenőr:* Focher László dr.

Választmányi tagok:

Alszeghy Zsolt dr.,	Imre Sándor dr.,
Bartók György dr. (Szeged),	Kaufmann Irén dr.,
Bartucz Lajos dr.,	Kenyeres Elemér dr.,
Bálint Antal,	Kluge Endre dr.,
Benedek László dr. (Debrecen),	Koszó János dr.,
Bognár Cecília dr. (Győr),	Magyary Zoltán dr.,
Dékány István dr.,	Máday István dr.,
Eckhardt Sándor dr.,	Mester János dr.,
Éltes Mátyás,	Mitrovics Gyula dr. (Debrecen),
Fabinyi Rudolf dr.,	Nagy József dr. (Pécs),
Hajós Lajos dr.,	Nógrády László dr.,
Hermann Imre dr.,	Nyirő Gyula dr.,

Rác Lajos dr. (Sárospatak),	Szelényi Ödön dr. ,
Hrabovszkyné Révész M. dr.,	Szondi Lipót dr.,
Ritoók Emma dr.,	Thienemann Tivadar dr. (Pécs),
Rottenbiller Fülöp dr.,	Tóth Tihamér dr.,
Schnell János dr.,	Tóth Zoltán dr.,
Selig Árpád dr.,	Várkonyi Hildebrand dr. (Pécs),
Somogyi József dr.,	Weszely Ödön dr. (Pécs),
Szabó József dr. (Szeged),	Zolnai Béla dr. (Szeged).

A számvizsgáló bizottság tagjai:

Balta Gyula dr.,	Petrovics Ferenc dr.,
Glück Frigyes,	Röthy Károly.

Az alakuló közgyűlés *Ranschburg Pál* elnök köszönő és záró szavával ért véget.

A társaság az év folyamán eddig három felolvasó ülést tartott. Az első április 26-án az egyetem bölcsészeti karának XI. sz. tantermében, ennek tárgya *Ranschburg Pál* dr. elnök előadása („*Psychologia és természettudomány*“ címen), *Pauler Ákos* dr. társelnök előadása „*Psychologia és philosophia*“ címen) volt. A második ülés május 23-án volt az Apponyi Poliklinika üléstermében, ezen *Juhász Andor* dr. olvasott föl („*A lelki folyamatok megjelenési formái a tudatban*“ címen). A harmadikat ugyanott október 24-én rendeztük, a következő tárgysorozattal: *Török László* dr.: „*Az ifjúsági lélektan főkérdései*“; *Éltes Mátyás*: „*Az intelligencia-vizsgálat és a morálisan hibás gyermek*“; *Focher László* dr.: „*Ujrafelismerési kísérletek hasonló és heterogén színsorokkal*“.

A Társaság ezenkívül öt választmányi ülést tartott, négyet a M. K. Gyógypedagógiai-pszichológiai laboratórium helyiségében, egyet pedig az Apponyi-Poliklinikán. Ezeknek a választmányi üléseknek fő tárgyai a működő tagoknak és néhány választmányi tagnak megválasztása, a segélyek és a folyóirat ügye volt. A választmány eddig a következő tagokkal egészült ki: *Gorka Sándor* dr. (Pécs), *Kolosváry Bálint* dr. (Szeged), *Kühár Flóris* dr. (Pannonhalma), *Reuter Kamilló* dr. (Pécs). Az egyesület alapszabályait a m. kir. belügyminiszter f. évi szeptember 20-án 175.308/1928. sz. alatt hagyta jóvá. Társaságunkat a magas kultuskormány már megalakulása első évében segélyezte. A Társaság által kiadandó folyóirat szerkesztésére és formájára vonatkozólag a választmány úgy határozott, amint az e számunkban látható. A Magyar Psychologiai Szemlélet *Kornis Gyula* társelnök és *Ranschburg Pál* elnök közreműködésével *Boda István* ügyvezető titkár szerkeszti. Másodszerező *Juhász Andor* titkár.

A Társaság *Carl Stumpf*ot, a berlini egyetem tanárát 80-ik születésnapjára táviratilag, dr. *Kornis Gyula* társelnökünket államtitkári kinevezése és a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává való választása alkalmából levélileg üdvözölte.

Meg kell emlékeznünk a nagynevű *J. Joteyko* (Varsó) elhunytáról: elhalálózása alkalmából Társaságunk elnöke hivatalosan is kifejezte részvétünket.

Társaságunk, a Magyar Elmeorvosok Egyesülete elnökségének meghívására, képviseltette magát a Magyar Elmeorvosok Egyesületének f. évi október hó 21—23. napjain tartott X. Értekezletén, *Ranschburg* Pál dr. elnök és *Boda* István ügyvezető titkár által. Ez értekezleten társaságunk vezetősége, választmánya, és működő tagjai köréből előadtak: *Fabinyi* Rudolf dr., vál. tag, a Magyar Elmeorvosok Egyesületének elnöke (elnöki megnyitó), *Nyirő* Gyula dr. vál. tag, a M. Elmeorvosok Egyesületének titkára (titkári jelentés), *Nagy* László társelnök, *Csörsz* Károly dr., *Thurzó* Jenő dr. műk. tagok; *Benedek* László dr. vál. tag., *Ranschburg* Pál dr. elnök („Psychologia és psychiatria“; referátum), *Kaufmann* Irén dr. vál. tag, *Balta* Gyula dr. a számvizsg.-bizottság tagja. — Ugyanitt említjük fel, hogy a f. évi szeptember hó 10—15. napjain *Utrechtben* tartott nemzetközi *psychotechnikai kongresszuson* Társaságunk köréből előadtak *Nagy* László társelnök és *Juhász* Andor dr. titkár. E kongresszussal Szemlénk következő számában részletesen foglalkozni fogunk.

*

Kérjük tisztelt tagtársainkat, szíveskedjenek a lélektan körébe vágó mindennemű tudományos munkásságukról (előadások, — egyetemi és főiskolai kollégiumok is — felolvasások, megjelent munkák; kongresszusi képviselések stb.) a titkárságot értesíteni.

A titkár.

BEÉRKEZETT MUNKÁK.

A) Könyvek:

- Dr. Juhász Andor:* A világirodalom élettörténete. Bpest, Révai-kiadás. (Az „Uj Könyvek“ sorozatban.)
- Nagy József:* Az ethika alapvonalai. Pécs, Danubia, 1925.
- Schaffer Károly:* Az elmebetegségek és a kapcsolatos idegbetegségek kórtana. Bpest, Horváth és Tsa, 1927.
- Dr. Schütz Antal:* A bölcelet elemei Szt. Tamás alapján. Bpest, 1927.
- Schütz Antal:* Charakterologia és aristotelesi metafizika. Bpest, 1927. Kiadja a Magyar Tud. Akad.
- Szülők könyvtára* (Szerk. Imre Sándor): A családi nevelés főkérdései (Imre Sándor); A gyermek táplálkozása (Heim Pál); A gyermek szemének, fülének, orrának, torkának és bőrének gondozása (Ifj. Imre József, Veisz Zoltán, Poór Elemér). A gyermek beszédének fejlődése (Dr. Kenyeres Elemér).
- Dr. Váradi Sándor:* Népszerű egészségügyi előadások. Bpest, Novák R. és Tsa.
- Várkonyi Hildebrand:* A pszichológia alapvetése. Pécs, Danubia, 1926.
- Dr. Völgyesi Ferenc:* Lelki-gyógymód a szervi és kedélybetegségeknek. Bpest, Hippokrates könyvkiadó-vállalat.
- Boda István:* A nevelői célkitűzés problémájához. Berlin, Vöggenteiter, 1926.
- Prof. Dr. Clapède* (Genève): Comment diagnostiquer les aptitudes chez les écoliers. Paris, Flammarion. 1925. 4. kiad.
- Contributi Psicologici* dell'Istituto di Psicologia Sperimentale della R. Università di Roma, Vol. V., 1922—1928.
- Hirnpathologische Beiträge* aus der psychiatr. neurol. Klinik u. deren hirnbioologischen Abteilung an der kön. ungarisch. Universität zu Budapest. Bd. VII. Herausgegeben v. Dr. K. Schaffer.
- A. Gemelli:* Contributi d. laboratorio di psicologia e biologia (Pubblicazioni d. Università cattolica d. sacro cuore). Serie terza, Milano, 1928.
- Dr. Art. Kissling:* Die Bedingungen d. Fehlsamkeit, Klinkhardt, Leipzig, 1926.
- Psychological Monographs.* Studies in Psychology of the University of Yowa. No. XI, Princeton and Albany, 1928.
- S. Ramon Y. Cayal:* Tudományos kutatásra vezérlő kalauz. Ford. Szalmon Henrik dr. Előszóval ellátta Lenhossék Mihály dr. Bpest, Novák R. és Tsa.
- Prof. Dr. Ranschburg:* Die Lese u. Schreibstörungen des Kindesalters. Ihre Psychologie, Physiologie, Pathologie, heilpädagogische und medizinische Therapie. (A „Heilpädagogik und Medizin“ gyűjteményben. Szerk.: W. Eliasberg) C. Marhold, Halle a. d. S., 1928.
- Roells:* Niederdeelingen mit het psychologisch laboratorium der Reijksuniversiteit te Utrecht. II. 1926. — Dieselbe III. 1927. — Dieselbe IV. 1928.
- A. Szilárd:* Dynamische Nervenlehre. Kabitzsch, Nürnberg, 1928.
- H. Weimer:* Psychologie d. Fehler, Klinkhardt, Leipzig, 1925.

Prof. Dr. H. Weimer: Fehlerbehandl. u. Fehlerbewertung. Klinghardt, Leipzig, 1926.

Dr. W. Freiherr v. Wieser: Röntgen-therapie d. Schwachsinnigen bei Kindern. O. Nemnichs Verlag, 1928.

B) Különlenyomatok és folyóiratokban megjelent tudományos közlemények:

Boda István: Az érzelmi élet alapjai és kibontakozása. Athenaeum, 1926. 4—6. sz.

Boda István: A Freud-féle „lélektan“ bírálata. (Debreceni Szemle, 1927. márc. és jún.)

Dr. Mester János: A munkaiskola lélektani alapvetése és új formális fokozatai. (Szenes Adolf: Az élet iskolája, Bpest, 1928.)

Méhely Lajos: Az okszerű népese-dépolitika élettudományi alapja. Dékáni megnyitó beszéd. Bpest, 1927.

Nyirő Gyula dr.: A praemorbid személység pathoplastikus hatásának jelentősége az elmebetegségek felismerésében. (Gyógyászat, 1926. 41. sz.)

Nyirő Gy. és Petrovich F.: A lajosmízei tömeghipnozis. (Gyógyászat, 1927. 29. sz.)

Nyirő Gyula dr. és Petrovich F. dr.: A dementia paralytica progressiva lelki tüneteinak reactiv változása a malariatherapia után.

Dr. Várkonyi Hildebrand: A lélektan mai állása. Bpest, Egyet. nyomda, 1928. (Filozófiai értekezések 2., kiadja a Magyar Filozófiai Társ.)

Család és Gyermekek. Kiadja a Magyar Gyermektanulmányi és Gyakorlati Lélektani Társaság, 1928. I. évf. 5—6. sz.

L. Carmichael and H. Schossberg: Princeton University: A device for the demonstration of certain illusions of motion. The American Journ. of Psychology. 1928., vol. XLI, 128—129.

Dr. Irene W. Kaufman: Die leichtesten Formen d. Schwachsinnigen auf kongenital luetischer Grundlage. Monatschr. f. Psychiatrie u. Neurologie. 1928. Bd. 67. 320—363. 1.

Paul Ranschburg: Die Rechenfertigkeit und Rechenfähigkeit der geistig defekten und Sinnesdefekten (Debilien, Blinden, Taub-

stummen). Bericht über den Kongress für Heilpädagogik in München, 1926.

Prof. Dr. Paul Ranschburg: Psychotherapie, Psychologie u. Psychopathologie. (Bericht z. d. I. allg. ärztl. Kongress f. Psychotherapie. Baden-Baden, 1926.

Paul Ranschburg: Zur Mitteilung von P. Molitor (Köln) „Die Leseschwäche eines normal begabten achtjährigen Knaben“ in dieser Zeitschrift, Band 32., Heft 2. (Zeitschr. f. Kinderforschung, Bd. 33.

Th. Heller: Ueber atypische Sprachentwicklungen. Zschr. f. Kinderforschung, XXXIV. R. 4. f. 1928.

F. v. Kiss und P. v. Mihalik: Über die Zusammensetzung der peripherischen Nerven und den Zusammenhang mit d. Morphologie und Funktion der peripheren Nervenfasern. Verhandlungen der 37. Versammlung der Anatomischen Gesellschaft. Ergänzungheft zum Anatomischen Anzeiger Bd. 66. Jena, 1928. S. 298—301.

F. Kiesow (Torino): The Problem of the condition of arousal of the pure sensation of cutaneous pain. The Journ. of General Psychol., 1928., 1, 99—212.

W. Köhler: Zur Gestalttheorie. Antwort auf Herrn Rignanós Kritik. Scientia, 29. 28. V.

H. J. Langfeld, (Princeton University): Apparent visual movement with a stationary stimulus. The Amer. Journ. of Psychology, Washburn commemorative volume, 1927. XII., col. 39, p. 343—355.

E. Rignanós: Zur Gestalttheorie. Antwort auf Herrn Köhlers kritische Erwiderung. Scientia, 1928. V.

Joh. Schnell: Vergl. Untersuchungen der Lesefertigkeit d. Normalen, Blinden, Taubstummen u. Debilen. Zschr. f. Kinderforschung, 1927. Bd. 33, H. 4.

- R. W. Wilcocks:* The effect of an unexpected heterogeneity on attention. The Journ. of General Psychology, 1928. 1, 286—319.
- Jul. Donáth:* Ein Doppeldasein. Journ. f. Psychol. u. Neurol. 1927.
- Jul. Donáth:* Die Wirkung d. amerikanischen Prohibitionsbew. auf d. Alkoholismus u. d. Verhältn. in Ungarn. Deutsche Zschr. f. Nervenheilk. 1927.
- Fabinyi R.:* Az elmebetegségek Magyarországon 1915—25-ig. Népegészségügy, 1927.
- Románne-Goldzieher Kl.:* A hibás beszédűek írása. Magyar Gyógypaed. 1928.
- Verebély T.:* Orvostudomány és bona. Orv. Hetilap, 1927.
- Wlad. Eliasberg:* Unfallsneurose u. Psyche. Bericht ü. d. I. allg. ärztl. Kongr. f. Psychotherapie etc. 1926.
- P. Friedmann:* Die Raumschwelle d. Haut beim Kinde. Zschr. f. Psychol. 1927.
- M. Grzegorzewska:* La structure psychique de la lecture visuelle et de la lecture tactile. Arch. polonais. d. Psychol. 1926—27.
- F. Gumpertz:* Zum psychologischen Verständniss des Stammelns. Med. Klin. 1928.
- Herodek K.:* A vakok jelentősebb németországi intézetei. Siketnémák és vakok oktatásügye, 1928.
- J. Hoffmann:* Exper. psychologische Untersuchungen der Leseleistungen von Schulkindern. Leipzig, 1927.
- R. Höfler:* Üb. d. Bedeutung d. Abstraktion für d. geistige Entwicklung des taubstummen Kindes. Zschr. f. Kinderforschung, 1927.
- W. S. Hulin:* An experimental study of apparent tactual movement. Journ. of exper. Psychol. 1927.
- K. Janz:* Üb. d. Vergleich von Helligkeitsgefällen. Psychol. Forschung, 1927.
- J. Joteyko:* La psychologie de la Forme etc. Arch. polonais. de Psychologie, 1927.
- J. Kollarits:* Lebensziel als psychotherapeutischer Faktor. Arch. f. Psychiatrie u. Nervenkh. 1927.
- S. Liebmann:* Üb. d. Verhalten farbiger Formen bei Helligkeitsgleichheit v. Figur u. Grund. — Psychol. Forschung, 1927.
- Máday I.:* A tehetségek védelméről. Dunántúli tanítók lapja. 1927.
- P. H. Michels:* Blick in die Zukunft d. Bildungswesens Gehörloser. S. Heinicke-Jubiläumstagung. 1927.
- A. Netschajeff:* Zur Frage üb. Ermüdungsmessungen. Arch. f. d. ges. Psychol. 1928.
- A. Netschajeff:* Psychol. Untersuchungen an Kindern im Alter von 4 bis 8 Jahren. Zschr. f. angew. Psychol. 1927.
- Nagy László:* Adatok a siketnémák lélektanához. Siketn. és vakok oktatásügye, 1928.
- M. Ponzo:* Urteilstäuschungen über Mengen. Arch. f. d. ges. Psychol. 1928.
- M. Ponzo:* Significato e finalità di manifestazioni motoriche in stati di attività psichica. Torino, 1927.
- F. A. Pattie:* An exper. Study of fatigue in the auditory mechanism. The American Journ. of Psychol. 1927.
- E. Rignano:* Premiers linéaments d'une morale fondée sur l'harmone de la vie. „Scientia“ 1928.
- E. Rignano:* Wissenschaft und Moral. Mailand.
- W. Stern:* Zur Entwicklungspsychologie d. Kindersprache. Zschr. f. paed. Psychol.
- L. Szondi:* Die Beziehungen d. Überempfindlichkeit d. Haut zu den Anomalien d. veget. Nervensystems. Arch. f. Dermatol. u. Syphilis, 1928.
- Tanenari Chiba:* Üb. das Eigenbewusstsein.
- E. Trömner:* Reflexuntersuchungen an einem Anencephalus. Journ. f. Psychol. u. Neurol. 1928.
- E. Trömner:* Dynamische u. psychogene Sprachstörungen. S. Heinicke Jubiläumstagung. 1927.
- H. G. Vogt and W. Grant:* Minor study from the psychological laboratory of Princeton University. The American Journ. of Psychol. 1927.

W. Wirth: Die Reaktionszeiten.
Handb. d. norm. u. pathol. Physiologie. 1927.

W. Wirth: Nachruf für Emil Kraepelin, Leipzig, 1927.

M. Wawrzynowski: Le programme et les méthodes d'enseignement à l'école spéciale. L'école spéciale. 1927.

*

Felkérjük igen tisztelt tagtársainkat és olvasóinkat, hogy újabban megjelent vagy a jövőben megjelenendő *lélektani vonatkozású* munkáikat szíveskedjenek a szerkesztőség címére (V., Alkotmány-u. 11., Keresk. Akad.) megküldeni.

Régebbi (főleg vidéki) lélektani vonatkozású magyar tanulmányok pontos címeit is kérjük, hogy hazai lélektani irodalmunknak lehetősen *teljes* bibliográfiáját összeállíthassuk.

KURZE INHALTSÜBERSICHT
RÉSUMÉ — RIASSUNTO — EXTRACT

Psychologie und Naturwissenschaft.

PAUL RANSCHBURG.

1—3. Im Anschluss an die Würdigung der Psychologie seitens Aristoteles wird die Frage der psychischen und geistigen Natur angeschnitten und ein kurzer Überblick über das abwechselnde Vorherrschen des Monismus und des Vitalismus in alten und in neueren Zeiten gegeben. Mit der Übernahme der psychologischen und experimentellen Methoden war die Psychologie zwischen zwei Feuer geraten und den Angriffen der Philosophen nicht minder als jenen der Naturwissenschaftler ausgesetzt. Gegenüber der Kritik der Geisteswissenschaften gegen die sog. naturwissenschaftliche Psychologie wird der Nutzen und die Bedeutung der Feststellungen der letzteren für die Psychologie, Neurologie, Psychiatrie, Paedagogik, Kriminologie, Geisteshygiene und die eigentlichen Geisteswissenschaften hervorgehoben. Der Vorwurf einer ausschliesslichen Mosaik- oder Bündelpsychologie etc., erhoben seitens der Gestalt- und Ganzheitspsychologie unserer Tage, wird insbesondere an Hand des Relativitätsprinzips, und der Apperzeptionslehre etc. Wundt's, der G. E. Müller'schen Komplex- und Kohärenzlehre und der Ranschburg'schen Lehre der qualitativ gerichteten Wechselwirkungen der Elemente aufeinander, auf das Entstehende und Bestehende zurückgewiesen, obwohl anderseits zugestanden wird, dass tatsaechlich ein grosser Teil der modernen Psychologen die Bedeutung des Zusammenhangs als einer von der blossen Summe der Teile differenten Andersartigkeit nicht bemerken und auch nicht zugestehen will. Bemaengelt wird auch, dass die exp. Psychologie statt eines einfühlenden Verstehens der Zusammenhaenge dem Vorbild der Naturwissenschaften folgend nach kausalem Zusammenhaengen suche. Die naemlichen Vorwürfe werden aber neuestens auch seitens der modernen introspektiven Psychologie (Rignano) gegen die Köhlersche Gestalt- und gegen die Wertheimersche Totalitaetspsychologie sowie seitens der vitalistischen gegenüber der mechanistischen Biologie erhoben, obwohl auch gemaess den Vertretern der letztern die

Andersartigkeit des Ganzen auch für die leblosen Gestalten, ja auch für die chemischen Verbindungen massgebend ist.

4. Gegenüber den Vorwürfen der Naturwissenschaften wird angeführt, dass: 1) auch die Grundbegriffe derselben metaphysische, dabei ebenfalls zu gutem Teil noch nicht endgültige sind, dass 2) das Prinzip der Kausalität nach v. Planck eine blosser Hypothese ist, dass 3) der Begriff der physischen Lebens in unserem Wissen heute unlösbar erscheint. (Abderhalden, Reinke). Gleichwie die Naturwissenschaften trotz dieser Mängel in ihren Anwendungen unbekümmert fortschreiten und Grosse leisten, so hat sich auch die Psychologie als angewandte Lehre der Eignungen und Befähigungen, der Minder- und der Überwertigkeiten, als Psychotechnik, Charakterologie etc. trotz der unvergleichlich kurzen Dauer ihrer Kindheitsperiode als praktische und angewandte Psychologie schon bisher in den Dienst der wirtschaftlicheren, klügeren Ausnützung anstatt Ausbeutung der geistigen Kräfte auf dem Gebiete der Industrie, des Handels und saemmtlicher bürgerlicher und sonstiger Berufe gestellt, u. z. keineswegs ohne Erfolg.

Unabhaengig von Metaphysik und Erkenntnistheorie ist es heute unleugbar und wird auch von mechanistischen Forschern (Pawlow, v. Mayendorf) zugestanden, dass die Welt der psychologischen Erscheinungen Realität ist, ja dass denselben als etwas gaenzlich neuartiges (Bernh. Fischer, Bechterew) auch besondere Gesetze zuzugestehen sind.

5. Assoziation, Reproduktion, Denken, etc. sind psychologisch zweifelloser Realitäten, wogegen auch die neueste Hirnpsychologie Pawlows sowie die angeblich die Psychologie zu ersetzen berufene Reflexologie Bechterews uns über die Realität und in die Art der entsprechenden Hirnrindenvorgaenge bloss äusserst dürftige und durchaus indirekte Einblicke gestatten. Ja, eben auf Grundlage dieser Versuche könnte behauptet werden, die ganze Lehre der Erregungen in den Assoziationsfasern sei eine Fabel.

6. Tatsaechlich unternimmt es ein vornehmer Neurologe, Niessl von Mayendorf, nicht bloss die Existenz der langen Assoziationsfasern in Zweifel zu ziehen, die die entfernteren Hirnklappen miteinander verbinden und für die Synfunktion derselben bei der Stiftung und Wiedererregung der zu assoziierenden Inhalte zu sorgen haben, sondern selbst für den Fall, dass solche Bahnen mal nachweisbar würden, ihre Eigenschaft als Assoziationsfasern zu leugnen. Im selben Vortrag „Über die Prinzipien der Hirnmechanik“ (1926), in dem er die Forderung aufstellt, die Gesetze der Hirnmechanik haben als die Gesetze des Seelenlebens zu gelten, zieht er der Lehre der Assoziationen den Boden weg und empfiehlt als materielle hirnmechanische Erklärung der Assoziationen statt der verbindenden Fasern als geeigneter Bahnen der Erregung die Begriffe der „Zeit“ und der „Zweckmaessigkeit“. Ob bei Defektzuständen, wo die Stiftung von Assoziationen eine

erschwerte oder unmögliche ist oder bei Erkrankungen wo fest bestandene Assoziationen auseinanderfallen, die „Zeit“ krank wird oder die „Zweckmaessigkeit“ der Erweichung anheimgefallen ist, wird nicht angegeben.

7. Gerade bei Naturforschern und speziell bei Hirnforschern findet sich heute nicht gar zu selten die Annahme, das Geistige sei die Bildnerin der Natur. So verkündet Ramon y Cajal die Vorherrschaft des Willens über den Körper, indem er behauptet, ein jeder, der es fest will, könne der Bildner seines eigenen Gehirns sein. Auch C. v. Monakow stützt seine den Organismus treibende Urtriebskraft, die *Horme*, mit einer prospektiven Potenz aus, die schon im ersten Foetalstadium sich das Protoplasma dientsbar macht, aus sich heraus die das individuelle und weitere Leben sichernden, ferner die sozialen und kosmischen Instinkte bildet, und mit Hilfe des allerersten, formativen Instinktes sich auch das Zentralnervensystem baut usw. Die *Libido* ist die vornehmliche Treibkraft in der psychoanalytischen Lehre Freuds. Die Psyche wird hier ein Produkt der Kollisionen des primitiven Ich mit dem Ideal-Ich. Wenn auch keinfalls eine mittels wissenschaftlicher Methodik exakt entwickelte Lehre, ist die Psychoanalyse in ihrer Bedeutung für das Verstaendniss der Rolle der Gefühle, Affekte, Instinkte im normalen, abnormen und kranken Geistesleben, gleichwie für die Kenntniss insbesondere der sog. nicht klar bewussten geistigen Erscheinungen zweifellos von weittragender Bedeutung.

8. Als Schlussforderung ergibt sich: Die Psychologie kann nicht ein blosses Scheindasein neben den eigentlichen Naturwissenschaften fristen. Sie hat sich nicht an eine einzige bestimmte Methode der Forschung zu binden, sondern sie hat die Phaenomene ihres eigenen Erscheinungsgebietes mittels bestimmter, ihrem eigenartigen Material angepasster, rein psychologischer Methoden (Selbstbeobachtung, Beobachtung fremder Iche, experimenteller, biographischer, Enquête- und sonstiger), gleichwie mittels den Naturwissenschaften entliehener psychophysischer und psychophysiologischer Versuchsverfahren zu erforschen — stets im Bewusstsein der gesteigerten Schwierigkeiten, die das Geistige der Ergründung sowohl seiner Totalitaet, als seiner Struktur, gleichwie seiner Elemente entgegengesetzt.

Rein physiologische Untersuchungen an sich können psychologisch lehrreich sein, nie aber die psychologischen Untersuchungen selbst ersetzen. Ferner: die überwiegende Mehrzahl der Gesunden kennt geistige Vorgaenge bloss im Zusammenhang mit den Lebenserscheinungen lebender Organismen. Was immer die Psyche ihrem Wesen nach sei, in ihren Aesserungen haengt sie zweifellos und gesetzmaessig von der sie umgebenden lebendigen und leblosen Natur ab, in welche sie der lebende Körper, diese anatomisch-physiologische Basis und Organ des Ich für die Spanne

der Lebensdauer unzer trennbar einschaltet. Eine Erkenntniss des Psychischen, ob des normalen, ob des abnormen oder kranken, kann daher ohne Kenntniss der körperlichen Abhaengigkeiten, des Typus, der Konstitution, weder eine vollkommene, noch eine reale sein.

Andererseits aber ist auch die sog. Natur, das Weltall unvollstaendig, ihre Beschreibung und die Lehre ihrer Zusammenhaenge und Gesetze eine lueckenhafte, ja in ihrer Gaenze ein verzerertes Bild ergebende, wenn sie nicht von dem grossen Reiche der wohl auch mit den feinsten Apparaten nicht im Schnitte zerlegbaren, in Retorten nicht fassbaren und nicht waegbaren Erscheinungen des Mikrokosmos der Psyche Kenntniss nimmt, die als unser aller Ich für uns alle den urspruenglich und eigentlich wichtigsten Teil der Natur darstellt.

Die Psychologie hat also *auch* Naturwissenschaft zu sein, die Naturwissenschaft hingegen hat — mit Ausschaltung ontologischer Fragen, was nicht mit der Unorientiertheit auf dem Gebiete derselben gleichbedeutend ist — auch die Psychologie als Lehre des Geistigen unter die Zweige der mit dem Leben sich befassenden Wissenschaften einzuordnen. Es führt zu einer Schaedigung der teuersten Werte der Menschheit, wenn die Geisteswissenschaften die Psychologie den Naturwissenschaften, die letzteren sie den Geisteswissenschaften zuschieben und inzwischen die höchste Realitaet, die wertvollste Energie, die Psyche, als etwas nebensaechliches, irrales für die Wissenschaft verloren geht.

Psychologie und Philosophie.

AKOS v. PAULER.

Psychologie und Philosophie sind nicht identisch, obwohl sie sich gegenseitig ergaenzen: die Seelenlehre ist notwendigerweise der Ausgangspunkt der philosophischen Forschung, nicht aber ihr einziges Fundament. Die psychologischen Gesichtspunkte haben stets eine befruchtende Wirkung auf die Philosophie ausgeübt und die psychologische Philosophie gab öfters ein neues Programm für die psychologischen Untersuchungen. Auch rein philosophische — z. B. logische — Theorien können in dieser Beziehung die psychologische Forschung fördern. Als Beispiel dazu analysiert der Verf. das vorbereitende Erlebnis des „autothetischen“ Urteils, das ein, bis jetzt unbeachteter psychischer Prozess zu sein scheint.

L'évolution de la théorie de la Forme (Gestaltpsychologie) et sa signification dans la psychologie contemporaine.

H. VARKONYI.

L'auteur entreprend l'examen de la notion de la Forme psychologique, introduite dans la psychologie par une école philosophique allemande. Pour mieux faire comprendre les problèmes en question l'auteur choisit pour point de départ les phénomènes concrets d'où les théoriciens de la Forme eux-mêmes ont dégagé leurs notions relatives à l'existence des Formes dans l'âme humaine (et aussi dans le monde extérieur). — Suit l'exposition minutieuse de la thèse formaliste. Cette partie analytique richement documentée constitue une espèce d'initiation à la théorie même: l'auteur s'en sert pour démontrer le fait que ni la théorie, ni les autres opérations spirituelles — envisagées par la psychologie classique comme juxtapositions de certains „éléments psychiques“ — ne se trouvent point suffisamment éclairées par cette conception classique. Nonobstant cela la théorie de la Forme dépasse en plus d'un point le domaine des *données de fait*. Dans sa critique l'auteur cherche à démontrer que la plus grave erreur de la théorie formaliste est d'attribuer à la Forme une *valeur „en soi“*. Par une exagération ontologique on s'est efforcé d'appuyer la théorie de la Forme non pas sur les données expérimentales de la vie spirituelle, mais sur la *structure ontologique* des choses, y compris l'homme même.

Alcuni fenomeni di dissociazione della personalità e la loro importanza per la psicologia differenziale e per la patologia.

GIULIO NYIRÓ.

I metodi d'investigazione psicologici, ci hanno valso piú d'ogni altro metodo a comprendere certe malattie mentali ed è da aspettarsi che anche nell'avvenire la psichiatria su base psicologica continuerà il suo rapido sviluppo. Una chiara classificazione dei fenomeni di disaggregazione della personalità sarebbe d'un grande interesse teoretico e pratico. L'autore basandosi sulla teoria costituzionalistica del *Kretschmer* cerca di collaborare a questo compito d'importanza differenziale. Già nelle personalità normali si trovano dei fenomeni che rappresentano diversi gradi di dissociazione. Tali fenomeni sono facilmente discernibili dalle dissociazioni anormali. Fra queste ultime l'autore separa nettamente le isteriche dalle scizofreniche (e ambedue da quelle che si possono osservare nella neurosi d'ossessione). L'autore ci dà la seguente definizione dell'isterismo: una costituzione filogeneticamente meno evoluta, nella quale domina uno strato primitivo affettivo („thy-

mopsyche“) e il quale di solito reagisce sugli stimoli esteriori con meccanismi primitivi. Una prima differenza fra scizofrenia e isterismo costituisce il fatto che laddove nella scizofrenia i due strati funzionano insieme, quasi misti, l'uno accanto all'altro, (la *noo-intelligenza* funziona assieme all'intelligenza *primitiva*, come nella creazione dei miti e della magia), nell'isterismo invece la timopsiche primitiva è più forte della noopsiche. Nell'isterismo i momenti psicotici e normali *si alternano*, nella scizofrenia si possono osservare gli uni *accanto* agli altri, simultaneamente (Rombout). Un'altra differenza è che l'ammalato scizofrenico non s'interessa del mondo esteriore, bensì cerca una soddisfazione *austistica*, l'isterico invece vuol trionfare nella società, *nel mondo esteriore*. Per questo il secondo si serve d'un linguaggio da tutti comprensibile, laddove il primo (non sentendo il bisogno di farsi comprendere) si usa di espressioni, di simboli non comprensibili dai normali. — Una terza differenza: le reazioni primitive nell'isterismo funzionano *soltanto fin' alla riescita soddisfazione*, fin' alla meta raggiunta — lo scizofrenico invece non tradisce al mondo l'eventuale sua soddisfazione autistica. In una parola l'isterico costringe la realtà ai suoi servizi, lo scizofrenico la soffoca. L'uno e l'altro fanno uso così degli stessi meccanismi primitivi, ma per scopi e in modo diametralmente opposti. — E' da considerare isterica soltanto la reazione guidata da un desiderio collo scopo di giungere ad una soddisfazione o ad un profitto — senza una attività seria da parte degli strati più alti della personalità. Se la tendenza affettiva della soddisfazione manca o non è essa che determina le reazioni anormali, non c'è appunto l'isterismo. Così p. e. una *paura* che non mira ad un profitto, non può esser isterica — può invece ben essere ipocondrica.

ÉRTELEMZAVARÓ SAJTÓHIBÁK

20. l., a címből az *agymechanika* szó elhagyandó.
21. l., a lapközépi cím (*A Agy-fiziológia és pszichológia*) elhagyandó.
23. l., a harmadik bekezdés elején: *1. Az* helyett *Az* olvasandó
60. l., felülről 15-ik sorban: *primör*, helyett olv.: *primär*
73. l., felülről 6-ik sorban: — *mozzanat* — *csoporthoz* helyett olv.: *mozzanat-csoporthoz*
76. l., jegyzet, alulról 2-ik sorban: *kantiarizmust* helyett olv.: *kantianizmust*
78. l., alulról 15-ik sorban: *antelecheia* helyett olv.: *entelecheia*
79. l., alulról 4-ik sorban: *alkatmozzonatok* — helyett olv.: *alkatmozzanatok*
84. l., felülről 15-ik sorban: *nem* helyett olv.: *sem*
92. l., alulról 10-ik sorban: *vágy teljesülés* helyett olv.: *vágyteljesülés*.
100. l., 5-ik sorban: *megindulást, közben* helyett olv.: *megindulást. Közben*
102. l., felülről 20-ik sorban: *lőkészítő* helyett olv.: *előkészítő*
113. l., alulról 15-ik sorban: „*Tényekhez* helyett olv.: (*Tényekhez*
116. l., felülről 17-ik sorban: *spekulációvá* helyett olv.: *spekulálóvá*
119. l., alulról 23-ik sorban: *szó.*“ helyett olv.: *szó.¹“*
139. l., alulról 11-ik sorban: *küögyülés* helyett olv.: *közgyülés*
143. l., feülről 18-ik sorban: *küögyülési* helyett olv.: *közgyülési*

*

Értesítjük tisztelt munkatársainkat, hogy Szemlénk következő számaiban *egységes helyesírásra* fogunk törekedni az *idegen* szavak írásában is.

Tudományos Könyvkiadóvállalat és Könyvkereskedés
NOVÁK RUDOLF ÉS TÁRSA
VIII., Baross uca 21. **BUDAPEST** IV., Egyetem tér 5. sz.
Telefon: József 302-17. Telefon: Aut. 847-60.

Elme- és idegkórtan

Irta: Dr. SCHAFFER KAROLY egyetemi ny. r. tanár
a Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem
Elme- és Idegkórtani Klinikájának Igazgatója

Ára P 18.—

A gyermekek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei

Irta: Dr. KARMÁN ELEMÉR

Mindenkinek, aki a gyermeket szereti és egy szebb jövőt akar!

Ára: P 4.—

Az önfegyelmzés művészete

Irta: CH. BAUDOUIN egyet. tanár.

Minden modern embernek el kell olvasnia ezt a művet!

Ára P 3.—

Egészségügyi csecsemő-, gyermek- és anyavédelem

Irta: Dr. TORDAY FERENC

egyetemi tanár, a budapesti gyermekmenhely főorvosa.

Akinek gyermeke van, okvetlenül forgatnia kell ezt a könyvet, hogy gyermekét helyesen és okosan gondozhassa.

Ára: P 2.40

A növés zavarai és a belső secretio

Irta: Dr. SZONDI LIPÓT főorvos

a Budapesti Kir. Orvosegyesület Saenger Ede díjával
kitüntetett pályamunka.

Ára P 6.40

TUDOMÁNYOS KUTATÁSRA VEZÉRLŐ KALAUZ

IRTA:

S. RAMON y CAJAL

a madridi állami Cajal-kutatóintézet igazgatója
a Magyar Tudományos Akadémia kültagja
a budapesti kir. Orvosegyesület tiszteletbeli tagja

A HATODIK SPANYOL KIADÁST FORDITOTTA

SALAMON HENRIK dr.

egyetemi magántanár.

ELŐSZÓVAL ELLATTA

LENHOSSÉK MIHÁLY dr.

egyet. nyilv. rendes tanár.

**Az Orvosi Hetilap 1928. évi július hó 1 számában
Dr. Vámosy Zoltán egyet. tanár úr által írott három
oldalalás kritika kezdete:**

Könyvpiacunk legértékesebb gyöngye ez a kis 152 oldalas könyv, mely minden kirakatban ott tündökölt szerzője fényes világosságot hirdető nevével, minden ifju és öreg orvost megállított, gondolkodóba ejtett, midőn lapozni kezdte, megbüvölt és bizonyára könyvtárába vándorolt már, mire mi elkésve e sorokat írjuk. Elkésve, — mert minket is varázshatalmába ejtett és tartott mostanig, mert 152 oldalt elolvasni nem tart sokáig, de a világ egyik kutatójának a kutatás pszichológiájáról és lelki módszereiről írott minden mondata horgonyként akadt gondolatvilágunkba és a reakciónak oly tömegét váltotta ki, hogy csak lépésről lépésre, varázsos eszmevilágába elmerülve, fejezeteit ismételve, a mondottakon elgondolkozva és mindenütt gyönyörködve tudtunk tovább haladni rajta, mindjobban megfélemedve attól, hogy hogyan ismertessük e kincset, mit Ramon y Cajal tett elénk, mikor a legjobban szeretnénk minden sorát ide felírni olvasóink gönyörködtetésére. Wilhelm Ostwald „Grosse Männer“je óta ilyen magasztos és a művelt elmét lebilincselő könyv nem jelent meg irodalmunkban, s nevelő, buzdító, ifjú lelkekben nemes vágyat keltő hatása vetekszik amazéval, stb. stb.

és befejezése:

Leteszem a tollat e szokatlan könyvismertetés után azzal a hittel és reménnyel, hogy a Nagy Spanyol szavából nemcsak nemzete fog okulni és buzdulni, hanem a mi kicsiny, vérevesztett, de hitében és akarásában erős nemzetünk fiai is. Ennek első feltétele, hogy senki se elégedjék meg e sorokkal — akinek érdeklődését sikerült felébresztenem, hanem jusson birtokába maga a könyv és élvezze a nagy tudós lenyűgöző gondolatgazdagságát, bölcsességét és tökéletes írását, mit oly élvezetes magyarsággal adott vissza a fordító. Apák, olvassátok e kis könyvet, hogy resig-náltan megtudjátok, mi mult el immár fölöttetek és adjátok fiaitoknak, hogy megtudják, hol vár a dicsőség reájuk, — ha ők is ugy akarják.

A mű ára füzve P 7.—, elegáns félbörkötésben P 10.—